

ZÁKLADY PRÁVA

Studijní opora

Pedagogická fakulta UJEP, 2019

JUDr. Jiří Bednář, Ph.D.

Obsah

| | |
|---|----|
| Kapitola 1: Základní právní pojmy | 7 |
| Právo | 7 |
| Stát | 7 |
| Právní stát..... | 7 |
| Typy státu..... | 7 |
| Právní řád | 9 |
| Právní akt | 10 |
| Právní norma | 10 |
| Druhy právních norem | 11 |
| Působnost právní normy..... | 12 |
| Výklad právních norem..... | 12 |
| Prameny práva..... | 12 |
| Právní skutečnosti | 13 |
| Právo soukromé a veřejné | 14 |
| Kapitola 2: Ústavní právo | 16 |
| Druhy ústav | 16 |
| Typy státu..... | 17 |
| Rozdělení státní moci | 17 |
| ÚSTAVA ČESKÉ REPUBLIKY..... | 18 |
| Základní ustanovení | 19 |
| Moc zákonodárná | 19 |
| Moc výkonná | 22 |
| Moc soudní..... | 25 |
| Další ústavní instituce | 26 |
| Územní samospráva | 27 |
| Kapitola 3: Základní práva a svobody občanů a ochrana proti diskriminaci..... | 28 |
| Právo pozitivní a přirozené | 28 |
| Listina základních práv a svobod | 29 |
| Základní lidská práva a svobody | 30 |
| Politická práva..... | 31 |
| Práva národnostních a etnických menšin | 31 |
| Hospodářská, sociální a kulturní práva | 31 |
| Právo na soudní a jinou právní ochranu | 31 |
| Ochrana proti diskriminaci..... | 32 |
| Kapitola 4: Občanské právo I. - úvod | 35 |
| Rekodifikace občanského práva..... | 35 |
| Právo soukromé a veřejné | 36 |
| Právní skutečnosti | 37 |
| Neplatnost a zdánlivost právních jednání..... | 37 |
| Věci a jejich rozdělení..... | 37 |

| | |
|--|-----------|
| Zvíře | 38 |
| Osoby | 39 |
| Fyzické osoby | 39 |
| Právní osoby | 40 |
| Právní zastoupení | 41 |
| Podnikání | 41 |
| Podnikatel | 41 |
| Obchodní firma | 42 |
| Obchodní závod | 42 |
| Rodinný závod | 42 |
| Promlčení a prekluze | 42 |
| Kapitola 5: Občanské právo II. - Absolutní majetková práva (věcná práva)..... | 45 |
| Struktura věcných práv v novém občanském zákoníku | 45 |
| Držba | 45 |
| Vlastnictví | 46 |
| Podílové spoluvlastnictví | 49 |
| Společné jmění manželů (SJM) | 49 |
| Bytové spoluvlastnictví | 53 |
| Přídavné spoluvlastnictví | 53 |
| Věcná práva k cizím věcem | 53 |
| Právo stavby | 54 |
| Věcná břemena | 54 |
| Zástavní právo | 54 |
| Zadržovací právo | 55 |
| Správa cizího majetku | 55 |
| Kapitola 6: Občanské právo III. - Relativní majetková práva (závazková práva) | 57 |
| Závazky z právních jednání | 57 |
| Obsah závazků | 57 |
| Vznik smluvního závazku | 57 |
| Změna smluvního závazku | 58 |
| Zánik smluvního závazku | 58 |
| Zajištění a utvrzení dluhu | 59 |
| Autonomie vůle (smluvní volnost) | 60 |
| Smlouvy pojmenované (nominální) a nepojmenované (inominální) | 60 |
| Spotřebitelská smlouva | 60 |
| Distanční smlouvy a smlouvy uzavírané mimo obchodní prostory | 61 |
| Druhy pojmenovaných smluv | 62 |
| I. Smlouvy, jimiž dochází k převedení věci do vlastnictví jiného | 62 |
| II. Smlouvy, jimiž dochází k přenechání věci k užívání jinému | 64 |
| III. smlouvy příkazního typu | 68 |
| IV. Bankovní smlouvy | 69 |
| V. Zaopatřovací smlouvy | 69 |

| | |
|--|-----------|
| VI. Odvážné smlouvy | 69 |
| Závazky z deliktů | 70 |
| Odpovědnost za majetkovou a nemajetkovou újmu..... | 70 |
| Odpovědnost za zneužití a omezení hospodářské soutěže | 73 |
| Závazky z jiných právních důvodů | 73 |
| Bezdůvodné obohacení | 73 |
| Nepříkázané jednání | 74 |
| Uplatnění nároku na náhradu škody a nemajetkové újmy..... | 74 |
| Kapitola 7: Občanské právo IV. - Dědické právo | 75 |
| Dědická smlouva..... | 75 |
| Závěť | 76 |
| Odkaz | 77 |
| Dědění ze zákona | 77 |
| Vyloučení z dědictví | 78 |
| Odpovědnost dědiců za dluhy zůstavitele | 80 |
| Zvláštní právo na zaopatření či zajištění | 80 |
| Kapitola 8: Rodinné právo | 82 |
| Manželství..... | 82 |
| Vznik manželství..... | 82 |
| Neexistence a neplatnost manželství..... | 83 |
| Zánik manželství | 84 |
| Vztahy mezi manžely..... | 85 |
| Společné jmění manželů | 85 |
| Rodinná domácnost..... | 85 |
| Rodičovství | 86 |
| Mateřství | 86 |
| Otcovství..... | 87 |
| Vztahy mezi rodiči a dětmi | 88 |
| Rodičovská odpovědnost: | 88 |
| Pozastavení, omezení a zbavení rodičovské odpovědnosti: | 89 |
| Výkon rodičovské odpovědnosti po rozvodu manželství..... | 89 |
| Vyživovací povinnost | 90 |
| Registrované partnerství..... | 91 |
| Vznik partnerství..... | 91 |
| Neexistence a neplatnost partnerství | 91 |
| Zánik partnerství | 92 |
| Povinnosti a práva partnerů..... | 92 |
| Vyživovací povinnost mezi partnery..... | 92 |
| Rodičovství a registrované partnerství..... | 92 |
| Kapitola 9: Náhradní rodinná péče a sociálněprávní ochrana dětí | 93 |
| Formy náhradní rodinné péče..... | 93 |
| Pěstounská péče | 93 |

| | |
|--|-----|
| Osvojení | 94 |
| Poručenství..... | 96 |
| Opatrovnictví | 97 |
| Svěření do péče jiné osoby..... | 98 |
| Zvláštní opatření při výchově dítěte..... | 98 |
| Ústavní výchova..... | 98 |
| Sociálně-právní ochrana dětí..... | 99 |
| Orgány sociálně-právní ochrany | 99 |
| Dítě vyžadující zvýšenou pozornost (ohrožené dítě) | 100 |
| Preventivní a poradenská činnost..... | 100 |
| Výchovná opatření | 101 |
| Opatření na ochranu dětí | 101 |
| Ústavní výchova a ochranná výchova | 102 |
| Péče o děti vyžadující zvýšenou pozornost (ohrožené děti)..... | 102 |
| Sociálně-právní ochrana ve vztahu k cizině | 102 |
| Zařízení sociálně-právní ochrany dětí | 103 |
| Úmluva o právech dítěte | 103 |
| Kapitola 10: Pracovní právo..... | 105 |
| Pracovní poměr | 106 |
| Vznik pracovního poměru..... | 106 |
| Změny pracovního poměru | 108 |
| Skončení pracovního poměru..... | 109 |
| Odstupné | 112 |
| Neplatné rozvázání pracovního poměru..... | 113 |
| Dohody o pracích konaných mimo pracovní poměr | 114 |
| Dohoda o provedení práce | 114 |
| Dohoda o pracovní činnosti | 114 |
| Podmínky výkonu práce..... | 114 |
| Pracovní kázeň | 114 |
| Pracovní doba a doba odpočinku | 115 |
| Bezpečnost a ochrana zdraví při práci..... | 116 |
| Odměňování za práci | 116 |
| Dovolená | 118 |
| Odpovědnost za škodu | 119 |
| Odpovědnost zaměstnance za škodu způsobenou zaměstnavateli | 119 |
| Odpovědnost zaměstnavatele za škodu způsobenou zaměstnanci | 121 |
| Účast odborových organizací v pracovněprávních vztazích | 123 |
| Kapitola 11: Občanské právo procesní | 124 |
| Základní principy soudnictví a civilního procesu v ČR | 124 |
| Organizace justice v ČR..... | 124 |
| Druhy civilního procesu:..... | 125 |
| Účastník řízení | 126 |

| | |
|--|------------|
| Zástupci účastníků..... | 126 |
| Nalézací soudní řízení | 127 |
| 1. Sporné řízení | 127 |
| 2. Nesporné řízení | 132 |
| Vykonávací řízení - exekuce | 133 |
| Soudní výkon rozhodnutí | 134 |
| Exekuce | 134 |
| Návrh na zahájení exekuce..... | 134 |
| Provádění výkonu rozhodnutí (exekuce)..... | 135 |
| Obrana dlužníka proti nařízení exekuce | 138 |
| Kapitola 12: Insolvenční právo | 140 |
| Úpadek | 140 |
| Platební neschopnost (insolvence) | 140 |
| Předlužení | 140 |
| Hrozící úpadek | 140 |
| Zásady insolvenčního řízení..... | 140 |
| Účastníci insolvenčního řízení: | 141 |
| Fáze insolvenčního řízení..... | 141 |
| Následky zahájení insolvenčního řízení | 141 |
| Způsoby řešení úpadku: | 142 |
| Oddlužení | 142 |
| Návrh na povolení oddlužení | 142 |
| Způsoby oddlužení | 143 |
| Povinnosti dlužníka po schválení oddlužení | 143 |
| Splnění oddlužení..... | 144 |
| Zrušení schváleného oddlužení | 144 |
| Spory o pravost pohledávek | 145 |
| Spory o majetek | 145 |
| Kapitola 13: Správní právo..... | 146 |
| Veřejná správa..... | 146 |
| Obec | 146 |
| Druhy obcí | 147 |
| Působnost obce..... | 147 |
| Kraj | 151 |
| Působnost kraje | 151 |
| Orgány kraje..... | 151 |
| Správní řízení | 153 |
| Správní soudnictví..... | 155 |

Kapitola 1: Základní právní pojmy

Právo

Práve rozumíme soubor obecně závazných pravidel – norem chování, která jsou vyjádřena ve formě uznané v konkrétním společenství (státě), a jejichž dodržování je vynutitelné státní mocí i proti vůli osoby, která se jimi řídit nechce. Právo ztělesňuje dějiny, hodnoty a kulturu společnosti. Je souborem pravidel, která se mění tak, jak se mění společnost. Právo není totožné se spravedlností a existence práva nemusí garantovat existenci spravedlivé společnosti.

Právo jako způsob regulace lidského chování má následující znaky:

- a) obecná závaznost práva
- b) vynutitelnost práva
- c) zvláštní forma práva

Vedle práva v objektivním pojetí rozlišujeme ještě tzv. *subjektivní právo*, kterým rozumíme oprávnění (nárok) určité osoby na zajištění jejích potřeb (např. právo na vzdělání, právo na ochranu zdraví).

Stát

Existence práva přímo souvisí s existencí státu, který je nezbytným atributem, v jehož rámci a prostoru je právo realizováno. Státem rozumíme organizační soustavu lidské společnosti, která má své ohraničené území, občany (obyvatelstvo), řídicí orgány, administrativní aparát, ozbrojenou moc. Stát se všemi těmito atributy je subjektem mezinárodního práva. Pro organizaci života obyvatel i státní moci stát vydává závazná pravidla usměrňující jednání a chování obyvatel a jiných subjektů, které nazýváme právem.

Stát vystupuje jako subjekt práva zvláštního druhu, což je dáno tím, že stát je současně

- tvůrcem práva
- adresátem práva
- realizátorem a garantem práva

Právní stát

Abychom stát mohli označit za právní stát, musí splňovat několik základních podmínek:

- a) princip ústavnosti a zákonnosti - zásada státní moc je realizována jedině na základě vlastního omezení právem. Stát a jeho orgány smí činit pouze to, co jim zákon výslovně dovoluje a to způsobem, který zákon připouští (suverenita práva).
- b) garance základních lidských práv a svobod
- c) existence politického pluralismu
- d) existence právních záruk a pojištění proti vzniku autoritativního způsobu vlády (dělbá moci)
- e) požadavek právní jistoty – stát musí zabezpečit efektivní ochranu práv všech subjektů a uplatnění sankcí v případě porušení práva. Musí rovněž zajistit procesní postupy k uplatnění a vymožení oprávněných zájmů subjektů a předvídatelnost výkonu státní moci a práva
- f) princip svrchovanosti občanů a přednost zájmů občanů před zájmy státu – legitimním zdrojem svrchované státní moci je vždy lid (občané). Svou suverénní moc vykonává lid prostřednictvím všeobecného, rovného, přímého a tajného hlasovacího práva.
- g) vázanost státu jeho mezinárodními závazky (inkorporace do vnitrostátního práva)

Typy státu

- a) podle územního členění - unitární stát

- federace
- konfederace
- b) podle státního zřízení
 - republika
 - monarchie
- c) podle formy vlády
 - totalitní stát
 - demokratický stát

Unitární stát je z hlediska státního zřízení typem státu, v němž existuje jediná soustava nejvyšších státních orgánů, jediná zákonodárná moc a výkonná moc, jedno státní občanství. Jedná se tedy o opak federace; nižší územní celky unitárních států nemají prvky, které jsou typické pro spolkové země nebo spolkové či svazové státy, nebo španělská autonomní společenství (vlastní ústava, parlament, vláda, hymna apod). Největším unitárním státem je Čína. V unitárních státech se i přesto mohou vyskytovat celky s různým stupněm autonomie, o jejímž rozsahu rozhodují orgány unitárního státu. V ústavě unitárního státu je stanoveno, jaké kompetence má stát a jaké autonomní celky. Příkladem takových unitárních států jsou Finsko, Francie, Ukrajina, Itálie i Česká republika.

Federace – pevný svazek států s jednotnou zahraniční politikou, armádou, měnou, daňovou soustavou a většinou i železniční dopravou, soustavou spojů a dalšími životně důležitými zařízeními. V mezistátních vztazích vystupuje federace jako jediný subjekt mezinárodního práva. Ve federaci je nutné přesně vymezit pravomoci a působnosti (kompetence) ústředních federálních orgánů a orgánů členských států federace, aby mezi nimi nedocházelo ke kompetenčním sporům. Jde o složený stát, skládající se ze států - členů federace s různým označením (státy, země, republiky, kantony, provincie). Ve federacích je svéprávné postavení jednotlivých členských států zajištěno ústavou nebo smluvně a nemůže být měněno jednostranným rozhodnutím centrální vlády (např. Švýcarsko, do značné míry i USA). Státní moc je ve federaci rozložena mezi federální orgány a orgány členských států. Právním základem federace je ústava, je zde dvojitý občanství (subjektu federace a federace jako celku) a právní akty federace jsou přímo závazné pro osoby.

Federace bývá založena:

- buď na základě etnického hlediska (společný jazyk, kultura, náboženství, ideologie)
- nebo na jiném principu (územním, hospodářském, obranném)

Takový společný účel, společná identifikace mohou vzniknout:

- dobrovolně, politickým konsenzem (dobrovolný svazek, „národ z vůle“)
- nebo byly vynuceny politickou a/nebo vojenskou silou zakladatele, zakladatelů (doprovázené nucením jednoho nebo tzv. nadřazeného jazyka nebo ideologie).

Federace jsou zpravidla smluvně potvrzeny jejími členy (signatářskými státy). Přičemž jednotliví členové:

- buď nemají právo z ní (jednostranně) vystoupit (ať *de iure* nebo *de facto*)
- nebo, zpravidla, jim je takové právo federální ústavou nebo smluvně zaručeno.

Nominální federace - federativní zřízení zakotveno v ústavě, ale prakticky se tak vůbec neprojevuje (např. ČSSR do roku 1989).

Symetrická federace - členské jednotky mají stejné postavení (USA, Švýcarsko)

Asymetrická federace - členské jednotky nemají stejné postavení (Rusko)

Konfederace – volné spojení států, ve kterém každý sdružený stát zůstává samostatným subjektem mezinárodního práva a ústředním orgánům konfederace přenechává jen tolik pravomocí, kolik považuje za účelné vzhledem k důvodům trvání konfederace. Vzniká na základě mezinárodní smlouvy. Členské státy pak mají vlastní společné orgány, které spravují společné záležitosti, které se zpravidla týkají společné obrany, politiky a diplomacie. V ostatních směrech zůstávají, nebo mohou zůstat sdružené státy v jednání samostatné. Členské státy konfederace mají obvykle garantováno právo ústavou nebo smlouvou z ní vystoupit.

Konfederaci tvořily v minulosti např. tyto státy:

- Švýcarsko v letech 1815—1848 (slovo konfederace si ponechalo v románských úředních jazycích ve svém názvu dodnes)
- Spojené státy americké v letech 1776—1787 (také v letech 1861—1865, Konfederované státy americké)
- Senegambie v letech 1982—1989 (Senegal a Gambie)
- Německý spolek v letech 1815—1866
- Severoněmecký spolek v letech 1866—1871
- Srbsko a Černá Hora v letech 2003-2006

Dnes znaky konfederace vykazuje nejvíce Evropská unie (základem je mezinárodní smlouva), která však má i určité znaky federace. Fakticky však nejde ani o federaci, ani o konfederaci, ale o mezinárodní organizaci.

Republika - stát, v němž je hlava státu (obvykle prezident) volena, a to buď přímo, nebo nepřímo parlamentem na určité volební období.

Podle způsobu vlády (dělbá moci) lze rozlišit:

- *prezidentská republika* – vláda je oddělena od parlamentu, hlava státu je současně hlavou vlády, prezident je volen přímo (například Spojené státy americké),
- *poloprezidentská republika* – vláda je zodpovědná parlamentu, hlava státu není hlavou vlády, prezident je volen přímo a má obsáhlé pravomoci (například Francie),
- *parlamentní republika* – vláda je odpovědná parlamentu (někdy přímo volena parlamentem), hlava státu je volena nepřímo parlamentem a má malé pravomoci (například Německo)

Monarchie je forma vlády, ve které je politická moc absolutně nebo nominálně v držení panovníka (monarchy). Panovník či panovnice je hlavou státu a vládne obvykle doživotně, přičemž může abdikovat. Pravomoci panovníka se mohou lišit podle typu monarchie.

- absolutní monarchie, v níž má panovník neomezenou moc
- konstituční monarchie, v níž je moc monarchy omezena ústavou. O moc se panovník dělí s parlamentem.
- parlamentní monarchie, v níž je panovník pouze formální hlavou státu a výkonnou moc má předseda vlády.
- teokratická monarchie, v níž je panovník zástupcem Boha

Právní řád

Hierarchicky uspořádaný souhrn všech právních předpisů platných na určitém území. Lze jej přirovnat k pyramidě, kde vrchol tvoří právní normy s nejvyšší právní silou, tedy ústava a ústavní zákony, pod nimi jsou mezinárodní smlouvy, běžné zákony, které musí být s ústavními zákony v souladu (na tento soulad dohlíží Ústavní soud), a následují právní předpisy nižší právní síly, kterými jsou vládní nařízení, vyhlášky ministrů a vyhlášky jiných státních orgánů (např. ČNB, Komise pro cenné papíry, Úřadu pro ochranu osobních údajů, NBÚ) či nižších územních správních celků (vyhlášky krajů či obcí nebo samosprávných komor).

PRÁVNÍ ŘÁD ČR

-je tvořen všemi právními normami (právními předpisy).

Ty se dělí na:

A) předpisy zákonné (základní)

B) předpisy podzákonné (prováděcí)



Právní akt

1. normativní právní akt – obecně závazné právní normy (např. stavební zákon)
 - a) primární (původní) – normativní právní akt vydaný zákonodárným orgánem (ústavní zákon, zákon, zákonná opatření, obecně závazné vyhlášky obcí a krajů)
 - b) sekundární (odvozený) – normativní právní akt vydaný orgánem moci výkonné či orgánem státní správy (nařízení vlády, vyhlášky ministerstev, či jiných orgánů státní správy, nařízení obcí a krajů vydaná v rámci přenesené působnosti)
2. individuální právní akt – konkrétní rozhodnutí učiněné v určité věci (např. stavební povolení v konkrétní věci)

Právní norma

všeobecně závazné pravidlo chování, jehož dodržování je vynutitelné státní mocí. Tvoří základní stavební jednotku normativního aktu. Vyznačuje se

- všeobecnou závazností
- vynutitelností státním donucením
- normativností (stanoví normu chování jako abstraktní pravidlo)

Struktura právní normy

- hypotéza – stanoví, za jakých podmínek se má realizovat určité konkrétní pravidlo chování, stanoví předpoklady, s nimiž je spojen vznik, změna či zánik určitých právních vztahů
- dispozice – stanoví vlastní pravidlo chování, obsah subjektivních práv a povinností, které nastupují za předpokladu, že nastaly okolnosti předvídané v hypotéze.
- sankce – stanoví důsledek porušení dispozice

Právní normy obsahující všechny tři části jsou spíše výjimečné, jednotlivé části bývají rozptýleny v celém právním předpise.

Příklad: § 34 odst. 4 zákoníku práce zní: Od pracovní smlouvy je možné odstoupit, jen pokud zaměstnanec nenastoupil do práce. Pro odstoupení od pracovní smlouvy se vyžaduje dodržení písemné formy, jinak se k němu nepřihlíží.

Hypotéza – pokud zaměstnanec nenastoupil do práce

Dispozice – je možné od pracovní smlouvy odstoupit, ale jen písemně

Sankce – nedodržení písemné formy způsobuje neplatnost odstoupení.

Druhy právních norem

Podle právní síly, a tomu odpovídajícímu způsobu vydání rozlišujeme:

1. **Zákonné předpisy** (ústavní zákony a zákony) mohou být vydávány pouze zákonodárným sborem (parlamentem) ústavou stanoveným způsobem. Vyšší právní síla ústavních zákonů je podpořena také těžšími podmínkami pro jejich přijetí. Zatímco k přijetí běžného zákona stačí, je-li přijat nadpoloviční (prostou) většinou přítomných poslanců a senátorů, u ústavních zákonů je požadována většina třípětinová (kvalifikovaná). Podrobnosti zákonodárného procesu budou součástí přednášky z ústavního práva.
2. **Podzákonné předpisy** jsou vydávány jinými orgány než zákonodárným sborem, a to buď orgány moci výkonné (vládou, ministerstvy či jinými státními orgány), nebo orgány samosprávy, a to buď území (obecně závazné vyhlášky obcí (§ 10 zákona č. 128/2000 Sb. o obcích ve znění pozdějších předpisů) či krajů (obecně závazné vyhlášky a nařízení (§ 6-7 zákona č. 129/2000 Sb. o krajích ve znění pozdějších předpisů) nebo zájmové (vyhlášky samosprávných komor). Podzákonné předpisy mohou být vydány pouze a výhradně na základě zákona (zákon tedy musí výslovně vydavatele podzákonného předpisu k jeho vydání zmocňovat).

Platí zásada, že právní normy nižší právní síly musí být v souladu s právními normami vyšší právní síly. Na tento soulad dohlíží Ústavní soud, který je oprávněn v předepsaném řízení nižší normu zrušit, je-li v rozporu s vyšším předpisem

Podle obsahu, jak vymezují chování, se dělí na normy

1. zavazující (dále se člení na normy příkazující a normy zakazující), a
2. opravňující.

Podle míry závaznosti se dělí na

1. donucující (kogentní), které jsou závazné bezvýhradně, a
2. podpůrné (dispozitivní), které umožňují účastníkům právního vztahu, zda se budou tímto ustanovením řídit, či zda si vztah upraví odlišně (většina ustanovení občanského zákoníku).

Podle obsahu se právní normy třídí do jednotlivých právních odvětví (občanské právo, trestní právo apod.)

Právní předpis – soubor právních norem

Platnost právního předpisu – stav, kdy právní předpis byl vytvořen předepsaným způsobem k tomu příslušným orgánem, byl podepsán oprávněnými osobami a zákonným způsobem vyhlášen, a stal se tak součástí právního řádu. Právní předpis v ČR je platný od okamžiku publikace ve Sbírce zákonů.

Účinnost právního předpisu – stav, kdy se platný právní předpis stává právně závazným a lidé jsou povinni se jím řídit. Podmínkou účinnosti je platnost zákona (naproti tomu účinnost není podmínkou platnosti, zákon může být platný, aniž by ještě nabytl účinnosti). Neobsahuje-li právní předpis ustanovení o tom, kdy nabývá účinnosti, má se zato, že účinnosti nabývá 15 dnem po okamžiku publikace. Je přitom vyloučeno, aby zákon stanovil zpětnou účinnost (zákaz retroaktivity), což vyplývá z čl. 2 odst. 3 LPS a z čl. 2 odst. 4 Ústavy ČR.

Publikace právních předpisů – k tomu, aby právní předpis mohl být závazný, musí být veřejně vyhlášen (publikován) tak, aby se s ním mohli všichni seznámit. K publikaci právních předpisů slouží Sbírka zákonů ČR, zavedená zákonem č. 545/1992 (později zrušen zákonem č. 309/1999). Bez publikace nemůže právní předpis nabýt platnosti ani účinnosti.

Působnost právní normy

- a) osobní – podle toho, na které osoby se vztahuje (např. občanský zákoník se vztahuje na všechny, zákoník práce pouze na účastníky pracovněprávních vztahů, silniční zákon na účastníky silničního provozu apod.)
- b) územní – podle toho, na které území se vztahuje (občanský zákoník je účinný na celém území ČR, zákon o Národním parku Šumava pouze na území NP, vyhláška obce jen na území příslušné obce)
- c) časová – shoduje se s účinností
- d) věcná – podle toho, na kterou oblast se vztahuje (např. vodní zákon na hospodaření s vodou, stavební zákon na stavební činnost)

Výklad právních norem

1. podle vykladatele
 - autentický (podává ho ten, kdo právní normu vydal, např. v důvodové zprávě)
 - výklad Ústavního soudu
 - výklad obecných soudů
 - vědecký (doktrinální, uvádí se v komentářích zákonů, které píší uznávaní odborníci)
2. podle metody
 - jazykový (gramatický)
 - logický
 - systematický
 - historický
 - komparativní
3. podle znění
 - doslovný
 - rozšiřující (extenzivní)
 - zužující (restriktivní)

Prameny práva

prameny práva ve formálním smyslu máme mysli zdroje, z nichž je právo čerpáno a které jsou pro občany závazné. Podle toho, které prameny práva daný stát uznává, rozlišujeme různé právní systémy.

Nejdůležitější prameny práva (celosvětově):

1. normativní právní akty (psané právo)
2. právní obyčej (zvykové právo)

3. soudní precedenty (soudní právo)
4. mezinárodní smlouvy normativního charakteru
5. právní normy vydané mezinárodními organizacemi (např. právní normy EU)
6. lokální specifické prameny práva (náboženské texty, rozhodnutí místních vůdců apod.)

Podle preference jednotlivých pramenů práva lze rozdělit státy na jednotlivé **právní systémy**:

1. kontinentální právní systém (dále se dělí na právo francouzské, rakouské a německé, vymykají se právo švýcarské a skandinávské) – pramenem práva jsou právní normy (zákony) a mezinárodní smlouvy normativního charakteru
2. angloamerický právní systém – nejdůležitějším pramenem práva jsou soudní precedenty, výrazně se uplatňují i právní obyčeje. Význam normativních právních aktů se v poslední době zvyšuje
3. islámské právo – prolínání pravidel náboženských, právních a etických, základním pramenem je korán a jeho výklad uskutečňovaný náboženskými autoritami

České právo náleží do kontinentálního právního systému. Proto za **prameny práva v ČR** považujeme:

1. normativní právní akty
2. rozhodnutí Ústavního soudu
3. mezinárodní smlouvy normativního charakteru
4. Evropské komunitární a unijní právo

Zákonnost – důsledné dodržování právního řádu. Zákonnost je založena na dvou základních zásadách:

1. rovnost občanů před zákonem
2. neznalost zákona neomlouvá

Právní vztahy – vztahy vznikající mezi osobami a upravené právními předpisy. Právní vztah má tři základní prvky – osoby, obsah a předmět

Osoba právního vztahu – též subjekt – vystupuje v právním vztahu jako nositel práv a povinností (podrobněji bude vysvětleno ve výkladu občanského práva)

Obsah právního vztahu – práva a povinnosti osob

Předmět právního vztahu – cíl (účel), k němuž práva a povinnosti směřují.

Příklad: u kupní smlouvy jsou osobami prodávající a kupující, obsahem je zejména povinnost kupujícího zaplatit kupní cenu a převzít věc a povinnost prodávajícího předat věc a uspokojit reklamační nároky, a předmětem je vlastnické právo k věci, která je převáděna.

Právní skutečnosti

Právními skutečnostmi jsou všechny skutečnosti, s nimiž právní normy spojují vznik, změnu nebo zánik právního vztahu. Rozdělujeme je na:

- a) právní události – skutečnosti, které nastaly nezávisle na vůli a jednání osob (např. úmrtí, kterým přechází vlastnictví na dědice, uplynutí času, kterým zaniká nájemní vztah na dobu určitou, zánik věci, kterým zanikne vlastnické právo k věci, přírodní katastrofa, na základě které vzniká právo na plnění z pojistné smlouvy)
- b) právní jednání – záměrné projevy vůle osob, jimiž se zakládají, mění nebo ruší právní vztahy (zpravidla půjde o smlouvu, výpověď smlouvy, odstoupení od smlouvy, apod.). O právní jednání nejde, chybí-li vůle jednatelce osoby, nebo nebyla-li tato vážná vůle zjevně projevena. O

právní jednání nejde rovněž v případě, nelze-li pro neurčitost nebo nesrozumitelnost zjistit jeho obsah ani výkladem. Byl-li však projev vůle mezi stranami dodatečně vyjasněn, nepřihlíží se k jeho vadě a hledí se, jako by tu bylo právní jednání od počátku. Právní jednání se vždy posuzuje podle svého obsahu, ale také podle úmyslu jednajícího, byl-li takový úmysl druhé straně znám, anebo musela-li o něm vědět. Každý má právo zvolit si pro právní jednání libovolnou formu, není-li ve volbě formy omezen ujednáním nebo zákonem. Písemnou formu vyžaduje právní jednání, kterým se zřizuje nebo převádí věcné právo k nemovité věci.

- c) protiprávní jednání – jednání v rozporu s platným právem, jehož důsledkem může být např. vznik odpovědnosti za škodu, nemajetkovou újmu či bezdůvodné obohacení, případně rovněž delikttní (trestní) odpovědnost, která však do oblasti občanského práva nepatří. (*např. osoba rozbije svému sousedovi okno, čímž vzniká její odpovědnost za škodu – pohledávka poškozeného*)
- d) individuální právní akty orgánů veřejné moci – rozhodnutí o právech a povinnostech občanů (*např. uložení pokuty, vydání stavebního povolení, vyměření daně apod.*)

Realizace práva – uskutečňování práva tak, že se podle právních norem tvoří právní vztahy, jejichž účastníci se chovají předepsaným způsobem (např. ustanovení občanského zákoníku o vzniku manželství se realizují tak, že snoubenci absolvují zákonem předepsaný obřad, jímž se uzavírá manželství).

Aplikace práva – vydávání individuálních právních aktů orgány státní moci při rozhodování v konkrétních případech (např. vydání stavebního povolení)

Systém práva – systematické obsahové uspořádání právních předpisů do příslušných právních odvětví. Základní členění je na právo soukromé a veřejné, další členění je na právní odvětví:

- ústavní právo
- správní právo
- občanské právo
- obchodní právo
- pracovní právo
- rodinné právo
- trestní právo
- finanční právo
- soudní (procesní právo)

Existence právních odvětví není závislá na tom, zda existuje nějaký zákon, který dané odvětví kodifikuje (např. správní právo je tvořeno celou řadou právních předpisů, které upravují jeho jednotlivé oblasti, zatímco rodinné právo žádný samostatný zákon nemá a je upraveno v občanském zákoníku).

Právo soukromé a veřejné

Koncepce demokratických právních systémů stojí na dualismu veřejného a soukromého práva. Soukromé i veřejné právo se navzájem prolínají a doplňují. Současně však NOZ zavádí zásadu, že uplatnění soukromého práva je nezávislé na právu veřejném (naopak to neplatí), tedy že rozpor s veřejným právem nezneplatňuje soukromoprávní vztahy (např. pronájem nezkolaudovaného bytu nezpůsobuje neplatnost nájemní smlouvy). Přesto se však veřejné právo do soukromého práva prolíná, a to tzv. principem veřejného pořádku.

Právo veřejné – upravuje takové vztahy, kde stát, obec či jiný subjekt veřejné moci vystupuje vzhledem k účastníkovi (občanovi) ve vrchnostenském (rozhodovacím) postavení (typicky trestní nebo správní právo). Nadřízený subjekt je oprávněn rozhodovat, jednostranným právním jednáním (např. individuálním právním aktem) stanovit podmínky vztahu, požadavky na podřízený subjekt kladené a zpravidla i sankcionovat nesplnění těchto požadavků. Koncepce veřejného práva musí být v souladu se zásadou suverenity práva (stát a orgány veřejné moci smí činit pouze to, co jim zákon výslovně dovoluje a to způsobem, který zákon připouští)

Právo soukromé – upravuje právní vztahy, tj. vzájemná práva a povinnosti osob, kde si osoby mohou jejich obsah volně (v zákonných mezích) dohodnout a žádná osoba není oprávněna druhé straně své podmínky vnucovat. Soukromé právo se tedy týká styku soukromých osob (případně i styku soukromých osob se státem, pokud stát nevystupuje ve vrchnostenském postavení, ale jako subjekt soukromoprávního vztahu) a jejich vzájemných práv a povinností. Nezakazuje-li to zákon výslovně, mohou si osoby ujednat práva a povinnosti odchylně od zákona; zakázána jsou ujednání porušující dobré mravy, veřejný pořádek nebo právo týkající se postavení osob, včetně práva na ochranu osobnosti (zásada co není zakázáno, je dovoleno). Soukromé právo upravené v NOZ však opouští iluzi, že osoby jsou si v občanskoprávních vztazích rovny (mají rovná práva a povinnosti). Místo této iluzorní rovnosti vyjadřuje vůli k „rozumné ochraně slabší strany“ (za slabší stranu může být považován spotřebitel, nájemce bytu, zdravotně postižený, nezletilý apod.) vycházející z principu veřejného pořádku.

Kapitola 2: Ústavní právo

Ústavní právo je souborem právních norem upravujících nejdůležitější právní vztahy ve státě.

Moderní ústavy obsahují zpravidla dvě hlavní části. První se týká zejména rozdělení a výkonu státní moci ve státě a druhá stanoví postavení člověka vůči státu (což jsou zejména ústavou daná práva a povinnosti). Ústava by tak měla většinou určovat:

- státní zřízení (republika, monarchie, teokracie)
- formu vlády (parlamentní, prezidentská, poloprezidentská, absolutní)
- formu státu (jednotný stát, konfederace, federace)
- politický systém státu (demokratický režim, totalitní režim atd.)
- dělbu státní moci (jednotná, nebo zákonodárná, výkonná a soudní) a její výkon
- státní občanství, státní území, hlavní město, státní symboly
- katalog základních (lidských, občanských, hospodářských, sociálních a kulturních) práv

Druhy ústav

a) Podle formy

- *psaná* – tvořená jedním zákonem (monolegální) nebo více zákony (polylegální), především ústavy zemí kontinentální Evropy a ústava Spojených států amerických. V České republice je ústava polylegální, neboť za ústavu v širším smyslu je považován celý ústavní pořádek (viz dále).
- *nepsaná* – vytvářena jinými formami práva (historické dokumenty, ústavní zvyklosti, precedenty), klasickým příkladem je britská ústava.

b) Podle původu

- *původní* – ústava vytvořená pro příslušný stát – většina ústav
- *přenesená* – jestliže je její platnost přenesena na nové území, např. německá ústava po roce 1990 na území bývalé NDR

c) Podle způsobu přijetí

- *oktrojovaná* – jakákoliv ústava vydaná z rozhodnutí panovníka bez souhlasu zastupitelského orgánu. V českých dějinách se tak tradičně označuje Pillersdorfova ústava (dubnová oktrojovaná ústava, 1848) a Stadionova ústava (břežnová oktrojovaná ústava, 1849)
- *revoluční* – vyhlášena revolučně (za tu se dá považovat např. Prozatímní ústava z roku 1918)
- *dohodnutá* – je výsledkem dohody či kompromisu převážné části společnosti, proto je stabilnější než třeba ústava revoluční

d) Podle jejího dodržování

- *reálná* – ústava je skutečně dodržována, jde o základní znak právního státu
- *fiktivní* – formálně existující, ovšem nedodržovaná (např. Ústava Československé republiky z r. 1948, která sice formálně zachovala pluralitu politických stran, avšak ta byla fakticky potřena povinnostmi politických stran řídit se rozhodnutími tzv. Národní fronty, kterou ovládali komunisté)

e) Podle způsobu změny

- *flexibilní* – ústavu lze měnit prostým zákonem
- *rigidní* – změna ústavy je obtížnější než u jiných právních norem. Nejčastěji je pro odsouhlasení její změny potřeba větší množství hlasů členů zákonodárského sboru, než pro přijetí běžného zákona. Je také možné stanovit, že ústava smí být změněna například jen jednou za pevně daný počet let, nebo že po změně ústavy dojde k rozpuštění zákonodárského

sboru, vypsání nových voleb a změna je platná teprve tehdy, když ji nový zákonodárny sbor schválí. Také je možné vázat platnost změny ústavy na referendum.

Prameny ústavního práva – prameny ústavního práva jsou v obecné rovině

- ústava
- ústavní zákony
- ústavní zvyklosti
- základní práva a svobody občanů
- další lokální prameny ústavního práva (např. náboženské texty)

Záleží na konkrétním státu, které z uvedených pramenů považuje za pramen svého ústavního práva. Zatímco v kontinentálním právu i americkém právu jsou základním pramenem ústavního práva ústava a ústavní zákony, v anglosaském právu psaná ústava jako taková neexistuje. Prameny anglického ústavního práva jsou jednak právní zvyklosti (zvykové právo), právní dokumenty vydané panovníkem (např. magna charta libertatum z r. 1215), a nejdůležitější zákony přijaté parlamentem.

Ústava – nejvyšší zákon státu. Všechny další právní předpisy musí být v souladu s ústavou. Na tento soulad dbá ústavní soud. Ústava může být dále rozvíjena ústavními zákony, s nimiž tvoří ústavní pořádek (ústavní řád) daného státu. Vyšší právní síla ústavy a ústavních zákonů je zpravidla doprovázena i vyšší rigidností, než jakou se vyznačují běžné zákony.

Ústavy demokratických států obvykle ustanovují uspořádání (typ) státu, rozdělení a výkon státní moci a základní práva a svobody občanů.

Typy státu

- | | |
|---------------------------|---------------------|
| a) podle územního členění | - unitární stát |
| | - federace |
| | - konfederace |
| b) podle státního zřízení | - republika |
| | - monarchie |
| c) podle formy vlády | - totalitní stát |
| | - demokratický stát |

Rozdělení státní moci

Demokratické země mají v ústavách zakotveno rozdělení státní moci mezi jednotlivé orgány tak, aby nemohlo dojít k nadměrné kumulaci moci v jedněch rukách. Cílem je omezit libovůli státu nebo panovníka a bránit případnému zneužití moci. Uvedené státní moci se kromě oddělení navíc mají i navzájem kontrolovat – tzv. „princip brzd a protivah“. Toto rozdělení moci v dnešním pojetí má svůj původ v tzv. „**teorii dělby moci**“, kterou formuloval za Velké francouzské revoluce Charles Louis Montesquieu. Smyslem rozdělení státní moci je zabránit přílišné koncentraci moci v rukou jednoho orgánu. Kromě rozdělení moci se stanoví rovněž vzájemné pravomoci, které mají za úkol vytvořit podmínky pro vzájemnou kontrolu jednotlivých mocí ve státě (tzv. „princip brzd a protivah“ - *checks and balances*). Mezi zásady, kterými se řídí dělba moci, patří:

- oddělenost mocí
- neslučitelnost mocí
- nezávislost mocí

- samostatnost mocí
- rovnováha mocí
- nezodpovědnost mocí (jedné vůči druhé)

Moci se dělí na:

- Moc zákonodárná – volené zákonodárné orgány, které kromě tvorby zákonů také kontrolují moc vládní a výkonnou. Tvorba zákonů se nazývá legislativa.
- Moc výkonná – organizace a řízení státního administrativního aparátu, pravomoci a vzájemné vztahy jeho orgánů.
- Moc soudní – soustava soudů a rozdělení jejich působnosti.

ÚSTAVA ČESKÉ REPUBLIKY

Ústavní pořádek představuje souhrn ústavních zákonů a dalších pramenů ústavního práva České republiky a rozumí se jím souhrn určitých ústavních zákonů a dalších Ústavou výslovně jmenovaných pramenů práva v úrovni nejvyšší právní síly. Pojem *ústavní pořádek* je novým pojmem ústavního práva, poprvé se objevil až Ústavě České republiky účinné od 1. 1. 1993. Zavedený a obecný pojem je ústavní řád.

Ústavní pořádek České republiky tvoří

- Ústava, (ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, která na byla účinnosti dnem 1. ledna 1993)
- Listina základních práv a svobod, č. 2/1993 Sb., která je podle článku čl. 3 ústavy součástí ústavního pořádku České republiky
- ústavní zákony České republiky
- ústavní zákony Národního shromáždění Československé republiky, Federálního shromáždění Československé socialistické republiky a České národní rady upravující státní hranice České republiky
- ústavní zákony České národní rady přijaté po 6. červnu 1992.

Ústava České republiky **obsahuje:**

- preambuli neboli úvodní prohlášení
- 113 článků rozdělených do osmi částí nazvaných hlavy.

Jednotlivé hlavy jsou nadepsány:

- Základní ustanovení
- Moc zákonodárná
- Moc výkonná
- Moc soudní
- Nejvyšší kontrolní úřad (pouze jeden článek č. 97)
- Česká národní banka (pouze jeden článek č. 98)
- Územní samospráva
- Přechodná a závěrečná ustanovení

V preambuli je vyjádřena věrnost občanů tradicím dávné státnosti zemí Koruny české i státnosti československé a jejich odhodlání

- budovat, chránit a rozvíjet Českou republiku v duchu nedotknutelných hodnot lidské důstojnosti a svobody jako vlast rovnoprávných svobodných občanů, kteří jsou si vědomi svých povinností vůči druhým a zodpovědnosti vůči celku, jako svobodný a demokratický stát založený na úctě k lidským právům a na zásadách občanské společnosti, jako součást rodiny evropských a světových demokracií;
- společně sřežít a rozvíjet zděděné přírodní a kulturní, hmotné a duchovní bohatství;

- řídit se všemi osvědčenými principy právního státu.

Základní ustanovení

- charakterizuje Českou republiku jako svrchovaný, jednotný a demokratický právní stát, v němž lid vykonává veškerou státní moc prostřednictvím orgánů moci zákonodárné, výkonné a soudní. Ústavní zákon může stanovit, kdy lid vykonává státní moc přímo (referendum).
- Politický systém, v němž občané projevují své smýšlení a uplatňují svoji vůli, je založen na svobodném vzniku a volné soutěži politických stran, které respektují základní demokratické principy a odmítají násilí jako prostředek k prosazování svých zájmů. Politická rozhodnutí vycházejí z vůle většiny vyjádřené svobodným hlasováním. Rozhodování většiny dbá ochrany menšin.
- Každý občan může činit, co není zákonem zakázáno a nikdo nesmí být nucen k tomu, co zákon neukládá. Naproti tomu státní moc slouží všem občanům a lze ji uplatňovat jen v případech, v mezích a způsoby, které stanoví zákon
- Nikdo nemůže být proti své vůli zbaven státního občanství. Stát se mimo jiné zavazuje dbát o šetrné využívání přírodních zdrojů a ochranu přírodního bohatství.
- Součástí ústavního pořádku České republiky je Listina základních práv a svobod.
- Ústava může být doplňována či měněna pouze ústavními zákony a změna podstatných náležitostí demokratického právního státu je nepřípustná.
- Vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, jsou součástí právního řádu; stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva. (Čl.10)
- Území České republiky tvoří nedílný celek, jehož státní hranice mohou být měněny jen ústavním zákonem. Hlavním městem České republiky je Praha.
- Státními symboly České republiky jsou velký a malý státní znak, státní barvy, státní vlajka, vlajka prezidenta republiky, státní pečeť a státní hymna. (Čl.14)

Moc zákonodárná

Moc zákonodárnou vykonává Parlament tvořený dvěma komorami – Poslaneckou sněmovnou a Senátem.

Poslanecká sněmovna má 200 poslanců volených na dobu čtyř let.

Senát má 81 senátorů, kteří jsou voleni na dobu šesti let. Každé dva roky se volí třetina senátorů.

Aktivní volební právo - právo volit, které má každý státní občan České republiky, který dosáhl věku 18 let. Volby do obou komor parlamentu probíhají tajným hlasováním na základě všeobecného, rovného a přímého volebního práva,

Pasivní volební právo - právo být zvolen, které má do Poslanecké sněmovny každý státní občan České republiky, který dosáhl věku 21 let, u senátorů se vyžaduje dosažení věkové hranice 40 let.

Ústava uzákoňuje pro každou komoru Parlamentu jiný systém voleb.

Systém poměrného zastoupení - Poslanecká sněmovna - občané odevzdávají své volební hlasy pro kandidátní listiny politických stran, nikoli pro jednotlivé kandidáty. Poměrem hlasů se určuje počet zvolených kandidátů z jednotlivých kandidátních listin. (modifikován stanovením minimální volební klausule. Volby do poslanecké sněmovny se konají ve lhůtě počínající třicátým dnem před uplynutím volebního období a končící dnem jeho uplynutí.

Poslaneckou sněmovnu může rozpustit prezident republiky, jestliže

a) Poslanecká sněmovna nevyslovila důvěru nově jmenované vládě, jejíž předseda byl prezidentem republiky jmenován na návrh předsedy Poslanecké sněmovny,

- b) Poslanecké sněmovna se neusnese do tří měsíců o vládním návrhu zákona, s jehož projednáním spojila vláda otázku důvěry,
- c) zasedání Poslanecké sněmovny bylo přerušeno po dobu delší, než je přípustné,
- d) Poslanecká sněmovna nebyla po dobu delší tří měsíců způsobilá se usnášet, ačkoliv nebylo její zasedání přerušeno a ačkoliv byla v té době opakovaně svolána ke schůzi.
- e) navrhne-li to Poslanecká sněmovna usnesením, s nímž vyslovila souhlas třípětinová většina všech poslanců.

Byla-li Poslanecká sněmovna rozpuštěna, konají se volby do šedesáti dnů po jejím rozpuštění.

Většinový systém – senát – občané volí ve dvoukolových volbách přímo jednotlivé kandidáty, přičemž volební obvody jsou jednomandátní. Volby do senátu se konají ve lhůtě počínající třicátým dnem před uplynutím volebního období a končící dnem jeho uplynutí. Senát na rozdíl od poslanecké sněmovny je **nerozpuštělný**.

Imunita – je udělena poslancům a senátorům. Uplatňuje se v několika rovinách:

1. nelze postihnout pro hlasování v Poslanecké sněmovně nebo Senátu nebo jejich orgánech.
2. nelze trestně stíhat za projevy učiněné v Poslanecké sněmovně nebo Senátu, podléhá jen disciplinární pravomoci komory, jejímž je členem.
3. za přestupky podléhá jen disciplinární pravomoci komory, jejímž je členem.
4. za trestný čin spáchaný mimo parlament nelze trestně stíhat bez souhlasu komory, jejímž je členem. Odepře-li komora souhlas, je trestní stíhání po dobu trvání mandátu vyloučeno.
5. Poslanec nebo senátor lze zadržet, jen byl-li dopaden při páčání trestného činu nebo bezprostředně poté. Příslušný orgán je povinen zadržení ihned oznámit předsedovi komory, jejímž je zadržený členem; nedá-li předseda komory do 24 hodin od zadržení souhlas k odevzdání zadrženého soudu, je příslušný orgán povinen ho propustit. Na své první následující schůzi komora rozhodne o přípustnosti stíhání s konečnou platností.

Vyšetřovací komise - pro vyšetření věci veřejného zájmu může Poslanecká sněmovna zřídit vyšetřovací komisi, navrhne-li to nejméně pětina poslanců.

Schůze komor Parlamentu jsou veřejné. Každý člen vlády má právo účastnit se jejich jednání a musí mu být uděleno slovo, jestliže o to požádá. Člen vlády je povinen na žádost Poslanecké sněmovny dostavit se osobně na její schůzi.

Legislativní proces - proces přípravy, tvorby, projednávání a schvalování legislativy ze strany vlády, Parlamentu a prezidenta republiky, který končí jejím vyhlášením ve Sbírce zákonů. Návrh zákona může podat poslanec, skupina poslanců, Senát, vláda nebo zastupitelstvo vyššího samosprávného celku. Návrhy se podávají Poslanecké sněmovně. Vláda má právo vyjádřit se ke všem návrhům zákonů.

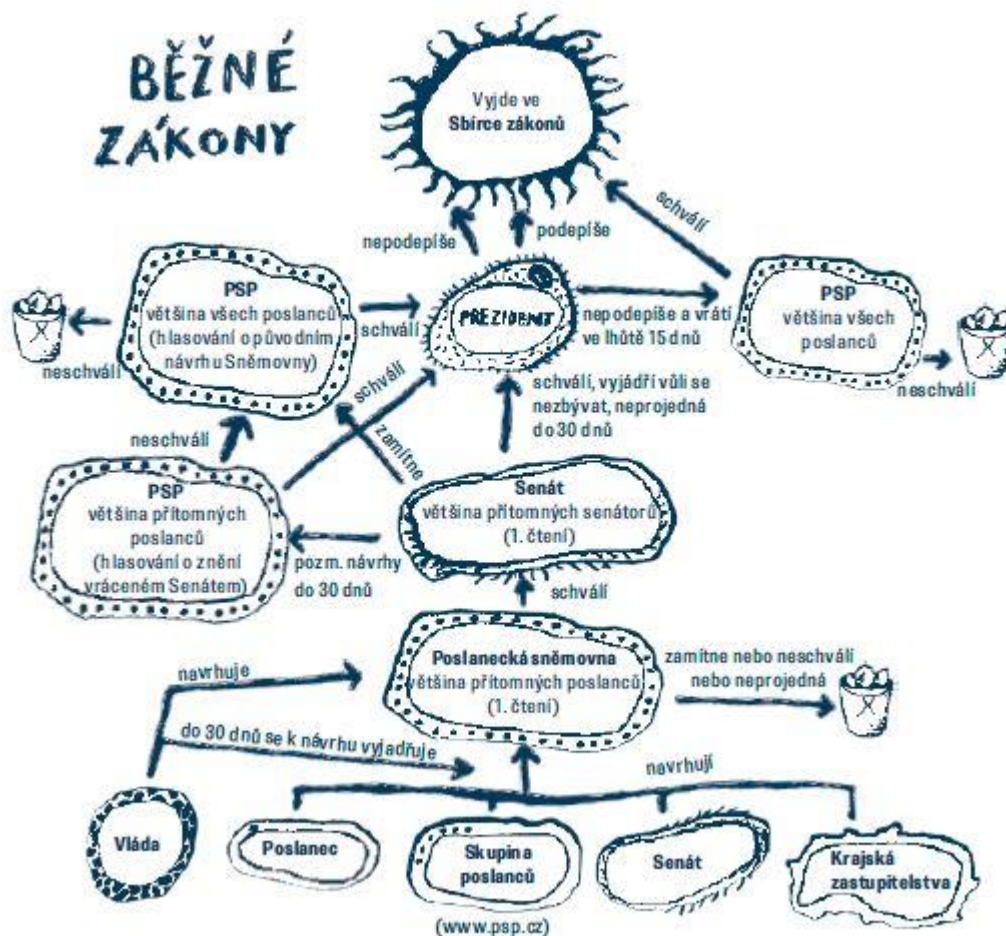
Poslanecká sněmovna o návrhu zákona hlasuje podle zásad **usnášeníschopnosti**. Komory Parlamentu jsou způsobilé se usnášet za přítomnosti alespoň jedné třetiny svých členů.

- K přijetí usnesení (zákona) je nutný souhlas nadpoloviční většiny přítomných poslanců nebo senátorů.
- K přijetí usnesení o vyhlášení válečného stavu a k přijetí usnesení o souhlasu s vysláním ozbrojených sil České republiky mimo území České republiky nebo s pobytem ozbrojených sil jiných států na území České republiky, jakož i k přijetí usnesení o účasti České republiky v obranných systémech mezinárodní organizace, jíž je Česká republika členem, je třeba souhlasu nadpoloviční většiny všech poslanců a nadpoloviční většiny všech senátorů.
- K přijetí ústavního zákona a ke schválení mezinárodní smlouvy (k tzv. ratifikaci) se vyžaduje souhlas třípětinové většiny všech poslanců a třípětinové většiny přítomných senátorů.

Postup při přijetí „běžného“ zákona (neplatí pro ústavní zákony, které musí být přijaty oběma komorami a není možnost přehlasování nesouhlasu senátu, není také prezidentské „veto“) je následující:

1. poslanecká sněmovna projedná a schválí návrh zákona (nadpoloviční většinou přítomných poslanců). Poté schválený návrh zákona postoupí Senátu
2. Senát má několik možností, jak se k návrhu postavit
 - a) schválí jej nadpoloviční většinou přítomných senátorů – návrh zákona postupuje k prezidentovi
 - b) zamítne jej (nehlasuje pro něj nadpoloviční většina přítomných senátorů) – návrh zákona se vrací do poslanecké sněmovny
 - c) vrátí jej Poslanecké sněmovně s pozměňovacími návrhy přijatými nadpoloviční většinou přítomných senátorů – návrh zákona se vrací do poslanecké sněmovny
 - d) vyjádří vůli nezabývat se jím – návrh zákona postupuje k prezidentovi
 - e) nevyjádří se do třiceti dnu od postoupení návrhu – návrh zákona postupuje k prezidentovi
3. Poslanecká sněmovna v případě potřeby znovu hlasuje o návrzích zákona, které neprošly senátem
 - a) Návrh zákona zamítnutý Senátem Poslanecká sněmovna přijme, jestliže jej schválí nadpoloviční většina všech poslanců. Návrh zákona pak postupuje k prezidentovi.
 - b) Jestliže Senát návrh zákona vrátí Poslanecké sněmovně s pozměňovacími návrhy, hlasuje o něm Poslanecká sněmovna ve znění schváleném Senátem. Jejím usnesením je návrh zákona přijat, hlasuje-li pro něj nadpoloviční většina přítomných poslanců. Jestliže Poslanecká sněmovna neschválí návrh zákona ve znění schváleném Senátem, hlasuje znovu o návrhu zákona v původním znění, ve kterém byl postoupen Senátu. Návrh zákona je přijat, jestliže je schválen nadpoloviční většinou všech poslanců. Návrh zákona pak postupuje k prezidentovi.
4. Prezident republiky je oprávněn vrátit přijatý zákon, s výjimkou zákona ústavního, s odůvodněním do patnácti dnu ode dne, kdy mu byl postoupen (prezidentské veto). Neučiní-li tak, je povinen jej podepsat.
5. Poslanecká sněmovna znovu hlasuje o návrzích zákona, které prezident „vetoval“ (odmítl podepsat). Návrh zákona je přijat jestliže jej schválí nadpoloviční většina všech poslanců. Toto usnesení nahrazuje podpis prezidenta.
6. Návrhy zákona podepsané prezidentem (případně ty, u kterých byl podpis nahrazen usnesením Poslanecké sněmovny podle bodu 5) jsou poté podepsány předsedou poslanecké sněmovny a předsedou vlády (podpis nelze odmítnout).
7. Návrh zákona je poté zveřejněn ve sbírce zákonů, čímž se stává platným zákonem.

Výjimka: Návrh zákona o státním rozpočtu a návrh státního závěrečného účtu podává vláda. Tyto návrhy projednává na veřejné schůzi a usnází se o nich jen Poslanecká sněmovna.



Zákonná opatření - Dojde-li k rozpuštění Poslanecké sněmovny, přísluší Senátu přijímat zákonná opatření ve věcech, které nesnesou odkladu a vyžadovány by jinak přijetí zákona. Senátu však nepřísluší přijímat zákonné opatření ve věcech Ústavy, státního rozpočtu, státního závěrečného účtu, volebního zákona a mezinárodních smluv podle čl. 10. Zákonné opatření může Senátu navrhnout jen vláda. Zákonné opatření Senátu podepisuje předseda Senátu, prezident republiky a předseda vlády; vyhláší se stejně jako zákony. Zákonné opatření Senátu musí být schváleno Poslaneckou sněmovnou na její první schůzi. Neschválí-li je Poslanecká sněmovna, pozbývá další platnosti.

Interpelace – dotaz poslance na ministra. Poslanci jsou oprávněni interpelovat vládu nebo její členy ve věcech jejich působnosti. To znamená klást otázky, na které musí členové vlády odpovědět do třiceti dnů od podání interpelace.

Další pravomoci parlamentu:

- Parlament rozhoduje o vyhlášení válečného stavu, je-li Česká republika napadena, nebo je-li třeba plnit mezinárodní smluvní závazky o společné obraně proti napadení.
- Parlament rozhoduje o účasti České republiky v obranných systémech mezinárodní organizace, jíž je Česká republika členem.
- Parlament vyslovuje souhlas s vysláním ozbrojených sil České republiky mimo území České republiky, a s pobytem ozbrojených sil jiných států na území České republiky,

Moc výkonná

Nejvyššími orgány výkonné moci jsou prezident republiky a vláda.

Prezident - hlava státu. Z výkonu své funkce není odpovědný žádnému státnímu orgánu. Je volen v přímých volbách občany ČR staršími 18 let. Prezidentem republiky je zvolen kandidát, který obdržel nadpoloviční většinu platných hlasů oprávněných voličů. Není-li takový kandidát, koná se za čtrnáct dnů po začátku prvního kola volby druhé kolo volby, do kterého postupují dva nejúspěšnější kandidáti z prvního kola volby. Prezidentem republiky je zvolen kandidát, který obdržel ve druhém kole volby nejvyšší počet platných hlasů oprávněných voličů.

Navrhovat kandidáta může

- každý občan České republiky, který dosáhl věku 18 let, podpoří-li jeho návrh petice podepsaná nejméně 50 000 občany České republiky oprávněnými volit prezidenta republiky
- nejméně dvacet poslanců, nebo
- nejméně deset senátorů.

Prezidentem republiky může být zvolen občan, který je volitelný do Senátu a nikdo nemůže být zvolen více než dvakrát za sebou.

Prezident republiky se může vzdát svého úřadu do rukou předsedy Senátu.

Prezident republiky

- a) jmenuje a odvolává předsedu a další členy vlády a přijímá jejich demisi, odvolává vládu a přijímá její demisi,
- b) svolává zasedání Poslanecké sněmovny,
- c) rozpouští Poslaneckou sněmovnu,
- d) pověřuje vládu, jejíž demisi přijal nebo kterou odvolal, vykonáváním jejích funkcí prozatímně až do jmenování nové vlády,
- e) jmenuje soudce Ústavního soudu, jeho předsedu a místopředsedy,
- f) jmenuje ze soudců předsedu a místopředsedy Nejvyššího soudu,
- g) odpouští a zmírňuje tresty uložené soudem a zahlašuje odsouzení (uděluje milost),
- h) má právo vrátit Parlamentu přijatý zákon s výjimkou zákona ústavního,
- i) podepisuje zákony,
- j) jmenuje prezidenta a viceprezidenta Nejvyššího kontrolního úřadu,
- k) jmenuje členy Bankovní rady České národní banky.

Tyto pravomoci vykonává sám, nepotřebuje k nim spolupodpis předsedy vlády.

Prezident republiky dále vykonává další pravomoci, kde je však k platnosti vyžadován spolupodpis předsedy vlády nebo jím pověřeného člena vlády. Za taková rozhodnutí odpovídá vláda. Jde o následující pravomoci prezidenta:

- a) zastupuje stát navenek,
- b) sjednává a ratifikuje mezinárodní smlouvy; sjednávání mezinárodních smluv může přenést na vládu nebo s jejím souhlasem na její jednotlivé členy,
- c) je vrchním velitelem ozbrojených sil,
- d) přijímá vedoucí zastupitelských misí,
- e) pověřuje a odvolává vedoucí zastupitelských misí,
- f) vyhlašuje volby do Poslanecké sněmovny a do Senátu,
- g) jmenuje a povyšuje generály,
- h) propůjčuje a uděluje státní vyznamenání, nezmocní-li k tomu jiný orgán,
- i) jmenuje soudce,
- j) nařizuje, aby se trestní řízení nezahajovalo, a bylo-li zahájeno, aby se v něm nepokračovalo (uděluje milost),
- k) má právo udělovat amnestii.

Prezident republiky má právo účastnit se schůzí obou komor Parlamentu, jejich výborů a komisí. Udělí se mu slovo, kdykoliv o to požádá. Má rovněž právo účastnit se schůzí vlády, vyžádat si od vlády a jejich členů zprávy a projednávat s vládou nebo s jejími členy otázky, které patří do jejich působnosti.

Imunita prezidenta - Prezidenta republiky nelze po dobu výkonu jeho funkce zadržet, trestně stíhat ani stíhat pro přešůpek nebo jiný správní delikt. Senát může se souhlasem Poslanecké sněmovny podat ústavní žalobu proti prezidentu republiky k Ústavnímu soudu, a to pro velezradu nebo pro hrubé porušení Ústavy nebo jiné součásti ústavního pořádku; velezradou se rozumí jednání prezidenta republiky směřující proti svrchovanosti a celistvosti republiky, jakož i proti jejímu demokratickému řádu. Ústavní soud může na základě ústavní žaloby Senátu rozhodnout o tom, že prezident republiky ztrácí prezidentský úřad a způsobilost jej znovu nabýt. K přijetí návrhu ústavní žaloby Senátem je třeba souhlasu třípětinové většiny přítomných senátorů. K přijetí souhlasu Poslanecké sněmovny s podáním ústavní žaloby je třeba souhlasu třípětinové většiny všech poslanců.

Vláda - vrcholný kolektivní orgán státní moci a správy, který má výkonnou pravomoc, při které řídí a kontroluje státní administrativní aparát. Skládá se z předsedy, místopředsedů a ministrů. Je odpovědná Poslanecké sněmovně, která může projevit nespokojenost s její činností vyslovením nedůvěry vládě. V takovém případě vláda musí podat demisi (odstoupit).

Vláda rozhoduje ve sboru a k přijetí jejího usnesení je nutný souhlas nadpoloviční většiny všech jejích členů. K provedení zákona a v jeho mezích může vláda vydávat nařizení.

Ministři řídí jednotlivé resorty. (např. ministr financí, zemědělství, zahraničí). Ve svém resortu ministr rozhoduje a nese odpovědnost sám. Resortní ministři jsou v čele vrcholných úřadů svých resortů; ministerstev.

Předsedu vlády jmenuje prezident republiky a na jeho návrh jmenuje ostatní členy vlády a pověřuje je řízením ministerstev nebo jiných úřadů. Vláda předstoupí do třiceti dnů po svém jmenování před Poslaneckou sněmovnu a požádá ji o vyslovení důvěry. Pokud nově jmenovaná vláda nezíská v Poslanecké sněmovně důvěru, celý proces se opakuje. Jestliže ani takto jmenovaná vláda nezíská důvěru Poslanecké sněmovny, jmenuje prezident republiky předsedu vlády na návrh předsedy Poslanecké sněmovny.

Člen vlády skládá slib do rukou prezidenta republiky.

Vláda může předložit Poslanecké sněmovně žádost o vyslovení důvěry, přičemž otázku vyslovení důvěry může spojit s hlasováním o vládním návrhu zákona.

Poslanecká sněmovna může vyslovit vládě nedůvěru. Návrh na vyslovení nedůvěry vládě projedná Poslanecká sněmovna, jen je-li podán písemně nejméně padesáti poslanci. K přijetí návrhu je třeba souhlasu nadpoloviční většiny všech poslanců.

Předseda vlády podává demisi do rukou prezidenta, republiky. Ostatní členové vlády podávají demisi do rukou prezidenta republiky prostřednictvím předsedy vlády.

Vláda podá demisi, jestliže Poslanecká sněmovna zamítla její žádost o vyslovení důvěry nebo jestliže jí vyslovila nedůvěru. Vláda podá demisi vždy po ustavující schůzi nově zvolené Poslanecké sněmovny. Pokud v takovýchto případech vláda demisi nepodá, prezident republiky ji odvolá.

Vláda rozhoduje o vyslání ozbrojených sil České republiky mimo území České republiky a o pobytu ozbrojených sil jiných států na území České republiky, a to nejdéle na dobu 60 dnů, Vláda dále rozhoduje o průjezdu ozbrojených sil jiných států přes území České republiky nebo o jejich přeletu nad územím České republiky a o účasti ozbrojených sil České republiky na vojenských cvičeních mimo území České republiky a o účasti ozbrojených sil jiných států na vojenských cvičeních na území České republiky.

Vláda má právo vyjádřit se ke všem návrhům zákonů.

Státní zastupitelství – zastupuje veřejnou žalobu v trestním řízení a plní další úkoly svěřené mu zákonem. V ústavě je systematicky řazeno k moci výkonné, avšak náplní své činnosti stojí na rozhraní moci výkonné a soudní (spadá pod ministerstvo spravedlnosti). Státním zástupcem se může stát

bezúhonný občan starší 25 let, který má ukončené vysokoškolské právnické vzdělání. Státní zástupci jsou jmenováni ministrem spravedlnosti bez časového omezení doby výkonu jejich funkcí.

Moc soudní

Moc soudní se uplatňuje při ochraně práv občanů v občanskoprávním a trestněprávním řízení a při přezkoumávání rozhodnutí správních orgánů (správní soudnictví).

Soudcem z povolání se může stát bezúhonný občan starší 30 let, který má ukončené vysokoškolské právnické vzdělání. Soudci jsou jmenováni prezidentem republiky bez časového omezení doby výkonu jejich funkcí. Jsou nezávislí, takže žádný státní orgán ani jednotlivec nesmí zasahovat do jejich činnosti a tím ohrožovat jejich nestrannost.

Soudce je při rozhodování vázán pouze zákonem a je oprávněn posoudit soulad nižšího právního předpisu, např. vyhlášky ministra, se zákonem (tzv. soudcovské právo zkoumací).

Zákon může stanovit, v kterých záležitostech a jakým způsobem se na rozhodování soudců podílejí vedle soudců z povolání i další občané, např. jako laičtí přísedící soudních senátů.

Soudní moc v ČR se skládá ze **soustavy obecných soudů** a **Ústavního soudu**, který stojí mimo tuto soustavu.

Soustavu obecných soudů tvoří Nejvyšší soud, Nejvyšší správní soud, vrchní, krajské a okresní soudy.

Úkoly jednotlivých stupňů soudní soustavy se liší v závislosti na tom, o jaký typ řízení se jedná.

V občanskoprávním a trestním řízení se uplatní následující soudní stupně:

1. okresní soudy (a obvodní soudy v pražských obvodech a Městský soud v Brně) - rozhodují v prvním stupni většinu občanskoprávních a trestněprávních věcí
2. krajské soudy (a Městský soud v Praze) - rozhodují
 - a) o odvoláních podaných proti prvostupňovým rozhodnutím okresních soudů, a
 - b) prvním stupni ve většině obchodněprávních věcí a v některých občanskoprávních a trestněprávních věcech
3. vrchní soudy (v Praze a Olomouci) - rozhodují o odvoláních podaných proti prvostupňovým rozhodnutím krajských soudů
4. Nejvyšší soud ČR v Brně - rozhoduje o některých mimořádných opravných prostředcích a o řádných opravných prostředcích proti prvoinstančním rozhodnutím Vrchních soudů (např. u rozhodnutí o vazbě)

Ve správním soudnictví se uplatní následující soudní stupně:

1. krajské soudy (a Městský soud v Praze) - rozhodují o správních žalobách proti rozhodnutím správních orgánů
2. Nejvyšší správní soud v Brně - rozhoduje o kasačních stížnostech podaných proti rozhodnutím Krajských soudů ve správním soudnictví

Ústavní soud - nezávislý orgán ochrany ústavnosti stojící mimo soustavu obecných soudů.

Ústavní soud se má 15 soudců, kteří jsou jmenováni na dobu deseti let.

Soudce Ústavního soudu jmenuje prezident republiky se souhlasem Senátu a může jím být jmenován bezúhonný občan, který je volitelný do Senátu, má vysokoškolské právnické vzdělání a byl nejméně deset let činný v právnickém povolání.

Ústavní soudce skládá slib do rukou prezidenta republiky.

Ústavní soud rozhoduje

- a) o zrušení zákonů nebo jejich jednotlivých ustanovení, jsou-li v rozporu s ústavním pořádkem,
- b) o zrušení jiných právních předpisů nebo jejich jednotlivých ustanovení, jsou-li v rozporu s ústavním pořádkem nebo zákonem,
- c) o ústavní stížnosti orgánů územní samosprávy proti nezákonnému zásahu státu,
- d) o ústavní stížnosti proti pravomocnému rozhodnutí a jinému zásahu orgánů veřejné moci do ústavně zaručených základních práv a svobod,
- e) o opravném prostředku proti rozhodnutí ve věci ověření volby poslance nebo senátora,
- f) v pochybnostech o ztrátě volitelnosti a o neslučitelnosti výkonu funkcí poslance nebo senátora,
- g) o ústavní žalobě Senátu proti prezidentu republiky podle pro velezradu
- h) o návrhu prezidenta republiky na zrušení usnesení Poslanecké sněmovny a Senátu
- i) o opatřeních nezbytných k provedení rozhodnutí mezinárodního soudu, které je pro Českou republiku závazné, pokud je nelze provést jinak,
- j) o tom, zda rozhodnutí o rozpuštění politické strany nebo jiné rozhodnutí týkající se činnosti politické strany je ve shodě s ústavními nebo jinými zákony,
- k) spory o rozsah kompetencí státních orgánů a orgánů územní samosprávy, nepřísluší-li podle zákona jinému orgánu,
- l) spory v souvislosti s referendem o přistoupení České republiky k Evropské unii.
- m) o souladu mezinárodních smluv s ústavním pořádkem, a to před její ratifikací.

Soudci Ústavního soudu jsou při svém rozhodování vázáni pouze ústavním pořádkem a zákonem o ústavním soudu.

Další ústavní instituce

Nejvyšší kontrolní úřad - nezávislý orgán, který kontroluje hospodaření se státním majetkem a plnění státního rozpočtu. Prezidenta a viceprezidenta Nejvyššího kontrolního úřadu jmenuje prezident republiky na návrh Poslanecké sněmovny.

Úřad se při kontrolní činnosti zaměřuje v první řadě na to, zda státní a další subjekty se svěřeným státním majetkem a prostředky nakládají účelně a hospodárně a zda přitom postupují v souladu s právními předpisy. Obdobným způsobem postupuje NKÚ při kontrole využívání prostředků, které byly poskytnuty České republice ze zahraničí, a při kontrole prostředků, za které převzal stát záruky. Předmětem kontroly je také vydávání a umořování státních cenných papírů a zadávání státních zakázek. Na základě výsledků své kontrolní činnosti NKÚ zpracovává a ve stanovené lhůtě předkládá Poslanecké sněmovně kvalifikovaná stanoviska ke zprávě o plnění státního rozpočtu a ke státnímu závěrečnému účtu.

NKÚ také zpracovává na požádání Parlamentu České republiky a jeho orgánů připomínky a stanoviska k návrhům právních předpisů, zejména pokud se týkají rozpočtu, účetnictví, statistiky a kontrolní, daňové a inspekční činnosti. Mimoto NKÚ neformálně spolupracuje v rámci legislativního procesu s vládou, jednotlivými ministerstvy i ostatními ústředními orgány.

Výsledkem kontroly je Kontrolní závěr, který se zveřejňuje ve Věstníku NKÚ a může být podkladem pro postup dalších orgánů, které mohou ze zjištění vyvodit důsledky (Finanční úřady, orgány činné v trestním řízení). NKÚ sám žádné sankce ukládat nemůže.

Česká národní banka

ČNB je ústřední (centrální) bankou České republiky a orgánem vykonávajícím dohled nad finančním trhem. Jejím hlavním úkolem je pečovat o stabilitu měny. Je zřízena Ústavou České republiky a svou činnost vyvíjí v souladu se zákonem č. 6/1993 Sb., o České národní bance. Má postavení veřejnoprávního subjektu se sídlem v Praze. Nejvyšším řídicím orgánem ČNB je bankovní rada,

jejímiž členy jsou guvernér, dva viceguvernéři a čtyři členové bankovní rady. Všechny členy bankovní rady jmenuje prezident republiky na šestileté období.

Hlavním cílem její činnosti je péče o cenovou stabilitu. V souladu se svým hlavním cílem ČNB určuje měnovou politiku, vydává bankovky a mince, řídí peněžní oběh, platební styk a zúčtování bank, vykonává dohled nad bankovním sektorem, kapitálovým trhem, pojišťovnictvím, penzijním připojištěním, družstevními záložnami, institucemi elektronických peněz a devizový dohled. Jako ústřední banka poskytuje ČNB bankovní služby pro stát a veřejný sektor. Vede účty organizacím napojeným na státní rozpočet, kterými jsou: finanční a celní úřady, Česká správa sociálního zabezpečení, úřady práce, příspěvkové organizace, státní fondy, účty napojené na rozpočet Evropských společenství apod. Na základě pověření Ministerstva financí provádí operace spojené se státními cennými papíry.

Územní samospráva

Základními územními samosprávnými celky jsou obce a kraje. Územní samosprávné celky jsou veřejnoprávní korporace (právnícké osoby), které mohou mít vlastní majetek a hospodaří podle vlastního rozpočtu. Spravují je zastupitelstva, volená občany na čtyřletá období tajným hlasováním.

Kapitola 3: Základní práva a svobody občanů a ochrana proti diskriminaci

Právo pozitivní a přirozené

Právní teorie - teorie vysvětlující původ práva. Podle toho, zda je původ práva odvozován pouze z lidské činnosti, nebo zda jsou hledány hlubší či vyšší zdroje práva (náboženské, filosofické, biologické), rozlišujeme:

1. teorie přirozeného práva
2. teorie pozitivního práva

Positivněprávní teorie – právo tvořené právními předpisy, které byly vydány z rozhodnutí a vůle zákonodárského sboru či jiného příslušného orgánu. Toto právo může být zákonným způsobem měněno či rušeno. Positivněprávní teorie tvrdí, že podoba práva závisí pouze na vůli zákonodárského orgánu a jeho pravomoc právo tvořit není ničím omezena (resp. je omezena pouze těmi omezeními, která si sami zákonodárci formou práva vymezili).

Přirozenoprávní teorie – je protipólem práva pozitivního. Podle přirozenoprávních teorií existují práva, která jsou lidem dána z vyšší moci, než je moc zákonodárská. Jsou to práva, která jsou spojena s každým lidským jedincem a nemohou mu být zcizena. Tato přirozená práva lidí (právo na život, právo na osobní svobodu), jsou v současné době v ČR vyjádřena v Listině práv a svobod a jejich neporušitelnost je vyjádřena v preambuli LPS. Přirozenoprávní teorie tedy vycházejí z představy, že právo vytvářené zákonodárci musí respektovat nezadatelná, nezcizitelná a základní lidská práva a nesmí být s těmito přirozenými právy v rozporu. Přirozenoprávní principy, na nichž stojí současné pojmání přirozeného práva, byly pregnančně vyjádřeny zejména v Deklaraci nezávislosti USA z roku 1776 (*Pokládáme za samozřejmé pravdy, že všichni lidé jsou stvořeni sobě rovni, že jsou obdařeni svým stvořitelem určitými nezcizitelnými právy, že mezi tato práva náleží život, svoboda a sledování osobního štěstí. Že k zajištění těchto práv se ustanovují mezi lidmi vlády, odvozující svoji oprávněnou moc ze souhlasu těch, jimž vládnou. Že kdykoliv počne být některá vláda těmto cílům na překážku, má lid právo jí změnit nebo zrušit a ustanovit vládu novou, která by byla založena na takových zásadách a měla svoji pravomoc upravenou takovým způsobem, jak uzná lid za nejvhodnější pro zajištění své bezpečnosti a svého štěstí.*) nebo francouzská Deklarace práv člověka a občana z roku 1789 (*Představitelé francouzského lidu ... rozhodli se vyložit v slavnostní Deklaraci přirozená, nezcizitelná a posvátná práva člověka za tím účelem, aby ... činy zákonodárné moci a činy výkonné moci mohly být v každé chvíli porovnávány s účelem každé politické instituce ...V důsledku toho Národní shromáždění uznává a vyhláší, za přítomnosti a pod záštitou Nejvyšší Bytosti, tato práva člověka a občana: Lidé se rodí a zůstávají svobodnými a rovnými ve svých právech. ...Účelem každého politického společenství je zachování přirozených a nezadatelných práv člověka. Tato práva jsou: svoboda, vlastnictví, bezpečnost a právo na odpor proti útlaku ... Svoboda spočívá v tom, že každý může činit vše, co neškodí druhému. Proto výkon přirozených práv každého člověka nemá jiných mezí než ty, které zajišťují ostatním členům společnosti užívání týchž práv).*

V přirozenoprávních systémech (k nimž se hlásí všechny demokratické státy) platí zásada nadřazenosti základních lidských práv nad právy ostatními. Podle této koncepce existují práva, která jsou lidem dána z vyšší moci, než je moc zákonodárská. Jsou to práva, která jsou spojena s každým člověkem a nemohou mu být zcizena. Rozsah základních práv se v průběhu dějin postupně měnil (rozšiřoval). Mezi základní lidská práva (jako je právo na život, majetek, osobní svobodu apod.) se nyní řadí rovněž práva politická (např. volební právo), práva národnostních a etnických menšin, hospodářská, sociální a kulturní práva či právo na soudní a jinou právní ochranu

Základní práva a svobody bývají uzákoněny v ústavách nebo v ústavních zákonech demokratických států na podkladě Všeobecné deklarace lidských práv, Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech a Mezinárodního paktu o občanských a politických právech. Tyto dokumenty, které přijalo Valné shromáždění Organizace spojených národů, vycházejí z přesvědčení, že všichni mají užívat základních občanských svobod a mají mít právo na stejnou zákonnou ochranu bez jakéhokoli rozlišování (diskriminace), tedy bez rozlišování podle rasy, náboženství, politického přesvědčení, národnostního nebo sociálního původu, rodu, majetku apod.

Současné pojetí lidských práv začalo vznikat v Evropě v 11. století. Zatímco v orientálních říších jedinec nikdy nic neznamenal, v Evropě začaly vznikat „ostrůvky osobní svobody jako určitá pozitivní deviace. Vznikaly svobodné městské obce (říšská či královská města), univerzity se svými rozsáhlými akademickými svobodami. Za jeden z prvních dokumentů uzákoňující rozsah lidských práv (tehdy ještě výrazně omezených jen na představitele šlechty) lze považovat listinu Magna charta libertatum, jejíž podpis si na anglickém králi Johnu Lacklandovi (Janovi Bezzemkovi) vymohli angličtí šlechtici již roku 1215. V době vzniku sloužil především pro záruky šlechtické vrstvě proti svévoli krále. K významnému rozvoji lidských práv došlo ve druhé polovině 18. století v době osvícenství a zejména v době Velké francouzské revoluce. Nejvýznamnějšími dokumenty této epochy jsou Deklarace nezávislosti Spojených států amerických (1776) a Deklarace práv člověka a občana (1789) během francouzské revoluce. Jako reakce na druhou světovou válku byla v roce 1948 v OSN přijata Všeobecná deklarace lidských práv, která označila všechny lidské bytosti za svobodné a rovnoprávné bez ohledu na pohlaví, rasu, národnost a náboženství. Deklarace není právně závazná, nicméně inspirovala rozvoj dalších listin lidských práv a součástí ústav různých států. V roce 1950 byla pod záštitou Rady Evropy vyhlášena evropská Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, která sehrála významnou roli v době studené války (Československo ji ratifikovalo až v roce 1992, ale již předtím podle ní přijalo vlastní Listinu základních práv a svobod). Mezinárodní úmluvy řeší i problematiku diskriminace (Úmluva o odstranění diskriminace žen, Úmluva o odstranění rasové diskriminace). V posledních desetiletích 20. století vznikají i diskuse o dalším zvyšování rozsahu lidských práv v různých oblastech (práva dítěte, práva homosexuálů, práva menšin apod.).

Ochrana lidských práv – probíhá jak na mezinárodní, tak i na vnitrostátní úrovni. Na mezinárodní úrovni existuje řada mezinárodních organizací, které monitorují porušování lidských práv v jednotlivých státech a svým vlivem pak tlačí vlády, aby tento problém řešily (Amnesty international, Rada Evropy, Helsinský výbor). Rovněž Rada Evropy zřídila speciální Evropský soud pro lidská práva ve Štrasburku, který se touto problematikou zabývá. Na vnitrostátní úrovni je pak zajištěná dodržování lidských práv povinností vlády. Občané, kteří mají dojem, že došlo k neoprávněnému zásahu do jejich lidských práv, mají možnost domáhat se ochrany jednak u obecných soudů (žalobou na ochranu osobnosti, žalobou na odškodnění), tak i u Ústavního soudu a poté i u Evropského soudu pro lidská práva.

Pokud zásah do základních lidských práv má povahu trestného činu, vstupují do oblasti ochrany lidských práv rovněž orgány činné v trestním řízení (policie, státní zastupitelství, soudy)

V ČR navíc existuje speciální orgán zabývající se ochranou lidských práv, a to **Úřad veřejného ochránce práv – ombudsman**. Jeho úkolem je chránit osoby před jednáním úřadů a dalších institucí, pokud je toto jednání v rozporu s právem, neodpovídá principům demokratického právního státu a dobré správy nebo jsou úřady nečinné. Provádí také preventivní systematické návštěvy míst, kde mohou být lidé omezováni na svobodě, a usiluje o respektování jejich základních práv. Ochránce rovněž přispívá k prosazování práva na rovné zacházení a ochraně před diskriminací. Může vést nezávislá šetření, ale nemůže nahrazovat činnost orgánů státní správy a nemůže rušit nebo měnit jejich rozhodnutí. Při zjištění pochybení však může od úřadů či institucí požadovat, aby zjednal nápravu. Od roku 2006 vykonává dohled nad dodržování práv osob omezených na svobodě. Provádí preventivní návštěvy věznic, nemocnic, psychiatrických léčeben, zařízení ústavní výchovy apod. Nemá však právo vstupovat do soukromoprávních vztahů či sporů (včetně sporů mezi zaměstnanci a zaměstnavateli, i když jejich zaměstnavatelem je státní úřad), ani do rozhodovací činnosti soudů.

Listina základních práv a svobod

Druhým základním pramenem ústavního práva v ČR je Listina základních práv a svobod (dále jen Listina), vyhlášená usnesením předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb. Podle čl. 3 ústavy je Listina „součástí ústavního pořádku České republiky“.

Listina obsahuje výčet práv zaručených buď všem lidem (např. právo na život), nebo pouze občanům (např. volební právo).

Struktura Listiny:

Hlava první – obecná ustanovení

Hlava druhá – lidská práva a základní svobody

a) základní lidská práva a svobody

b) politická práva

Hlava třetí – práva národnostních a etnických menšin

Hlava čtvrtá – hospodářská, sociální a kulturní práva

Hlava pátá – právo na soudní a jinou právní ochranu

Hlava šestá – ustanovení společná

Koncepce listiny vychází z mezinárodních úmluv o lidských právech, zejména z Evropské úmluvy o lidských právech a Všeobecné deklarace OSN o lidských právech

Obecná ustanovení obsahují základní zásady, na nichž Listina stojí:

- Lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i v právech. Základní práva a svobody jsou nezadatelné, nezcizitelné, nepromlčitelné a nezrušitelné (koncepce přirozenoprávní)
- Stát je založen na demokratických hodnotách a nesmí se vázat ani na výlučnou ideologii, ani na náboženské vyznání.
- Státní moc lze uplatňovat jen v případech a v mezích stanovených zákonem, a to způsobem, který zákon stanoví.
- Každý může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá.
- Základní práva a svobody se zaručují všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení.
- Každý má právo svobodně rozhodovat o své národnosti.
- Povinnosti mohou být ukládány toliko na základě zákona a v jeho mezích a jen při zachování základních práv a svobod

Základní lidská práva a svobody

- právo na život (ochrana života již před narozením, zákaz trestu smrti)
- nedotknutelnost osoby, zákaz mučení
- právo na osobní svobodu (Nikdo nesmí být stíhán nebo zbaven svobody jinak než z důvodů a způsobem, který stanoví zákon. Nikdo nesmí být zbaven svobody pouze pro neschopnost dostát smluvnímu závazku)
- Nikdo nesmí být podroben nuceným pracím nebo službám (s výjimkou prací ve výkonu trestu odnětí svobody, vojenské nebo civilní služby, služby vyžadované v případě živelních pohrom a jednání uloženého pro ochranu života, zdraví nebo práv druhých).
- právo na lidskou důstojnost, osobní čest a ochranu dobrého jména
- právo na majetek (Vlastnické právo všech vlastníků má stejný zákonný obsah a ochranu. Vlastnictví ale také zavazuje. Nesmí být zneužito na újmu práv druhých anebo v rozporu se zákonem chráněnými obecnými zájmy. Jeho výkon nesmí poškozovat lidské zdraví, přírodu a životní prostředí nad míru stanovenou zákonem).
- nedotknutelnost obydlí (s výjimkou domovní prohlídky nařízené soudem)
- právo na listovní tajemství (vztahuje se i na zprávy telefonem, telegrafem nebo jiným podobným zařízením).
- Svoboda pohybu a pobytu je zaručena
- Svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání
- Svoboda vědeckého bádání a umělecké tvorby
- právo odmítnout vojenskou službu

- právo svobodně projevovat své náboženství nebo víru

Politická práva

- Svoboda projevu a právo na informace
- Petiční právo (petici se nesmí zasahovat do nezávislosti soudu)
- právo shromažďovací (právo účastnit se veřejných shromáždění) a sdružovací (právo zakládat politické strany, odbory či jiná sdružení)
- volební právo je všeobecné a rovné a vykonává se tajným hlasováním.
- právo na odpor - Občané mají právo postavit se na odpor proti každému, kdo by odstraňoval demokratický řád lidských práv a základních svobod, založený Listinou, jestliže činnost ústavních orgánů a účinné použití zákonných prostředků jsou znemožněny.

Práva národnostních a etnických menšin

- Příslušnost ke kterékoli národnostní nebo etnické menšině nesmí být nikomu na újmu.
- právo společně s jinými příslušníky menšiny rozvíjet vlastní kulturu, právo rozšiřovat a přijímat informace v mateřském jazyku a sdružovat se v národnostních sdruženích
- právo na vzdělání v jejich jazyku (musí dosahovat alespoň minimálního počtu ve třídě: 8 žáků v MŠ, 10 žáků v ZŠ, 12 žáků v SŠ),
- právo užívat jejich jazyka v úředním styku,
- právo účasti na řešení věcí týkajících se národnostních a etnických menšin.

Hospodářská, sociální a kulturní práva

- právo na svobodnou volbu povolání a přípravu k němu, jakož i právo podnikat a provozovat jinou hospodářskou činnost.
- právo získávat prostředky pro své životní potřeby prací (právo na práci), a právo na hmotné zabezpečení v nezaměstnanosti
- právo svobodně se sdružovat na ochranu hospodářských a sociálních zájmů (odbory)
- právo na spravedlivou odměnu za práci a na uspokojivé pracovní podmínky
- právo na přiměřené hmotné zabezpečení ve stáří a při nezpůsobilosti k práci, jakož i při ztrátě živitele.
- právo na ochranu zdraví.
- Rodičovství a rodina jsou pod ochranou zákona
- Každý má právo na vzdělání. Školní docházka je povinná po dobu, kterou stanoví zákon. Občané mají právo na bezplatné vzdělání v základních a středních školách, podle schopností občana a možností společnosti též na vysokých školách.
- Práva k výsledkům tvůrčí duševní činnosti jsou chráněna zákonem (autorská práva)
- Právo přístupu ke kulturnímu bohatství
- právo na příznivé životní prostředí a na včasné a úplné informace o stavu životního prostředí a přírodních zdrojů.

Právo na soudní a jinou právní ochranu

- Každý se může domáhat stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu a ve stanovených případech u jiného orgánu.
- právo domáhat se soudního přezkoumání rozhodnutí správního orgánu
- právo na náhradu škody způsobené mu nezákonným rozhodnutím soudu, jiného státního orgánu či orgánu veřejné správy nebo nesprávným úředním postupem.
- Každý má právo odepřít výpověď, jestliže by jí způsobil nebezpečí trestního stíhání sobě nebo osobě blízké.
- právo na právní pomoc v řízení před soudy, jinými státními orgány či orgány veřejné správy, a to od počátku řízení.
- rovnost účastníků řízení.
- právo na tlumočnicka
- Nikdo nesmí být odňat svému zákonnému soudci. Příslušnost soudu i soudce stanoví zákon.

- právo na veřejné projednání věci a právo vyjádřit se k věci
- Jen zákon stanoví, které jednání je trestným činem a jaký trest lze za jeho spáchání uložit.
- Jen soud rozhoduje o vině a trestu za trestné činy.
- presumpce nevinny – každý je považován za nevinného, pokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu nebyla jeho vina vyslovena.
- právo na obhajobu
- právo obviněného na odepření výpovědi
- Nikdo nemůže být trestně stíhán za čin, pro který již byl pravomocně odsouzen nebo zproštěn obžaloby.
- Trestnost činu se posuzuje a trest se ukládá podle zákona účinného v době, kdy byl čin spáchán. Pozdějšího zákona se použije, jestliže je to pro pachatele příznivější.

Ochrana proti diskriminaci

Diskriminace - jednání, kdy se s jednou osobou zachází méně příznivě, než se zachází s jinou osobou ve srovnatelné situaci, a to z důvodu rasy, etnického původu, národnosti, pohlaví, sexuální orientace, věku, zdravotního postižení, náboženského vyznání, víry či světového názoru, státní příslušnosti (v pracovněprávních vztazích v rámci EU). Za diskriminaci z důvodu pohlaví se považuje i diskriminace z důvodu těhotenství, mateřství nebo otcovství a z důvodu pohlavní identifikace. Diskriminací je také jednání, kdy je s osobou zacházeno méně příznivě na základě domnělého důvodu.

Zákaz diskriminace vyplývá jak z mezinárodních úmluv o lidských právech, tak i z jednotlivých zákonů, do kterých byl implementován (např. zákoník práce). Ochranu proti diskriminaci poskytují jak obecné soudy, tak i další instituce zabývající se ochranou lidských práv. Z hlediska ochrany proti diskriminaci má v ČR největší význam zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů, tzv. **antidiskriminační zákon**).

Diskriminace je zakázána v oblastech:

- a) přístupu k zaměstnání, povolání a podnikání, včetně odměňování,
- b) členství a činnosti v odborových organizacích,
- c) členství a činnosti v profesních komorách,
- d) sociálního zabezpečení a přiznání a poskytování sociálních výhod,
- e) přístupu ke zdravotní péči a jejího poskytování,
- f) přístupu ke vzdělání a jeho poskytování,
- g) přístupu ke zboží a službám, včetně bydlení

Diskriminací se rozumí

1. přímá diskriminace - jednání, kdy se s jednou osobou zachází méně příznivě, než se zachází s jinou osobou ve srovnatelné situaci, a to z důvodu rasy, etnického původu, národnosti, pohlaví, sexuální orientace, věku, zdravotního postižení, náboženského vyznání, víry či světového názoru, těhotenství, mateřství nebo otcovství a z důvodu pohlavní identifikace.
2. nepřímá diskriminace - jednání, kdy na základě zdánlivě neutrálního ustanovení, kritéria nebo praxe je osoba znevýhodněna oproti ostatním. Nepřímou diskriminací není, pokud toto ustanovení, kritérium nebo praxe je objektivně odůvodněno legitimním cílem a prostředky k jeho dosažení jsou přiměřené a nezbytné. Nepřímou diskriminací z důvodu zdravotního postižení se rozumí také odmítnutí nebo opomenutí přijmout přiměřená opatření, aby měla osoba se zdravotním postižením přístup k určitému zaměstnání, k výkonu pracovní činnosti nebo funkčnímu nebo jinému postupu v zaměstnání, aby mohla využít pracovního poradenství, nebo se zúčastnit jiného odborného vzdělávání, nebo aby mohla využít služeb určených veřejnosti, ledaže by takové opatření představovalo nepřiměřené zatížení.
3. obtěžování - nežádoucí chování, jehož záměrem nebo důsledkem je snížení důstojnosti osoby a vytvoření zstrašujícího, nepřátelského, ponižujícího, pokořujícího nebo urážlivého prostředí, nebo které může být oprávněně vnímáno jako podmínka pro rozhodnutí ovlivňující výkon práv a povinností vyplývajících z právních vztahů.
4. sexuální obtěžování – obtěžování sexuální povahy.

5. pronásledování - nepříznivé zacházení, postih nebo znevýhodnění, k němuž došlo v důsledku uplatnění práv podle antidiskriminačního zákona.
6. pokyn k diskriminaci - chování osoby, která zneužije podřízeného postavení druhého k diskriminaci třetí osoby.
7. navádění k diskriminaci - chování osoby, která druhého přesvědčuje, utvrzuje nebo podněcuje, aby diskriminoval třetí osobu.

Diskriminací není

1. rozdílné zacházení z důvodu věku v přístupu k zaměstnání nebo povolání, pokud je vyžadována podmínka minimálního věku, odborné praxe nebo doby zaměstnání, která je pro řádný výkon zaměstnání nebo povolání nezbytná.
2. rozdílné zacházení, které souvisí se stanovením rozdílného důchodového věku pro muže a ženy.
3. rozdílné zacházení ve věcech práva na zaměstnání, přístupu k zaměstnání nebo povolání, ve věcech pracovních, služebních poměrů nebo jiné závislé činnosti, pokud je k tomu věcný důvod spočívající v povaze vykonávané práce nebo činnosti a uplatněné požadavky jsou této povaze přiměřené.
4. rozdílné zacházení uplatňované v případě závislé práce vykonávané v církvích nebo náboženských společnostech, jestliže z důvodu povahy těchto činností nebo souvislosti, v níž jsou vykonávány, představuje náboženské vyznání, víra či světový názor osoby podstatný, oprávněný a odůvodněný požadavek zaměstnání se zřetelem k etice dané církve či náboženské společnosti.
5. rozdílné zacházení uplatňované za účelem ochrany žen z důvodu těhotenství a mateřství, osob se zdravotním postižením a za účelem ochrany osob mladších 18 let nad rámce stanovené zvláštními právními předpisy, jestliže prostředky k dosažení uvedených cílů jsou přiměřené a nezbytné.
6. rozdílné zacházení podle pohlaví při poskytování služeb, které jsou nabízeny v oblasti soukromého a rodinného života a úkonů prováděných v této souvislosti.
7. výlučné nebo přednostní poskytování veřejně dostupných zboží a služeb z důvodu pohlaví, pokud je výlučné nebo přednostní poskytování zboží a služeb osobám určitého pohlaví objektivně odůvodněno legitimním cílem a prostředky k jeho dosažení jsou přiměřené a nezbytné.

Za diskriminaci se dále nepovažují opatření, jejichž cílem je předejít nebo vyrovnat nevýhody vyplývající z příslušnosti osoby ke skupině osob vymezené v antidiskriminačním zákoně a zajistit jí rovné zacházení a rovné příležitosti (tzv. **pozitivní diskriminace**). Ve věcech přístupu k zaměstnání nebo povolání však nesmí tato opatření vést k upřednostnění osoby, jejíž kvality nejsou vyšší pro výkon zaměstnání nebo povolání, než mají ostatní současně posuzované osoby.

Ochrana proti diskriminaci - Dojde-li k porušení práv a povinností vyplývajících z práva na rovné zacházení nebo k diskriminaci, má ten, kdo byl tímto jednáním dotčen, právo na ochranu před diskriminací, a to jak v rovině veřejnoprávní, tak i v rovině soukromoprávní.

Veřejnoprávní ochrana proti diskriminaci

Pokud je to možné, je vhodné se obrátit se svým podnětem (stížností) na příslušný orgán státní správy. Takovými orgány jsou např.:

Inspektorát práce – v případě, že se diskriminace dopouští zaměstnavatel

Úřad práce – pro případ, že se obětí diskriminace stane uchazeč/-ka o zaměstnání

Česká obchodní inspekce – pokud se jedná o diskriminaci spotřebitele

Česká školní inspekce - v případě, že dochází k diskriminaci v oblasti vzdělávání

Výhodou veřejnoprávní cesty je to, že není pro stěžovatele spojena s žádnými nebo jen s minimálními náklady. Touto veřejnoprávní cestou však nelze dosáhnout odstranění závadného stavu ve vztahu k žadateli, neboť státní orgán může pouze zkontrolovat dodržování příslušných předpisů a následně uložit taková opatření, která diskriminaci do budoucna vyloučí.

Antidiskriminační žaloba

Pokud diskriminovaná osoba chce dosáhnout změny pro svou osobu, musí volit cestu soukromoprávní, kdy se může u soudu zejména domáhat, aby bylo upuštěno od diskriminace, aby byly odstraněny následky diskriminačního zásahu a aby mu bylo dáno přiměřené zadostiučinění. Má též právo na náhradu nemajetkové újmy v penězích.

Antidiskriminační žaloba se odlišuje od běžné žaloby na ochranu osobnosti. Podáním antidiskriminační žaloby totiž žalobce chrání nejen práva svá, ale nepřímo, prostřednictvím faktického precedentního účinku judikatury, též práva neurčitého okruhu dalších osob, které jsou nebo mohou být v obdobných situacích rovněž diskriminovány.

Možnost domáhat se ochrany před diskriminací zahrnuje požadavek ukončení diskriminačního jednání, odstranění jeho následků, případně poskytnutí přiměřeného zadostiučinění, event. náhradu nemajetkové újmy v penězích. Žaloba se podává u Okresního soudu, v jehož obvodu má bydliště či sídlo osoba, která se diskriminace dopustila.

- a) Upuštění od diskriminace (zdržovací žaloba) – V žalobním návrhu zdržovací žaloby je nutno přesně popsat, v čem konkrétně diskriminace v daném případě spočívá, a zároveň jakých zásahů, k nimž již došlo, se má žalovaný přesně zdržet. I následný výrok rozhodnutí soudu musí být ve všech těchto směrech přesně individualizován. Protože zákonodárce na prvé místo staví možnost požadovat ukončení diskriminace, resp. odstranění jejích následků, v úvahu bude za určitých okolností připadat též předběžné opatření.
- b) Odstranění trvajících následků diskriminace - Někdy důsledky diskriminace trvají, a bude možno požadovat jejich odstranění. Příkladem bude žaloba na přijetí diskriminovaného žadatele do určité pracovní pozice nebo uzavření nájemní smlouvy na byt s diskriminovanou osobou. Žalobní návrh (petit) odstraňovací žaloby musí vždy přesně označit to, co má žalovaný vykonat.
- c) Přiměřené zadostiučinění a náhrada nemajetkové škody v penězích - Pokud by se nejevilo postačujícím zjednání nápravy prvními dvěma způsoby, zejména proto, že byla v důsledku diskriminace ve značné míře snížena dobrá pověst nebo důstojnost osoby nebo její vážnost ve společnosti, má též právo na náhradu nemajetkové újmy v penězích. Výši náhrady určí soud s přihlédnutím k závažnosti vzniklé újmy a k okolnostem, za nichž k porušení práva došlo. Přiměřené zadostiučinění bude spočívat např. v omluvě (i veřejné). Žalobní návrh (petit) žaloby požadující přiměřené zadostiučinění či náhradu nemajetkové újmy v penězích musí specifikovat, jakou konkrétní formu satisfakce či jakou konkrétní výši peněžitého zadostiučinění žalobce požaduje. V občanském soudním řízení totiž platí zásada, že soud nemůže přiznat více, než žalobce požaduje.

Kapitola 4: Občanské právo I. - úvod

Pozn.: V textu jsou používány zkratky pro starou a novou úpravu občanského práva. OZ = občanský zákoník č. 40/1964 účinný do 31.12.2013. NOZ = nový občanský zákoník č. 89/2012 účinný od 01.01.2014.

Občanské právo - právní odvětví, zabývající se soukromoprávními vztahy, zejména majetkovými vztahy fyzických a právnických osob a státu, právem závazkovým, věcnými právy, rodinným právem a právem dědickým a dále právními vztahy vyplývajícími z práva na ochranu osobnosti.

Prameny občanského práva - Do konce roku 2013 byl hlavním pramenem občanského práva **občanský zákoník číslo 40/1964 Sb.** ve znění pozdějších předpisů. Vedle něj existovala celá řada dalších zákonů, které upravovaly jednotlivé oblasti občanského práva. Od 01.01.2014 se hlavním pramenem občanského práva stal nový **občanský zákoník č. 89/2012**.

Rekodifikace občanského práva

Po 20 letech rekodifikačních prací byla schválena nová právní úprava občanského (soukromého) práva, která nabyla účinnosti od 01.01.2014. šlo o nový občanský zákoník č. 89/2012, který je hlavním pramenem občanského práva v ČR.

Smyslem a účelem NOZ je – až na výjimky – upravit veškeré soukromoprávní vztahy v jednom kodexu. Nový zákoník klade důraz na naše demokratické právní tradice, jakož i na principy a standardy soukromého práva v Evropě. NOZ od základu mění koncepci soukromého práva v ČR

Důvodů rekodifikace byla celá řada. Především šlo o to, že původní občanský zákoník přijatý v roce 1964 i přes řadu novel zůstával v mnoha ohledech normou, která do jisté míry konzervovala stav „socialistické zákonitosti“. Typickým projevem této filosofie je skutečnost, že posuzování platnosti právních úkonů stálo na myšlence absolutní neplatnosti v případě nedodržení zákonných podmínek. Úkolem OZ totiž bylo „chránit stav socialistické zákonitosti, nikoliv soukromá práva“.

OZ obsahoval i řadu „originalit“, které odlišovaly české občanské právo od práva okolních zemí, což Českou republiku znevýhodňovalo při získávání zahraničních investic a často to bylo i v rozporu s evropskou právní a kulturní konvencí. Jde např. o oddělené vlastnictví staveb a pozemků, nemožnost osvojení zletilého, nemožnost podmínek v závěti, nemožnost zřízení budoucí zástavy apod.

Bylo nutné zavést skutečné dědické právo, neboť dosavadní právní úprava dědictví byla spíše parodií, která fakticky znemožňovala zůstaviteli svobodně rozhodnout o svém majetku.

Některá témata byla v OZ výrazně podceňena a práva nebyla dostatečně chráněna a mnohdy neodpovídala mezinárodním úmluvám (např. úprava ochrany osobnosti, podcenění ochrany soukromého vlastnictví, absence některých smluvních typů).

Dalším problémem byla roztržičnost soukromého práva. Z Občanského práva byly postupně „vytrhovány“ jednotlivé materie, které byly upravovány v samostatných právních předpisech (zákon o rodině, zákon o nájmu nebytových prostor, obchodní zákoník, zákon o spotřebitelském úvěru, zákon o pojistné smlouvě apod.). Původní snaha byla vytvořit NOZ jako komplexní úpravu soukromého práva. Přesto se to zcela nepodařilo. Mimo NOZ zůstala z různých důvodů (politických, náboženských či profesních) zůstala např. úprava obchodních korporací, registrovaného partnerství či pracovního poměru.

Jako nezbytnost se dále projevila nutnost vyřešit dualismus obchodního a občanského práva, který působil značné problémy (jiný režim smluvních vztahů podle obchodního a občanského zákoníku, rozdílný běh promlčecích lhůt apod.). Tento dualismus měl smysl v 19. století, kdy obchodní zákoník přinášel novou dynamiku do smluvních vztahů. Ve 30. letech 20. století však již byla tato koncepce

překonaná a přinášela více problémů než pozitiv. Proto Evropa od zvláštní úpravy obchodního práva od druhé poloviny 20 století postupně upouští.

Tyto nedostatky bylo možné odstranit jen úplnou rekonstrukcí, která navázala na prvorepublikové úpravy. NOZ se snaží dosáhnout změny ve prospěch soukromé iniciativy jednotlivce (typicky třeba tím, že koncepce absolutní neplatnosti je nahrazena koncepcí relativní neplatnosti).

Nový občanský zákoník obsahuje 3 081 paragrafů. Nově přejímá celou řadu pravidel upravených v jiných zákonech, které zrušuje (celkem se jedná o více než 100 právních předpisů, např. obchodní zákoník, zákon o rodině, zákon o vlastnictví bytů či zákon o sdružování občanů). Kodex je rozvržen do pěti částí (Obecná část, Rodinné právo, Absolutní majetková práva, Relativní majetková práva a Ustanovení společná, přechodná a závěrečná). Podle legislativních zvyklostí se jednotlivé části zákonů dělí na hlavy, díly a oddíly.

NOZ se vrací ke klasické (tradiční) české právní terminologii, od níž se občanské zákoníky z r. 1950 a 1964 postupně odvrátily zavedením jednak některých slovakismů při unifikaci českého a slovenského práva (např. „právní úkon“, „výpůjčka“, „neopomenutelný dědic“), jednak právnických neologismů podmíněných totalitní ideologií (např. „účastník“ místo „osoba“, „způsobilost k právním úkonům“ místo „svéprávnost“, „návrh na uzavření smlouvy“ místo „nabídka“, „smlouva o sdružení“ místo „společenská smlouva“ apod.).

Právo soukromé a veřejné

Koncepce demokratických právních systémů stojí na dualismu veřejného a soukromého práva. Soukromé i veřejné právo se navzájem prolínají a doplňují. Současně však NOZ zavádí zásadu, že uplatnění soukromého práva je nezávislé na právu veřejném (naopak to neplatí), tedy že rozpor s veřejným právem nezneplatňuje soukromoprávní vztahy (např. pronájem nezakladovaného bytu nezpůsobuje neplatnost nájemní smlouvy). Přesto se však veřejné právo do soukromého práva prolíná, a to tzv. Principem veřejného pořádku.

Právo veřejné – upravuje takové vztahy, kde stát, obec či jiný subjekt veřejné moci vystupuje vzhledem k účastníkovi ve vrchnostenském (rozhodovacím) postavení (typicky trestní nebo správní právo). Nadřazený subjekt je oprávněn rozhodovat, jednostranným právním jednáním stanovit podmínky vztahu, požadavky na podřízený subjekt kladené a zpravidla i sankcionovat nesplnění těchto požadavků. Koncepce veřejného práva musí být v souladu se zásadou suverenity práva (stát a orgány veřejné moci smí činit pouze to, co jim zákon výslovně dovoluje a to způsobem, který zákon připouští)

Právo soukromé – upravuje vzájemná práva a povinnosti osob, kde si osoby mohou jejich obsah volně (v zákonných mezích) dohodnout a žádná osoba není oprávněna druhé straně své podmínky vnucovat. Soukromé právo se tedy týká styku soukromých osob (případně i styku soukromých osob se státem, pokud stát nevystupuje ve vrchnostenském postavení, ale jako subjekt soukromoprávního vztahu) a jejich vzájemných práv a povinností. Nezakazuje-li to zákon výslovně, mohou si osoby ujednat práva a povinnosti odchylně od zákona; zakázána jsou ujednání porušující dobré mravy, veřejný pořádek nebo právo týkající se postavení osob, včetně práva na ochranu osobnosti (zásada co není zakázáno, je dovoleno). Soukromé právo upravené v NOZ však opouští iluzi, že osoby jsou si v občanskoprávních vztazích rovny (mají rovná práva a povinnosti). Místo této iluzorní rovnosti vyjadřuje vůli k „rozumné ochraně slabší strany“ (za slabší stranu může být považován spotřebitel, nájemce bytu, zdravotně postižený, nezletilý apod.) vycházející z principu veřejného pořádku.

Kritérium „člověka průměrného rozumu“ – toto kritérium se použije při posuzování právních jednání (zda jednající osoba mohla či nemohla vědět, co smluvní ujednání znamenají apod.). Toto kritérium se nepoužije, pokud jedná osoba, která se přihlásila k nějakému povolání stavu, od něž se očekává vyšší úroveň znalostí (např. podnikatel)

Právní skutečnosti

Právními skutečnostmi jsou všechny skutečnosti, s nimiž právní normy spojují vznik, změnu nebo zánik právního vztahu. Rozdělujeme je na :

- e) právní události – skutečnosti, které nastaly nezávisle na vůli a jednání osob (např. úmrtí, uplynutí času, zánik věci, přírodní katastrofa)
- f) právní jednání – záměrné projevy vůle osob, jimiž se zakládají, mění nebo ruší právní vztahy. O právní jednání nejde, chybí-li vůle jednatelce osoby, nebo nebyla-li tato vážná vůle zjevně projevována. O právní jednání nejde rovněž v případě, nelze-li pro neurčitost nebo nesrozumitelnost zjistit jeho obsah ani výkladem. Byl-li však projev vůle mezi stranami dodatečně vyjasněn, nepřihlíží se k jeho vadě a hledí se, jako by tu bylo právní jednání od počátku. Právní jednání se vždy posuzuje podle svého obsahu, ale také podle úmyslu jednatelce, byl-li takový úmysl druhé straně znám, anebo musela-li o něm vědět. Každý má právo zvolit si pro právní jednání libovolnou formu, není-li ve volbě formy omezen ujednáním nebo zákonem. Písemnou formu vyžaduje právní jednání, kterým se zřizuje nebo převádí věcné právo k nemovité věci.
- g) protiprávní jednání – jednání v rozporu s platným právem, jehož důsledkem může být např. vznik odpovědnosti za škodu, nemajetkovou újmu či bezdůvodné obohacení, případně deliktů (trestní) odpovědnost
- h) individuální právní akty orgánů veřejné moci – rozhodnutí o právech a povinnostech občanů (např. uložení pokuty, vydání stavebního povolení, vyměření daně apod.)

Neplatnost a zdánlivost právních jednání

NOZ rozlišuje absolutní a relativní neplatnost právních jednání. Zatímco starý OZ preferoval neplatnost absolutní, NOZ se přiklání k neplatnosti relativní. NOZ vychází z pravidla, že právní jednání, které trpí nějakou vadou, je třeba v pochybnostech spíše pokládat za platné než neplatné. NOZ vychází z představy, že relativní neplatnost je zde k ochraně zájmů oprávněné osoby, zatímco absolutní neplatnost slouží k ochraně veřejného pořádku a dobrých mravů. Proto také se relativní neplatnosti musí ten, k jehož ochraně je stanovena, sám dovolat, jinak se jednání považuje za platné. Neplatnosti se přitom nemůže dovolávat ten, kdo ji sám způsobil a profitoval by z ní. Důvody relativní neplatnosti může být např.

- nedostatek právní formy
- omyl v rozhodující okolnosti, pokud byl v tento omyl uveden druhou stranou
- přinucení hrozbou tělesného nebo duševního násilí

Absolutní neplatnost by měla nově být pouze výjimečným následkem, a to v následujících případech:

- 1) Jednání je ve zjevném rozporu s dobrými mravy, nebo
- 2) zavazuje k plnění od počátku nemožnému, anebo
- 3) odporuje zákonu a současně zjevně narušuje veřejný pořádek.

NOZ nepracuje pouze s platností či neplatností právního jednání, ale pamatuje i na situace, kdy nejsou vůbec splněny základní náležitosti právního jednání, tj. podle práva vůbec o právním jednání nemůže být řeč. O právní jednání nejde, chybí-li vůle jednatelce osoby, nebo vůle nebyla zjevně projevována. Dalším nedostatkem, který má za následek tzv. zdánlivost právního jednání, je nedostatečná určitost či srozumitelnost jednání, pro kterou nelze ani výkladem zjistit jeho obsah. Ke zdánlivému právnímu jednání se vůbec nepřihlíží.

Věci a jejich rozdělení

Nový občanský zákoník široce vymezuje pojetí věci. Věcí se rozumí vše, co není osobou či zvířetem a slouží potřebě lidí. Věcí je tak např. i energie, investiční nástroj či právo stavby. Věcí jsou dokonce i

věci nehmotné a práva, která lze opakovaně či trvale užívat (autorská práva, patenty a vynálezy, investiční nástroje).

Některé skupiny věcí (zejména věci nemovité, hromadné, zužitelné a zastupitelné) se v NOZ blíže vymezují, u jiných (např. pokud jde o věci určené jednotlivě nebo věci dělitelné) jsou však jejich bližší charakteristiky zbytečné vzhledem k všeobecné srozumitelnosti označení.

Věci hmotné - ovladatelná část vnějšího světa, která má povahu samostatného předmětu. Dále je rozlišujeme na

- nemovité a movité věci - nemovité věci jsou pozemky a podzemní stavby se samostatným účelovým určením, jakož i věcná práva k nim, a práva, která za nemovité věci prohlásí zákon (nadzemní stavba není samostatnou nemovitostí, neboť je považována za součást pozemku). Veškeré další věci, ať je jejich podstata hmotná nebo nehmotná, jsou movité.
- věci zastupitelné a nezastupitelné - Movitá věc, která může být nahrazena jinou věcí téhož druhu, je zastupitelná; ostatní věci jsou nezastupitelné.
- věci zužitelné a nezužitkovatelné - Movitá věc, jejíž běžné použití spočívá v jejím spotřebování, zpracování nebo zcizení, je zužitelná. Ostatní věci jsou nezužitkovatelné.
- věci hromadné - Soubor jednotlivých věcí náležejících téže osobě, považovaný za jeden předmět a jako takový nesoucí společné označení, pokládá se za celek a tvoří hromadnou věc.

Obchodní závod - organizovaný soubor jmění, který podnikatel vytvořil a který z jeho vůle slouží k provozování jeho činnosti. Má se za to, že závod tvoří vše, co zpravidla slouží k jeho provozu.

součást a příslušenství věci - Součástí věci je vše, co k ní podle její povahy náleží a co nemůže být od věci odděleno, aniž se tím věc znehodnotí. Součástí pozemku je prostor nad povrchem i pod povrchem, stavby zřízené na pozemku a jiná zařízení, i rostlinstvo na něm vzešlé (nikoliv však inženýrské sítě). Příslušenstvím věci je vedlejší věc vlastníka u věci hlavní, je-li účelem vedlejší věci, aby se jí trvale užívalo společně s hlavní věcí v rámci jejich hospodářského určení

věci dělitelné a nedělitelné. Za dělitelné se považují věci, které lze reálně rozdělit, aniž by tím došlo k jejich znehodnocení, např. pozemky nebo hromadné věci. Ostatní věci jsou reálně nedělitelné.

Věci nehmotné - práva, jejichž povaha to připouští, a jiné věci bez hmotné podstaty (např. autorská práva, patenty, vynálezy, audiovizuální díla, databáze, programy).

Ovladatelné přírodní síly - Na ovladatelné přírodní síly, se kterými se obchoduje, se použijí přiměřeně ustanovení o věcech hmotných.

V případě nemovitostí je další zásadní změnou a návratem k tradiční koncepci většiny právních řádů Evropy, znovuzakotvení zásady „superficies solo cedit“, tedy povrch ustupuje půdě. Nadále již tedy nebude možné, aby stavba patřila jiné osobě než pozemek. Sjednocení tohoto stavu však bude určitou dobu trvat. V případech, kdy stavba patří jiné osobě než pozemek, nový občanský zákoník stanoví, že při prodeji stavby má vlastník pozemku (a naopak) předkupní právo. Tím by došlo ke sjednocení vlastnictví v jedné rukách a stavbu by již nebylo možné samostatně prodat. Jestliže však předkupní právo nevyužije, zůstane vlastnictví oddělené. Ustanovení o součástech nemovité věci umožňují výhradu odděleného vlastnictví ke strojům a jiným zařízením sice již s nemovitou věcí pevně spojených, ale náležejícím jinému vlastníku, než je vlastník nemovité věci.

Zvíře

Zvláštní postavení pak mají **zvířata**. Nově je uvedeno, že zvíře již není věcí. Za zvíře se považuje každý smysly nadaný živý tvor s výjimkou člověka. Ustanovení o věcech se na zvíře dají použít, jen pokud tato ustanovení neodporují povaze živého tvora (např. zvíře lze prodat, darovat apod.). Zvláštní povaha zvířat se projevuje především v oblasti náhrady škody za zranění či usmrcení zvířete (hradí se účelně vynaložené náklady léčení i v případě, kdy převyšují cenu zvířete, případně cena „zvláštní obliby“). Další rozdíl je v nakládání se zvířetem. Zatímco běžnou věc může vlastník svobodně zničit, u

zvířat to neplatí. Vlastník je omezen zákonem č. 246/1992 na ochranu zvířat proti týrání. Tento zákon však pojem „zvíře“ vymezuje úžeji. Zvířetem podle zákona na ochranu zvířat je živý obratlovec, kromě člověka. Zakazuje se svévolné usmrcení či týrání zvířete. Současně však zákon stanoví situace, kdy usmrcení je přípustné. Jde např. o:

- využití produktů zvířete chovaného nebo drženého pro produkci potravin či jiných produktů (např. kůže),
- nevyléčitelná nemoc nebo stáří zvířete, jsou-li pro další přežívání spojeny s trvalým utrpením,
- bezprostřední ohrožení člověka zvířetem,
- výkon práva myslivosti a rybářství,
- mimořádné veterinární nebo hygienické opatření,
- ukončení pokusů na pokusném zvířeti (vědecký či jiný výzkum),
- regulování populace zvířat,
- deratizace a opatření v boji proti škodlivým organismům, apod.

Osoby

Osobou v právním smyslu rozumíme nositele právního statusu, který z ní činí způsobilý subjekt právních vztahů, tedy nositele subjektivních práv a subjektivních povinností z těchto vztahů vyplývajících.

Osoby rozdělujeme na fyzické (lidé) a právnické. U každé osoby rozlišuje dvě základní kategorie:

1. právní osobnost (dříve se nazývala právní subjektivitou) - způsobilost mít v mezích právního řádu práva a povinnosti
2. svéprávnost (dříve způsobilost k právním úkonům) - způsobilost nabývat pro sebe vlastním právním jednáním práva a zavazovat se k povinnostem (právně jednat)

Právní osobnosti ani svéprávnosti se nikdo nemůže vzdát ani zčásti; učiní-li tak, nepřihlíží se k tomu. Práva může mít a vykonávat jen osoba. Povinnost lze uložit jen osobě a jen vůči ní lze plnění povinnosti vymáhat.

Fyzické osoby

Fyzickou osobou je člověk. Každý člověk má vrozená, již samotným rozumem a citem poznatelná přirozená práva, a tudíž se považuje za osobu. Zákon stanoví jen meze uplatňování přirozených práv člověka a způsob jejich ochrany. Přirozená práva spojená s osobností člověka nelze zcizit a nelze se jich vzdát; stane-li se tak, nepřihlíží se k tomu. Nepřihlíží se ani k omezení těchto práv v míře odporující zákonu, dobrým mravům nebo veřejnému pořádku. Právní osobnost má tedy člověk od narození. Právní osobnost může mít rovněž počaté dítě, avšak jen tehdy, jestliže to vyhovuje jeho zájmům.

Plné svéprávnosti nabývá člověk

- a) zletilostí, tj. dosažením věku 18 let.
- b) uzavřením manželství - Soud může ve výjimečných případech povolit uzavření manželství nezletilému, který není plně svéprávný a dovršil šestnácti let věku, jsou-li pro to důležité důvody.
- c) rozhodnutím soudu o přiznání plné svéprávnosti - Soud může svéprávnost přiznat nezletilému staršímu 16 let, který o to společně se zákonným zástupcem požádá a osvědčí svou schopnost se sám žít a obstarat své záležitosti. Bez splnění těchto podmínek tak soud může učinit, je-li to z vážných důvodů v zájmu nezletilého.

Před dosažením plné svéprávnosti je jejich svéprávnost jen částečná. Nezletilý může činit taková právní jednání, k jejichž vykonání je dostatečně rozumově způsobilý.

Omezení svéprávnosti - Ve svéprávnosti lze člověka omezit (nikoli však úplně zbavit!), avšak jen při vážné duševní poruše, jen na určitý čas (max. 3 roky, a je-li zjevné, že se stav člověka v této době

nezlepší, na 5 let) a jen rozhodnutím soudu. Nově platí, že soudce musí člověka při rozhodování o jeho svéprávnosti shlédnout a že k těmto zásahům do lidských práv lze přistoupit, jen nestačí-li mírnější postup. Kromě toho se zavádí nový institut nápomoci při rozhodování, umožňující soudu člověka neomezovat ve svéprávnosti a ustanovit mu osobu, která za člověka právně nejedná, avšak napomáhá mu v běžných činnostech. Dále bude možné nechat se zastoupit členem domácnosti.

Nový občanský zákoník výrazně zesiluje **ochranu práv spojených s osobností člověka**, jako jsou právo na život, zdraví, osobní svobodu, na jméno, čest, soukromí a další. Porušení těchto práv musí být odčiněno, stejně jako je tomu dnes, zadostiučiněním. Nově se ale dává přednost peněžitému zadostiučinění, které musí být poskytnuto vždy, nestačí-li jiný způsob (např. omluva) skutečnému a dostatečně účinnému odčinění způsobené újmy.

Zvláštní pozornost se věnuje zásahům do tělesné integrity a nakládání s částmi lidského těla za života i po smrti. Významnou změnou oproti současnému stavu je též tzv. presumpce nesouhlasu s pitvou nebo s použitím svého těla po smrti.

Právní osobnost člověka zaniká

- smrtí
- důkazem smrti (když je jisté, že člověk zemřel)
- prohlášením za mrtvého (když smrt člověka není jistá, ale má se za to, že člověk zemřel) - lze jen na návrh osoby, která prokáže právní zájem

Právnícké osoby

Právnícká osoba je organizovaný útvar, o kterém zákon stanoví, že má právní osobnost, nebo jehož právní osobnost zákon uzná. Právnícká osoba může bez zřetele na předmět své činnosti mít práva a povinnosti, které se slučují s její právní povahou. Stát se v oblasti soukromého práva rovněž považuje za právníckou osobu.

Právnícké osoby slouží buď soukromým zájmům (právnícké osoby soukromého práva), anebo zájmu veřejnému (právnícké osoby veřejného práva). Pokud právnícké osoby veřejného práva vystupují jako soukromníci, mají vzhledem k zásadě rovnosti stejné právní postavení jako jiné osoby. To platí i o státu.

Nový občanský zákoník dále jasně vymezuje veřejné rejstříky jako souborné označení pro všechny typy rejstříků osob, s kterými NOZ počítá (veřejným seznamem je třeba obchodní nebo insolvenční rejstřík).

Veřejné rejstříky je třeba odlišit od veřejných seznamů, ve kterých se neevidují osoby, ale věci (veřejným seznamem je např. katastr nemovitostí). Proti osobě, která právně jedná důvěřujíc údaji zapsanému do veřejného rejstříku, nemá ten, jehož se zápis týká, právo namítnout, že zápis neodpovídá skutečnosti.

Ustanovení nového občanského zákoníku rozlišují tři typy právníckých osob: korporace, fundace a ústavy.

Pro **korporace** (typicky spolky) je příznačné, že je tvoří členové nebo společníci neboli osobní složka (corpus = tělo). V současné právní úpravě jde především o občanská sdružení nebo obchodní korporace.

Pro **fundace** (typicky nadace či nadační fondy) je naopak typické, že jejich základ (fundus) tvoří majetek určený k určitému účelu.

V **ústavech** je osobní i majetková složka propojena: ústav nemá členy jako korporace, ale zaměstnance, a majetek ústavu není tak chráněn jako u fundací. V současné době jde především o obecně prospěšné společnosti.

Založení právnické osoby - Právnickou osobu lze ustavit zakladatelským právním jednáním, zákonem, rozhodnutím orgánu veřejné moci, popřípadě jiným způsobem, který stanoví jiný právní předpis. Po založení ještě nemá právní osobnost, může však již činit některá právní jednání směřující k jejímu vzniku.

Vznik právnické osoby - Právnická osoba vzniká dnem zápisu do veřejného rejstříku. Tímto okamžikem také nabývá právní osobnost i plnou svéprávnost. Za právnickou osobu (nikoliv jejím jménem) jednají členové jejího orgánu.

Přeměna právnické osoby - Přeměnou právnické osoby je fúze, rozdělení a změna právní formy.

Zrušení právnické osoby - Právnická osoba se zrušuje právním jednáním, uplynutím doby, rozhodnutím orgánu veřejné moci nebo dosažením účelu, pro který byla ustavena, a z dalších důvodů stanovených zákonem. Po zrušení právnické osoby se vyžaduje její likvidace, ledaže celé její jmění nabývá právní nástupce, nebo stanoví-li zákon jinak.

Zánik právnické osoby - Právnická osoba zapsaná do veřejného rejstříku zaniká dnem výmazu z veřejného rejstříku, nezapisovaná osoba zaniká skončením likvidace. Tímto okamžikem také zaniká její právní osobnost.

Likvidace právnické osoby - Účelem likvidace je vypořádat majetek zrušené právnické osoby (likvidační podstatu), vyrovnat dluhy věřitelům a naložit s čistým majetkovým zůstatkem, jenž vyplyne z likvidace (s likvidačním zůstatkem), podle zákona, zpravidla rozdělit jej mezi společníky.

Právní zastoupení

Zástupcem je ten, kdo je oprávněn jednat za jiného jeho jménem. Ze zastoupení vznikají práva a povinnosti přímo zastoupenému. Zastoupení vzniká na základě zákona nebo rozhodnutí státního orgánu anebo na základě dohody o plné moci.

- **Zákonné zastoupení** - Pokud není člověk plně svéprávný, jednají za ně jejich zákonní zástupci (např. rodiče za nezletilé)
- **Zastoupení smluvní** – vzniká na základě zmocňovací smlouvy (např. plné moci, příkazní smlouvy či prokury) udělené zmocnitelem a akceptované zmocněncem. Zmocněncem může být jakákoliv svéprávná osoba, pouze v případě některých procesních plných mocí je vyžadováno zastoupení advokátem.
- **Zastoupení na základě rozhodnutí státního orgánu** – opatrovnictví vykonávané k tomu ustanoveným opatrovníkem, opatrovníkem pro správu jmění nebo opatrovníckou radou (kontroluje činnost opatrovníka)

Podnikání

Nově občanský zákoník upravuje otázky související s podnikáním, které dosud byly obsaženy v obchodním zákoníku. Je o soukromoprávní stránku podnikání, když veřejnoprávní stránka podnikání (i odlišné definice) je upravena v živnostenském zákoně. V dalším výkladu se budeme zabývat výhradně soukromoprávními aspekty podnikání.

Podnikatel

Kdo samostatně vykonává na vlastní účet a odpovědnost výdělečnou činnost živnostenským nebo obdobným způsobem se záměrem činit tak soustavně za účelem dosažení zisku, je považován se zřetelem k této činnosti za podnikatele. Pro účely ochrany spotřebitele se za podnikatele považuje také každá osoba, která uzavírá smlouvy související s vlastní obchodní, výrobní nebo obdobnou činností či při samostatném výkonu svého povolání, popřípadě osoba, která jedná jménem nebo na účet podnikatele.

Obchodní firma

Obchodní firma je jméno, pod kterým je podnikatel zapsán do obchodního rejstříku.

Obchodní závod

Obchodní závod je organizovaný soubor jmění, který podnikatel vytvořil a který z jeho vůle slouží k provozování jeho činnosti. Má se za to, že závod tvoří vše, co zpravidla slouží k jeho provozu. Obchodní závod je považován za věc.

Rodinný závod

Závod, který je ve vlastnictví jednoho z manželů a kde manželé pracují společně, případně s jejich příbuznými do třetího stupně nebo sešvagřenými osobami. Členové rodinného závodu mají právo společně rozhodovat o důležitých otázkách, a to formou většiny. Podílejí se i na zisku, přičemž výše podílu je dána množstvím a druhem vykonávané práce.

Promlčení a prekluze

Promlčení a prekluze jsou dva podobné, avšak v mnoha ohledech i rozdílné, důsledky marného uplynutí času, po který nebylo určité právo vykonáno.

Promlčení - oslabení subjektivního práva v důsledku marného uplynutí času, tzv. *promlčecí doby*, po kterou právo nebylo vykonáno. Na promlčenou pohledávku není dlužník povinen plnit. Oslabení práva spočívá v tom, že pokud je promlčení u soudu namítnuto, soud nemůže promlčenou pohledávku přiznat, tj. odsoudit dlužníka ke splnění jeho závazku (např. k zaplacení dlužné částky). K promlčení však soud přihlížne jen na návrh dlužníka. Není-li námitka promlčení uplatněna, soud k promlčení nepřihlíží. Smyslem institutu promlčení je čelit složitým sporům, které by mohly vzniknout při příliš dlouhé možnosti uplatnit právo u soudu, protože čím delší doba uplyne od vzniku práva, tím složitější je dokazování. A proto zákon v souladu se zásadou *vigilantibus iura scripta sunt* (práva patří bdělým) časově omezuje vynutitelnost práv, aniž by je úplně rušil.

Promlčená pohledávka i nadále trvá, a to jako tzv. *naturální obligace*, kterou lze splnit dobrovolně a případně její splnění není bezdůvodným obohacením, protože dlužník by stále plnil na základě právního důvodu. Může tak dokonce učinit i v případě existence soudního rozhodnutí, kterým byla žaloba díky úspěšné namítnuté promlčení zamítnuta. Protože však takovou pohledávku nelze na základě námítky promlčení soudně přiznat, věřitel ji nemůže proti vůli dlužníka exekučně vymoci.

Obecně se promlčují všechna majetková práva, s výjimkami uvedenými v zákoně.

Nepromlčují osobní práva autorská, práva tvořící součást ochrany osobnosti apod. Z majetkových práv se pak nepromlčují např.:

- vlastnické právo,
- práva z vkladů na vkladních knížkách nebo na jiných formách vkladů a běžných účtech, pokud vkladový vztah trvá,
- právo na výživné (promlčují se však jednotlivé splátky)

Promlčecí doba začíná běžet ode dne, kdy právo mohlo být uplatněno poprvé.

Obecná promlčecí doba trvá tři roky. Majetkové právo se promlčí nejpozději uplynutím deseti let ode dne, kdy dospělo, ledaže zákon zvlášť stanoví jinou promlčecí lhůtu. Strany si mohou ujednat kratší nebo delší promlčecí lhůtu počítanou ode dne, kdy právo mohlo být uplatněno poprvé, než jakou stanoví zákon, nejméně však v trvání jednoho roku a nejdéle v trvání patnácti let.

Vedle obecné promlčecí doby existují i zvláštní případy, kdy je promlčecí doba stanovena odchylně. Jde např. o následující případy:

- Bylo-li právo zapsáno do veřejného seznamu, promlčí se za deset let ode dne, kdy mohlo být vykonáno poprvé.
- Právo na náhradu škody nebo jiné újmy se promlčí nejpozději za deset let ode dne, kdy škoda nebo újma vznikla. Byla-li však škoda nebo újma způsobena úmyslně, promlčí se právo na její náhradu nejpozději za patnáct let ode dne, kdy škoda nebo újma vznikla.
- Právo na vydání bezdůvodného obohacení se promlčí nejpozději za deset let ode dne, kdy k bezdůvodnému obohacení došlo. Bylo-li však bezdůvodné obohacení nabyto úmyslně, promlčí se právo na jeho vydání nejpozději za patnáct let ode dne, kdy k bezdůvodnému obohacení došlo.

Před uplynutím promlčecí lhůty lze dosáhnout jejího prodloužení, i když právo není vykonáno:

- Uznal-li dlužník svůj dluh, promlčí se právo za deset let ode dne, kdy k uznání dluhu došlo.
- Právo přiznané rozhodnutím orgánu veřejné moci se promlčí za deset let ode dne, kdy mělo být podle rozhodnutí plněno.

Za uplatněší práva, kterým se staví běh promlčecí lhůty, se považuje podání žaloby k soudu, nebo jiný jemu na roveň postavený postup (přihlášení pohledávky do insolvenčního řízení, připojení se s nárokem na náhradu škody k trestnímu řízení, podání rozhodčí žaloby).

I promlčené právo lze obnovit, a to buď uznáním nároku dlužníkem, nebo rozhodnutím soudu, kde námitka promlčení nebyla vznesena, nebo kde nebyla uznána.

Soud neuzná námitku promlčení

- jestliže byla uplatněna v rozporu s dobrými mravy
- jestliže se osoba předem vzdala práva na uplatnění této námitky
- jestliže jde o povinnost stran vrátit plnění z neplatné smlouvy nebo ze zrušeného závazku, přihlédne soud k námitce promlčení, jen pokud by promlčení mohla namítnout i druhá strana.
- I po uplynutí promlčecí lhůty se strana může dovolat svého práva při obraně proti právu uplatněnému druhou stranou, pokud se obě práva vztahují k téže smlouvě nebo k několika smlouvám uzavřeným co do účelu v závislosti na sobě.
- I po uplynutí promlčecí lhůty se strana může dovolat svého práva při započtení, pokud mohlo být k započtení přistoupeno kdykoli před uplynutím promlčecí lhůty.

Od promlčení práva je zapotřebí odlišit **prekluzi práva**.

Prekluze znamená nejen zánik nároku z určitého subjektivního práva, ale i úplný zánik tohoto práva jako takového. Na rozdíl od promlčení ale není prekluze všeobecná, nastává pouze tam, kde to zákon stanoví, zpravidla souslovím „jinak právo zanikne“. Je proto vcelku výjimečným právním institutem, většinou jde o práva z odpovědnosti za vady. U některých druhů závazků je v zákoně stanoveno, že právo lze uplatnit jen do určité doby. Jeho neuplatněním v této době závazek zaniká.

Při prekluzi právo zaniká zcela, nezůstává ani jako naturální obligace, proto případné plnění z prekludovaného nároku je plněním bez právního důvodu a může být požadováno zpět jako bezdůvodné obohacení.

K prekluzi přihlíží soud jak v řízení nalézacím, tak v případě již nalezeného práva i v řízení vykonávacím z úřední povinnosti, tedy i bez návrhu dlužníka.

Prekluzivními lhůtami jsou např.

- Právo nabyvatele uplatnit nárok z odpovědnosti za vady u soudu
- Právo na podání žaloby na ochranu nebo na uchování držby
- Právo na náhradu nutných nákladů, které vznikly v souvislosti s uplatněním práva z odpovědnosti za vady
- Právo zpětné koupě vůči kupujícímu
- Práva kupujícího z odpovědnosti za vady prodaného zboží v obchodě

- Právo na náhradu nutných nákladů objednatele díla
- Práva objednatele díla z odpovědnosti za vady
- Právo na náhradu škody způsobenou na vnesených nebo odložených věcech vůči provozovateli ubytovacích služeb
- Práva z cestovní smlouvy vůči cestovní kanceláři
- Právo na uplatnění výhrady soupisu pozůstalosti

Při prekluzi i při promlčení jde o uplynutí času, jehož následkem je zánik nebo oslabení subjektivního práva.

Kapitola 5: Občanské právo II. - Absolutní majetková práva (věcná práva)

Absolutní majetková práva, která jsou upravena v části třetí NOZ odpovídají tzv. věcným právům, Věcná práva jsou charakterizována vztahem osoby k věci, jejíž právní osud sledují, působí i vně závazku – vůči neomezenému okruhu dalších osob, které jsou povinny zdržet se zásahů do práva a strpět jeho výkon oprávněným (proto jsou absolutní).

Pro věcná práva je typická jejich publicita, tedy veřejnost (existenci těchto práv je často možné ověřit ve veřejných seznamech, z nichž nejvýznamnější je katastr nemovitostí).

Podle OZ patřilo mezi věcná práva právo vlastnické, zástavní, zadržovací a práva odpovídající věcným břemenům. Nový občanský zákoník se vrací k tradiční úpravě věcných práv, rozšiřuje jejich výčet a mění systematiku jejich úpravy.

Struktura věcných práv v novém občanském zákoníku

1) Držba

2) Vlastnictví

- a) Výlučné vlastnictví (věc patří jediné osobě)
- b) Podílové spoluvlastnictví
- c) Společné jmění manželů
- d) Bytové spoluvlastnictví
- e) Přídavné spoluvlastnictví

3) Věcná práva k cizím věcem

- a) Právo stavby
- b) Věcná břemena

- *Služebnosti*

- *Reálná břemena*

- c) Zástavní právo
- d) Zadržovací právo

4) Správa cizího majetku

- Svěřenský fond

Držba

Držba je faktické ovládnání věci v úmyslu mít ji pro sebe. Faktickým ovládnáním není jen přímé fyzické ovládnání věci, jde o takový vztah k věci, který se jeví jako moc, „panství“ nad věcí. Při držbě jde o stav, který – bez ohledu na to, zda je v souladu s právem – může být obsahem práva; proto bývá držba věci označována za „zevní obraz vlastnictví“. Zda nabývající chce založit právní stav či nikoli a zda si vůbec právní důsledky jednání uvědomuje nebo je chce, není pro založení držby rozhodné.

Aby někdo mohl být považován za držitele, musí být splněny dva předpoklady: faktická moc osoby nad věcí a úmysl nakládat s věcí jako s vlastní.

Tato situace pravidelně nastává u vlastníka, není však vyloučeno, aby byl držitelem i někdo jiný. Časté to bude zejména v případech, kdy je osoba v dobré víře, že nabyla vlastnické právo k předmětu, který drží, ač ve skutečnosti vlastnické právo nezískala, neboť k převodu došlo na základě neplatné smlouvy. Držba může vzniknout i tomu, kdo věc odcizil, nebo ji od skutečného vlastníka listivě vylákal apod. Každému z těchto tří držitelů právo přiznává různé právní postavení.

Řádná držba - Držba je řádná, pokud se zakládá na platném právním důvodu (např. držba na základě vlastnického práva).

Poctivá držba - Kdo má z přesvědčivého důvodu za to, že mu náleží právo, které vykonává, je poctivý držitel (např. držitel, který v dobré víře zakoupil věc od nevlastníka, nenabyl vlastnické právo, nestal se proto řádným držitelem, ale je držitelem poctivým). Poctivému držiteli náleží stejná práva jako držiteli řádnému.

Nepoctivá držba - Nepoctivě drží ten, kdo ví nebo komu musí být z okolností zjevné, že vykonává právo, které mu nenáleží (např. zloděj, který odcizil věc, tuto věc fakticky ovládá v úmyslu mít ji pro sebe, ale vlastnické právo na něj nepřešlo, ani nemůže být v dobré víře). Nepoctivému držiteli žádná právní ochrana nenáleží.

Ochrana držby - Držbu není nikdo oprávněn svémocně rušit. Kdo byl v držbě rušen, může se domáhat, aby se rušitel rušení zdržel a vše uvedl v předešlý stav.

Nabytí držby

- bezprostřední - tím, že se jí držitel ujme svou mocí
- odvozené - tím, že dosavadní držitel převede svou držbu na nového držitele

Zánik držby - Držba zaniká, vzdá-li se jí držitel, nebo ztratí-li trvale možnost vykonávat obsah práva, které dosud vykonával. Držba rovněž zaniká, je-li z ní držitel vypuzen a neuchová si ji svépomocí nebo žalobou.

Vlastnictví

Vše, co někomu patří, všechny jeho věci hmotné i nehmotné, je jeho vlastnictvím. Vlastník má právo se svým vlastnictvím v mezích právního řádu libovolně nakládat a jiné osoby z toho vyloučit. Vlastníku se však zakazuje nad míru přiměřenou poměrům závažně rušit práva jiných osob, jakož i vykonávat takové činy, jejichž hlavním účelem je jiné osoby obtěžovat nebo poškodit (ochrana sousedských práv).

Nejčastěji používaná definice vymezuje vlastnické právo tak, že je to právo ovládat věc, tj. zejména ji držet, užívat, požívat, nakládat s ní, a to svou mocí, tj. mocí nezávislou na současné existenci moci kohokoli jiného k téže věci. Vlastnické právo v sobě tedy zahrnuje 4 dílčí práva:

- právo věc držet (ius possidendi)
- právo věc užívat (ius utendi)
- právo brát z věci plody a užitky (ius fruendi)
- právo s věcí disponovat (ius disponendi)

Podle způsobu a účastníků rozlišujeme nabytí vlastnictví

1. originární (původní) – např. k nově vzniklé věci
2. derivativní (odvozené) – od původního vlastníka

- inter vivos (mezi živými)
- mortis causa (pro případ smrti)

Nabývání vlastnictví - Vlastnictví se nabývá

- převod vlastnického práva smlouvou (např. kupní, směnnou, darovací)
- přivlastněním
- nálezem
- přírůstkem
- smrtí zůstavitele
- vydržením
- rozhodnutím státního orgánu

Převod vlastnického práva - vlastnické právo se převádí smlouvou k okamžiku její účinnosti, ledaže je jinak ujednáno nebo stanoveno zákonem (dříve vlastnické právo přecházelo až okamžikem předání). V případě nemovité věci nebo movité věci, jejíž vlastnictví se zapisuje do veřejného seznamu, se nabývá věc do vlastnictví zápisem do katastru nemovitostí nebo jiného veřejného seznamu (např. patentový rejstřík, rejstřík průmyslových vzorů). Smluvní převod vlastnického práva k movité věci nemusí mít písemnou formu. Jestliže se účastníci nedohodnou jinak, přechází vlastnické právo na nabyvatele převzetím věci. Smlouva o převodu nemovitosti však musí být písemná.

Nově je upraveno i **nabytí věci nebo jiného práva od nevlastníka**. OZ nabytí vlastnického práva od nevlastníka (na rozdíl od obchodního zákoníku) neumožňoval. NOZ tento rozpor odstraňuje a chrání dobrou víru nabyvatele. V případě věcí zapsaných ve veřejném seznamu nabyde vlastnické právo, pokud osoba, od které věc získává, je ve veřejném seznamu jako vlastník zapsána, a nabyvatel je v dobré víře ve správnost takového zápisu (viz např. poznámka spornosti zápisu).

V případě nevidovaných věcí zákon (§ 1111) obecně stanoví, že vlastníkem věci se stane ten, kdo získal věc od nevlastníka, pokud nabyvatel prokáže svou dobrou víru (tedy to, že neměl a nemohl mít důvodné pochybnosti o vlastnickém právu převodce). To neplatí, pokud skutečný vlastník věci prokáže, že věc pozbyl ztrátou nebo činem povahy úmyslného trestného činu. Povinnost prokazovat dobrou víru je na nabyvetli.

Kromě uvedené základní skutkové podstaty zákon uvádí ještě několik privilegovaných skutkových podstat, kdy nabyvatel nabyde vlastnictví k věci i bez splnění výše uvedených předpokladů, a kdy se jeho dobrá víra presumuje a nerozlišuje se, jak se věc dostala do dispozice převodce (§ 1009). Jde o následující způsoby nabytí vlastnického práva:

- a) ve veřejné dražbě,
- b) od podnikatele při jeho podnikatelské činnosti v rámci běžného obchodního styku (neplatí pro použité věci, neboť pro ně zákon stanoví výjimku v § 1110 – viz další odstavec),
- c) za úplatu od někoho, komu vlastník věc svěřil,
- d) od neoprávněného dědice, jemuž bylo nabytí dědictví potvrzeno,
- e) při obchodu s investičním nástrojem, cenným papírem nebo listinou vystavenými na doručitele, nebo
- f) při obchodu na komoditní burze

Výjimka pro obchodníky s použitými věcmi - § 1110 - Získal-li někdo za úplatu použitou movitou věc od podnikatele, který s takovými věcmi obchoduje (tj. např. v autobazaru či zastavárně), vlastnické právo k věci nenabude, a to přestože byl v dobré víře, pokud skutečný vlastník prokáže, že věc pozbyl ztrátou nebo že mu byla odcizena. Takový původní vlastník se může ve lhůtě 3 let od tohoto okamžiku, kdy o věc přišel, domáhat vydání věci po nabyvateli. Zde je tedy dobrá víra nabyvatele prolomena ve prospěch práv skutečného vlastníka.

Přivlastnění - věc, která nikomu nepatří, si každý může přivlastnit, nebrání-li tomu zákon nebo právo jiného na přivlastnění věci. Movitá věc, kterou vlastník opustil, protože ji nechce jako svou držet, nikomu nepatří. To platí obdobně i pro zvíře. Opuštěná nemovitá věc připadá do vlastnictví státu.

Nález - Má se za to, že si každý chce podržet své vlastnictví a že nalezená věc není opuštěná. Kdo věc najde, nesmí ji bez dalšího považovat za opuštěnou a přivlastnit si ji. Ztracenou věc vrátí nálezce tomu, kdo ji ztratil, nebo vlastníkově proti úhradě nutných nákladů a nálezného. Nálezný činí desetinu ceny nálezce.

Nelze-li z okolností poznat, komu má být věc vrácena, a nepovažuje-li se věc za opuštěnou, oznámí nálezce bez zbytečného odkladu nález obci. Obec vyhlásí nález obvyklým způsobem. Nepřihlásí-li se nikdo o věc do jednoho roku od vyhlášení nálezce, může nálezce, obec nebo jiná osoba, které byla věc svěřena, nakládat s věcí jako poctivý držitel. Uplynou-li tři roky od vyhlášení nálezce, nabude nálezce vlastnické právo k věci. Prohlásí-li však nálezce obci, že nalezenou věc nabýt nechce, přechází jeho právo na obec. Nabytím vlastnického práva vzniká obci povinnost zaplatit nálezci nálezný. Nálezci, který nález neoznámí, právo na nálezný ani na nabytí vlastnictví nevzniká.

O nálezce věci zakopané, zazděné nebo jinak skryté platí totéž, co o nálezce ztracené věci. Nálezci však nenáleží nálezný, když vlastník o úkrytu věci věděl.

Zvláštním případem věci skryté je archeologický nález nebo poklad. Rozdíl je v tom, že poklad na rozdíl od věci skryté bývá ukryt poměrně dlouho a zpravidla vlastníka nelze již vypátrat. Pokladem není to, co nikdy individuálního vlastníka nemělo (např. přírodní zlatý valoun). Pokladem může být i archeologický nález (ne však každý, např. zbytky keramiky nebo kosti pokladem nebudou). Podle zákona o státní památkové péči movité archeologické nálezy (tedy i poklady) jsou vlastnictvím kraje, v jehož územním obvodu byly učiněny. Mohou však být i vlastnictvím obce nebo státu, jestliže archeologický výzkum prováděla obec nebo stát. I nálezce archeologického nálezce a pokladu má právo na náhradu nutných nákladů a na nálezný. To se stanoví ve výši ceny materiálu v případě archeologického nálezce zhotoveného z drahých kovů nebo jiných cenných materiálů, anebo jako desetina kulturně historické hodnoty nálezce určené na základě odborného posudku.

Přírůstek – za přírůstek se považují plody, rostliny vyrostlé na pozemku, naplavená zemina, mláďata domácích zvířat, věc vzniklá zpracováním více jiných věcí, apod. Nově se za přírůstek považuje i stavba zřízená na pozemku (i cizím, v takovém případě připadá stavba do vlastnictví majitele pozemku). Přírůstky patří osobě, která je oprávněna brát užitek z věci, z níž přírůstky vzešly (vlastník nebo oprávněný držitel)

Smrt zůstavitele – vlastnické právo dědice vzniká smrtí zůstavitele. O nabytí vlastnického práva se rozhoduje v dědickém řízení. (podrobněji viz přednáška "Dědické řízení")

Vydržení - Pokud osoba, která není vlastníkem, vykonává právo k věci po stanovenou dobu, dojde k vydržení práva. Jak vyplývá již ze samotného názvu tohoto institutu, může vydržet pouze ten, kdo drží, tj. fakticky ovládá určitou věc, počíná si jako vlastník, nebo osoba, která má k věci jiné právo. Nepoctivost předchůdce nebrání poctivému nástupci, aby počal vydržení dnem, kdy nabyl držby. K vydržení se vyžaduje pravost držby a aby se držba zakládala na právním důvodu, který by postačil ke vzniku vlastnického práva, pokud by náleželo převodci nebo kdyby bylo zřízeno oprávněnou osobou.

K vydržení vlastnického práva k movité věci je potřebná nepřerušovaná držba trvající tři roky.

K vydržení vlastnického práva k nemovité věci je potřebná nepřerušovaná držba trvající deset let.

Uplyne-li doba dvojnásobně dlouhá, než jaké by bylo jinak zapotřebí, vydrží držitel vlastnické právo, i když neprokáže právní důvod, na kterém se jeho držba zakládá. To neplatí, pokud se mu prokáže nepoctivý úmysl.

Nabytí vlastnického práva rozhodnutím orgánu veřejné moci - rozhodnutím soudu nebo jiného orgánu veřejné moci se vlastnického práva nabývá dnem, který je v něm určen nebo dnem právní moci rozhodnutí (např. rozhodnutí o vypořádání SJM nebo podílového spoluvlastnictví).

Vyvlastnit (zbavit vlastnického práva) lze jen ve stavu nouze nebo v naléhavém veřejném zájmu, který nelze uspokojit jinak, a jen na základě zákona.

Podílové spoluvlastnictví

Jedna věc může být ve vlastnictví více osob. Přitom je stanovena výše podílů jednotlivých osob. Podíl vyjadřuje míru, jakou se spoluvlastníci podílejí na právech a povinnostech vyplývajících ze spoluvlastnictví určité věci. Spoluvlastník může se svým podílem nakládat podle své vůle. Takové nakládání však nesmí být na újmu právům ostatních spoluvlastníků bez zřetele k tomu, z čeho vyplývají.

Předkupní právo mají ostatní spoluvlastníci

- u věcí nemovitých vždy s výjimkou převodu na osobu blízkou
- u věcí movitých jen tehdy, jestliže bylo spoluvlastnictví založeno pořízením pro případ smrti nebo jinou právní skutečností tak, že spoluvlastníci nemohli svá práva a povinnosti od počátku ovlivnit, nebo jestliže jeden ze spoluvlastníků převádí svůj podíl bezúplatně (mohou podíl vykoupat za obvyklou cenu).

Podílové spoluvlastnictví zaniká (dohodou nebo rozhodnutím soudu)

- oddělením ze spoluvlastnictví (lze li věc reálně rozdělit)
- zrušením a vypořádání spoluvlastnictví

Vypořádání spoluvlastnictví lze provést reálným rozdělením věci mezi spoluvlastníky, přikázáním věci jednomu nebo více spoluvlastníkům (povinným prodejem podílů) nebo prodejem věci a rozdělením výnosu mezi spoluvlastníky.

Společné jmění manželů (SJM)

Společné jmění manželů je specifická forma spoluvlastnictví, která může vzniknout jen mezi manžely a má vlastní úpravu odlišnou od podílového spoluvlastnictví. Zatímco u podílového spoluvlastnictví může spoluvlastník disponovat pouze se svým podílem, v případě společného jmění je každý z manželů (společným) vlastníkem celého majetku, který do společného jmění náleží, a může s ním (za splnění dalších zákonných podmínek) disponovat. Vzniká sňatkem a může existovat ve třech režimech:

- režim zákonný
- režim smluvený
- režim založený na rozhodnutí soudu

1. zákonný režim SJM.

Do SJM patří majetek, který získá jeden nebo oba po dobu trvání manželství, i dluhy, které ve stejné době vznikly jednomu nebo oběma. Naopak do něj nepatří věci, které

- slouží osobní potřebě jednoho z manželů (například oblečení, sportovní vybavení).
- jeden z manželů nabyt darem, děděním, nebo odkazem, ledaže dárce či zůstavitel projevili jiný úmysl. Například dostane-li jeden z manželů od rodičů auto, bude náležet pouze jemu.
- nabyt jeden z manželů jako náhradu nemajetkové újmy na svých přirozených právech, například finanční kompenzace za újmu na zdraví.
- nabyt jeden z manželů právním jednáním vztahujícím se k jeho výlučnému vlastnictví (například prodejem auta, které patří výlučně jednomu z manželů).
- nabyt jeden z manželů náhradou za ztrátu, poškození, nebo zničení svého výhradního majetku.
- tvoří podíl v obchodních společnostech nebo družstvech (kromě bytových), který nabyt jeden z manželů

Naopak do společného jmění manželů patří určité věci, u kterých by to nemuselo být na první pohled zřejmé.

Součástí společného jmění se stane zisk z výlučného majetku (např. dividendy z akcií nebo nájemné z pronajímaného výlučného majetku)

Velkou novinkou je změna v chápání dluhů jednoho z manželů. Zatímco dosud byly součástí společného jmění závazky, jež za trvání manželství vznikly, nový občanský zákoník hovoří o dlužích převzatých, a to i takových, o kterých druhý manžel vůbec neví. Z právních jednání týkajících se společného jmění nebo jeho součástí jsou manželé zavázáni a oprávněni společně a nerozdílně.

Klíčový rozdíl spočívá v tom, že NOZ do společného jmění zahrnuje pouze dluhy, které lze převzít, čili smluvně se zavázat k jejich splnění. Typickým příkladem může být půjčka. Naopak tuto povahu nemají dluhy veřejnoprávní (například dluh na daních) nebo dluhy vznikající z porušení právní povinnosti (typicky povinnost nahradit způsobenou škodu), které podle NOZ do společného jmění nespádají.

Do společného jmění rovněž nepatří dluhy týkající se výlučného majetku jednoho z manželů, v rozsahu, který přesahuje zisk z tohoto majetku.

A stejně tak součástí společného jmění nebudou dluhy, které převzal jen jeden z manželů bez souhlasu druhého, aniž přitom šlo o obstarávání každodenních nebo běžných potřeb rodiny.

To, zda daná věc patří do společného jmění, nebo do výlučného vlastnictví, je zásadní pro posouzení, kdo je oprávněn s takovou věcí disponovat a rozhodovat o ní.

SJM spravují buď oba manželé, nebo jeden z nich na základě souhlasu druhého, přičemž zavázání jsou oba společně a nerozdílně. V případě, že by se jednalo o záležitost, kterou nelze označit jako běžnou, jednají manželé společně, nebo jeden se souhlasem druhého. Pokud by jeden z manželů odmítl dát souhlas a bylo-li by to v rozporu se zájmem rodiny, může být jeho souhlas nahrazen soudem.

Jestliže chce jeden z manželů část společného jmění, jejíž hodnota přesahuje míru přiměřenou majetkovým poměrům manželů, použít k podnikání, je při prvním takovém použití nutný souhlas nepodnikajícího manžela. V případě, že nepodnikající manžel souhlas neudělí, může se domáhat neplatnosti takového jednání.

2. smluvený režim SJM

Režim smluvený a režim založený rozhodnutím soudu jsou režimy modifikované, kde si manželé mezi sebou sami sjednají odlišný způsob rozdělení vlastnictví, nebo tak rozhodne soud. Manželé mohou své společné jmění dohodou rozšířit či zúžit. Také snoubenci mohou ještě před svatbou své budoucí poměry v manželství upravit. Úprava rozsahu musí být vždy provedena ve formě notářského zápisu, který musí být zveřejněn ve veřejném seznamu tak, aby se s ním případní věřitelé mohli seznámit. Snoubenci či manželé se mohou dohodnout na tom, že:

- budou mít oddělená jmění – to znamená, že cokoli jeden z manželů nabude, získává do svého výlučného vlastnictví
- vyhradí vznik společného jmění až ke dni zániku manželství – do společného jmění patří jen ten majetek nabytý za trvání manželství, který v den zániku manželství je stále ve vlastnictví jednoho z manželů.
- rozšíří či zúží rozsah – v případě rozšíření mohou do společného jmění patřit i věci zákonem jinak vyloučené (například věci sloužící osobní potřebě).

Smluvený režim lze změnit dohodou manželů nebo rozhodnutím soudu.

Smlouva může obsahovat jakékoli ujednání a týkat se jakékoli věci, ledaže to zákon zakazuje; může se týkat zejména rozsahu, obsahu, doby vzniku zákonného nebo jiného režimu společného jmění, jednotlivých věcí i jejich souborů. Smlouvou lze změnit zařazení již existujících i upravit zařazení budoucích součástí jmění rozdílně od zákonného režimu.

Smlouva o manželském majetkovém režimu však nesmí svými důsledky vyloučit schopnost manžela zabezpečovat rodinu, dotknout se práv třetí osoby (např. věřitele), ledaže by se smlouvou souhlasila; tato smlouva uzavřená bez souhlasu třetí osoby nemá vůči ní právní účinky.

3. Režim SJM založený rozhodnutím soudu

Je-li pro to závažný důvod, soud na návrh manžela společné jmění zruší nebo zúží jeho stávající rozsah. Závažným důvodem je např. skutečnost, že manželův věřitel požaduje zajištění své pohledávky v rozsahu přesahujícím hodnotu toho, co náleží výhradně tomuto manželovi, že manžela lze považovat za marnotratného, jakož i to, že manžel soustavně nebo opakovaně podstupuje nepřiměřená rizika. Jako závažný důvod může být shledáno také to, že manžel začal podnikat nebo že se stal neomezeně ručícím společníkem právnické osoby. Režim založený rozhodnutím soudu lze změnit smlouvou manželů nebo rozhodnutím soudu.

Soud může společné jmění poté, co je zrušil, obnovit; soud tak rozhodne zejména, když pominou důvody zrušení společného jmění. To platí i v případě, že manžel navrhne, aby společné jmění, jehož rozsah byl zúžen, bylo rozšířeno do zákonného rozsahu. Zaniklo-li společné jmění na základě zákona (např. prohlášením konkursu na jednoho z manželů nebo uložením trestu propadnutí majetku), soud jej na návrh manžela obnoví, pokud je to v zájmu obou manželů.

Správa SJM a nakládání s majetkem

SJM spravují buď oba manželé, nebo jeden z nich na základě souhlasu druhého, přičemž závazání jsou oba společně a nerozdílně. V případě, že by se jednalo o záležitost, kterou nelze označit jako běžnou, jednájí manželé společně, nebo jeden se souhlasem druhého. Pokud by jeden z manželů odmítl dát souhlas a bylo-li by to v rozporu se zájmem rodiny, může být jeho souhlas nahrazen soudem.

Jestliže chce jeden z manželů část společného jmění, jejíž hodnota přesahuje míru přiměřenou majetkovým poměrům manželů, použít k podnikání, je při prvním takovém použití nutný souhlas nepodnikajícího manžela. V případě, že nepodnikající manžel souhlas neudělí, může se domáhat neplatnosti takového jednání.

Uspokojení dluhů manželi:

Obecně platí pravidlo, že součástí společného jmění jsou dluhy vzniklé kterémukoliv z manželů za trvání manželství, s výjimkou dluhů, které:

- a) se týkají majetku, který náleží výhradně jednomu z manželů, a to v rozsahu, který přesahuje zisk z tohoto majetku
- b) převzal jen jeden z manželů bez souhlasu druhého, aniž se přitom jednalo o obstarávání každodenních nebo běžných potřeb rodiny. Za dluh převzatý bez souhlasu druhého manžela je nutno považovat nejen situaci, kdy k převzatému dluhu nebyl dán vědomě souhlas druhým manželem, popř. druhý manžel přímo nevyjádřil nesouhlas s jeho převzetím, ale i situaci, kdy nedošlo k udělení souhlasu s převzatým dluhem, protože o něm druhý manžel nevěděl.
- c) byly založeny rozhodnutím soudu či jiného orgánu (např. o pokuty, či vyměřené penále)
- d) vznikly při porušení právní povinnosti (odpovědnost za škodu),
- e) vznikly přímo na základě zákona (např. daňová povinnost)

Součástí SJM nejsou rovněž dluhy, které vznikly jednomu z manželů před uzavřením manželství.

Pokud dluh není součástí SJM, je možné jej uspokojit pouze z majetku dlužníka, a SJM lze k jeho uspokojení použít pouze v tom rozsahu, jaký by představovala podíl manžela-dlužníka, kdyby bylo společné jmění zrušeno a vypořádáno. Vypořádací podíly obou manželů na společném jmění jsou stejné, tj. každému z manželů v tomto případě připadá 1/2 společného jmění. Pokud však smluvní dluh jednoho z manželů vznikl proti vůli manžela druhého, stává se tento dluh dluhem výlučným jednoho manžela, avšak uspokojení dluhu je možné z celého majetku ve společném jmění, ledaže

druhý manžel projevil, bez zbytečného odkladu, nesouhlas proti věřiteli poté, co se o dluhu dozvěděl. V takovém případě může být společné jmění postiženo jen do výše, již by představoval podíl dlužníka, kdyby bylo společné jmění zrušeno a vypořádáno. Při jasném a bezodkladném projevu nesouhlasu manžela proti věřiteli může manžel značně omezit postih prostředků ve společném jmění a tím "ochránit" svůj případný podíl na vypořádání společného jmění.

Zánik společného jmění manželů

Společné jmění manželů zaniká:

- zánikem manželství – rozvod, smrt nebo prohlášení za mrtvého
- prohlášením konkurzu na jednoho z manželů (nikoliv však povolením oddlužení)
- uložením trestu propadnutí majetku jednomu z manželů v trestním řízení

Vypořádání společného jmění

V případě zániku SJM je zapotřebí zaniklé SJM vypořádat. Vypořádáním jmění nesmí být dotčeno právo třetí osoby. Bylo-li její právo vypořádáním dotčeno, může se třetí osoba domáhat, aby soud určil, že je vypořádání vůči ní neúčinné. Vypořádání dluhů má účinky jen mezi manžely. Vypořádání lze provést třemi způsoby:

1. dohodou

Dohoda o vypořádání má vždy účinky ke dni, kdy společné jmění bylo zúženo, zrušeno nebo zaniklo, bez ohledu na to, zda dohoda byla uzavřena před anebo po zúžení, zrušení nebo zániku společného jmění. Je-li však předmětem vypořádání věc, která se zapisuje do veřejného seznamu, nabývá dohoda právních účinků v části týkající se této věci zápisem do veřejného seznamu. Dohoda o vypořádání vyžaduje písemnou formu, jen pokud byla uzavřena za trvání manželství nebo pokud je předmětem vypořádání věc, u které vyžaduje písemnou formu i smlouva o převodu vlastnického práva.

2. rozhodnutím soudu

Nedohodnou-li se manželé o vypořádání, může každý z nich navrhnout, aby rozhodl soud. O vypořádání rozhoduje soud podle stavu, kdy nastaly účinky zúžení, zrušení nebo zániku společného jmění

3. uplynutím času

Nedojde-li do tří let od zúžení, zrušení nebo zániku společného jmění k vypořádání toho, co bylo dříve součástí společného jmění, ani dohodou, ani nebyl podán návrh na vypořádání rozhodnutím soudu, platí, že se manželé nebo bývalí manželé vypořádali tak, že

a) hmotné věci movité jsou ve vlastnictví toho z nich, který je pro potřebu svou, své rodiny nebo rodinné domácnosti výlučně jako vlastník užívá,

b) ostatní hmotné věci movité a věci nemovité jsou v podílovém spoluvlastnictví obou; jejich podíly jsou stejné,

c) ostatní majetková práva, pohledávky a dluhy náleží společně oběma; jejich podíly jsou stejné.

Nedohodnou-li se manželé nebo bývalí manželé jinak, použijí se pro vypořádání tato pravidla:

a) podíly obou manželů na vypořádaném jmění jsou stejné,

b) každý z manželů nahradí to, co ze společného majetku bylo vynaloženo na jeho výhradní majetek,

c) každý z manželů má právo žádat, aby mu bylo nahrazeno, co ze svého výhradního majetku vynaložil na společný majetek,

d) přihlédne se k potřebám nezaopatřených dětí,

e) přihlédne se k tomu, jak se každý z manželů staral o rodinu, zejména jak pečoval o děti a o rodinnou domácnost,

f) přihlédne se k tomu, jak se každý z manželů zasloužil o nabytí a udržení majetkových hodnot náležejících do společného jmění.

Hodnota toho, co ze společného majetku bylo vynaloženo na výhradní majetek manžela, stejně jako hodnota toho, co z výhradního majetku manžela bylo vynaloženo na společný majetek, se při vypořádání společného jmění započítává zvýšená nebo snížená podle toho, jak se ode dne vynaložení majetku do dne, kdy společné jmění bylo zúženo, zrušeno nebo zaniklo, zvýšila nebo snížila hodnota té součásti majetku, na niž byl náklad vynaložen.

Bytové spoluvlastnictví

Do konce roku 2013 bylo bytové spoluvlastnictví upraveno v samostatném zákoně o vlastnictví bytů (zákoně č. 72/1994 Sb.) Nově je tato problematika začleněna přímo do NOZ.

Bytové spoluvlastnictví je spoluvlastnictvím nemovité věci založené vlastnictvím jednotek. Bytové spoluvlastnictví může vzniknout, pokud je součástí nemovité věci dům alespoň se dvěma byty. Dům dle NOZ nebude (až na některé výjimky) samostatnou věcí, nýbrž součástí nemovité věci (pozemku nebo práva stavby).

Jednotka dle NOZ zahrnuje:

- Byt jako prostorově oddělenou část domu +
- Podíl na společných částech nemovité věci

Společnými částmi jsou ty části nemovité věci, které mají sloužit vlastníkům jednotek společně (např. pozemek, na němž byl dům zřízen, hlavní konstrukce, ale i vedlejší stavba).

Převodem jednotky dojde nejen k převodu bytu, ale zároveň i k převodu podílu na společných částech nemovité věci. Podle NOZ nebude možné převést pouze podíl na společných částech nemovité věci.

K realizaci společné správy domu se zřizuje Společenství vlastníků jednotek, které je právnickou osobou. Členství v něm je odvozeno od vlastnictví jednotky a zakládá se schválením stanov.

Přídavné spoluvlastnictví

Týká se věci, která vytváří společně s několika samostatnými věcmi náležejícími různým vlastníkům místně i účelem vymezený celek, a která slouží společnému účelu tak, že bez ní není užívání samostatných věcí možné. Tato věc je potom v přídavném spoluvlastnictví těchto vlastníků. Může jít o věc nemovitou (např. přístupová cesta k více nemovitostem) i movitou (např. společný kotel v bytovém domě).

Věcná práva k cizím věcem

Věcná práva k cizím věcem umožňují jejich držiteli využívat stanoveným způsobem věci, k nimž nemá vlastnické právo. Patří sem právo stavby, věcná břemena (služebnosti i reálná břemena, zástavní právo a zadržovací právo).

Právo stavby

Pozemek může být zatížen věcným právem jiné osoby (stavebníka) mít na povrchu nebo pod povrchem pozemku stavbu. Nezáleží na tom, zda se jedná o stavbu již zřízenou či dosud nezřízenou. Právo stavby se považuje za věc nemovitou. Nabývá se smlouvou, vydržením, anebo rozhodnutím orgánu veřejné moci. Právo stavby je dočasné; nesmí být zřízeno na více než 99 let. Není-li nic jiného ujednáno, dá vlastník stavebního pozemku stavebníkovi při zániku práva stavby uplynutím doby, na kterou bylo zřízeno, za stavbu náhradu. Náhrada činí polovinu hodnoty stavby v době zániku práva stavby, ledaže si strany ujednají jinak.

Věcná břemena

Věcná břemena slouží k tomu, aby oprávněný mohl využít určitou část užitné hodnoty cizí věci. Pro vlastníka to znamená, že je naopak povinen něco dát, konat, trpět, nebo se něčeho zdržet. Za vězná břemena se považují služebnosti a reálná břemena.

Služebnosti - Od reálného břemene se služebnost odlišuje pasivitou vlastníka věci, který je na základě služebnosti povinen:

- Ve prospěch oprávněné osoby něco trpět (Vlastník umožní jiné osobě, aby přecházela přes jeho pozemek nebo na něm čerpala vodu), nebo
- zdržet se činnosti, kterou by jinak jako vlastník mohl vykonávat (Vlastník se zaváže k tomu, že svou stavbu nebude zvyšovat, aby nezastínila sousedovi jeho výhled do krajiny).

Služebnostmi jsou např. služebnost inženýrské sítě, opora cizí stavby, právo na svod dešťové vody, služebnost bytu, služebnost stezky, průhonu a cesty, právo pastvy

Reálná břemena - zavazují vlastníka služebné věci k tomu, aby ve prospěch jiné osoby něco aktivně konal, poskytoval jí nějaký užitek (např. jí poskytoval část úrody, která se urodila na jeho pozemku). Nebude-li povinnost z reálného břemene splněna, má oprávněný namísto toho nárok na peněžitou náhradu, pro níž může vést výkon rozhodnutí (resp. exekuci) na nemovitou věc, která je reálným břemenem zatížena.

Zástavní právo

Funkcí zástavního práva je zajištění dluhu, tj. toho, že dlužník dostojí své povinnosti, kterou má vůči věřiteli. Poskytnutím zástavy dává zástavce věřiteli záruku za splnění povinnosti dlužníka. Pokud dlužník svůj dluh řádně a včas nesplní, může se věřitel uspokojit z výtěžku prodeje zástavy. Vlastníkem zástavy může být jak dlužník, tak i osoba od dlužníka odlišná (zástavní dlužník). Pokud zástavce zastaví cizí věc (§1343 a 1344), je zástavním dlužníkem vlastník zástavy.

Zástavním právem lze zajistit dluh peněžitý i nepeněžitý. Zástavou (tedy tím, co dluh zajišťuje) může být každá věc či jiná majetková hodnota, s níž lze obchodovat.

Zástavní právo se zřizuje nejčastěji smlouvou. Samotná smlouva zpravidla ke vzniku zástavního práva nestačí, pro určité případy NOZ stanoví ještě dodatečné podmínky (např. zápis do příslušného seznamu, u movitých věcí jejich odevzdání zástavnímu věřiteli či třetí osobě, aby ji opatrovala, nebo označení, že věc je zastavena).

Pokud dojde k tomu, že dlužník svůj dluh řádně a včas nesplní, má věřitel právo uspokojit svou pohledávku výkonem zástavního práva. Ten zásadně spočívá ve zpeněžení zástavy ve veřejné dražbě či prodejem zástavy dle zvláštního zákona. Věřitel je povinen usilovat o to, aby zástavu prodal za co nejvyšší cenu.

Strany se však v zástavní smlouvě (či jejím dodatku) mohou dohodnout i jinak. Největší novinkou NOZ je možnost ujednání, dle něhož si věřitel může zástavu ponechat – a to buď za libovolnou, či určenou cenu.

Zánik zástavního práva

- 1) zanikne-li zajištěný dluh, zanikne i zástavní právo.
- 2) i přesto, že zajištěný dluh dále trvá, může zástavní právo zaniknout,
 - a) zanikne-li zástava,
 - b) vzdá-li se zástavní věřitel zástavního práva,
 - c) vrátí-li zástavní věřitel zástavu zástavci nebo zástavnímu dlužníkovi,
 - d) složí-li zástavce nebo zástavní dlužník zástavnímu věřiteli cenu zastavené věci, nebo
 - e) uplyne-li doba, na niž bylo zástavní právo zřízeno.

Převodem zástavy na jinou osobu zástavní právo zanikne jedině v případě, že není zapsáno ve veřejném seznamu, jinak dále trvá.

Zadržovací právo

Na rozdíl od zástavního práva vzniká zadržovací právo jednostranným právním jednáním. Věřitel, který má vůči dlužníkovi pohledávku a má v držení dlužníkovi věc, může tuto věc zadržet do doby, kdy dojde k úhradě dluhu. Může tak učinit, jestliže

- pohledávka je po splatnosti
- pohledávka ještě není splatná, ale hrozí, že dlužník svůj dluh nesplní, protože není schopen splácet ani své ostatní dluhy
- dlužník měl dluh zajistit, ale neučinil tak.
- dlužník prohlásil, že dluh nesplní

Předmětem zadržovacího práva může být pouze movitá věc, kterou věřitel již má u sebe a byl by jinak povinen ji dlužníkovi vydat (např. automechanik má právo zadržet opravené auto, dokud mu zákazník nezaplatí dlužnou částku za opravu). Nelze zadržovat věc svémocně nebo lstivě dlužníkovi odňatou. Věřitel je povinen dlužníka neprodleně vyrozumět o zadržení věci a jeho důvodech. Na základě uplatněného zadržovacího práva má věřitel při výkonu rozhodnutí prodejem věci přednost před jinými věřiteli (i před zástavním věřitelem) při uspokojení pohledávky z ceny prodané zadržované věci.

Zadržovací právo zaniká v důsledku zániku zajištěného dluhu nebo proto, že zanikla zadržovaná věc. Další možností dlužníka je dát věřiteli jinou jistotu, že dluh splní. Jistota musí dostatečná a je možné, aby ji poskytla i jiná osoba než dlužník. Zadržovací právo zanikne i v případě, že se věřitel zadržovacího práva sám vzdá.

Správa cizího majetku

Zcela nový institut v občanském zákoníku představuje správa cizího majetku (trust). Nový občanský zákoník rozlišuje dvojí správu cizího majetku: prostou a plnou. Při prosté správě je povinností správce pečovat o zachování podstaty a účelu majetku. Při plné správě vzniká správci širší oprávnění – správce může se spravovaným majetkem učinit vše, co je potřebné k jeho zachování, zhodnocení nebo rozmnožení.

Ke správě cizího majetku slouží tzv. svěrenský fond. Podstata svěrenského fondu spočívá v tom, že jeho zakladatel vyčlení ze svého majetku určitou část a svěří ji správci, který majetek spravuje ve prospěch určité osoby (obmyšleného) či za konkrétním (např. charitativním) účelem. Základním znakem tohoto institutu je, že vyčleněný majetek přestává být vlastnictvím zakladatele, stává se samostatnou množinou, která není ani vlastnictvím správce, ani obmyšleného. Vyčleněný majetek nemá tudíž žádného vlastníka. Správce je však oprávněn ke svěrenému majetku vykonávat práva,

která přísluší vlastníkovi. Skutečnost, že správce nenabývá svěřený majetek do vlastnictví, je důležitá z toho důvodu, že nemůže být použit na úhradu dluhů správce v případě jeho insolvence. Již založený svěřenský fond může být v průběhu jeho trvání dále doplňován – i jinými osobami.

Kapitola 6: Občanské právo III. - Relativní majetková práva (závazková práva)

Relativní majetková práva odpovídají tzv. závazkovým právům. V případě závazků jde vždy o vztahy mezi dvěma či více konkrétními subjekty, a práva a povinnosti vyplývající z takového závazkového právního vztahu platí jen mezi těmito subjekty (*inter partes*), proto jsou považována za relativní majetková práva. Tím se závazkové právo podstatně liší od práv věcných, která působí vůči všem (*erga omnes*), a jsou tedy absolutními majetkovými právy.

Současný občanský i obchodní zákoník užívají termín závazek jednak pro pojmenování vztahu mezi věřitelem a dlužníkem, ale zároveň i pro označení povinnosti dlužníka, tj. dluh. NOZ se snaží o jasné rozlišení, když jako závazek označuje vztah mezi věřitelem a dlužníkem, jehož obsahem jsou práva a povinnosti těchto dvou (či více) osob v rámci tohoto vztahu.

Věřitel je tím, kdo má právo – pohledávku – od dlužníka požadovat, aby pro něj (či pro jiného) např. něco vykonal. Naopak dlužník je k tomuto povinen pouze vůči věřiteli, k němuž jej tíží dluh.

Podle důvodu vzniku závazku pak rozlišujeme tři základní skupiny závazků. Jsou to:

- závazky z právních jednání (smluvní právo),
- závazky z deliktů (odpovědnostní právo), a
- závazky z jiných právních důvodů.

Závazky z právních jednání

V celkovém pojetí úpravy závazků z právních jednání se výrazně promítá ústřední zásada nového občanského zákoníku, kterou je zásada **autonomie vůle**. Ta se projevuje zejména následujícími způsoby:

1. Ustanovení o smluvním právu jsou zásadně dispozitivní
2. NOZ stanoví méně přísná pravidla pro vznik, změnu i zánik závazku (např. vznik smlouvy tzv. faktickou akceptací návrhu smlouvy, i pozdní přijetí nabídky má účinky přijetí včasného, pokud se návrhovač začne chovat ve shodě s nabídkou, apod.)
3. Zásada bezformálnosti - každý má právo si pro právní jednání zvolit libovolnou formu, pokud jej v tomto směru neomezuje zákon.
4. Právní jednání je třeba v pochybnostech pokládat spíše za platné než neplatné
5. Ochrana slabší smluvní strany - kdo slabší stranou je, bude nutné odvodit z okolností konkrétního smluvního vztahu. Vodítkem je např. možnost strany ovlivnit obsah závazku, nebo její osobní znalosti a zkušenosti. Jde např. o zákaz zneužití hospodářského postavení podnikatele vůči osobě, která jedná mimo souvislost s vlastním podnikáním, ochranu spotřebitele, ochranu nájemce bytu či domu, zákazníka ze smlouvy o zájezdu či zaměstnance).

Obsah závazků

Závazky (dluhy) mají rozmanitý obsah, jehož všechny alternativy vyjadřují čtyři tradiční latinská pojmenování: dare, facere, pati, non facere. Dlužník je povinen věřiteli buď něco dát (dare), např. při kupní či darovací smlouvě, nebo něco vykonal (facere), např. podle smlouvy o dílo zhotovit výrobek, nebo něco strpět (pati), např. umožnit užívání bytu podle nájemní smlouvy, nebo se zdržet nějakého počinání, něco nekonat (non facere), např. zdržet se hlučných činností v noční době.

Vznik smluvního závazku

Smluvní závazek vzniká smlouvou. Smlouva je souhlasný projev vůle stran (osob) o tom, že má mezi nimi vzniknout závazek, jehož obsahem se strany chtějí řídit. Smlouva je uzavřena, jakmile si strany ujednaly její obsah. V mezích právního řádu je stranám ponecháno na vůli svobodně si smlouvu ujednat a určit její obsah. Dochází k tomu zpravidla tak, že jeden účastník předloží nabídku (ofertu)

obsahující náležitosti budoucí smlouvy a smlouva je uzavřena přijetím nabídky (akceptací) druhým účastníkem ve shodě s náležitostmi uvedenými v nabídce. Smlouva je uzavřena i v případě, že akceptace není úplná a má proti návrhu nepatrné odchylky, které protistrana bez zbytečného odkladu neodmítne.

Změna smluvního závazku

U existujícího smluvního závazku může dojít ke změně jeho obsahu, nebo ke změně v osobách, mezi nimiž je závazkový vztah založen.

Změna obsahu smlouvy

- a) novace – strany si mohou volně ujednat (dohodou) změnu svých práv a povinností. Dohodou o změně obsahu závazku se dosavadní závazek ruší a nahrazuje se novým závazkem.
- b) narovnání – strany dosavadní závazek nahradí novým závazkem tak, že si upraví práva a povinnosti mezi nimi dosud sporné nebo pochybné.

Změna v osobě věřitele

- a) postoupení pohledávky – Věřitel může celou pohledávku nebo její část postoupit smlouvou jako postupitel i bez souhlasu dlužníka jiné osobě (postupníkovi).
- b) přechod na právního nástupce – zanikne-li věřitel s právním nástupcem, přejde pohledávky na jeho právního nástupce. Souhlas dlužníka není zapotřebí
- c) přechod pohledávky na dědice – v případě úmrtí věřitele pohledávka přechází na jeho dědice (pokud není vázána výhradně na osobu původního věřitele)

Změna v osobě dlužníka

- a) Převzetí dluhu – nová osoba na základě dohody s dlužníkem nastoupí na jeho místo (je povinna splnit za dlužníka, zatímco původní dlužník se z dluhu vyváže). K tomu je nutný souhlas věřitele. Obsah závazku se převzetím dluhu nemění.
- b) Přistoupení k dluhu – Nový dlužník nastoupí do závazkového vztahu vedle dlužníka (původní i přistoupení dlužník jsou pak povinni dluh splnit společně a nerozdílně, tj. věřitel může uspokojení požadovat po kterémkoliv z nich). Na přistoupení k dluhu se dohodne přistoupení dlužník s věřitelem, souhlas původního dlužníka není zapotřebí.
- c) Převzetí majetku - Převezme-li někdo od zcizitele veškerý majetek nebo jeho poměrně určenou část, stává se společně a nerozdílně se zcizitelem dlužníkem z dluhů, které s převzatým majetkem souvisí a o nichž nabyvatel při uzavření smlouvy věděl nebo musel vědět. Nabyvatel však není povinen plnit více, než kolik činí hodnota majetku, jehož takto nabyl.
- d) Postoupení smlouvy - Nevylučuje-li to povaha smlouvy, může kterákoli strana převést jako postupitel svá práva a povinnosti ze smlouvy nebo z její části třetí osobě, pokud s tím postoupená strana souhlasí a pokud nebylo dosud splněno (např. postoupení práv z leasingové smlouvy).

Zánik smluvního závazku

Standardním způsobem zániku závazku je jeho splnění (např. zaplacením dluhu dluh zanikne). Kromě splnění však zákon umožňuje i další způsoby zániku závazku. Jsou to:

- dohoda – strany se kdykoliv mohou dohodnout na zániku závazku, aniž by jej nahradili závazkem novým
- započtení - dlužili-li si strany vzájemně plnění stejného druhu, může každá z nich prohlásit vůči druhé straně, že svoji pohledávku započítává proti pohledávce druhé strany. Započtením se obě pohledávky ruší v rozsahu, v jakém se vzájemně kryjí.
- odstupné - ujedná-li si strany, že jedna z nich může závazek zrušit zaplacením odstupného, ruší se závazek zaplacením odstupného obdobně jako při odstoupení od smlouvy

- splnutí – splynou-li práva a povinnosti z jednoho smluvního vztahu v rukách jedné osoby, zaniknou
- prominutí dluhu – věřitel může dlužníku dluh prominout. Dlužník však může prominutí odmítnout a dluh dále plnit.
- výpověď - závazek lze vypovědět, ujedná-li si to strany nebo stanoví-li tak zákon. Je-li závazek vypovězen, zaniká zpravidla uplynutím výpovědní doby (pokud je stanovena).
- odstoupení od smlouvy - od smlouvy lze odstoupit, ujedná-li si to strany, nebo stanoví-li tak zákon (např. v případě porušení podmínek smlouvy závažným způsobem).
- následná nemožnost plnění - stane-li se dluh po vzniku závazku nesplnitelným, zaniká závazek pro nemožnost plnění.
- smrt dlužníka nebo věřitele - smrtí dlužníka povinnost nezanikne, ledaže jejím obsahem bylo plnění, které mělo být provedeno osobně dlužníkem. Smrtí věřitele právo zanikne, bylo-li plnění omezeno jen na jeho osobu.

Zajištění a utvrzení dluhu

Zajištěním dluhu je situace, kdy věřitel si předem (nebo i dodatečně) sjedná s dlužníkem pro případ, že by dlužník jeho pohledávku neuspokojil, možnost uspokojit pohledávku jiným způsobem. K zajištění slouží:

- zástavní právo
- zadržovací právo
- ručení
- finanční záruka
- zajišťovací převod práva
- dohoda o srážkách ze mzdy.

Zástavní právo – dlužník může s věřitelem dohodnout zřízení zástavního práva ke své věci, případně k věci jiné osoby (s jejím souhlasem). Věřitel má pak pro případ, že by dlužník svůj dluh nesplnil, právo na uspokojení z prodeje zástavy (podrobněji viz výklad v části „práva k věcem cizím“)

Zadržovací právo – Na rozdíl od zástavního práva vzniká zadržovací právo jednostranným právním jednáním. Věřitel, který má vůči dlužníku pohledávku a má v držení dlužníkovu věc, může tuto věc zadržet do doby, kdy dojde k úhradě dluhu. Věřitel má pak pro případ, že by dlužník svůj dluh nesplnil, právo na uspokojení z prodeje zadržené věci (podrobněji viz výklad v části „práva k věcem cizím“)

Ručení - vzniká písemným prohlášením ručitele, že věřitelovu pohledávku uspokojí, jestliže ji neuspokojí dlužník. Ručitel je povinen dluh splnit, nesplní-li jej dlužník ani na písemnou výzvu věřitele. Splní-li dluh ručitel, může od dlužníka požadovat náhradu (tzv. regres). NOZ (oproti dřívější úpravě) kromě prohlášení ručitele o převzetí ručení vyžaduje i přijetí ručení věřitelem, jinak ručitelstvý závazek nevznikne.

Finanční záruka - Finanční záruka vzniká prohlášením výstavce v záruční listině, že uspokojí věřitele podle záruční listiny do výše určité peněžní částky, nesplní-li dlužník věřiteli určitý dluh, anebo splní-li se jiné podmínky určené v záruční listině. Je-li výstavcem banka, zahraniční banka nebo spořitelna a úvěrní družstvo, jedná se o bankovní záruku.

Zajišťovací převod práva - Smlouvou o zajišťovacím převodu práva zajišťuje dlužník nebo třetí osoba dluh tím, že věřiteli dočasně převede své právo. Jde o převod práva s rozvazovací podmínkou (zajišťovací převod zanikne v okamžiku splnění dluhu). Jestliže není dluh splněn, rozvazovací podmínka se neuplatní a právo zůstane věřiteli.

Dohoda o srážkách ze mzdy a jiných příjmů - Dluh lze zajistit rovněž dohodou věřitele a dlužníka o srážkách ze mzdy či jiného příjmu. Rozsah srážek může činit max. 1/2 příjmu.

Utvrzením dluhu rozumíme situaci, kdy dlužník na sebe vezme další povinnosti, které jej mají motivovat ke včasnému a řádnému plnění dluhu. Patří sem

- smluvní pokuta
- uznání dluhu

Smluvní pokuta – strany se můžou dohodnout na povinnosti toho, kdo svou povinnost ze smlouvy nesplnil, zaplatit určitou částku jako sankci za nesplnění smlouvy. Kdo poruší závazek zajištěný pokutou, je povinen pokutu zaplatit, i když oprávněnému účastníkovi porušením povinnosti nevznikla škoda. I po zaplacení pokuty trvá dlužníkovu povinnost splnit závazek, ledaže by z ujednání o smluvní pokutě vyplývalo něco jiného.

Uznání dluhu – uplatňuje se zejména v případech, kdy právní titul k plnění není zcela jasný, nebo hrozí promlčení závazku. Uzná-li někdo svůj dluh co do důvodu i výše prohlášením učiněným v písemné formě, má se za to, že dluh v rozsahu uznání v době uznání trvá. Za uznání dluhu je považováno rovněž placení úroků či splátek. Od uznání dluhu (či od data splatnosti uvedeného v uznání) běží nová desetiletá promlčecí lhůta.

Autonomie vůle (smluvní volnost)

Stranám je ponecháno na svobodné vůli rozhodnout se, zda sjednají smlouvu, s kým ji sjednají, v jaké formě a s jakým obsahem. S tím souvisí i právo kdykoliv jednání o uzavření smlouvy ukončit. Autonomie vůle při sjednávání smlouvy je projevem lidské svobody v soukromém právu, která je garantována v čl. 2 odst. 4 Ústavy ČR a v čl. 2 odst. 3 LPS, podle něhož každý může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá. Autonomie vůle stran je omezena pouze právním řádem.

Autonomie vůle se projevuje především smluvní volností stran. Strany si mohou mezi sebou ujednat jakákoliv práva a povinnosti, která nejsou zákonem vyloučena. Je věcí stran, zda smlouvu uzavřou, v jaké formě ji uzavřou (pokud zákon výslovně formu nestanoví) jaká práva a povinnosti si vymezí, zda a případně jaké zajišťovací instrumenty využijí.

Smlouvy pojmenované (nominální) a nepojmenované (inominální)

Pojmenovaná (nominální smlouva) - Z praktických a mnohdy i tradičních důvodů jsou některé smlouvy upraveny jako smluvní typ (§ 2055 a násl.), např. smlouva darovací, kupní, nájemní, o výpůjčce atd. V těchto případech zákonodárce pro smlouvy, které obsahují podstatné náležitosti charakteristické pro daný typ, upravil dispozitivně práva a povinnosti, které tvoří závazek z takové smlouvy vznikající. Smluvní strany proto nemusejí sjednávat celý obsah závazku, stačí si ujednat podstatné náležitosti.

Nepojmenovaná (inominální) smlouva - Strany mohou uzavřít i smlouvu jako smluvní typ neupravenou, v takovém případě si musejí ujednat alespoň, jaký dluh má vzniknout nebo jaký jiný následek má nastat. V případě, že si strany nesjednají všechny podrobnosti svého smluvního vztahu, bude se taková smlouva řídit nejbližší právní úpravou

Spotřebitelská smlouva

Spotřebitelská smlouva není smlouvou typovou, ale je jí jakákoli smlouva, jejímiž stranami jsou spotřebitel a podnikatel, tj. může jí být smlouva kupní, nájemní, o díle, o zájezdu, úvěrová smlouva apod. Podmínky uzavření spotřebitelské smlouvy jsou upraveny podrobněji v souladu se zásadou ochrany slabší strany, kde zákon zakazuje odchylky oproti zákonné úpravě, které by slabší stranu poškozovaly. Veškerá sdělení vůči spotřebiteli musí podnikatel učinit jasně a srozumitelně v jazyce, ve kterém se uzavírá smlouva. Podnikatel musí spotřebiteli ještě před uzavřením smlouvy sdělit podstatné okolnosti smlouvy, zejména označení zboží, cenu, způsob platby, trvání závazku apod. Lze-li obsah smlouvy vyložit různým způsobem, použije se výklad pro spotřebitele nejpříznivější. K ujednáním odchylicím se od ustanovení zákona stanovených k ochraně spotřebitele se nepřihlíží. To platí i v případě, že se spotřebitel vzdá zvláštního práva, které mu zákon poskytuje. Zakázaná jsou ujednání, která zakládají v rozporu s požadavkem přiměřenosti významnou nerovnováhu práv nebo povinností stran v neprospěch spotřebitele. K nepřiměřenému ujednání se nepřihlíží, ledaže se jej spotřebitel dovolává.

Distanční smlouvy a smlouvy uzavírané mimo obchodní prostory

Specifickým druhem spotřebitelských smluv jsou distanční smlouvy a smlouvy uzavírané mimo obchodní prostory. Distanční smlouvou je smlouva uzavíraná dálkovým způsobem (prostřednictvím telefonu, internetu nebo korespondenčně), smlouva uzavřená mimo obchodní prostory je zejména smlouva uzavřená na předváděcích akcích. V takovém případě se ještě posiluje informační povinnost podnikatele, který musí spotřebitele informovat o platbách, o minimální závaznosti smlouvy, o odstoupení od smlouvy a o řešení sporů a dohledu. Nejpodstatnější rozdíl spočívá v možnosti odstoupit od smlouvy. Spotřebitel má právo odstoupit od smlouvy ve lhůtě čtrnácti dnů, která běží ode dne uzavření smlouvy, jde-li o

a) kupní smlouvu, ode dne převzetí zboží,

b) smlouvu, jejímž předmětem je několik druhů zboží nebo dodání několika částí, ode dne převzetí poslední dodávky zboží, nebo

c) smlouvu, jejímž předmětem je pravidelná opakovaná dodávka zboží, ode dne převzetí první dodávky zboží.

Nebyl-li spotřebitel poučen o právu odstoupit od smlouvy, může od smlouvy odstoupit do jednoho roku a čtrnácti dnů ode dne počátku běhu lhůty pro odstoupení. Jestliže však byl spotřebitel poučen o právu odstoupit od smlouvy v této lhůtě, běží čtrnáctidenní lhůta pro odstoupení ode dne, kdy spotřebitel poučení obdržel.

Odstoupením od smlouvy se závazek ruší a strany jsou povinny si vzájemně vrátit poskytnuté plnění. Odstoupí-li spotřebitel od smlouvy, zašle nebo předá podnikateli bez zbytečného odkladu, nejpozději do čtrnácti dnů od odstoupení od smlouvy, zboží, které od něho obdržel. Spotřebitel je povinen vrátit zboží, nikoliv obal. Stav zboží musí odpovídat nutnému nakládání s ohledem na jeho povahu a vlastnosti. Je-li zboží poškozeno, nebo jestliže došlo ke snížení hodnoty zboží v důsledku nesprávného zacházení, vzniká podnikateli právo na náhradu újmy vůči spotřebiteli. Náklady vzniklé s vrácením zboží nese spotřebitel, náklady vzniklé s vrácením peněz nese podnikatel. Podnikatel je však povinen nést náklady na vrácení zboží v případě, že jde o smlouvu uzavřenou mimo obchodní prostory podnikatele, zboží bylo dodáno do domácnosti spotřebitele v okamžiku uzavření smlouvy a povaha zboží neumožňuje odeslat je obvyklou poštovní cestou. V takovém případě je povinen je převzít v domácnosti spotřebitele. Podnikatel je povinen vrátit peníze spotřebiteli do 14 dnů od odstoupení od smlouvy stejným způsobem, jakým je přijal. Podnikatel však není povinen vrátit přijaté peněžní prostředky spotřebiteli dříve, než mu spotřebitel zboží předá nebo prokáže, že zboží podnikateli odeslal. Byla-li spotřebiteli již poskytnuta služba, není z toho podnikateli ničeho povinen s výjimkou úhrady poměrné části za poskytnutou službu.

V některých případech však spotřebitel od smlouvy odstoupit nemůže. Jde např. o dodávku zboží, které bylo upraveno podle přání spotřebitele nebo pro jeho osobu, zboží, které podléhá rychlé zkáze, zboží v uzavřeném obalu, které spotřebitel z obalu vyňal a z hygienických důvodů jej není možné vrátit, apod.

Neobjednané zboží - Dodal-li podnikatel spotřebiteli něco bez objednávky a ujal-li se spotřebitel držby, hledí se na spotřebitele jako na poctivého držitele. Spotřebitel nemusí na své náklady podnikateli nic vracet, ani ho o tom vyrozumět. Pokud si podnikatel pro danou věc dojede, je povinen ji spotřebitel vydat.

Druhy pojmenovaných smluv

I. Smlouvy, jimiž dochází k převedení věci do vlastnictví jiného

Do této skupiny smluv patří např. darovací smlouva, kupní smlouva, směnná smlouva

a) Darovací smlouva

Darovací smlouvou dárce bezplatně převádí vlastnické právo k věci nebo se zavazuje obdarovanému věc bezplatně převést do vlastnictví a obdarovaný dar nebo nabídku přijímá. Písemná forma je vyžadována pouze v případě, že se darování zapisuje do veřejného seznamu. Darování lze učinit i do budoucna

Darování závislé na podmínce, že obdarovaný dárce přežije (darování pro případ smrti), se posuzuje zpravidla jako odkaz.

V případě budoucího majetku by mohl darovat maximálně jeho polovinu (§ 2058 odst. 1 NOZ). Pokud se dárce rozhodne darovat věc, kterou ještě nemá, pak je pro splnění platnosti smlouvy třeba zavázat se v ní, že dárce věc nabude (§ 2058 odst. 2 NOZ).

Dárce může dar odvolat, a to ve dvou případech:

- a) odvolání daru pro nouzi - Upadne-li dárce po darování do takové nouze, že nemá ani na nutnou výživu, může dar odvolat a požadovat po obdarovaném, aby mu dar vydal zpět nebo zaplatil jeho obvyklou cenu, nanejvýš však v tom rozsahu, v jakém se dárce nedostává prostředků k uvedené výživě. Obdarovaný se může této povinnosti zprostit poskytováním toho, co je k této výživě potřeba
- b) odvolání daru pro nevděk - Ublížil-li obdarovaný dárce, může dárce od darovací smlouvy pro jeho nevděk odstoupit. Byl-li dar již odevzdán, má dárce právo požadovat vydání celého daru, a není-li to možné, zaplacení jeho obvyklé ceny

b) Kupní smlouva

Kupní smlouvou se prodávající zavazuje, že kupujícímu odevzdá věc, která je předmětem koupě, a umožní mu nabýt vlastnické právo k ní. Kupující se zavazuje, že věc převezme a zaplatí prodávajícímu kupní cenu. Kupní smlouva týkající se nemovitosti musí být písemná, jinak není forma smlouvy upravena.

Předmětem koupě může být jen věc.

Při stanovení kupní ceny se obecně vychází ze smluvní volnosti stran, proto stanovení výše kupní ceny není podstatnou náležitostí, která musí být v kupní smlouvě výslovně vyjádřena. Jestliže se strany rozhodnou a ujednájí si, že chtějí uzavřít kupní smlouvu bez určení kupní ceny, použije se pro stanovení kupní ceny pravidlo, že ujednanou je kupní cena, za niž se týž nebo srovnatelný předmět v době uzavření smlouvy a za obdobných smluvních podmínek obvykle prodává.

Okamžik nabytí vlastnického práva - v případě věcí jednotlivě určených se vlastnické právo převádí už samotnou smlouvou k okamžiku její účinnosti, ledaže je smlouvou či zákonem stanoveno něco jiného. V případě věcí zapsaných ve veřejném seznamu se vlastnické právo nabývá zápisem do takového seznamu.

Odeslání věci - má-li prodávající věc odeslat, odevzdá věc kupujícímu předáním prvním dopravci k přepravě pro kupujícího a umožní kupujícímu uplatnit práva z přepravní smlouvy vůči dopravci (to neplatí u spotřebitelských smluv, kde je věc kupujícímu odevzdána, až mu ji dopravce předá).

Stav předmětu koupě - prodávající odevzdá kupujícímu předmět koupě v ujednaném množství, jakosti a provedení. Nejsou-li jakost a provedení ujednány, plní prodávající v jakosti a provedení vhodných pro účel patrný ze smlouvy, jinak pro účel obvyklý.

Odpovědnost za vady - Prodávající je povinen upozornit kupujícího při ujednávání kupní smlouvy na vady věci, o nichž ví. Věc je vadná, nemá-li deklarované vlastnosti. Za vadu se považuje i plnění jiné věci, nebo vady v dokladech nutných pro užívání věci. Právo kupujícího z vadného plnění zakládá vada, kterou má věc při přechodu nebezpečí škody na kupujícího, byť se projeví až později. Právo kupujícího založí i později vzniklá vada, kterou prodávající způsobil porušením své povinnosti. Kupující nemá práva z vadného plnění, jedná-li se o vadu, kterou musel s vynaložením obvyklé pozornosti poznat již při uzavření smlouvy. To neplatí, ujistil-li ho prodávající, že věc je bez vad, anebo zastřel-li vadu lstivě. Práva kupujícího z vadného plnění se promlčují, pokud kupující neoznámil vadu bez zbytečného odkladu poté, co ji mohl při včasné prohlídce a dostatečné péči zjistit. Jedná-li se o skrytou vadu, platí totéž, nebyla-li vada oznámena bez zbytečného odkladu poté, co ji kupující mohl při dostatečné péči zjistit, nejpozději však do dvou let po odevzdání věci.

Prodávající při prodeji věci může také poskytnout tzv. záruku za jakost. Zárukou za jakost se prodávající zavazuje, že věc bude po určitou dobu způsobilá k použití pro obvyklý účel nebo že si zachová obvyklé vlastnosti. Tyto účinky má i uvedení záruční doby nebo doby použitelnosti věci na obalu nebo v reklamě. Záruka může být poskytnuta i na jednotlivou součást věci. Vady, které se tak po odevzdání věci vyskytnou a jsou v rozporu se zárukou, jdou k tíži prodávajícího a ten je povinen ze záruky plnit, ledaže prokáže, že vadu způsobil kupující.

Je-li vadné plnění podstatným porušením smlouvy, má kupující právo (podle vlastní volby)

- a) na odstranění vady dodáním nové věci bez vady nebo dodáním chybějící věci
- b) na odstranění vady opravou věci
- c) na přiměřenou slevu z kupní ceny, nebo
- d) odstoupit od smlouvy.

Je-li vadné plnění nepodstatným porušením smlouvy, má kupující právo na odstranění vady, anebo na přiměřenou slevu z kupní ceny.

Kupní smlouva může obsahovat rovněž některá vedlejší ujednání, kterými jsou

- Výhrada vlastnického práva
- Výhrada zpětné koupě
- Výhrada zpětného prodeje
- Předkupní právo
- Koupě na zkoušku
- Výhrada lepšího kupce
- Cenová doložka

Koupě naděje - Tomu, kdo koupí budoucí užitky věci úhrnkem nebo s nadějí na nejisté budoucí užitky, patří všechny užitky řádně vytěžené. Nese však ztrátu, bylo-li jeho očekávání zmařeno.

Prodej zboží v obchodě - Zvláštní pravidla platí pro prodej zboží v obchodě (kamenném i internetovém). Vlastnické právo nabývá kupující převzetím věci. Prodávající přitom odpovídá za to, že věc nemá vady. Kupující je oprávněn uplatnit právo z vady, která se vyskytne u spotřebního zboží v době dvaceti čtyř měsíců od převzetí. Projeví-li se vada v průběhu šesti měsíců od převzetí, má se za to, že věc byla vadná již při převzetí. NOZ tedy opouští konstrukci dvouleté záruční doby (pojem „záruční doba“ z NOZ zmizel zcela) v té podobě, v jaké byla dosud. Nově sice lze reklamovat zboží do dvou let od prodeje, ale kupující bude muset prokázat, že vada existovala již v době prodeje (pouze v případě vady, která se projevila do 6 měsíců, se předpokládá, že prodané zboží tuto vadu mělo již

v době prodeje). Prodávající ale může poskytnout dobrovolnou záruku za jakost výrobku, která může být i delší. Při prodeji použitého zboží lze smluvně sjednat rovněž kratší záruku 12 měsíců.

Namísto uvedené lhůty může být u některého zboží (např. potraviny, krmiva, kosmetika) uvedena (např. na obalu zboží) doba nejkratší trvanlivosti anebo u zboží, které se rychle kazí, doba, po kterou lze věc použít.

Vyskytne-li se ve stanovené lhůtě na zboží vada, za niž prodejce odpovídá, může spotřebitel podle povahy vady požadovat

- opravu zboží (dá-li se vada jednoduše odstranit)
- výměnu zboží (pokud to vzhledem k povaze vady není neúměrné, nebo prodejce neodstraní vadu v zákonem stanovené lhůtě 30 dnů, nebo spotřebitel nemůže věc řádně užívat pro opakovaný výskyt vady po opravě nebo pro větší počet vad. Za opakující se vadu se zpravidla považuje, objeví-li se tatáž vada potřetí, za větší počet vad pak tři vady, které se současně projeví na věci a brání jejímu řádnému užívání)
- odstoupení od smlouvy a vrácení kupní ceny (pokud by nebylo možné vadu zboží odstranit opravou či výměnou, nebo prodejce neodstraní vadu v zákonem stanovené lhůtě 30 dnů, nebo spotřebitel nemůže věc řádně užívat pro opakovaný výskyt vady po opravě nebo pro větší počet vad. Za opakující se vadu se zpravidla považuje, objeví-li se tatáž vada potřetí, za větší počet vad pak tři vady, které se současně projeví na věci a brání jejímu řádnému užívání).
- slevu z ceny zboží (pokud nevyužije práva na odstoupení od smlouvy nebo na dodání nové věci bez vad, na výměnu její součásti nebo na opravu věci, nebo pokud by zjednání nápravy spotřebiteli působilo značné obtíže).

II. Smlouvy, jimiž dochází k přenechání věci k užívání jinému

Do této skupiny smluv patří např. výprosa, výpůjčka, zápůjčka, úvěr, nájem a pacht.

a) Výprosa

Pro výprosu se také používá pojem prekarium. O výprosu se bude jednat v případě, kdy půjčitel výprosníkovi bezplatně přenechá věc k užívání, aniž si s ním sjedná, kdy ji má vrátit.

b) Výpůjčka

Smlouvou o výpůjčce (commodatum) půjčitel přenechává vypůjčitelu nezuživatelnou věc (např. auto, sekačku) a zavazuje se mu umožnit její bezplatné dočasné užívání po dohodnutou dobu. Náklady obvyklého užívání nese vypůjčitel.

c) Zápůjčka

NOZ se navrácí ke klasickému označení zápůjčka namísto dosavadního užívání pojmu půjčka. Smlouva o zápůjčce (mutuum) vznikne tehdy, přenechá-li zápůjčitel vydlužiteli zastupitelnou věc (např. peníze) tak, aby ji užil podle libosti a po čase vrátil věc stejného druhu. Neurčí-li smlouva, kdy má být zápůjčka vrácena, je splatnost závislá na vypovězení smlouvy. Při peněžité zápůjčce lze ujednat úroky, kdežto při nepeněžité zápůjčce lze ujednat místo úroků plnění přiměřeného většího množství nebo věci lepší jakosti, ale téhož druhu.

d) Úvěr

Smlouva o úvěru je s drobnými úpravami převzata z obchodního zákoníku. Strany se označují jako úvěřovaný a úvěřující. Ke změně označení stran došlo proto, že poskytovatel úvěru (dle NOZ

úvěrující) je do doby poskytnutí předmětných peněz dlužníkem příjemce úvěru. Jakmile však peníze poskytně, stává se z něj věřitel a z příjemce peněz dlužník.

Smlouvou o úvěru se úvěrující zavazuje, že úvěrovanému poskytne na jeho požádání a v jeho prospěch peněžní prostředky do určité částky, a úvěrovaný se zavazuje poskytnuté peněžní prostředky vrátit a zaplatit úroky.

e) Nájem

Nájemní smlouvou se pronajímatel zavazuje přenechat nájemci věc k dočasnému užívání a nájemce se zavazuje platit za to pronajímateli nájemné. Zvláštní ustanovení se týkají nájmu bytu, kde NOZ poskytuje nájemci (jako slabší straně) ochranu.

f) Nájem bytu

Na rozdíl od dosavadní právní úpravy smlouva o nájmu bytu nemusí obsahovat přesné označení bytu, jeho příslušenství, rozsah jeho užívání, způsob výpočtu nájemného a úhrady za plnění spojená s užíváním bytu nebo jejich výši. NOZ přináší novinku v uzavírání nájemní smlouvy k bytu. Pokud nájemce užívá byt po dobu tří let v dobré víře, že nájem je po právu, považuje se nájemní smlouva za řádně uzavřenou. Jedná se o tzv. faktický nájem. Zabraňuje se tak jednání pronajímatelů, kteří neuzavřou s nájemci nájemní smlouvu písemně, a poté není nájemce chráněn, když se pronajímatel rozhodne nájem ukončit.

Vznik nájmu - I když zákon vyžaduje, aby smlouva o nájmu bytu byla uzavřena v písemné formě, nemůže nedostatek formy namítnout pronajímatel vůči nájemci. Pronajímatel je ke dni vzniku nájmu zpřístupnit byt nájemci. Byt musí být (nebylo-li sjednáno jinak) ve stavu způsobilém k nastěhování a obývání, tj. musí být čistý a ve stavu, který se obvykle považuje za dobrý, a současně musí být zajištěno poskytování nezbytných plnění spojených s užíváním bytu, jinak má nájemce právo odmítnout nastěhování, není povinen platit nájemné po dobu, co vada trvá a zároveň mu může vzniknout právo vypovědět nájem bez výpovědní doby pro zvlášť závažné porušení právní povinnosti pronajímatelem.

Trvání nájmu bytu - Nájem může být sjednán na dobu určitou i neurčitou.

Po dobu trvání nájmu bytu je nájemce povinen

- Platit nájemné ve sjednané výši (předem na každý měsíc). Neujedná-li strany výši nájemného, vznikne pronajímateli právo na nájemné v takové výši, jaká je v den uzavření smlouvy v místě obvyklá pro nový nájem obdobného bytu za obdobných smluvních podmínek
- užívat byt tak, aby nedocházelo k jeho poškození
- dodržovat pravidla obvyklá pro chování v domě a rozumné pokyny pronajímatele pro zachování náležitého pořádku obvyklého podle místních poměrů
- provádět a hradit pouze běžnou údržbu a drobné opravy související s užíváním bytu

Pronajímatel je povinen

- udržovat po dobu nájmu v domě náležitý pořádek obvyklý podle místních poměrů umožnit nájemci nerušené užívání bytu. Nezpůsobí-li to zvýšené zatížení pro byt nebo dům, může nájemce v bytě i pracovat nebo podnikat.
- zajistit služby nezbytné k nerušenému užívání bytu
- umožnit nájemci nejpozději do čtyř měsíců po skončení zúčtovacího období nahlédnout do vyúčtování nákladů na poskytnuté služby za minulý kalendářní rok
- vyúčtovat zálohy na služby tak, aby nedoplatek či přeplatek byl zaplacen do 4 měsíců po skončení zúčtovacího období.
- udržovat po dobu nájmu byt a dům ve stavu způsobilém k užívání.

Nájemce má právo chovat v bytě zvíře, nepůsobí-li chov pronajímateli nebo ostatním obyvatelům domu obtíže nepřiměřené poměrům v domě.

Nájemce má právo přijímat ve své domácnosti kohokoli. Přijme-li nájemce nového člena své domácnosti, oznámí zvýšení počtu osob žijících v bytě bez zbytečného odkladu pronajímateli; neučiní-li to nájemce ani do dvou měsíců, co změna nastala, má se za to, že závažně porušil svou povinnost. Pronajímatel má právo vyhradit si ve smlouvě souhlas s přijetím nového člena do nájemcovy domácnosti. To neplatí, jedná-li se o osobu blízkou anebo další případy zvláštního zřetele hodné. Pro souhlas pronajímatele s přijetím osoby jiné než blízké za člena nájemcovy domácnosti se vyžaduje písemná forma. Pronajímatel má právo požadovat, aby v nájemcově domácnosti žil jen takový počet osob, který je přiměřený velikosti bytu a nebrání tomu, aby všechny mohly v bytě žít v obvyklých pohodlných a hygienicky vyhovujících podmínkách.

Nájemce může dát třetí osobě do podnájmu část bytu, pokud v bytě sám trvale bydlí, i bez souhlasu pronajímatele, není-li ve smlouvě dohodnuto jinak. Uzavření podnájemní smlouvy je povinen oznámit bez zbytečného odkladu pronajímateli; neučiní-li to nájemce ani do dvou měsíců, co změna nastala, má se za to, že závažně porušil svou povinnost.

V případě, že nájemce v bytě sám trvale nebydlí, může dát třetí osobě do podnájmu byt nebo jeho část pouze se souhlasem pronajímatele. Žádost o udělení souhlasu k podnájmu i souhlas s podnájemem vyžadují písemnou formu. Nevýjádří-li se pronajímatel k žádosti ve lhůtě jednoho měsíce, považuje se souhlas za daný; to neplatí, pokud byl ujednan zákaz podnájmu.

Zvyšování nájemného – strany si mohou v nájemní smlouvě nebo dodatečně dohodnout pravidelné zvyšování nájemného podle dohodnutých pravidel (např. inflační doložka). Neujedná-li si strany zvyšování nájemného nebo nevyloučí-li zvyšování nájemného výslovně, může pronajímatel v písemné formě navrhnout nájemci zvýšení nájemného až do výše srovnatelného nájemného obvyklého v daném místě (stanoví nařízení vlády č. 453/2013 Sb.), pokud navržené zvýšení spolu s tím, k němuž již došlo v posledních třech letech, nebude vyšší než dvacet procent. Souhlasí-li nájemce s návrhem na zvýšení nájemného, zaplatí počínaje třetím kalendářním měsícem po dojití návrhu zvýšené nájemné, jak bylo navrženo. Nesdělí-li nájemce v písemné formě pronajímateli do dvou měsíců od dojití návrhu, že se zvýšením nájemného souhlasí, má pronajímatel právo navrhnout ve lhůtě dalších tří měsíců, aby výši nájemného určil soud. Soud na návrh pronajímatele rozhodne o nájemném do výše, která je v místě a čase obvyklá, s účinky ode dne podání návrhu soudu.

Zlepšení užitné hodnoty bytu - Provede-li pronajímatel stavební úpravy, které trvale zlepšují užitnou hodnotu pronajatého bytu, či celkové podmínky bydlení v domě, anebo mají za následek trvalé úspory energie nebo vody, může se s nájemci dohodnout o zvýšení nájemného, nejvýše však o deset procent z účelně vynaložených nákladů ročně. Nedojde-li k dohodě, může pronajímatel nájemné zvýšit jednostranně až do výše srovnatelného nájemného obvyklého v daném místě (stanoví nařízení vlády č. 453/2013 Sb.), pokud navržené zvýšení spolu s tím, k němuž již došlo v posledních třech letech, nebude vyšší než dvacet procent (viz předchozí odstavec).

Jistota - Ujedná-li strany, že nájemce dá pronajímateli peněžitou jistotu, že zaplatí nájemné a splní jiné povinnosti vyplývající z nájmu, nesmí být jistota vyšší než šestinásobek měsíčního nájemného. Při skončení nájmu pronajímatel vrátí jistotu nájemci; započte si přitom, co mu nájemce případně z nájmu dluží. Nájemce má právo na úroky z jistoty od jejího poskytnutí alespoň ve výši zákonné sazby.

Přechod nájmu na člena domácnosti - Zemře-li nájemce a nejde-li o společný nájem bytu, přejde nájem na člena nájemcovy domácnosti, který v bytě žil ke dni smrti nájemce a nemá vlastní byt. Je-li touto osobou někdo jiný než nájemcův manžel, partner, rodič, sourozenec, zeť, snacha, dítě nebo vnuk, přejde na něj nájem, jen pokud pronajímatel souhlasil s přechodem nájmu na tuto osobu. Nájem bytu po jeho přechodu skončí nejpozději uplynutím dvou let ode dne, kdy nájem přešel. To neplatí v případě, že osoba, na kterou nájem přešel, dosáhla ke dni přechodu nájmu věku sedmdesáti let, nebo nedosáhla ke dni přechodu nájmu věku osmnácti let (v tomto případě skončí nájem nejpozději dnem, kdy tato osoba dosáhne věku dvaceti let).

Nepřejdou-li práva a povinnosti z nájmu na člena nájemcovy domácnosti, přejdou na nájemcova dědice. Pronajímatel i dědic mohou v takovém případě nájem vypovědět bez uvedení důvodu s dvouměsíční výpovědní dobou do tří měsíců poté, co se dozvěděli, že nájemce zemřel.

Nájem bytu může zaniknout:

- Uplynutím sjednané doby (prolongací) - pokračuje-li však nájemce v užívání bytu po dobu alespoň tří měsíců po dni, kdy měl nájem bytu skončit, a pronajímatel písemně nevyzve v této době nájemce, aby byt opustil, platí, že je nájem znovu ujednán na tutéž dobu, na jakou byl ujednán dříve, nejvýše ale na dobu dvou let.
- Odstoupením od smlouvy – pouze v případě, kdy tak bylo sjednáno ve smlouvě, a jen z důvodů sjednaných ve smlouvě, nebo pro porušení povinností zvláště závažným způsobem.
- Výpovědí – musí mít písemnou formu a musí být doručena druhé straně. Vypoví-li nájem pronajímatel, poučí nájemce o jeho právu vznést proti výpovědi námitky a navrhnout přezkoumání oprávněnosti výpovědi soudem, jinak je výpověď neplatná.
- dohodou stran

U nájmu na dobu neurčitou se rozlišují výpovědi s výpovědní dobou a bez výpovědní doby:

a) Možnost skončení nájmu bez výpovědní doby v případě porušení povinností zvláště závažným způsobem. V takovém případě je nájemce povinen bez zbytečného odkladu byt odevzdat, nejpozději však do jednoho měsíce od skončení nájmu. Nájemce porušuje svou povinnost zvláště závažným způsobem, zejména nezaplatil-li nájemné a náklady za služby za dobu alespoň tří měsíců, poškozuje-li byt nebo dům závažným nebo nenapravitelným způsobem, způsobuje-li jinak závažné škody nebo obtíže pronajímateli nebo osobám, které v domě bydlí, nebo užívá-li neoprávněně byt jiným způsobem nebo k jinému účelu, než bylo ujednáno.

b) Možnost výpovědi s tříměsíční výpovědní dobou (začíná běžet od prvního dne kalendářního měsíce následujícího poté, co výpověď došla druhé straně) ze stanovených důvodů:

- Poruší-li nájemce hrubě svou povinnost vyplývající z nájmu.
- Je-li nájemce odsouzen za úmyslný trestný čin spáchaný na pronajímateli nebo členu jeho domácnosti nebo na osobě, která bydlí v domě, kde je nájemcův byt, nebo proti cizímu majetku, který se v tomto domě nachází.
- Má-li být byt vyklizen, protože je z důvodu veřejného zájmu potřebné s bytem nebo domem, ve kterém se byt nachází, naložit tak, že byt nebude možné vůbec užívat.
- Je-li tu jiný obdobně závažný důvod pro vypovězení nájmu.
- Má být byt užíván pronajímatelem, nebo jeho manželem, který hodlá opustit rodinnou domácnost a byl podán návrh na rozvod manželství, nebo manželství bylo již rozvedeno.
- Potřebuje pronajímatel byt pro svého příbuzného nebo pro příbuzného svého manžela v přímé linii nebo ve vedlejší linii v druhém stupni
- nájemní smlouvu na dobu určitou lze vypovědět také tehdy, změní-li se okolnosti, z nichž strany při vzniku závazku ze smlouvy o nájmu zřejmě vycházely, do té míry, že po nájemci nelze rozumně požadovat, aby v nájmu pokračoval

Podle úpravy výpovědi nájmu bytu v NOZ již nebude výpovědním důvodem, má-li nájemce dva nebo více bytů, tak, jako tomu bylo za současné právní úpravy.

Nájemce má právo podat návrh soudu, aby přezkoumal, zda je výpověď oprávněná, do dvou měsíců ode dne, kdy mu výpověď došla. V návrhu musí nájemce označit pronajímatele, popsat, z jakého důvodu obdržel výpověď a proč ji považuje za neoprávněnou. K žalobě by měla být připojena nájemní smlouva, výpověď z nájmu bytu a výpis z katastru nemovitostí prokazující vlastnické právo pronajímatele. Není povinností nájemce před podáním návrhu k soudu podat proti výpovědi u pronajímatele námitky. Soud bude zkoumat, zda byly splněny náležitosti výpovědi a zda existovaly v době jejího podání okolnosti, v nichž lze spatřovat výpovědní důvod stanovený zákonem. Jestliže soud žalobě nevyhoví, tedy potvrdí oprávněnost výpovědi, uloží nájemci byt v určité lhůtě vyklidit. Soud tak ale rozhodne jen v případě, že vyklizení navrhne během řízení pronajímatel.

Oproti předchozí právní úpravě nedává NOZ nájemci v případě výpovědi nájmu právo na bytovou náhradu (náhradní byt, náhradní ubytování či náhradní přístřeší). Je pouze věcí nájemce, aby si nové bydlení zajistil.

Po skončení nájmu je nájemce povinen byt předat pronajímateli. Pakliže se tak nestane, může se pronajímatel bránit jedině podáním žaloby na vyklizení. I v případě, že nájemník takto nepředaný byt

stále užívá, byť neoprávněně, nemůže do něj pronajímatel svévolně vniknout a byt vyklidit sám nebo jej začít užívat, V takovém případě pronajímateli nezbyvá, než podat soudu žalobu na vyklizení, případně se následně domáhat vyklizení po právní moci rozsudku i exekučně.

g) Pacht

NOZ nově upravuje vedle nájmu i pacht. Na rozdíl od nájmu se u pachtu předpokládá, že pachtýř bude vlastním přičiněním věc obhospodařovat tak, aby přinášela výnos. Propachtovatel se zavazuje přenechat pachtýři věc k dočasnému užívání a požívání a pachtýř se zavazuje platit za to propachtovateli pachtovné.

III. smlouvy příkazního typu

Do této skupiny patří smlouvy, jimiž se sjednává povinnost jiné osoby něco konat

a) Příkaz

Příkazní smlouvou se příkazník zavazuje obstarat záležitost příkazce.

b) Zprostředkování

Smlouvou o zprostředkování se zprostředkovatel zavazuje, že zájemci zprostředkuje uzavření určité smlouvy s třetí osobou, a zájemce se zavazuje zaplatit zprostředkovateli provizi

c) Komise

Komisionářskou smlouvou se komisionář zavazuje obstarat pro komitenta na jeho účet vlastním jménem určitou záležitost, a komitent se zavazuje zaplatit mu odměnu.

d) Obchodní zastoupení

Smlouvou o obchodním zastoupení se obchodní zástupce jako nezávislý podnikatel zavazuje dlouhodobě vyvíjet pro zastoupeného činnost směřující k uzavírání určitého druhu obchodů zastoupeným nebo k ujednání obchodů jménem zastoupeného a na jeho účet a zastoupený se zavazuje platit obchodnímu zástupci provizi

e) Zájezd

Smlouvou o zájezdu se pořadatel zavazuje obstarat pro zákazníka předem připravený soubor služeb cestovního ruchu (zájezd) a zákazník se zavazuje zaplatit souhrnnou cenu.

f) Smlouva o dílo

NOZ odstraňuje právní dualismus smlouvy o dílo upravené jak v občanském, tak v obchodním zákoníku. Smlouvou o dílo se zhotovitel zavazuje na svůj náklad a nebezpečí provést pro objednatel dílo a objednatel se zavazuje dílo převzít a zaplatit cenu.

g) péče o zdraví

Smlouvou o péči o zdraví se poskytovatel vůči příkazci zavazuje pečovat v rámci svého povolání nebo předmětu činnosti o zdraví ošetřovaného, ať již je jím příkazce nebo třetí osoba. Příkazce zaplatí poskytovateli odměnu, je-li to ujednáno; to neplatí, stanoví-li jiný právní předpis, že se péče o zdraví hradí výlučně z jiných zdrojů

h) smlouva o kontrolní činnosti

Smlouvou o kontrolní činnosti se kontrolor zavazuje zjistit nestranně stav určité věci nebo ověřit výsledek určité činnosti a vydat o tom kontrolní osvědčení a objednatel se zavazuje zaplatit mu odměnu

IV. Bankovní smlouvy

NOZ opouští rozlišování smlouvy o běžném účtu a smlouvy o vkladovém účtu, neboť toto rozlišování ztratilo své původní opodstatnění. Smlouva o vkladovém účtu je fakticky pouze určitou modifikací smlouvy o běžném účtu. NOZ tak obsahuje pouze ustanovení o smlouvě o účtu, dále smlouvu o vkladní knížce, smlouva o jednorázovém vkladu, smlouva o akreditivu a dokumentárním akreditivu, inkasu a dokumentárním inkasu

V. Zaopatřovací smlouvy

a) Důchod

Smlouvou o důchodu se plátce zavazuje platit příjemci pravidelné peněžní dávky (důchod).

b) Výměnek

Smlouvou o výměnkou si vlastník nemovité věci vymíňuje v souvislosti s jejím převodem pro sebe nebo pro třetí osobu požitky, úkony nebo práva sloužící k zaopatření na dobu života nebo na dobu určitou a nabyvatel nemovité věci se zavazuje zaopatření poskytnout. Nejčastěji půjde o právo doživotního bydlení v převáděné nemovitosti.

VI. Odvážné smlouvy

Smlouvy, u nichž plnění alespoň jedné ze smluvních stran je podmíněno nahodilou událostí (závisí na nejisté skutečnosti).

a) pojistná smlouva

Pojistnou smlouvou se pojistitel zavazuje vůči pojistníkovi poskytnout jemu nebo třetí osobě pojistné plnění, nastane-li nahodilá událost krytá pojištěním (pojistná událost), a pojistník se zavazuje zaplatit pojistiteli pojistné

b) Sázka

Sázkou se alespoň jedna strana zavazuje vůči druhé plnit výhru, ukáže-li se nesprávným její tvrzení o skutečnosti stranám neznámé nebo ukáže-li se tvrzení druhé strany o této události správným. Plnění ze sázky nelze vymáhat (jde o tzv. „čestný dluh“), pokud nejde o státem povolenou loterii.

c) hra

Obsahem smlouvy je povinnost alespoň jedné strany vůči druhé plnit výhru pro případ, že nastane určitá událost. Od sázky se hra liší především tím, že dosažení události je závislé na činnosti některé či obou smluvních stran, která probíhá podle stanovených herních pravidel (např. šachy, karetní, stolní, deskové či počítačové hry atd.). Plnění ze sázky nelze vymáhat (jde o tzv. „čestný dluh“).

d) los

Los je listina, která potvrzuje, že se někdo účastní určité hry či sázky, a v níž se současně slibuje plnění pro případ, že číslo, kterým je los označen, bude vytaženo při tahu. Určení výhry se může stát také jiným náhodným způsobem, např. vyhrát může ten los, jehož číslem je označen kůň, který

vyhraje závod. Plnění z losu nelze vymáhat (jde o tzv. „čestný dluh“), pokud nejde o státem povolenou loterii.

Závazky z deliktů

Jestliže někdo porušením svých povinností způsobí jinému majetkovou škodu či jinou újmu, měl by ji pochopitelně také napravit. NOZ proto stanoví jasná pravidla, podle kterých bude možné určit zejména, jakým způsobem, popř. v jaké výši má k této nápravě dojít. Výsledkem by přitom mělo být co nejúplnější uspokojení poškozeného, tedy vyvolání takového stavu, jako by ke vzniku újmy vůbec nedošlo. Z této deliktovní odpovědnosti vznikají závazky z deliktů. NOZ rozlišuje jednak odpovědnost za majetkovou a nemajetkovou újmu, a jednak odpovědnost za zneužití a omezení hospodářské soutěže.

Odpovědnost za majetkovou a nemajetkovou újmu

Škoda

Škoda představuje jakoukoli ztrátu na majetku. Nejedná se přitom pouze o škodu skutečnou (výše, o kterou se hodnota majetku snížila), ale i o ušlý zisk (výše, o kterou se hodnota majetku nezvýšila, ačkoliv měla). Za vzniklou škodu je zpravidla odpovědný ten, kdo ji způsobil – tzv. škůdce. Je-li škůdců několik, odpovídají za škodu zásadně solidárně (poškozený může náhradu v plné výši požadovat po kterémkoliv z nich).

Způsoby náhrady škody

Je-li někomu způsobena škoda na věci, připadají v úvahu dva způsoby náhrady buď v penězích, anebo uvedením do předešlého stavu (opravou). OZ vycházel z toho, že škoda se hradí přednostně v penězích. Jedině v případě, že o to poškozený požádá a je to možné a účelné, hradí se škoda uvedením v předešlý stav. NOZ oproti tomu preferuje náhradu škody uvedením do původního stavu. Zároveň však umožňuje, aby si poškozený místo této formy zvolil náhradu peněžitou (§ 2951). Soud přitom zasáhne proti volbě poškozeného pouze ve zcela výjimečných případech, např. pokud by poškozený svou volbou sledoval šikanu škůdce.

Nemajetková újma

Za nemajetkovou újmu je v obecném pojetí možné považovat jakoukoli újmu, která pro poškozeného neznamenaá přímou ztrátu na majetku. Typicky se jedná o zásah do zdraví, cti, soukromí osoby apod. Náhrada nemajetkové újmy se poskytuje formou tzv. **zadostiučinění**, které může mít celou řadu podob, např.

- omluva
- peníze za bolest a horší budoucnost
- náhrada za duševní útrapy pro blízké
- náhrada nákladů léčení
- peněžitý důchod
- náhrada za ztrátu na důchodu
- náhrada za ztrátu na výdělků v pracovní neschopnosti
- náhrada za ztrátu výdělků po skončení pracovní neschopnosti
- odbytné
- náhrada nákladů pohřbu
- náhrada nákladů na výživné pozůstalým

Okolnosti vylučující protiprávnost

Na straně škůdce mohou nastat některé situace, kdy škoda je sice způsobena, avšak škůdce nebude za škodu odpovědný, protože u něj bude dána některá z okolností vylučujících protiprávnost jeho jednání. Takovými okolnostmi mohou být nutná obrana nebo krajní nouze.

a) Nutná obrana

V nutné obraně jedná ten, kdo odvrací od sebe nebo od jiného bezprostředně hrozící nebo trvající protiprávní útok a způsobí přitom útočnickovi újmu. V takovém případě není povinen k její náhradě. To neplatí, je-li zjevné, že napadenému hrozí vzhledem k jeho poměrům újma jen nepatrná nebo obrana je zcela zjevně nepřiměřená, zejména vzhledem k závažnosti újmy útočníka způsobené odvracením útoku

b) Krajní nouze

Obdobná situace nastává, pokud někdo způsobí újmu v krajní nouzi. V krajní nouzi jedná ten, kdo odvrací od sebe nebo od jiného přímo hrozící nebezpečí újmy. K náhradě újmy tím způsobené není povinen, nebylo-li za daných okolností možné odvrátit nebezpečí jinak nebo nezpůsobí-li následek zjevně stejně závažný nebo ještě závažnější než újma, která hrozila, ledaže by majetek i bez jednání v nouzi podlehl zkáze. To neplatí, vyvolal-li nebezpečí vlastní vinou sám jednatel.

Smluvní omezení povinnosti k náhradě škody a nemajetkové újmy

Starý OZ neumožňoval, aby se osoba vzdala práva, které jí má vzniknout teprve v budoucnu. NOZ v souvislosti s celkovým zvyšováním smluvní volnosti takový typ dohod již nezakazuje.

Náhrada za poškození věci

Podle starého OZ odpovídala náhrada za zničenou část věci ceně opravy. Od ceny opravy se však zpravidla odečítala částka odpovídající zhodnocení věci její opravou oproti původnímu stavu – tedy částka odpovídající skutečnosti, že nová součást je cennější než ta nahrazovaná. Naproti tomu, NOZ vychází z toho, že se zohlední, co poškozený musí k obnovení nebo nahrazení funkce věci účelně vynaložit.

NOZ zavádí také možnost, aby poškozený v rámci požadavku na náhradu škody uplatnil tzv. cenu zvláštní obliby, avšak jediné v případě úmyslného či jinak zavrženíhodného poškození věci.

Druhy odpovědnosti za škodu

Škůdce za způsobenou škodu odpovídá v závislosti na tom, jakým způsobem škodu nebo jinou újmu způsobil. Okolnosti vzniku škody mají vliv na výši náhrady škody a případně též důkazní povinnost.

Obecná odpovědnost

V rámci obecné odpovědnosti je škůdce povinen uhradit škodu, kterou zavinil porušením své zákonné povinnosti nebo dobrých mravů. V takovém případě mu musí být prokázáno zavinění škody. Vedle této obecné odpovědnosti existují ještě zvláštní typy odpovědnosti, které mají určitá specifika.

Úmyslné či jinak zavrženíhodné poškození věci

NOZ stanoví, že poškodil-li škůdce věc ze svévole nebo škodolibosti, nahradí poškozenému cenu zvláštní obliby. To znamená, že může požadovat i vyšší částku, než je hodnota věci, pokud prokáže, že zničená věc pro něj měla mimořádný citový význam.

Škoda způsobená z pohnutky zvláště zavrženíhodné

V takovém případě se všem, kteří takovou škodu důvodně pociťují jako jinak neodčinitelné osobní neštěstí, nahradí nejen újma majetková (cena zničené věci), ale i nemajetková (duševní).

Náhrada za ublížení na zdraví a usmrcení

Kdo způsobí jinému ublížení na zdraví, je povinen poskytnout mu (peněžitou) náhradu.

Stejně tak ten, kdo usmrtí člověka, je povinen (penězně) odškodnit pozůstalé (manžela, děti, rodiče a další osoby, které byly usmrcenému blízké).

Do konce roku 2013 určovaly peněžní náhradu za ublížení na zdraví i za usmrcení blízké osoby tabulky. Podle nich činila např. náhrada za ochrnutí na všechny čtyři končetiny (kvadruplegii) maximálně 360.000 Kč, v případě usmrcení blízké osoby činila náhrada pozůstalému manželovi nebo potomkovi 240.000 Kč. NOZ již žádné tabulky neobsahuje a neomezuje soudce v tom, aby určil spravedlivou náhradu po zohlednění veškerých okolností případu.

Škoda způsobená tím, kdo nemůže posoudit následky svého jednání

Nezletilý, nebo ten, kdo je stížen duševní poruchou, nahradí způsobenou škodu, pokud byl způsobilý ovládnout své jednání a posoudit jeho následky. Nebyl-li nezletilý nebo ten, kdo je stížen duševní poruchou, způsobilý ovládnout své jednání a posoudit jeho následky, má poškozený právo na náhradu, je-li to spravedlivé se zřetelem k majetkovým poměrům škůdce a poškozeného. Společně a nerozdílně se škůdce nahradí škodu i ten, kdo nad ním zanedbal náležitý dohled.

Škoda způsobená zvířetem

Způsobí-li škodu zvíře, nahradí ji jeho vlastník, ať již bylo pod jeho dohledem nebo pod dohledem osoby, které vlastník zvíře svěřil, anebo se zatoulalo nebo uprchlo. Osoba, které zvíře bylo svěřeno nebo která zvíře chová nebo jinak používá, nahradí škodu způsobenou zvířetem společně a nerozdílně s vlastníkem.

Škoda z provozní činnosti

Kdo provozuje závod nebo jiné zařízení sloužící k výrobní činnosti, nahradí škodu vzniklou z provozu. Povinnosti se zproští, prokáže-li, že vynaložil veškerou péči, kterou lze rozumně požadovat, aby ke škodě nedošlo.

Škoda na odložené věci

Je-li s provozováním nějaké činnosti zpravidla spojeno odkládání věcí a byla-li věc odložena na místě k tomu určeném nebo na místě, kam se takové věci obvykle ukládají, nahradí provozovatel poškození, ztrátu nebo zničení věci tomu, kdo ji odložil, popřípadě vlastníku věci. Stejně nahradí škodu provozovatel hlídaných garáží nebo zařízení podobného druhu, jedná-li se o dopravní prostředky v nich umístěné a o jejich příslušenství.

Škoda na vnesené věci

Kdo provozuje pravidelně ubytovací služby, nahradí škodu na věci, kterou ubytovaný vnesl do prostor vyhrazených k ubytování nebo k uložení věcí, popřípadě na věci, která tam byla pro ubytovaného vnesena. Škoda se hradí do výše odpovídající stonásobku ceny ubytování za jeden den.

Náhrada při újmě na přirozených právech člověka

Vznikne-li škůdci povinnost odčinit člověku újmu na jeho přirozených právech (ochrana osobnosti), nahradí škodu i nemajetkovou újmu, kterou tím způsobil; jako nemajetkovou újmu odčiní i způsobené duševní útrapy.

Náhrada při poranění zvířete

Při poranění zvířete nahradí škůdce účelně vynaložené náklady spojené s péčí o zdraví zraněného zvířete tomu, kdo je vynaložil; požádá-li o to, složí mu škůdce na tyto náklady přiměřenou zálohu.

Náklady spojené s péčí o zdraví nejsou neúčelné, i když podstatně převyšují cenu zvířete, pokud by je vynaložil rozumný chovatel v postavení poškozeného.

Újma za narušení dovolené

Při porušení povinnosti, za niž odpovídá, nahradí pořadatel zákazníkovi vedle škody na majetku také újmu za narušení dovolené, zejména byl-li zájezd zmařen nebo podstatně zkrácen. Pokud např. cestovní kancelář nedopraví své klienty do požadovaného letoviska, budou po ní moci požadovat nejenom navrácení ceny zájezdu ale i náhradu újmy za narušení dovolené, tedy určitou formu nemajetkové újmy (tzv. ztrátu radosti z dovolené). Náhrada této újmy by měla být hrazena zejména v případech, kdy je zájezd zcela zmařen nebo podstatně zkrácen.

Odpovědnost za zneužití a omezení hospodářské soutěže

Kdo se účastní hospodářské soutěže (soutěžitel), nesmí při soutěžní činnosti, ani při sdružování k výkonu soutěžní činnosti, vlastní účast v hospodářské soutěži nekalou soutěží zneužívat, ani účast jiných v hospodářské soutěži omezovat. Jednání omezující či zneužívajícími hospodářskou soutěž označujeme jako nekalou soutěž. Ta může spočívat v následujících jednáních::

- a) klamavá reklama,
- b) klamavé označování zboží a služeb,
- c) vyvolání nebezpečí záměny,
- d) parazitování na pověsti závodu, výrobku či služeb jiného soutěžitele,
- e) podplácení,
- f) zlehčování,
- g) srovnávací reklama, pokud není dovolena jako přípustná,
- h) porušení obchodního tajemství,
- i) dotěrné obtěžování a
- j) ohrožení zdraví a životního prostředí.

Ochrana proti nekalé soutěži

Osoba, jejíž právo bylo nekalou soutěží ohroženo nebo porušeno, může proti rušiteli požadovat, aby se nekalé soutěže zdržel nebo aby odstranil závadný stav. Dále může požadovat přiměřené zadostiučinění, náhradu škody a vydání bezdůvodného obohacení.

Závazky z jiných právních důvodů

Vedle náhrady škody upravuje NOZ rovněž závazky z jiných právních důvodů, zejména z bezdůvodného obohacení a nepřikázaného jednání.

Bezdůvodné obohacení

Ustanovení o bezdůvodném obohacení mají do jisté míry podobný účel jako ustanovení o náhradě újmy, tedy napravit protiprávní stav. Přesto dopadají na jiný okruh případů.

O bezdůvodném obohacení můžeme hovořit pouze v případě, že se někdo bez spravedlivého důvodu obohatí na úkor druhého, přičemž k tomu nemusí dojít vlivem protiprávního jednání jako u odpovědnosti za škodu. Typicky se jedná o situace, kdy někdo omylem poskytne druhému určité plnění nebo mu plní z důvodu, který odpadl apod.

OZ definuje bezdůvodné obohacení jako majetkový prospěch bez právního důvodu. NOZ tuto definici mírně upravuje, když namísto „bez právního důvodu“ hovoří o obohacení bez „spravedlivého důvodu“.

Platí zásada, že ten, kdo se bezdůvodně obohatil, by měl ochuzenému veškerý majetkový prospěch vrátit.

OZ v této souvislosti příliš nerozlišuje, zda se jedná o obohaceného v dobré či zlé víře. NOZ toto pravidlo pozměňuje, když uvádí, že poctivý obohacený musí vrátit prospěch pouze do té míry, v jaké jeho obohacení trvá v době, kdy ho o vrácení požádá ochuzený.

Nepřikázané jednání

Vmísí-li se někdo do záležitostí jiné osoby, ač k tomu není oprávněn, jdou k jeho tíži následky z toho vzniklé. Naproti tomu však má taková osoba nárok na náhradu účelně vynaložených nákladů, jestliže odvrací škodu hrozící jinému nebo zachraňuje cizí věc.

Uplatnění nároku na náhradu škody a nemajetkové újmy

- Nárok je nejprve nutno uplatnit u škůdce výzvou k náhradě škody, odčinění nemajetkové újmy, vydání bezdůvodného obohacení apod.
- V případě, že škůdce výzvu nesplnění, lze podat žalobu na náhradu škody, odčinění nemajetkové újmy, vydání bezdůvodného obohacení, ochranu osobnosti apod. Žaloba se podává u okresního soudu, v jehož obvodu je bydliště či sídlo škůdce.

Kapitola 7: Občanské právo IV. - Dědické právo

Dědické právo v objektivním smyslu je souhrnem právních norem, které upravují přechod majetku zemřelé osoby na její právní nástupce, dědice. Dědické právo je upraveno v § 1475 až § 1720 nového občanského zákoníku. Nová koncepce dědického práva posiluje zůstavitelovu volnost při jeho rozhodování o majetku pro případ smrti.

Pozůstalost - celé jmění zůstavitele k okamžiku jeho úmrtí, které je způsobilé přejít na právního nástupce, kromě práv a povinností vázaných výlučně na osobu zůstavitele.

Dědictví – ta část pozůstalosti, která přejde na dědice.

Dědic – ten, komu svědčí dědické právo. Dědicem nebo odkazovníkem může být

- živý člověk
- nasciturus (počatý plod)
- existující právnická osoba
- právnická osoba, která má teprve vzniknout, pokud vznikne do jednoho roku od smrti zůstavitele.

Dědické právo vzniká smrtí zůstavitele. Kdo zemře před zůstavitelem, nebo současně s ním, nedědí.

Dědického práva, které má teprve vzniknout, se lze jen zřici; nelze je převést ani s ním jinak naložit.

Pořízení pro případ smrti - jsou závěť a dědická smlouva

Dědí se na základě

1. dědické smlouvy
2. závěti
3. zákona
4. kombinace výše uvedených titulů

Absolutní přednost má vždy dědická smlouva, po ní následuje dědění ze závěti, a teprve v případě, že tyto dva tituly neumožní vypořádat celé dědictví, přichází v úvahu dědění ze zákona.

Dědická smlouva

Dědickou smlouvou povolává zůstavitel druhou smluvní stranu nebo třetí osobu za dědice nebo odkazovníka a druhá strana to přijímá. Dědická smlouva musí být uzavřena za života zůstavitele a vyžaduje formu veřejné listiny. Dědickou smlouvu mohou strany uzavřít a závazek z ní změnit jen osobním jednáním.

Dědickou smlouvu nelze jednostranně zrušit. Lze ji zrušit pouze dohodou ve formě veřejné listiny, nebo pořízením závěti, avšak k účinnosti takového zrušení se vyžaduje souhlas smluvního dědice učiněný ve formě veřejné listiny. Jestliže dědickou smlouvu uzavřou manželé, může v případě jejich rozvodu o jejím zrušení rozhodnout rovněž soud na návrh jednoho z manželů.

Dědickou smlouvou nelze pořídit o celé pozůstalosti. Čtvrtina pozůstalosti musí zůstat volná, aby o ní zůstavitel mohl pořídit podle své zvlášť projevené vůle.

Dědická smlouva zůstaviteli nebrání, aby se svým majetkem nakládal za svého života podle libosti. Jestliže však uzavře pro případ smrti darovací smlouvu tak, že to s dědickou smlouvou není slučitelné, může se smluvní dědic dovolat neúčinnosti těchto právních jednání.

Závěť

Závěť je odvolatelný projev vůle, kterým zůstavitel pro případ své smrti osobně zůstavuje jedné či více osobám alespoň podíl na pozůstalosti, případně i odkaz. Závěť je třeba vyložit tak, aby bylo co nejvíce vyhověno vůli zůstavitele. Slova použitá v závěti se vykládají podle jejich obvyklého významu, ledaže se prokáže, že si zůstavitel navykl spojovat s určitými výrazy zvláštní, sobě vlastní smysl.

Dovětek (vedlejší doložka) - Dovětkem může zůstavitel nařídit odkaz, stanovit odkazovníku nebo dědici podmínku, nebo doložit čas anebo uložit odkazovníku nebo dědici příkaz. Co je stanoveno o závěti, platí obdobně i o dovětku. Pokud dědic podmínku nebo příkaz nesplní, ztrácí právo na dědictví. Nesplní-li podmínku odkazovník, ztrácí nárok na odkaz.

Náhradnictví - Zůstavitel může pro případ, že dědictví nenabude osoba, kterou povolal za dědice, povolat této osobě náhradníka; také náhradníkům může povolat postupně další náhradníky. Povolá-li zůstavitel takto několik náhradníků, dědí ten, který je ve výčtu nejbližší osobě, která dědictví nenabyla.

Svěrenské nástupnictví - Zůstavitel může nařídit, že dědictví má přejít po smrti dědice nebo v určitých jiných případech na svěrenského nástupce jako následného dědice. Povolání za svěrenského nástupce se považuje i za povolání za náhradníka.

Co do právní síly má závěť přednost před děděním ze zákona. Jestliže zůstavitel sepíše platnou závěť a pořídí v ní o celém svém majetku, nedojde k děděním ze zákona.

Pokud však zůstavitel zemře bez zanechání platné závěti, přicházejí na řadu dědicové ze zákona. Může nastat i situace, kdy zůstavitel pořídí závěti pouze o části svého majetku a v takovémto případě dojde z části k děděním podle závěti a zčásti k děděním podle zákona.

Formy závěti:

- Závěť napsaná i podepsaná vlastní rukou zůstavitele (holografická) – nevyžaduje žádné svědky
- Závěť sepsaná jinak než vlastní rukou zůstavitele (alografická)
 - jestliže je zůstavitel schopen číst a psát, musí závěť vlastní rukou podepsat a před dvěma svědky současně přítomnými výslovně prohlásit, že listina obsahuje jeho poslední vůli. Svědci závěť rovněž podepíší.
 - Je-li zůstavitel nevidomý, projeví poslední vůli před třemi současně přítomnými svědky v listině, která musí být nahlas přečtena svědkem, který závěť nepsal. Zůstavitel před svědky potvrdí, že listina obsahuje jeho poslední vůli. Svědci závěť podepíší.
 - Je-li zůstavitel osobou se smyslovým postižením a nemůže-li číst nebo psát, projeví poslední vůli před třemi současně přítomnými svědky v listině, jejíž obsah musí být tlumočen zvláštním způsobem dorozumívání, který si zůstavitel zvolí, svědkem, který závěť nepsal; všichni svědci musí ovládat způsob dorozumívání, kterým je obsah listiny tlumočen. Zůstavitel zvoleným způsobem dorozumívání před svědky potvrdí, že listina obsahuje jeho poslední vůli. Svědci závěť podepíší.
- Závěť ve formě veřejné listiny (notářského zápisu)
- Závěť s úlevami (tzv. privilegovaná závěť) je určena pro osoby, které se kvůli nějaké události (např. živelné pohromě, válce apod.) nacházejí v situaci, kdy jsou v ohrožení života a nemohou využít tradiční formy pro pořízení závěti. Tuto závěť lze zřídit:
 - ústně před třemi svědky (omezená platnost závěti na dva týdny)
 - závěť zaznamenaná starostou obce, na jejímž území se zůstavitel nalézá (omezená platnost závěti na tři měsíce).
 - závěť pořízená na palubě námořního plavidla, letadla, ve válce před velitelem vojenské jednotky ČR (omezená platnost závěti na tři měsíce).

Ten, kdo působil při pořízení závěti např. jako svědek, má povinnost zachovat o obsahu zůstavitelovy vůle mlčenlivost. Poruší-li tuto povinnost, odčiní zůstaviteli újmu, kterou mu tím způsobil. Svědkem nemůže být ten, kdo má být dědicem nebo odkazovníkem, nebo osoba jemu blízká.

Zůstavitel, který nemůže číst a psát, ale je schopen seznámit se s obsahem právního jednání pomocí přístrojů či speciálních pomůcek nebo prostřednictvím jiné osoby, kterou si zvolí, opatří závěť podpisem; není-li s to se podepsat, učiní namísto podpisu před svědky na závěti rukou nebo jinak vlastní znamení, ke kterému jeden ze svědků připiše jméno jednajícího. Nemůže-li takové znamení učinit, vyžaduje se forma veřejné listiny (notářského zápisu).

Do konce roku 2013 bylo nezbytnou náležitostí závěti datum pořízení (neuvezení data způsobovalo absolutní neplatnost závěti). Nově již datum není nutné. Není-li však zřejmé, který den, měsíc a rok byla závěť pořízena a pořídil-li zůstavitel více závětí, které si odporují nebo závisí-li jinak právní účinky závěti na určení doby jejího pořízení, je závěť neplatná.

Závěť lze zrušit:

- zničením závěti
- odvoláním závěti (ve stejné formě jako pořízení závěti)
- pořízením závěti nové
- Byla-li závěť pořízena ve formě veřejné listiny, má zůstavitel právo požadovat kdykoli, aby mu závěť byla vydána. Vydá-li se zůstaviteli závěť, považuje se za odvolanou.

Vykonavatel závěti - Zůstavitel může závětí povolat vykonavatele závěti a případně určit, jaké má povinnosti a zda i jak bude odměňován. Vykonavatel závěti dbá o řádné splnění poslední vůle zůstavitele s péčí řádného hospodáře. Náleží mu všechna práva potřebná k splnění jeho úkolů, včetně práva před soudem hájit platnost závěti, namítat nezpůsobilost dědice nebo odkazovníka a vůbec dbát o splnění zůstavitelových pokynů.

Správce pozůstalosti - Zůstavitel může povolat správce pozůstalosti nebo některé její části (dále jen "správce pozůstalosti") a případně určit, jaké má povinnosti a zda i jak bude odměňován. Povolání správce pozůstalosti vyžaduje formu veřejné listiny.

Odkaz

Odkazem se odkazovníku zřizuje v závěti nebo dědické smlouvě pohledávka na vydání určité věci, popřípadě jedné či několika věcí určitého druhu, nebo na zřízení určitého práva. Odkaz se dokonce nemusí ani týkat věci z dědictví, ale věci, která je ve vlastnictví dědice. Odkazu odpovídá povinnost dědice vydat tuto věc oprávněnému odkazovníku. Odkazovník není dědicem.

Každému z dědiců musí zůstat z hodnoty dědictví alespoň čtvrtina odkazy nezatížená. Zatíží-li zůstavitel dědice více, má dědic právo na poměrné zkrácení odkazu. Povinnosti splnit odkaz se dědic může zprostit pouze odmítnutím dědictví.

Požizovací právo nesvéprávného (osoby, která není plně svéprávná)

- osoba do 15 let nemůže žádné pořízení pro případ smrti učinit
- osoba 15-18 let – může pořídit pouze ve formě veřejné listiny
- osoba, jejíž svéprávnost byla omezena - může pořídit pouze ve formě veřejné listiny a jen v rozsahu svého omezení

Dědění ze zákona

Kde nedojde k poslušnosti podle dědické smlouvy nebo podle závěti, nastane zákonná dědická poslušnost k pozůstalosti nebo k její části. Není-li zákonný dědic, nebo nenabude-li dědictví, stávají se dědici odkazovníci podle poměru hodnoty svých odkazů. Nedědí-li žádný dědic ani podle zákonné dědické poslušnosti, připadá dědictví státu a na stát se hledí, jako by byl zákonný dědic; stát však

nemá právo odmítnout dědictví. Vůči jiným osobám má stát stejné postavení jako dědic, kterému svědčí výhrada soupisu.

Zákonná posloupnost:

1. V první třídě dědiců dědí zůstavitelovy děti a jeho manžel, každý z nich stejným dílem. Nedědí-li některé dítě, nabývají jeho dědický podíl stejným dílem jeho děti či jejich děti...
2. Nedědí-li zůstavitelovi potomci, dědí ve druhé třídě manžel, zůstavitelovi rodiče a dále ti, kteří žili se zůstavitelem nejméně po dobu jednoho roku před jeho smrtí ve společné domácnosti a kteří z tohoto důvodu pečovali o společnou domácnost nebo byli odkázáni výživou na zůstavitele. Dědici druhé třídy dědí stejným dílem, manžel však vždy nejméně polovinu pozůstalosti.
3. Nedědí-li manžel ani žádný z rodičů, dědí ve třetí třídě stejným dílem zůstavitelovi sourozenci a ti, kteří žili se zůstavitelem nejméně po dobu jednoho roku před jeho smrtí ve společné domácnosti a kteří z tohoto důvodu pečovali o společnou domácnost nebo byli odkázáni výživou na zůstavitele. Nedědí-li některý ze sourozenců zůstavitele, nabývají jeho dědický podíl stejným dílem jeho děti.
4. Nedědí-li žádný dědic ve třetí třídě, dědí ve čtvrté třídě stejným dílem prarodiče zůstavitele.
5. Nedědí-li žádný z dědiců čtvrté třídy, dědí v páté třídě jen prarodiče rodičů zůstavitele. Prarodičům zůstavitelova otce připadá polovina dědictví, prarodičům zůstavitelovy matky druhá polovina.
6. Nedědí-li žádný z dědiců páté třídy, dědí v šesté třídě děti dětí sourozenců zůstavitele a děti prarodičů zůstavitele, každý stejným dílem. Nedědí-li některé z dětí prarodičů zůstavitele, dědí jeho děti.

Vyloučení z dědictví

Z dědického práva může být dědic vyloučen v následujících případech:

- v případě dědické nezpůsobilosti
- zřeknutím se dědického práva
- odmítnutím dědictví
- vzdáním se dědictví
- zcizením dědictví
- vyděděním

Dědická nezpůsobilost - Z dědického práva je vyloučen,

- kdo se dopustil činu povahy úmyslného trestného činu proti zůstaviteli, jeho předku, potomku nebo manželu
- kdo se dopustil zavrženíhodného činu proti zůstavitelově poslední vůli, zejména tím, že zůstavitele k projevu poslední vůle donutil nebo lstivě svedl, projev poslední vůle zůstaviteli překazil nebo jeho poslední pořízení zatajil, zfalšoval, podvrhl nebo úmyslně zničil, ledaže mu zůstavitel tento čin výslovně prominul,
- manžel zůstavitele, se kterým je zůstavitel v rozvodovém řízení z důvodu domácího násilí
- rodič, který byl zbaven rodičovské odpovědnosti proto, že ji či její výkon zneužíval nebo že výkon rodičovské odpovědnosti z vlastní viny závažným způsobem zanedbával.

Na místo nezpůsobilé osoby nastupuje v dědické posloupnosti její potomek.

Zřeknutí se dědického práva - Dědického práva se lze předem zříci smlouvou se zůstavitelem; není-li jinak ujednáno, působí zřeknutí i proti potomkům. Dědického práva je možné se zřeknout i ve prospěch jiné osoby. V takovém případě toto zřeknutí platí, jen stane-li se tato osoba dědicem. Je možné se zříci dědického práva jako celku, nebo jen práva na povinný díl. Smlouva vyžaduje formu veřejné listiny; práva a povinnosti z ní však mohou být zrušeny.

Odmítnutí dědictví - Dědic má právo po smrti zůstavitele dědictví odmítnout; smluvní dědic však jen, pokud to není dědickou smlouvou vyloučeno. Odmítne-li dědic dědictví, hledí se na něho, jako by

dědictví nikdy nenabyl. Dědictví lze odmítnout prohlášením vůči soudu do jednoho měsíce ode dne, kdy soud dědice vyrozuměl o jeho právu odmítnout dědictví a o následcích odmítnutí. Odmítá-li dědictví nepominutelný dědic, může dědictví odmítnout s výhradou povinného dílu (v takovém případě má i při odmítnutí dědictví nárok na povinný díl).

Vzdání se dědictví - Dědic, který dědictví neodmítl, se jej může před soudem v řízení o dědictví vzdát ve prospěch druhého dědice; k tomu je zapotřebí souhlasu druhého dědice.

Zcizení dědictví – Jestliže dědic nechce vyčkávat na skončení řízení o pozůstalosti, může uzavřít s jinou osobou smlouvu o zcizení dědictví. Touto smlouvou fakticky převede na jinou osobu (nabyvatele) svá práva a povinnosti z dědictví vyplývající. Převod může být úplatný i bezúplatný a smlouva musí mít formu veřejné listiny. Zcizením dědictví vstupuje nabyvatel do práv a povinností náležejících k pozůstalosti.

Vydědění – týká se pouze tzv. nepominutých dědiců. Za **nepominutelné dědice** jsou považováni děti zůstavitele a nedědí-li, pak jsou jimi jejich potomci. Tyto osoby nelze při dědění (v závěti nebo dědické smlouvě) pominout a je nutné jim odkázat alespoň povinný díl. Ten činí:

- v případě nezletilého potomka minimálně $\frac{3}{4}$ jeho zákonného dědického podílu (který by dědil v případě, že by se dědilo ze zákona)
- v případě zletilého potomka pak $\frac{1}{4}$ zákonného dědického podílu.

Pominutí nepominutelného dědice v závěti zakládá právo nepominutelného dědice požadovat vyplacení svého povinného dílu (jeho hodnoty v penězích).

Příklad: Zůstavitel, po kterém zůstala manželka, bratr, zletilý syn a nezletilá dcera, sepsal před smrtí závěť, v níž odkázal celý svůj majetek, dům za 3 mil. Kč (není v SJM), bratrovi. Závěť je platná a nebyla nikým zpochybněna. Protože dědění ze závěti má přednost před děděním ze zákona, bude jediným dědicem bratr, který dům za 3 mil. Kč zdědí. Manželka nedostane nic. Děti jsou však nepominutelnými dědici a proto se mohou domáhat svého tzv. povinného dílu. Ten uplatní v dědickém řízení a mají nárok na vyplacení jeho hodnoty v penězích. Povinný díl se určí následovně: Nejprve se musí určit hodnota zákonného dílu, tedy dílu, který by dědici náležel v případě, že by se dědilo podle zákona. Nebyla-li by závěť, dědily by děti zůstavitele a jeho manželka v první dědické skupině každý rovným dílem, tedy každý jednu třetinu. Vzhledem k hodnotě dědictví 3 mil. Kč, má podíl každého z nich hodnotu 1 mil. Kč. Manželka není nepominutelným dědicem, proto nás její podíl dále nezajímá. Zletilý syn je nepominutelným dědicem, a protože je zletilý, činí povinný díl $\frac{1}{4}$ zákonného dědického podílu, tedy 250 tis. Kč. Nezletilá dcera má nárok dokonce na $\frac{3}{4}$ zákonného dědického podílu, tedy 750 tis. Kč. Tyto peníze mohou požadovat po dědici ze závěti. Bratr zůstavitele tedy dostane dům za 3 mil. Kč, ale musí vyplatit nepominutelným dědicům (potomkům zůstavitele) 250 tis. Kč a 750 tis. Kč.

I nepominutelného dědice však lze z dědictví vyloučit. Potomka, který je nepominutelným dědicem, lze vydědit "prohlášením o vydědění" (může to být samostatná listina, nebo může být součástí závěti), které způsobuje vyloučení vyděděného z dědění po zůstaviteli. Vyděděný tudíž nenabývá práva, ani nenastupuje po zůstavitelově smrti do jeho povinností, neboť ztrácí právo na svůj zákonem stanovený podíl. Vydědění je možné jen ze zákonem stanovených důvodů. Vydědit může zůstavitel nepominutelného dědice, který:

- mu neposkytl potřebnou pomoc v nouzi.
- o zůstavitele neprojevuje opravdový zájem, jaký by projevovat měl.
- byl odsouzen pro trestný čin spáchaný za okolností svědčících o jeho zvrhlé povaze, nebo
- trvale vede nezřízený život.
- splňuje podmínky pro dědickou nezpůsobilost

K vydědění dokonce může dojít i tím, vyděděný „jen“ nebude uveden v závěti, pokud bude zřejmé, že jde o záměrné opomenutí, a současně bude dán zákonný důvod pro vydědění. Zákon totiž stanoví, že dopustil-li se ten, kdo byl opominut nikoli omylem, něčeho, co naplňuje zákonný důvod vydědění, hledí se na toto opomenutí jako na vydědění učiněné mlčky a po právu.

V minulosti (do konce roku 2013) bylo nutné uvést konkrétní důvod vydědění. NOZ však tuto povinnost mění a nově nebude již nutné důvod vydědění uvádět, neboť důvod je většinou jak zůstaviteli, tak potomkovi dobře znám a není nutné ho zveřejňovat. Uvedení či neuvedení důvodů však má zásadní následky pro další postup:

- Jestliže zůstavitel uvedl důvod vydědění, může se vyděděný, který s důvody vydědění nesouhlasí, bránit žalobou vůči ostatním dědicům a prokázat v soudním řízení, že se důvody nezakládají.
- Pokud zůstavitel neuvede v prohlášení o vydědění důvod vydědění, musí žalobu podat ten, kdo má dědit místo něj, a prokázat, že existuje některý ze zákonných důvodů vydědění. Jinak bude mít nepominutelný dědic právo na povinný díl.

Odpovědnost dědiců za dluhy zůstavitele

Do konce roku 2013 platila povinnost dědice hradit zůstavitelovy dluhy pouze do výše nabytého dědictví.

NOZ posiluje pozici věřitelů tím, že primárně dochází k přechodu povinnosti k úhradě dluhů v plném rozsahu. Dědic musí uhradit zůstavitelovy dluhy i nad rozsah nabytého dědictví, případně ze svého výlučného majetku. Je mu však zákonem poskytnuta ochrana spočívající v možnosti ohraničení rozsahu povinnosti k úhradě zůstavitelových dluhů prostřednictvím soupisu pozůstalosti.

Dědic má právo **vyhradit si soupis pozůstalosti**, uplatní-li je do jednoho měsíce ode dne, kdy ho soud o tomto právu vyrozuměl. Současně může navrhnout soudu, aby vyzval věřitele k přihlášení pohledávek v přiměřené lhůtě (min. 3 měsíce). Není-li soudem stanovena lhůta pro přihlášení pohledávek, mohou věřitelé své pohledávky na dědici uplatnit kdykoliv (uplatní se pouze promlčecí doba).

Soupis pozůstalosti zpravidla vyhotoví notář. Jestliže si dědic vyhradil soupis pozůstalosti, bude povinen k úhradě zůstavitelových dluhů jen do nabytého dědictví, nikoliv v plné výši. Jestliže však vyjde najevo, že dědic vědomě neuvedl do soupisu pozůstalosti některé předměty a věřiteli se podaří jejich existenci prokázat, přestane pro dědice platit ochrana, kterou mu poskytoval soupis pozůstalosti a bude povinen uhradit dluhy v plné výši.

Odloučení pozůstalosti – věřitel zůstavitele, který má obavu, že dědic je předlužený, může v dědickém řízení navrhnout, aby dědictví bylo spravováno odděleně od ostatního majetku dědice. Tím dosáhne svého přednostního uspokojení z děděného majetku.

Zvláštní právo na zaopatření či zajištění

Občanský zákoník pak výše uvedená pravidla dědění „změkčuje“ tím, že některým osobám přiznává **zvláštní právo na zaopatření či zajištění**.

Právo na nutnou výživu - Potomek, který se zřekl dědického práva nebo povinného dílu, stal se dědicky nezpůsobilým nebo byl platně vyděděn, nemá právo (ani) na povinný díl. Může mu však vzniknout právo na nutnou výživu, pokud:

- se mu nedostává nutné výživy, tzn., že nemá alespoň takový příjem, který by mu umožňoval základní bydlení a obživu,
- není schopen se sám živit (tato neschopnost nemusí být zapříčiněna jen jeho zdravotním stavem nebo neschopností pracovat, ale může spočívat i v jiné objektivní okolnosti, jakou je např. péče o jinou osobu vyžadující stálou celodenní péči).

Nutná výživa spočívá v uspokojování všech odůvodněných potřeb nepominutelného dědice, byť pouze v nutném a nezbytném rozsahu k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb tohoto dědice. Zpravidla půjde pouze o peněžité plnění. Nepominutelný dědic nemůže z pozůstalosti obdržet více, než kolik by činil jeho povinný díl.

Právo na slušnou výživu - náleží vždy pozůstalému manželovi, a to po dobu šesti týdnů od smrti manžela. Toto právo není vázáno na splnění jakýchkoli dalších podmínek a není vázáno ani na to, zda pozůstalý manžel je, nebo není dědicem. U těhotné vdovy se doba poskytování slušné výživy prodlužuje až do konce šestého týdne po porodu a stejné právo náleží i matce zůstavitelova dítěte, která nebyla za zůstavitele provdána. Slušnou výživou se rozumí uspokojování nejenom výživy ve smyslu potravy, ale i uspokojování ostatních osobních potřeb manžela (matky zůstavitelova dítěte), zejména potřeby bydlení. Součástí uspokojování potřeb v rámci slušné výživy je také hrazení výdajů na léky a na zdravotní pomůcky.

Právo na nutné zaopatření pozůstalého manžela. Po uplynutí doby, po kterou pozůstalému manželovi náležela slušná výživa, má tento manžel právo na nutné zaopatření. Musí však být naplněny následující podmínky:

- pozůstalý manžel nebyl vůbec povolán dědicem, anebo dědil méně, než byl jeho zákonný dědický podíl,
- pozůstalý manžel sdílel se zůstavitelem rodinnou domácnost,
- pozůstalému manželovi se nutného zaopatření nedostává a není schopen se sám živit,
- rozsah (výše) nutného zaopatření nemůže přesáhnout polovinu zákonného dědického podílu pozůstalého manžela a
- pozůstalý manžel má právo na nutné zaopatření pouze do uzavření nového manželství.

Právo na nutné zaopatření pozůstalého rodiče - náleží také pozůstalému rodiči, a to pokud:

- přicházel do úvahy jako dědic ze zákona,
- byl zůstavitelem opominut zcela (nedědil), nebo zčásti (dostalo se mu méně, než kolik činil jeho zákonný dědický podíl),
- se mu nedostává nutného zaopatření a není schopen se sám živit,
- rozsah (výše) nutného zaopatření nepřesáhne jednu třetinu zákonného dědického podílu pozůstalého rodiče.

Nutné zaopatření znamená (v obou popisovaných případech) pokrytí jen zcela nezbytných potřeb spojených zejména se zajištěním bydlení.

Právo na bezplatné zaopatření – vztahuje se na osoby, které se zůstavitelem žily v jeho domácnosti a byly odkázány na jeho výživu. Toto bezplatné zaopatření náleží uvedeným osobám i po smrti zůstavitele, a to po dobu tří týdnů.

Základní vybavení rodinné domácnosti - Pozůstalý manžel, který sdílel se zůstavitelem rodinnou domácnost, ze zákona mimo řízení o pozůstalosti nabývá vlastnické právo k movitým věcem, které tvořily základní vybavení rodinné domácnosti. Pozůstalý manžel tyto věci nabývá zcela neodvisle od toho, zda byl, nebo nebyl dědicem. Na rozdíl od obvyklého vybavení rodinné domácnosti, které je úměrné majetkovým a výdělkovým poměrům manželů, má zde zákon na mysli vskutku jen to nejzákladnější vybavení, jako je nábytek, nádobí, ložní prádlo, postel apod. Jestliže pozůstalý manžel nesdílel se zůstavitelem bez vážných důvodů rodinnou domácnost, vlastnické právo k uvedeným věcem nenabývá, a tyto věci se případně projednají v řízení o pozůstalosti.

Kapitola 8: Rodinné právo

Rodinné právo je souborem právních norem, které upravují vztahy v rodině mezi jejími členy, vzájemné povinnosti členů rodiny, vznik a zánik rodinných vztahů apod. Základní normou, kterou se rodinné právo řídilo do 31.12.2013, byl zákon č. 94/1963 Sb. o rodině (dále jen ZOR). Od 01.01.2014 však právní úprava rodinného práva je zahrnuta v novém občanském zákoníku č. 89/2012 Sb. (dále jen NOZ). Systematicky právo rodinné patří do oblasti práva soukromého. Právní věda jej někdy považuje za samostatnou oblast práva, někdy bývá považováno za součást práva občanského (stejně jako třeba právo dědické). Vedle NOZ upravují rodinné právo či oblasti s rodinným právem úzce související další právní normy. Jednak jsou některé zákony jako

- zákon č. 99/1963 Sb. občanský soudní řád (rozvod, opatrovnícké spory),
- zákon č. 115/2006 Sb. o registrovaném partnerství,
- zákon č. 40/2009 Sb. trestní zákoník (zanedbání povinné výživy, dvojitý manželství),
- zákon č. 117/1995 Sb. o státní sociální podpoře (různé sociální dávky určené rodinám),
- zákon č. 3/2002 Sb. o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností (církevní sňatek)
- zákon 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí (pěstounská péče)

dále jsou to některé mezinárodní smlouvy, zejména úmluva o právech dítěte

Manželství

Základním prvkem rodiny je **manželství**. NOZ (§ 655) definuje manželství jako „trvalý svazek muže a ženy vzniklý způsobem, který stanoví zákon. Hlavním účelem manželství je založení rodiny, řádná výchova dětí a vzájemná podpora a pomoc“.

Vznik manželství

Manželství vzniká svobodným a úplným souhlasným projevem vůle muže a ženy, kteří hodlají vstoupit do manželství, že spolu vstupují do manželství. Prohlášení se činí veřejně a slavnostním způsobem v přítomnosti dvou svědků. Podle toho, kde je sňatek uzavírán, rozdělujeme sňatky na:

- a) občanský sňatek
- b) církevní sňatek

Občanský sňatek - Prohlášení o uzavření manželství učiní snoubenci před starostou, místostarostou nebo pověřeným členem zastupitelstva obce. Prohlášení o uzavření manželství musí být učiněno v přítomnosti zaměstnance místně příslušného matričního úřadu. Manželství se uzavírá v místě určeném úřadem pro konání slavnostních obřadů. Uzavřít manželství na kterémkoli vhodném místě může povolit matriční úřad, do jehož správního obvodu toto místo spadá. Je-li život snoubence přímo ohrožen, může se manželství uzavřít před kterýmkoli obecním úřadem.

Církevní sňatek - Prohlášení o uzavření manželství učiní snoubenci před příslušným orgánem církve, a to před osobou pověřenou oprávněnou církví nebo náboženskou společností (musí jít o církev nebo náboženskou společnost, které bylo ministerstvem kultury toto oprávnění přiznáno podle zákona č. 3/2002 Sb. o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností). Manželství se uzavírá v místě určeném předpisy církve nebo náboženské společnosti pro náboženské obřady nebo náboženské úkony. Je-li život snoubence přímo ohrožen, může se manželství uzavřít na kterémkoli místě. Pro uzavření církevního sňatku platí stejné podmínky (např. věk) jako pro sňatek občanský. Církevní sňatek může být uzavřen až poté, kdy snoubenci předloží oddávajícímu osvědčení vydané příslušným matričním úřadem, od jehož vydání neuplynulo více než 6 měsíců, o tom, že splnili všechny požadavky zákona pro uzavření platného manželství. Orgán státem registrované církve, nebo náboženské společnosti, před kterým došlo k uzavření manželství, je povinen do 3 pracovních dnů od uzavření manželství doručit protokol o uzavření manželství příslušnému matričnímu úřadu, v jehož správním obvodu bylo manželství uzavřeno.

Občan České republiky může v cizině uzavřít manželství též před zastupitelským úřadem České republiky.

Podmínky uzavření manželství - Snoubenci jsou povinni předložit stanovené doklady a prohlásit, že jim nejsou známy okolnosti vylučující uzavření manželství, že navzájem znají svůj zdravotní stav a že zvažili úpravu budoucích majetkových vztahů, uspořádání budoucího bydlení a hmotné zajištění rodiny po uzavření manželství. Kdo chce uzavřít nové manželství, je povinen prokázat, že jeho dřívější manželství zaniklo nebo bylo prohlášeno za neplatné. Snoubenci jsou povinni zvolit si při uzavírání manželství příjmení. Mohou se buď shodnout na společném příjmením jednoho z nich, nebo si ponechají svá dosavadní příjmení, nebo spolu s příjmením společným bude jeden z nich užívat a na druhém místě uvádět příjmení předchozí. Ponechají-li si svá dosavadní příjmení, prohlásí, které z jejich příjmení bude příjmením společných dětí. Na společném příjmení se mohou dohodnout i dodatečně.

Zákon připouští rovněž sňatek v zastoupení, kdy za jednoho ze snoubenců při obřadu vystupuje jiná osoba k tomuto pověřená plnou mocí nepřítomného snoubence. Plná moc musí obsahovat údaje osvědčující totožnost a další rozhodné skutečnosti týkající se obou snoubenců a zmocněnce a prohlášení o příjmení. Musí v ní být rovněž uvedeno, že snoubencům nejsou známy překážky, které by jim bránily uzavřít manželství, že navzájem znají svůj zdravotní stav a že zvažili uspořádání budoucích majetkových poměrů, svého bydlení a hmotné zajištění po uzavření manželství. Plná moc vyžaduje písemnou formu a podpis na ní musí být úředně ověřen.

Po uzavření občanského sňatku může následovat též církevní obřad, který však již nemá právní následky. Oproti tomu po uzavření církevního sňatku nelze následně uzavřít občanský sňatek.

Zákon v některých případech zakazuje uzavření manželství mezi některými osobami

- Manželství nemůže uzavřít nezletilý, který není plně svéprávný. Svéprávnosti může osoba mladší 18 let dosáhnout dvojím způsobem. Soud může ve výjimečných případech povolit uzavření manželství nezletilému, který není plně svéprávný a dovršil šestnácti let věku, jsou-li pro to důležité důvody. Soud dále může svéprávnost přiznat nezletilému, který o to společně se zákonným zástupcem požádá a osvědčí svou schopnost se sám živit a obstarat své záležitosti.
- Manželství nemůže uzavřít osoba, jejíž svéprávnost byla v této oblasti omezena.
- Manželství nemůže uzavřít osoba, která již dříve uzavřela manželství, ani osoba, která již dříve vstoupila do registrovaného partnerství nebo jiného obdobného svazku uzavřeného v zahraničí, a toto manželství, registrované partnerství nebo jiný obdobný svazek uzavřený v zahraničí trvá.
- Manželství nemůže být uzavřeno mezi předky a potomky, ani mezi sourozenci; totéž platí o osobách, jejichž příbuzenství vzniklo osvojením.
- Manželství nemůže být uzavřeno mezi poručníkem a poručencem, mezi dítětem a osobou, do jejíž péče bylo dítě svěřeno, nebo pěstounem a svěřeným dítětem.

Neexistence a neplatnost manželství

Zdánlivé manželství - manželství nevznikne, pokud jeden ze snoubenců neprojevil souhlas se vznikem manželství dostatečně určitě. Soud může určit, že manželství není, i bez návrhu.

Neplatné manželství

- došlo-li k uzavření manželství, přestože tomu bránila zákonná překážka, soud prohlásí manželství za neplatné na návrh každého, kdo na tom má právní zájem, případně i bez návrhu. Bylo-li manželství prohlášeno za neplatné, považuje se za neuzavřené. Manželství nelze prohlásit za neplatné, pokud zaniklo, nebo pokud již došlo k nápravě.
- Manželství nelze prohlásit za neplatné, pokud bylo uzavřeno nezletilým, který není plně svéprávný, nebo osobou, jejíž svéprávnost byla v této oblasti omezena, a bylo počato dítě, které se narodilo živé.

- Soud prohlásí manželství za neplatné na návrh manžela, jehož projev vůle o vstupu do manželství byl učiněn pod nátlakem spočívajícím v užití násilí nebo vyhrožováním násilím nebo jehož projev vůle o vstupu do manželství byl učiněn jen v důsledku omylu o totožnosti snoubence nebo o povaze sňatečného právního jednání. Návrh lze podat nejpozději do jednoho roku ode dne, kdy tak manžel mohl vzhledem k okolnostem nejdříve učinit, popřípadě kdy se dozvěděl o pravém stavu věcí.

Zánik manželství

Manželství zaniká

- rozvodem,
- smrtí,
- prohlášením jednoho z manželů za mrtvého, nebo
- důkazem smrti,
- změnou pohlaví jednoho z manželů.

Rozvod - Manželství může být rozvedeno, je-li soužití manželů hluboce, trvale a nenapravitelně rozvráceno a nelze očekávat jeho obnovení. Nemůže však být rozvedeno, byl-li by rozvod v rozporu

a) se zájmem nezletilého dítěte manželů, které nenabylo plné svéprávnosti

b) se zájmem manžela, který se na rozvratu porušením manželských povinností převážně nepodílel a kterému by byla rozvodem způsobena zvláště závažná újma s tím, že mimořádné okolnosti svědčí ve prospěch zachování manželství, ledaže manželé spolu již nežijí alespoň po dobu tří let.

Mají-li manželé nezletilé dítě, které není plně svéprávné, soud manželství nerozvede, dokud nerozhodne o poměrech dítěte v době po rozvodu manželů.

„Zjednodušený“ rozvod - Připojí-li se manžel k návrhu na rozvod manželství, který podá druhý z manželů, soud manželství rozvede, aniž zjišťuje příčiny rozvratu manželství, dojde-li k závěru, že shodné tvrzení manželů, pokud se jedná o rozvrat manželství a o záměr dosáhnout rozvodu, je pravdivé a pokud

a) ke dni zahájení řízení o rozvod trvalo manželství nejméně jeden rok a manželé spolu déle než šest měsíců nežijí,

b) manželé, kteří jsou rodiči nezletilého dítěte, které nenabylo plné svéprávnosti, se dohodli na úpravě poměrů tohoto dítěte pro dobu po rozvodu a soud jejich dohodu schválil,

c) manželé se dohodli na úpravě svých majetkových poměrů, svého bydlení, a popřípadě výživného pro dobu po tomto rozvodu.

Dohody vyžadují písemnou formu a podpisy musí být úředně ověřeny.

Následky zániku manželství:

- manžel, který přijal příjmení druhého manžela, může do šesti měsíců po rozvodu manželství oznámit matričnímu úřadu, že přijímá zpět své dřívější příjmení.
- Není-li rozvedený manžel schopen sám se živit, má vůči němu jeho bývalý manžel v přiměřeném rozsahu vyživovací povinnost
- Právo na výživné má rovněž manžel, který rozvrat manželství nezapříčinil nebo s rozvodem nesouhlasil a kterému byla rozvodem způsobena závažná újma, a to v takovém rozsahu, který zajistí, aby rozvedení manželé měli v zásadě stejnou životní úroveň. Toto výživné však může trvat max. po dobu tří let od rozvodu.
- Právo na výživné však nemá manžel, který se dopustil vůči druhému manželovi jednání, které naplňuje znaky domácího násilí

- zaniká SJM manželů (pokud už nezaniklo dříve) a je nutné je vypořádat SJM

Vztahy mezi manžely

Muž a žena mají v manželství stejná práva a stejné povinnosti. Jsou povinni žít spolu, být si věrni, vzájemně respektovat svoji důstojnost, pomáhat si, společně pečovat o děti a vytvářet zdravé rodinné prostředí. Každý z manželů přispívá na potřeby života rodiny a potřeby rodinné domácnosti podle svých osobních a majetkových poměrů, schopností a možností tak, aby životní úroveň všech členů rodiny byla zásadně srovnatelná. Poskytování majetkových plnění má stejný význam jako osobní péče o rodinu a její členy. Neplní-li jeden z manželů svoji povinnost hradit náklady společné domácnosti, rozhodne na návrh druhého manžela ve věci soud. O záležitostech rodiny se mají manželé dohodnout. Nedohodnou-li se o podstatných věcech, rozhodne na návrh jednoho z nich soud.

Manželé mají navzájem právo na informace o příjmech, stavu jmění a o stávajících i uvažovaných pracovních, studijních a obdobných činnostech druhého manžela, přičemž při volbě svých pracovních a studijních možností jsou manželé povinni brát zřetel na zájem rodiny, druhého manžela a nezletilých dětí.

Manžel je oprávněn zastupovat druhého manžela v jeho běžných záležitostech, zejména přijímat za něho běžná plnění, pokud zvláštní předpis nestanoví jinak. Jednání jednoho manžela při obstarávání běžných záležitostí rodiny zavazuje oba manžely společně a nerozdílně. To neplatí, sdělil-li manžel, který právně nejednal, předem třetí osobě, že s právním jednáním nesouhlasí. Také soud může na návrh manžela pro něho vyloučit následky budoucího právního jednání druhého manžela vůči třetím osobám. Taková opatření se netýkají právních jednání, jimiž manžel obstarává běžně nezbytné životní potřeby rodiny a jejích členů, zejména dětí, které nenabývaly plné svéprávnosti.

Manželé mají vzájemnou vyživovací povinnost v rozsahu, který oběma zajišťuje zásadně stejnou hmotnou a kulturní úroveň. Vyživovací povinnost mezi manžely předchází vyživovací povinnosti dítěte i rodičů.

Společné jmění manželů

viz kapitola Občanské právo II. – Absolutní majetková práva

Rodinná domácnost

Pojem domácnost má dva významy – míní se jím jednak pospolitost spolužijících osob, jednak zařízené obydlí. Rodinná domácnost manželů musí být tvořena nejméně dvěma osobami, a to manželi, dalšími členy mohou být spolužijící děti.

Pro vznik a existenci rodinné domácnosti je nutné, aby soužití manželů v jednom domě či bytě bylo trvalého charakteru se společným hospodařením. Rodinná domácnost pak trvá po celou dobu takového soužití. K zániku rodinné domácnosti může dojít dohodu manželů o odděleném bydlení, opuštěním trvalé domácnosti jedním z manželů, nebo zánikem manželství. Zatímco k dohodě o odděleném bydlení je třeba souhlasu a shody obou manželů, opuštění trvalé domácnosti je jednostranným právním jednáním jednoho z manželů, který opustí rodinnou domácnost s úmyslem žít trvale jinde. Pokud manžel opustí rodinnou domácnost, aniž by z jeho jednání jakkoli vyplývalo, že má v úmyslu žít jinde trvale, nelze mít za to, že došlo k opuštění rodinné domácnosti a tedy i k jejímu zániku.

Od pojmu rodinná domácnost je třeba odlišit pojem obydlí. Obydlí jsou prostory, kde je rodinná domácnost umístěna.

Rodinná domácnost podléhá zvláštní zákonné ochraně. Tato ochrana se projevuje omezením dispozice s nemovitostí, ve které se nachází rodinná domácnost. Zatímco v běžných záležitostech se manželé zastupují (kterýkoliv z manželů může nakládat se společným majetkem), v případě majetku

tvorícího rodinnou domácnost je každý manžel povinen se zdržet všeho a předejít všemu, co může bydlení znemožnit nebo ohrozit. Manžel nesmí bez souhlasu druhého manžela zejména:

- takový dům nebo byt, v němž se rodinná domácnost nachází, zcizit,
- k domu, jeho části nebo k celému bytu zřídit právo, jehož výkon je neslučitelný s bydlením manželů nebo rodiny,
- nakládat s majetkem, který je k bydlení nezbytný (nábytek apod.).

Je-li obydlím manželů dům nebo byt, k němuž má jeden z manželů výhradní právo umožňující v domě nebo bytě bydlet, a je-li to jiné právo než závazkové, vznikne uzavřením manželství druhému manželu právo bydlení. Vznikne-li jednomu z manželů takové výhradní právo za trvání manželství, vznikne tím druhému z manželů právo bydlení.

Je-li obydlím manželů dům nebo byt, k němuž měl jeden z manželů ke dni uzavření manželství nájemní právo, vznikne uzavřením manželství k domu nebo bytu oběma manželům společné nájemní právo.

Zaniklo-li manželství smrtí manžela a manželé měli společné nájemní právo k domu nebo bytu, v němž se nacházela jejich rodinná domácnost, zůstane nájemcem bytu pozůstalý manžel. Svědčilo-li manželům k domu nebo bytu společně jiné závazkové právo, zůstane oprávněným pozůstalý manžel.

Zaniklo-li manželství rozvodem, a manželé měli k domu nebo bytu, v němž se nacházela jejich rodinná domácnost, stejné, nebo společné právo, a nedohodnou-li se, kdo bude v domě nebo bytě dále bydlet, zruší soud na návrh jednoho z nich podle okolností případu dosavadní právo toho z rozvedených manželů, na kterém lze spravedlivě žádat, aby dům nebo byt opustil, a popřípadě zároveň rozhodne o způsobu náhrady za ztrátu práva; přitom přihlédne zejména k tomu, kterému z rozvedených manželů byla svěřena péče o nezletilé dítě, jakož i ke stanovisku pronajímatele. Rozvedený manžel, který má dům nebo byt opustit, má právo tam bydlet, dokud mu druhý manžel nezajistí náhradní bydlení, ledaže mu náhrada nebyla přiznána; v tomto případě má právo v domě nebo bytě bydlet nejdéle jeden rok. Byla-li mu však svěřena péče o nezletilé dítě, může soud na návrh tohoto manžela založit v jeho prospěch právo bydlení.

Kromě manželů je rodina tvořena i dalšími osobami. Přitom zákon hovoří o příbuzenství.

Příbuzenství je vztah osob založený na pokrevním poutu, nebo vzniklý osvojením.

Osoby jsou příbuzné v linii přímé, pochází-li jedna od druhé.

Osoby jsou příbuzné ve vedlejší linii, mají-li společného předka, ale přitom nepocházejí jedna od druhé.

Stupeň příbuzenství mezi dvěma osobami se určuje podle počtu zrození, jimiž v linii přímé pochází jedna od druhé a ve vedlejší linii obě od svého nejbližšího společného předka.

Na roveň příbuzenství se staví rovněž švagrovství. Vznikem manželství vznikne švagrovství mezi jedním manželem a příbuznými druhého manžela; v jaké linii a v jakém stupni je někdo příbuzný s jedním manželem, v takové linii a v takovém stupni je sešvagřen s druhým manželem. Zanikne-li manželství smrtí jednoho z manželů, švagrovství tím nezaniká.

Rodičovství

Rodiči dítěte jsou matka a otec

Mateřství

Matkou dítěte je žena, která dítě porodila.

Otcovství

Pro určení otcovství zákon stanoví 6 po sobě jdoucích domněnek, kde další domněnka se vždy uplatní v případě, že se otcovství nepodařilo určit podle domněnky předchozí.

Za **otce** je tak považován

1. Manžel. Za otce je přednostně považován muž, který je manželem ženy v době porodu (bez ohledu na dále uvedené), ledaže otcovství úspěšně popře, nebo učiní souhlasné prohlášení s matkou dítěte a skutečným otcem dítěte (bod 3).
2. Bývalý manžel. Narodí-li se dítě do uplynutí třístého dne poté, co manželství zaniklo nebo bylo prohlášeno za neplatné, anebo poté, co byl manžel matky prohlášen za nezvěstného, má se za to, že otcem je bývalý manžel matky. Narodí-li se však dítě ženě znovu provdané, má se za to, že otcem je manžel pozdější, i když se dítě narodilo před uplynutím třístého dne poté, co předchozí manželství zaniklo nebo bylo prohlášeno za neplatné.
3. Muž určený souhlasným prohlášením v době řízení o rozvodu. Narodí-li se dítě v době mezi zahájením řízení o rozvodu manželství a třístým dnem po rozvodu manželství, a manžel, popřípadě bývalý manžel matky prohlásí, že není otcem dítěte, zatímco jiný muž prohlásí, že je otcem dítěte, má se za to, že otcem je tento muž, připojí-li se matka k oběma prohlášením, je za otce považován muž, který souhlasné prohlášení učinil. Prohlášení manžela matky dítěte, popřípadě jejího bývalého manžela, muže, který tvrdí, že je otcem dítěte, a matky dítěte se činí v řízení před soudem, zahájeném na návrh některého z nich; návrh lze podat nejpozději do uplynutí jednoho roku od narození dítěte.
4. Muž určený souhlasným prohlášením před matrikou či soudem. Nepodařilo-li se určit otcovství některým z výše uvedených způsobů, považuje se za otce muž, jehož otcovství bylo určeno souhlasným prohlášením rodičů učiněným před matričním úřadem nebo soudem. Prohlášení nezletilého rodiče o otcovství musí být učiněno vždy před soudem. Souhlasným prohlášením rodičů lze určit otcovství k dítěti ještě nenarozenému, je-li již počato.
5. Muž, jehož otcovství určil soud. Nedošlo-li k určení otcovství podle předchozích ustanovení, může dítě, matka i muž, který o sobě tvrdí, že je otcem, navrhnout, aby otcovství určil soud. Za otce je v takovém případě určen muž, který s matkou dítěte souložil v době, od které neprošlo do narození dítěte méně než sto šedesát a více než tři sta dnů, pokud jeho otcovství závažné okolnosti nevylučují.
6. Muž, který dal souhlas k umělému oplodnění. Narodí-li se dítě, které je počato umělým oplodněním, ženě neprovdané, má se za to, že otcem dítěte je muž, který dal k umělému oplodnění souhlas (pokud by se neprokázalo, že žena otěhotněla jinak).

Není-li domnělý otec naživu, podává se návrh na určení otcovství proti opatrovníkovi, kterého soud ustanovil.

Popření otcovství – otcovství může popřít muž, jemuž svědčí některá z domněnek otcovství, matka dítěte,

Manžel může do šesti měsíců ode dne, kdy se dozvěděl o skutečnostech zakládajících důvodnou pochybnost, že je otcem dítěte, které se narodilo jeho manželce, popřít své otcovství u soudu, nejpozději však do šesti let od narození dítěte. Otcovství popírá vůči dítěti a matce.

Popřel-li pozdější manžel své otcovství k dítěti matky znovu provdané, počíná šestiměsíční lhůta k popření otcovství dřívějšího manžela dnem následujícím poté, kdy se dozvěděl o rozhodnutí.

Matka může do šesti měsíců od narození dítěte popřít, že otcem dítěte je její manžel.

Muž, jehož otcovství bylo určeno souhlasným prohlášením rodičů, může otcovství k dítěti popřít, jen je-li vyloučeno, že by mohl být otcem dítěte. Může tak učinit do šesti měsíců ode dne, kdy bylo takto otcovství určeno; dojde-li k určení otcovství před narozením dítěte, neskončí lhůta dříve než šest měsíců po jeho narození.

Matka dítěte může popřít, že otcem dítěte je muž, jehož otcovství bylo určeno souhlasným prohlášením rodičů. Může tak učinit do šesti měsíců ode dne, kdy bylo takto otcovství určeno; dojde-li k určení otcovství před narozením dítěte, neskončí lhůta dříve než šest měsíců po jeho narození.

Je-li návrh na popření otcovství podán po uplynutí popěrné lhůty, může soud rozhodnout, že zmeškání lhůty promíjí, pokud to vyžadují zájem dítěte a veřejný pořádek.

Vyžaduje-li to zřejmý zájem dítěte a mají-li být naplněna ustanovení zaručující základní lidská práva, může soud i bez návrhu zahájit řízení o popření otcovství, bylo-li otcovství určeno souhlasným prohlášením rodičů, ale otec dítěte takto určený nemůže být jeho otcem. Soud zpravidla současně pozastaví výkon rodičovské odpovědnosti.

Vztahy mezi rodiči a dětmi

Rodiče a dítě mají vůči sobě navzájem povinnosti a práva. Těchto vzájemných povinností a práv se nemohou vzdát. Největší význam mají tyto vztahy v době, kdy dítě je nezletilé a je tak odkázáno na péči rodičů. Nejdůležitějšími oblastmi vzájemných práv a povinností je tzv. rodičovská odpovědnost a vyživovací povinnost.

Rodičovská odpovědnost:

Rodičovská odpovědnost zahrnuje povinnosti a práva rodičů, která spočívají v péči o dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, v ochraně dítěte, v udržování osobního styku s dítětem, v zajišťování jeho výchovy a vzdělání, v určení místa jeho bydliště, v jeho zastupování a spravování jeho jmění; vzniká narozením dítěte a zaniká, jakmile dítě nabude plné svéprávnosti. Trvání a rozsah rodičovské odpovědnosti může změnit jen soud. Dítě je povinno dbát svých rodičů. Dokud se dítě nestane svéprávným, mají rodiče právo usměrňovat své dítě výchovnými opatřeními, jak to odpovídá jeho rozvíjejícím se schopnostem, včetně omezení sledujících ochranu morálky, zdraví a práv dítěte, jakož i práv jiných osob a veřejného pořádku. Dítě je povinno se těmto opatřením podřídit.

Při péči jsou rodiče povinni postupovat s rodičovskou odpovědností, která se vztahuje jak na výchovu a výživu dítěte, tak i na jeho zastupování a správu jeho majetku. Při výkonu těchto práv jsou rodiče povinni důsledně chránit zájmy dítěte, řídit jeho jednání a vykonávat nad ním dohled odpovídající stupni jeho vývoje. Mají právo užít přiměřených výchovných prostředků tak, aby nebyla dotčena důstojnost dítěte a jakkoli ohroženo jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj.

Dítě, které je schopno s ohledem na stupeň svého vývoje vytvořit si vlastní názor a posoudit dosah opatření jeho se týkajících, má právo obdržet potřebné informace a svobodně se vyjadřovat ke všem rozhodnutím rodičů týkajících se podstatných záležitostí jeho osoby a být slyšeno v každém řízení, v němž se o takových záležitostech rozhoduje. Dítě, které žije ve společné domácnosti s rodiči, je povinno podle svých schopností jim pomáhat. Je dále povinno přispívat i na úhradu společných potřeb rodiny, pokud má vlastní příjem, popřípadě majetek, kterého lze použít pro společné potřeby rodiny.

Rozhodující úlohu ve výchově dětí mají rodiče. Rodičovská odpovědnost náleží stejně oběma rodičům. Má ji každý rodič, ledaže jí byl zbaven. Rozhodne-li soud o omezení svéprávnosti rodiče, rozhodne zároveň o jeho rodičovské odpovědnosti. Na výchově dítěte se podílí i manžel, který není rodičem dítěte, za předpokladu, že s ním žije ve společné domácnosti. Dítě je povinno své rodiče ctít a respektovat.

Děti mají společné příjmení rodičů nebo příjmení jednoho z nich, určené dohodou při uzavření manželství. Jde-li o dítě, jehož příjmení nebylo takto určeno a jehož rodiče mají příjmení různá, dohodnou se rodiče o příjmení dítěte a oznámí to matričnímu úřadu. Nedohodnou-li se rodiče o jméno nebo příjmení dítěte, anebo není-li žádný z rodičů znám, určí jméno nebo příjmení soud.

Pozastavení, omezení a zbavení rodičovské odpovědnosti:

Brání-li rodiči ve výkonu jeho rodičovské odpovědnosti závažná okolnost a lze-li se domnívat, že je toho v souladu se zájmy dítěte třeba, může soud rozhodnout, že se výkon rodičovské odpovědnosti tohoto rodiče pozastavuje.

Nevykonává-li rodič svoji rodičovskou odpovědnost řádně a vyžaduje-li to zájem dítěte, soud jeho rodičovskou odpovědnost omezí, nebo omezí její výkon, a zároveň stanoví rozsah tohoto omezení.

Zneužívá-li rodič svoji rodičovskou odpovědnost nebo její výkon, anebo svoji rodičovskou odpovědnost nebo její výkon závažným způsobem zanedbává, soud jej jeho rodičovské odpovědnosti zbaví.

Pozastavení, omezení ani zbavení výkonu rodičovské odpovědnosti nemá vliv na plnění vyživovací povinnosti k dítěti.

Povinnosti dítěte:

Žije-li dítě s rodiči nebo s některým z nich v rodinné domácnosti a je-li o ně řádně pečováno, podílí se i ono na péči o chod domácnosti. Tato povinnost dítěte zaniká zároveň s poskytováním výživy rodičů dítěti. Dítě se podílí na péči o chod rodinné domácnosti vlastní prací, popřípadě peněžitými příspěvky, má-li vlastní příjem, anebo oběma způsoby. Pro určení rozsahu podílu dítěte na péči o chod rodinné domácnosti jsou rozhodné schopnosti a možnosti dítěte i odůvodněné potřeby členů rodiny.

Rodiče zastupují dítě při právních jednáních, ke kterým není právně způsobilé. Rodič však nemůže dítě zastoupit, jestliže by mohlo dojít ke střetu zájmů mezi ním a dítětem nebo mezi dětmi týchž rodičů. V takovém případě jmenuje soud dítěti opatrovníka.

Rodiče mají povinnost a právo pečovat o jmění dítěte, především je jako řádní hospodáři spravovat. S peněžními prostředky, o kterých lze předpokládat, že nebudou zapotřebí k úhradě výdajů souvisejících s majetkem dítěte, musí bezpečně nakládat. K některým krokům je zapotřebí souhlasu soudu. Jakmile dítě nabude plné svéprávnosti, odevzdají mu rodiče jmění, které spravovali, především mu předají součásti jeho majetku, popřípadě na ně převedou jejich správu a podají dítěti vyúčtování ze správy jmění bez zbytečného odkladu, nejpozději však do šesti měsíců ode dne, kdy dítě nabylo plné svéprávnosti. Vyúčtování není zapotřebí, pokud je dítě nežádá. Vznikly-li rodičům při správě jmění dítěte nebo v souvislosti s ní náklady, mohou požadovat jejich náhradu.

Opatrovník pro správu jmění dítěte - Soud jmenuje i bez návrhu opatrovníka pro správu jmění dítěte, jestliže by zájmy dítěte mohly být ohroženy, zejména jsou-li tu společná majetková práva rodičů a dítěte nebo dítěte a jeho sourozence. V rozsahu povinností a práv opatrovníka pro správu jmění dítěte jsou rodiče ve výkonu povinností a práv ve vztahu ke jmění dítěte omezeni.

Výkon rodičovské odpovědnosti po rozvodu manželství

Má-li být rozhodnuto o rozvodu manželství rodičů dítěte, soud nejprve určí, jak bude každý z rodičů napříště o dítě pečovat, a to s uvážením zájmu dítěte; s tímto zřetelem se od souhlasného stanoviska rodičů soud odchýlí jen tehdy, vyžaduje-li to zájem dítěte. Soud vezme v úvahu nejen vztah dítěte ke každému z rodičů, ale také jeho vztah k sourozencům, popřípadě i k prarodičům. Soud může rozhodnout i tak, že schválí dohodu rodičů, ledaže je zřejmé, že dohodnutý způsob výkonu rodičovské odpovědnosti není v souladu se zájmem dítěte.

Soud může svěřit dítě

- do péče jednoho z rodičů,
- nebo do střídavé péče,
- nebo do společné péče;
- do péče jiné osoby než rodiče, je-li to potřebné v zájmu dítěte.

Při rozhodování o svěření do péče soud rozhoduje tak, aby rozhodnutí odpovídalo zájmu dítěte. Soud přitom bere ohled na osobnost dítěte, zejména na jeho vlohy a schopnosti ve vztahu k vývojovým možnostem a životním poměrům rodičů, jakož i na citovou orientaci a zázemí dítěte, na výchovné schopnosti každého z rodičů, na stávající a očekávanou stálost výchovného prostředí, v němž má dítě napříště žít, na citové vazby dítěte k jeho sourozencům, prarodičům, popřípadě dalším příbuzným i nepříbuzným osobám. Soud vezme vždy v úvahu, který z rodičů dosud o dítě řádně pečoval a řádně dbal o jeho citovou, rozumovou a mravní výchovu, jakož i to, u kterého z rodičů má dítě lepší předpoklady zdravého a úspěšného vývoje. Soud při rozhodování o svěření dítěte do péče dbá rovněž na právo dítěte na péči obou rodičů a udržování pravidelného osobního styku s nimi, na právo druhého rodiče, jemuž dítě nebude svěreno, na pravidelnou informaci o dítěti, dále soud bere zřetel rovněž ke schopnosti rodiče dohodnout se na výchově dítěte s druhým rodičem.

Vyživovací povinnost

Výživné obecně – v rodině existuje vzájemná vyživovací povinnost mezi všemi členy rodiny, nejen vyživovací povinnost rodičů k dětem. Předci a potomci mají vzájemnou vyživovací povinnost. Vyživovací povinnost rodičů vůči dítěti předchází vyživovací povinnosti prarodičů a dalších předků vůči dítěti. Vzdálenější příbuzní mají vyživovací povinnost, jen nemohou-li ji plnit bližší příbuzní. Nejedná-li se o poměr rodičů a dítěte, předchází vyživovací povinnost potomků vyživovací povinnosti předků. Výživné lze přiznat, jestliže oprávněný není schopen sám se živit. Pro určení rozsahu výživného jsou rozhodné odůvodněné potřeby oprávněného a jeho majetkové poměry, jakož i schopnosti, možnosti a majetkové poměry povinného. Při hodnocení schopností, možností a majetkových poměrů povinného je třeba také zkoumat, zda se povinný nevzdal bez důležitého důvodu výhodnějšího zaměstnání či výdělečné činnosti nebo majetkového prospěchu, popřípadě zda nepodstupuje nepřiměřená majetková rizika. Dále je třeba přihlídnout k tomu, že povinný o oprávněného osobně pečuje, a k míře, v jaké tak činí; přihlídnou se popřípadě i k péči o rodinnou domácnost.

Výživné se plní v pravidelných dávkách a je splatné vždy na měsíc dopředu, ledaže soud rozhodl jinak nebo se osoba výživou povinná dohodla s osobou oprávněnou jinak.

Není-li výživné plněno dobrovolně, může se oprávněná osoba obrátit na soud. Výživné lze přiznat jen ode dne zahájení soudního řízení, výjimkou je pouze řízení o výživném pro děti, kde lze výživné přiznat i za dobu nejdéle tří let zpět od tohoto dne. Výživné pro neprovdanou matku a úhradu nákladů spojených s těhotenstvím a porodem lze přiznat i nazpět, nejdéle však dva roky ode dne porodu. Povinná osoba musí soudu doložit výši svého příjmu. Jestliže tak neučiní, bude soud při vyměřování výživného vycházet z 25 násobku životního minima.

Proti pohledávkám na výživné je započtení vzájemných pohledávek přípustné jen dohodou. Proti pohledávkám na výživné, které je poskytováno nezletilým dětem, není však takové započtení přípustné.

Právo na výživné se nepromlčuje. Práva na jednotlivá opětuující se plnění výživného se však promlčují.

Vyživovací povinnost mezi manželi - Manželé mají vzájemnou vyživovací povinnost v rozsahu, který oběma zajišťuje zásadně stejnou hmotnou a kulturní úroveň. Neplní-li jeden z manželů tuto povinnost, určí soud na návrh některého z nich její rozsah, přičemž přihlídnou k péči o společnou domácnost. Rozsah vyživovací povinnosti stanoví tak, aby hmotná a kulturní úroveň obou manželů byla zásadně stejná. Tato vyživovací povinnost předchází vyživovací povinnosti dětí.

Vyživovací povinnost rodičů k dětem trvá do té doby, pokud děti nejsou samy schopny se živit (nikoliv do 18 let věku, jak se někdy mylně tvrdí). Nezletilé dítě, které není plně svéprávné, má právo na výživné, i když má vlastní majetek, ale zisk z majetku spolu s příjmem z výdělečné činnosti nestačí k jeho výživě. Oba rodiče přispívají na výživu svých dětí podle svých schopností, možností a majetkových poměrů. Životní úroveň dítěte má být zásadně shodná s životní úrovní rodičů. Toto hledisko předchází hledisku odůvodněných potřeb dítěte. Připouštějí-li to majetkové poměry osoby výživou povinné, lze za odůvodněné potřeby dítěte považovat i tvorbu úspor. V řízení o vyživovací povinnosti může soud uložit osobě výživou povinné, aby složila zálohu na výživné splatné v budoucnu. Na druhou stranu však nově zákon stanoví, že nezletilé dítě nemá nárok na výživné,

jestliže má vlastní majetek, a výnosy z tohoto majetku postačují k jeho výživě, nebo jestliže provozuje výtěžnou činnost, která postačuje k jeho obživě (dětští umělci, programátoři apod.)

Vyživovací povinnost dětí vůči rodičům - Děti, které jsou schopny samy se žít, jsou povinny zajistit svým rodičům slušnou výživu, jestliže toho potřebují. Každé dítě plní tuto vyživovací povinnost takovým dílem, jaký odpovídá poměru jeho schopností, možností a majetkových poměrů k schopnostem, možnostem a majetkovým poměrům ostatních dětí.

Vyživovací povinnost mezi ostatními příbuznými - Předci a potomci mají vzájemnou vyživovací povinnost. Pokud potomci nemohou své vyživovací povinnosti dostát, přechází tato povinnost na předky. Příbuzní vzdálenější mají vyživovací povinnost, jen nemohou-li tuto povinnost plnit příbuzní bližší.

Výživné a zajištění úhrady některých nákladů neprovdané matce - Otec dítěte, za kterého není matka dítěte provdána, je povinen matce poskytnout výživu po dobu dvou let od narození dítěte a přispěje jí v přiměřeném rozsahu na úhradu nákladů spojených s těhotenstvím a porodem. Povinnost k úhradě nákladů spojených s těhotenstvím a porodem vznikne muži, jehož otcovství je pravděpodobné, i v případě, že se dítě nenarodí živé. Soud může uložit muži, jehož otcovství je pravděpodobné, aby částku potřebnou na výživu a příspěvek na úhradu nákladů spojených s těhotenstvím a porodem poskytl předem, případně aby předem poskytl částku potřebnou k zajištění výživy dítěte po dobu, po kterou by ženě náležela jako zaměstnankyni podle jiného právního předpisu mateřská dovolená.

Výživné mezi rozvedenými manželi

- a) výživné při nezpůsobilosti se žít - Není-li rozvedený manžel schopen sám se žít, má vůči němu jeho bývalý manžel v přiměřeném rozsahu vyživovací povinnost. Tato povinnost může být časově neomezená. Oproti starší úpravě však dochází ke zpřísnění podmínek. Především neschopnost se žít musí mít svůj původ v manželství. Dále se přihlíží k tomu, že si manžel odmítá opatřit přiměřené zaměstnání, přestože mu v tom nebrání závažná překážka. Dále se hodnotí, jak se rozvedený manžel podílel za trvání manželství na péči o rodinnou domácnost. Povinnost platit výživné je také vyloučena vůči tomu manželovi, který se vůči druhému dopustil jednání, které má povahu trestného činu (není podstatné, zda došlo k odsouzení).
- b) Právo na výživné má rovněž manžel, který rozvrat manželství nezapříčinil nebo s rozvodem nesouhlasil a kterému byla rozvodem způsobena závažná újma, a to v takovém rozsahu, který zajistí, aby rozvedení manželé měli v zásadě stejnou životní úroveň. Toto výživné však může trvat max. po dobu tří let od rozvodu.

Registrované partnerství

Registrované partnerství je trvalé společenství dvou osob stejného pohlaví vzniklé způsobem stanoveným zákonem o registrovaném partnerství (zákon č. 115/2006 Sb.).

Vznik partnerství

Partnerství vzniká souhlasným, svobodným a úplným prohlášením osob stejného pohlaví o tom, že spolu vstupují do partnerství. Prohlášení se činí před matričním úřadem v kraji, kde má jedna z osob trvalé bydliště. Náležitostí prohlášení obdobné jako v případě uzavírání manželství.

Podmínkou vstupu do partnerství je, aby alespoň jedna z osob vstupujících do partnerství byla státním občanem České republiky. Do partnerství nemohou vstoupit osoby navzájem příbuzné v linii přímé a sourozenci, osoby nezletilé, osoby, jejichž svéprávnost byla v této oblasti omezena, a osoby, které již dříve uzavřely manželství či partnerství (i v zahraničí), které dosud trvá.

Neexistence a neplatnost partnerství

Partnerství nevznikne, jestliže prohlášení trpělo podstatnou vadou, spočívající zejména v nedostatku svobodného a úplného projevu vůle, nebo pokud bylo prohlášení učiněno v omylu týkajícím se

právního jednání vzniku partnerství. Partnerství nevznikne ani tehdy, jestliže ani jedna z osob, které prohlášení učinily, nebyla v té době občanem nebo pokud bylo partnerství uzavřeno na základě nepravdivých údajů, které některá z osob vstupujících do partnerství úmyslně uvedla v dokladech požadovaných k prohlášení. Vzniklo-li partnerství přesto, že vstupu do partnerství bránil zákonný zákaz, soud prohlásí partnerství za neplatné.

Zánik partnerství

Partnerství zaniká

- a) smrtí jednoho z partnerů,
- b) prohlášením jednoho partnera za mrtvého,
- c) důkazem smrti jednoho z partnerů,
- d) zrušením partnerství rozhodnutím soudu. Soud rozhodne o zrušení partnerství na návrh jednoho z partnerů, prokáže-li žalobce, že partnerský vztah již fakticky netrvá.

Smluvené zrušení partnerství - Jestliže se k návrhu na zrušení partnerství druhý partner připojí, soud nezkoumá, zda partnerský vztah již fakticky netrvá, a rozhodne o zrušení partnerství.

Povinnosti a práva partnerů

- Partneri mají v partnerství stejné povinnosti a stejná práva.
- O záležitostech partnerského soužití rozhodují oba partneři společně; nedohodnou-li se v podstatných věcech, rozhodne na návrh některého z nich soud.
- Partner je oprávněn zastupovat druhého partnera v jeho běžných záležitostech, zejména přijímat za něho běžná plnění, pokud zvláštní právní předpis nestanoví jinak.
- Jednání jednoho z partnerů při obstarávání běžných záležitostí partnerství zavazuje oba partnery společně a nerozdílně.

Vyživovací povinnost mezi partnery

Partneři mají vzájemnou vyživovací povinnost. Neplní-li jeden z partnerů tuto povinnost, určí její rozsah soud na návrh některého z nich tak, aby hmotná a kulturní úroveň obou partnerů byla zásadně stejná. Vyživovací povinnost mezi partnery předchází vyživovací povinnosti dětí.

Výživné po zrušení registrovaného partnerství

- a) Není-li jeden z partnerů zrušeného partnerství schopen sám se živit, má vůči němu jeho bývalý partner v přiměřeném rozsahu vyživovací povinnost. Tato povinnost může být časově neomezená
- b) Právo na výživné má rovněž partner, který se na trvalém rozvratu společného vztahu nepodílel a jemuž byla zrušením partnerského vztahu způsobena závažná újma, a to v takovém rozsahu, který zajistí, aby rozvedení manželé měli v zásadě stejnou životní úroveň. Toto výživné však může trvat max. po dobu tří let od zrušení partnerství.

Rodičovství a registrované partnerství

Existence partnerství není překážkou výkonu rodičovské zodpovědnosti partnera vůči jeho dítěti ani překážkou svěření jeho dítěte do jeho výchovy. Trvajícím partnerství však brání tomu, aby se některý z partnerů stal osvojitelem dítěte.

Kapitola 9: Náhradní rodinná péče a sociálněprávní ochrana dětí

Formy náhradní rodinné péče

Vyžaduje-li to zájem dítěte, může soud svěřit dítě do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, jestliže tato osoba poskytuje záruku jeho řádné výchovy a se svěřením dítěte souhlasí. Při výběru vhodné osoby dá soud přednost zpravidla příbuznému dítěte. Zákon zná následující formy náhradní rodinné péče:

- pěstounská péče
- osvojení
- poručenství
- opatrovnictví
- svěřením do péče jiné osoby

Pěstounská péče

Soud může svěřit dítě do pěstounské péče fyzické osobě, nemůže-li o dítě osobně pečovat žádný z rodičů ani poručník, a zájem dítěte vyžaduje svěřením do takové péče a osoba pěstouna poskytuje záruku řádné výchovy dítěte. Pěstoun při péči o osobu dítěte vykonává přiměřeně práva a povinnosti rodičů. Nemá vyživovací povinnost k dítěti a právo zastupovat dítě a spravovat jeho záležitosti má jen v běžných věcech. Má-li pěstoun za to, že rozhodnutí zákonného zástupce dítěte není v souladu se zájmem dítěte, může se domáhat rozhodnutí soudu.

Pěstounskou péči je třeba chápat jako náhradní péči o dítě v rodině odlišné od přirozené rodiny, jako náhradní péči v pravém slova smyslu. Odebrání dítěte z rodiny a jeho umístění do jakékoli náhradní péče je krajním řešením krize rodinněprávního vztahu rodič – dítě. Dojde-li i přes selhání mírnějších zásahů do přirozené rodiny k umístění dítěte do náhradního (rodinného) prostředí, mělo by toto řešení být chápáno jako dočasné. Aby nedošlo ke vzniku syndromu odcizení u dítěte ani u jeho přirozených rodičů, je třeba, aby vazby mezi dítětem a jeho rodiči, případně prarodiči a dalšími příbuznými, byly udržovány a rozvíjeny.

Účelem pěstounské péče je zajištění osobní péče o nezletilé dítě osobou odlišnou od jeho vlastních rodičů, a to po dobu, po kterou budou rodičům bránit v osobní péči o jejich dítě zásadní důvody. Je třeba dovodit, že dítě může být svěřeno do pěstounské péče pouze tehdy, když to situace v přirozené rodině dítěte vyžaduje. Dítě má právo žít především se svými rodiči. Pokud však rodiče nemohou o své dítě osobně pečovat – jakkoli dlouho, zpravidla však přechodně – může soud, za splnění dalších předpokladů, o této formě náhradní rodinné péče rozhodnout. Délka trvání bude podle skutečných potřeb dítěte a jeho přirozené rodiny. Pěstounskou péči je třeba odlišovat od osvojení, jehož účelem je statusová změna, tedy úplné začlenění dítěte do nové rodiny.

Osoba pěstouna musí být vždy individualizována v soudním rozhodnutí, ať už se jedná o pěstounskou péči vykonávanou jednou fyzickou osobou, případně manželi, nebo o pěstounskou péči realizovanou ve zvláštním zařízení, zejména o pěstounskou péči zajišťovanou matkou pěstounkou v SOS dětské vesničce. U pěstounské péče jde především o osobní poměr dítě – pěstoun, nahrazující nebo alespoň napodobující poměr dítě – rodič. Tím se pěstounská péče zásadně odlišuje od péče o dítě v ústavěch, případně zařízeních pro děti vyžadující okamžitou péči, zabezpečované námezdními silami (zdravotními sestrami, vychovateli a pod).

Pěstounská péče musí být zprostředkována státem, vyjma situace, kdy je budoucí pěstoun osobou dítěti příbuznou anebo osobou blízkou dítěti nebo jeho rodině. Tím je garantováno, že pěstounská péče bude ku prospěchu dítěti a bude sloužit jeho nejlepším zájmům.

Pěstounská péče není zákonem o rodině definována jako *dlouhodobá*, svěřením dítěte do pěstounské péče nedochází ke statusové změně, jak je tomu v případě osvojení. Proto rodiče zásadně zůstávají zákonnými zástupci svého dítěte umístěného do pěstounské péče, mají právo i povinnost jej vychovávat, zastupovat a spravovat jeho jmění. Dítěti se rozhodnutím o pěstounské péči nemění příjmení.

Jelikož rodinněprávní poměr rodiče – dítě, resp. přirozená rodina – dítě, nezaniká, rodiče mají vůči dítěti povinnosti a práva vyplývající z rodičovské odpovědnosti, s výjimkou práv a povinností, které zákon stanoví pěstounovi. Rodiče mají právo se s dítětem osobně a pravidelně stýkat i právo na informace o dítěti, Musí na své dítě rovněž platit výživné. Jakmile se rodinné poměry dítěte podaří spokojivě uspořádat a ozdravit, má dítě právo na osobní péči svých rodičů. Proto musí být pěstounská péče průběžně sledována a kontrolována státem.

Zákon výslovně nepreferuje příbuzné dítěte ani osoby dítěti blízké, na rozdíl od úpravy institutu svěřeni dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče. Avšak příbuzenská pěstounská péče není zakázána. Může být vykonávána např. prarodičem, tetou, zletilým sourozencem. Pěstounem se může stát pouze člověk, který má osobní předpoklady, zejména morální a zdravotní, pro zajištění řádné výchovy dítěte a který způsobem svého života a života své rodiny, v níž bude dítě vychovááno, zaručuje, že bude pěstounskou péči vykonávat ku prospěchu dítěte. Jedná se především o občanskou bezúhonnost a plno svéprávnost.

Základní povinností pěstouna je ve smyslu tohoto ustanovení povinnost *osobně* o dítě pečovat. Pod pojmem osobní péče o dítě je nutno rozumět povinnost mít dítě u sebe, zajistit péči o jeho osobu po všech stránkách (péči o zdraví dítěte, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj), včetně výchovy v užším slova smyslu dítěte. Osobní péčí o dítě se rozumí péče, která je zpravidla dítěti věnována v přirozené rodině. Pokud je dítě svěřeno do pěstounské péče jen jednoho z manželů, podílí se druhý manžel, který s ním žije ve společné domácnosti, na výchově tohoto dítěte.

Pěstounovi nevznikají práva a povinnosti tvořící obsah rodičovské zodpovědnosti, není tedy zákonným zástupcem dítěte. Práva a povinnosti rodičů mu vznikají jen v přiměřeném rozsahu, tedy v rozsahu, v jakém je fakticky omezen výkon rodičovské zodpovědnosti rodičů.

Osvojení

Osvojením se rozumí přijetí cizí osoby za vlastní. Osvojením vzniká mezi osvojitelem a osvojencem takový poměr, jaký je mezi rodiči a dětmi, a mezi osvojencem a příbuznými osvojitele poměr příbuzenský. Osvojení tedy není vnímáno jako náhradní péče o dítě, ale jako forma rodičovství. Osvojení nezletilého musí být v souladu s jeho zájmy.

Osvojitelé mají rodičovskou zodpovědnost při výchově dětí.

O osvojení nezletilého rozhoduje soud na návrh osoby, která chce dítě osvojit. O osvojení zletilého rozhodne soud na návrh osoby, která chce zletilého osvojit, k němuž se připojil zletilý, který má být osvojen.

Na základě rozhodnutí soudu o osvojení se osvojitel, popřípadě osvojitelé, zapíší do matriky jako rodič, popřípadě rodiče dítěte.

Osvojitelem se může stát pouze zletilá a svéprávná osoba, zaručuje-li svými osobními vlastnostmi a způsobem života, jakož i důvody a pohnutkami, které jí vedou k osvojení, že bude pro osvojované dítě dobrým rodičem. Zdravotní stav osvojitele nebo obou osvojitelů nesmí omezovat péči o osvojené dítě ve značné míře. Osvojiteli se mohou stát manželé nebo jeden z manželů. Výjimečně může dítě osvojit i jiná osoba; v tom případě soud též rozhodne o tom, že se z matriky vypouští zápis o druhém rodiči. Osvojují-li manželé, podávají návrh na osvojení společně jako společní osvojitelé. Dítě nemohou osvojit registrovaní partneři, nález ústavního soudu však otevřel možnost, aby o osvojení žádala osoba, která je v registrovaném partnerství.

Osvojit lze nezletilé dítě, které nenabýlo plné svéprávnosti, v určitých případech však rovněž zletilého.

Mezi osvojitelem a osvojovaným dítětem musí být přiměřený věkový rozdíl, zpravidla ne menší než šestnáct let.

Osvojení je vyloučeno mezi osobami spolu příbuznými v přímé linii a mezi sourozenci. To neplatí v případě náhradního mateřství.

O osvojení nemůže být rozhodnuto bez souhlasu dítěte, rodičů dítěte nebo osob, které jsou oprávněny dát souhlas za rodiče, popřípadě manžela osvojitele.

Souhlasu dítěte je zapotřebí, dosáhlo-li věku alespoň 12 let. Nedosáhlo-li dítě věku alespoň dvanácti let, dá jeho jménem souhlas s osvojením jeho opatrovník; opatrovníkem soud jmenuje zpravidla orgán sociálně-právní ochrany dětí.

Pokud jsou zákonnými zástupci osvojovaného dítěte jeho rodiče, je zapotřebí k osvojení jejich souhlasu. Matka osvojovaného dítěte může dát souhlas k osvojení nejdříve šest týdnů po narození dítěte. Otec osvojovaného dítěte může dát souhlas k osvojení i před uplynutím této doby, nejdříve však po narození dítěte.

Byl-li souhlas k osvojení dán s určením pro určitou osobu jako osvojitele a bude-li návrh na osvojení vzat zpět, nebo zamítnut, pozbude souhlas účinnosti. Souhlas k osvojení pozbude účinnosti vždy, nedojde-li k osvojení do šesti let ode dne, kdy byl souhlas dán. Souhlas může být rovněž odvolán, a to po dobu tří měsíců ode dne, kdy byl dán. Po uplynutí této doby lze souhlas odvolat, nebylo-li osvojované dítě ještě předáno do péče osvojitele před osvojením.

Souhlasu rodiče osvojovaného dítěte není k osvojení třeba, pokud rodič

- a) byl zbaven rodičovské odpovědnosti a zároveň práva dát souhlas k osvojení,
- b) není schopen projevit svou vůli nebo rozpoznat následky svého jednání nebo je ovládnout, nebo
- c) se zdržuje na neznámém místě a toto místo se nepodaří soudu v součinnosti s dalšími orgány veřejné moci zjistit ani při vynaložení potřebné pečlivosti.
- d) zjevně nemá o dítě zájem (neprojevuje-li soustavně o dítě opravdový zájem, a tím trvale zaviněně porušuje své povinnosti rodiče). Má se za to, že nezájem rodiče o dítě je zjevný, trvá-li alespoň tři měsíce od posledního projeveného opravdového zájmu.

Překážkou bránící osvojení bude, je-li tu někdo z blízkých příbuzných dítěte, který je ochoten a schopen o dítě pečovat a učiní v tomto smyslu návrh soudu. Soud svěří dítě do péče jeho blízkého příbuzného, je-li to v souladu se zájmy dítěte a je-li zjevné, že tato osoba je schopna o dítě pečovat.

Péče před osvojením - Se souhlasem budoucího osvojitele je možné předat mu osvojované dítě do péče ihned poté, kdy oba rodiče dali k osvojení souhlas. Před rozhodnutím o osvojení musí být dítě v péči budoucího osvojitele nejméně 6 měsíců.

Následky osvojení:

- Dítě, které bylo společně osvojeno manžely, nebo manželem svého rodiče, má postavení společného dítěte manželů; jinak má postavení dítěte osvojitele.
- Osvojitelé mají rodičovskou odpovědnost.
- Osvojením zaniká příbuzenský poměr mezi osvojencem a původní rodinou, jakož i práva a povinnosti z tohoto poměru vyplývající.
- Osvojenec má příjmení osvojitele;

Osvojitel je povinen osvojence informovat o tom, že je osvojen, a to nejpozději do zahájení povinné školní docházky.

Utajení údajů o osvojení - Osvojitel nebo osvojenec může navrhnout, aby soud rozhodl, že osvojení a jeho okolnosti mají být utajeny před rodinou původu dítěte. To obdobně platí i pro utajení pokrevního rodiče a jeho souhlasu k osvojení. Třebaže byly osvojení a jeho okolnosti nebo pokrevní rodič a jeho souhlas k osvojení utajeny, může soud rozhodnout o jejich odtajnění, odůvodňuje-li to velmi závažná situace ohrožující osvojené dítě na životě nebo na zdraví. Jakmile osvojenec nabude svéprávnosti, vznikne mu právo seznámit se s obsahem spisu, který byl veden v řízení o jeho osvojení.

Osvojení může být buď zrušitelné, nebo nezrušitelné.

Zrušitelné osvojení může soud zrušit jen z důležitých důvodů na návrh osvojenec nebo osvojitele. Osvojení lze zrušit pouze ve lhůtě 3 let od rozhodnutí o osvojení. Zrušením osvojení zaniká poměr vzniklý osvojením i povinnosti a práva z tohoto poměru vyplývající a obnovuje se předchozí příbuzenský poměr. Osvojenec bude mít opět své dřívější příjmení, ledaže prohlásí, že si stávající příjmení ponechá.

Osvojení nezrušitelné - Je-li to v souladu se zájmy dítěte, může soud na návrh osvojitele rozhodnout i před uplynutím doby tří let od rozhodnutí o osvojení, že je osvojení nezrušitelné.

Osvojení zletilého - zletilého lze osvojit, není-li to v rozporu s dobrými mravy,

- a) jestliže přirozený sourozenec osvojovaného byl osvojen tímž osvojitelem,
- b) jestliže v době podání návrhu na osvojení byl osvojovaný nezletilý,
- c) jestliže osvojitel pečoval o osvojovaného jako o vlastního již v době jeho nezletilosti nebo
- d) jestliže osvojitel hodlá osvojit dítě svého manžela.
- e) z důvodů hodných zvláštního zřetele, pokud to je přínosné pro osvojitele a osvojenec navzájem, nebo v odůvodněných případech alespoň pro jednoho z nich.

Osvojení zletilého nemá vliv na jeho příjmení. Souhlasí-li s tím osvojitel, může osvojenec připojit osvojitelovo příjmení k svému příjmení.

Vyživovací povinnost zletilého osvojenec vůči jeho předkům nebo potomkům trvá nadále jen tehdy a jen v té míře, nejsou-li jiné osoby, které mají vyživovací povinnost, popřípadě nejsou-li tyto osoby schopny své vyživovací povinnosti dostát. Osvojenec má právo na výživné vůči svým předkům nebo potomkům jen tehdy a jen v té míře, není-li osvojitel s to své vyživovací povinnosti dostát.

Osvojenec dědí po osvojiteli v první zákonné třídě dědiců, nevstupuje však v dědické právo osvojitele vůči jiným osobám.

Poručenství

Jestliže rodiče dítěte zemřeli, byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti, výkon jejich rodičovské zodpovědnosti byl pozastaven nebo byla omezena jejich svéprávnost, ustanoví soud dítěti poručníka, který bude nezletilého vychovávat, zastupovat a spravovat jeho majetek místo jeho rodičů (nejčastěji někdo z příbuzných). Do té doby vykonává poručenství orgán sociálně-právní ochrany dětí jako veřejný poručník. Poručník odpovídá soudu za řádné plnění této funkce a podléhá jeho pravidelnému doзору. Zejména je povinen podávat soudu zprávy o osobě poručenec a účty ze správy jeho jmění. Soud však může poručníka zprostit povinnosti podávat podrobné vyúčtování, nepřesahují-li výnosy jmění pravděpodobné náklady na výchovu a výživu poručenec. Poručník je povinen nejdéle do dvou měsíců po skončení svého poručenství předložit soudu závěrečný účet ze správy jmění poručenec. Této povinnosti může soud poručníka zprostit. Jakékoli rozhodnutí poručníka v podstatné věci týkající se dítěte vyžaduje schválení soudem.

Základními povinnostmi poručníka je výchova, zastupování a správa majetku dítěte. Poručník není, na rozdíl např. od pěstouna, povinen o dítě osobně pečovat; zákon to však nevylučuje. Jak však vyplývá z dalších ustanovení upravujících poručenství, rozsah oprávnění poručníka ve vztahu k dítěti je omezenější než u rodičů a na druhou stranu má poručník i povinnosti, které zákon rodičům přímo neukládá. Není vyloučeno, že dítě bude svěřeno do výchovy jiné fyzické osoby, případně do pěstounské péče nebo do ústavní výchovy, a vedle toho bude dítěti ustanoven poručník. Bude tomu tak zpravidla v případě, že rozhodnutí o svěřeni do péče jiné fyzické osoby nebo do pěstounské péče

nebo nařízení ústavní výchovy předcházelo, a teprve poté nastal zákonný důvod pro ustanovení poručníka.

Není-li to v rozporu se zájmy dítěte, ustanoví soud poručníkem především toho, koho naznačili rodiče. Nebyl-li nikdo takto doporučen, ustanoví soud poručníkem někoho z příbuzných, a nebo osob blízkých dítěti nebo jeho rodině, popřípadě jinou fyzickou osobu.

Poručník má vůči dítěti zásadně všechny povinnosti a práva jako rodič, ale nemá k dítěti vyživovací povinnost. S ohledem na osobu poručníka nebo poměry dítěte, jakož i s ohledem na to, z jakého důvodu rodiče nemají všechny povinnosti a práva, může být výjimečně okruh povinností a práv poručníka vymezen jinak.

Opatrovnictví

Soud ustanoví opatrovníka v případě střetu zájmů zákonných zástupců a dítěte nebo mezi dětmi těchto rodičů navzájem, ohrožení majetkových zájmů dítěte, omezení rodičovské zodpovědnosti a řízení o osvojení, nebo též v případech, kdy je to v zájmu dítěte z jiných důvodů třeba. Opatrovníkem zpravidla bývá orgán sociálně-právní ochrany dětí. Rozsah práv a povinností opatrovníka vymezí soud z hlediska účelu, pro který byl opatrovník ustanoven, aby ochrana zájmů nezletilého byla plně zajištěna. Opatrovník ve srovnání s poručníkem nahrazuje rodiče pouze v omezeném rozsahu, dílčím způsobem vykonává některá práva a povinnosti rodičů. Zákon rozlišuje opatrovnictví krátkodobé a dlouhodobé.

Krátkodobé opatrovnictví v podstatě zaniká splněním úkolu, pro který byl opatrovník ustanoven. Tímto opatrovníkem je:

a) kolizní opatrovník, který činí jménem dítěte právní jednání, při němž dítě nemůže být zastoupeno rodiči jako zákonnými zástupci pro hrozící střet zájmů mezi rodiči a dětmi, případně mezi dětmi těchto rodičů;

b) opatrovník v řízení o osvojení, který dává k osvojení souhlas namísto rodičů;

c) opatrovník ad hoc v případech, kdy to vyžaduje zájem dítěte na ochraně jeho práv. Jde o situace, kdy rodiče buď nemohou z objektivních důvodů dítě zastoupit (např. nemoc, déletrvající nepřítomnost rodiče jsou neznámého pobytu nebo jsou nezvěstní, probíhá řízení o jejich prohlášení za mrtvé) a zájem dítěte je ohrožen, nebo jsou nečinní pro nedostatečnou informovanost a neznalost, nebo je jejich nečinnost projevem lhostejného vztahu k dítěti, přičemž zájmy dítěte jsou ohroženy, nebo dokonce je dítě touto nečinností rodičů poškozováno. Jde zejména o děti umístěné v ústavní výchově, o něž rodiče projevují pouze formální zájem, a kde je třeba řešit např. sporné záležitosti týkající se státního občanství dítěte, podání žádosti o vydání pasu, aby dítě mohlo s dětským domovem vycestovat na ozdravný pobyt do zahraničí, případně uplatnění nároků dítěte na sociální dávky.

Dlouhodobé opatrovnictví zaniká nejpozději dosažením zletilosti dítěte, smrtí jednoho ze subjektů (absolutně v případě smrti opatrovance, relativně v případě smrti opatrovníka, kdy soud musí ustanovit opatrovníka nového), rozhodnutím soudu, případně přímo ze zákona na základě jiné skutečnosti (např. rodičům byla navrácena rodičovská zodpovědnost v plném rozsahu). Jde o následující opatrovníky:

a) zvláštní opatrovník pro správu jmění dítěte;

b) opatrovník vykonávající práva a povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti v případě, že oba rodiče nebo jediný žijící rodič byli na základě rozhodnutí soudu ve své rodičovské zodpovědnosti omezeni.

Pokud jde o osobu opatrovníka, může soud ustanovit opatrovníkem osobu fyzickou, která má k tomu příslušné předpoklady. Fyzická osoba vždy musí s ustanovením do funkce opatrovníka souhlasit, protože jinak neskýtá záruky, že bude tuto funkci vykonávat v zájmu dítěte a k jeho prospěchu. Může se jednat o osobu z okruhu příbuzných nebo známých dítěte a jeho rodiny, ale např. i o ředitele nebo

jiného pracovníka dětského domova, kurátora, pracovníka církevní organizace, mládežnické organizace, advokáta nebo daňového poradce (typicky v případě opatrovníka pro správu jmění). Nejčastěji, zejména v případě krátkodobého opatrovnictví, bývá do funkce opatrovníka ustanovován orgán sociálně právní ochrany dětí. Je-li opatrovníkem dítěte ustanoven orgán sociálněprávní ochrany dětí, bude se vždy jednat o obecní úřad obce s rozšířenou působností. Ve věcech s cizím prvkem je do funkce opatrovníka ustanovován Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí.

Svěření do péče jiné osoby

Soud svěří dítě do péče pečující osobě, nemůže-li o dítě osobně pečovat žádný z rodičů ani poručník. Dítě je zpravidla svěřeno do péče osobě příbuzné nebo dítěti blízké. Nejčastěji půjde o přechodné řešení, když rodiče nemohou dočasně o dítě pečovat.

Zvláštní opatření při výchově dítěte

Ocitne-li se dítě ve stavu nedostatku řádné péče bez ohledu na to, zda tu je či není osoba, která má právo o ně pečovat, anebo je-li život dítěte, jeho normální vývoj nebo jeho jiný důležitý zájem vážně ohrožen nebo byl-li narušen, soud upraví předběžně poměry dítěte na nezbytně nutnou dobu.

Soud může

- a) napomenout vhodným způsobem dítě, rodiče, osobu, do jejíž péče bylo dítě svěřeno, popřípadě toho, kdo narušuje řádnou péči o dítě,
- b) stanovit nad dítětem dohled a provádět jej za součinnosti školy, orgánu sociálně-právní ochrany dětí, popřípadě dalších institucí a osob, které působí zejména v místě bydliště nebo pracoviště dítěte, nebo
- c) uložit dítěti nebo rodičům omezení bránící škodlivým vlivům na jeho výchovu, zejména zákazem určitých činností.

Ústavní výchova

Ve vážných případech, kdy je výchova dítěte vážně ohrožena nebo narušena, a jiná výchovná opatření nevedla k nápravě nebo jestliže z jiných závažných důvodů nemohou rodiče výchovu dítěte zabezpečit, může soud nařídít **ústavní výchovu** nebo dítě svěřit do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Zařízeními ústavní výchovy jsou:

- Diagnostický ústav
- Dětský domov
- Dětský domov se školou
- Výchovný ústav

Ústavní výchovu lze nařídít, jsou-li výchova dítěte nebo jeho tělesný, rozumový či duševní stav, anebo jeho řádný vývoj vážně ohroženy nebo narušeny do té míry, že je to v rozporu se zájmem dítěte, anebo jsou-li tu vážné důvody, pro které rodiče dítěte nemohou jeho výchovu zabezpečit. Soud přitom vždy zvažuje, zda není na místě dát přednost svěřením dítěte do péče fyzické osoby.

Ústavní výchovu lze nařídít nejdéle na dobu tří let. Ústavní výchovu lze před uplynutím tří let od jejího nařízení opakovaně prodloužit, jestliže důvody pro nařízení ústavní výchovy stále trvají, vždy však nejdéle na dobu tří let.

V případě, že rodiče nemohou z vážných důvodů zabezpečit výchovu dětí na přechodnou dobu, svěří soud dítě do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, a to na dobu nejdéle šest měsíců.

Sociálně-právní ochrana dětí

Děti (osoby mladší 18 let) jsou považovány za osoby, které s ohledem na svou neplnou svéprávnost mnohou být ohroženy na svých právech (nemohou se dostatečně bránit). Proto stát i mezinárodní společenství vytváří opatření na ochranu práv dětí. Na vnitrostátní úrovni jde o sociálněprávní ochranu dětí, na mezinárodní úrovni o Úmluvu o právech dítěte.

Sociálně právní ochranou dětí rozumíme zejména ochranu práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu, ochranu oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění a působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny.

Základní právní normou upravující sociálněprávní ochranu dětí je Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí.

Sociálně-právní ochranou dětí se rozumí zejména

- a) ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu,
- b) ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění,
- c) působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny.

Dítětem se rozumí nezletilá osoba.

Orgány sociálně-právní ochrany

Orgán sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD) je v Česku každý ze státních orgánů, který má zákonem o sociálně-právní ochraně dětí přidělené toto postavení v sociálně-právní ochraně dětí. Jedná se především o obecní a krajské úřady. Největší rozsah pravomocí (včetně případného opatrovnictví dětí) mají obecní úřady obcí s rozšířenou působností; které mívají pro tuto kompetenci ustanovený odbor péče o děti a mládež. Sociálně-právní ochranu zajišťují orgány sociálně-právní ochrany, jimiž jsou

- a) krajské úřady,
- b) obecní úřady obcí s rozšířenou působností,
- c) obecní úřady,
- d) ministerstvo,
- e) Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí

Sociálně-právní ochranu dětí dále zajišťují

- a) obce v samostatné působnosti
- b) kraje v samostatné působnosti
- c) komise pro sociálně-právní ochranu dětí
- d) další fyzické a právnické osoby, jsou-li výkonem sociálně-právní ochrany pověřeny

Činnost orgánů sociálně-právní ochrany dětí lze rozdělit na tři základní oblasti:

- oblast náhradní rodinné péče (pěstounská péče a osvojení)

- oblast, týkající se trestné činnosti dětí a mládeže, případně závažných výchovných problémů této skupiny
- oblast týkající se terénní sociální práce, kolizního opatrovnictví a trestné činnosti spáchané na dětech a mládeži (dětí týrané a zneužívané).

Dítě vyžadující zvýšenou pozornost (ohrožené dítě)

Sociálně-právní ochrana se zaměřuje zejména na děti vyžadující zvýšenou pozornost (ohrožené děti), kterými jsou děti

a) jejichž rodiče

1. zemřeli,
2. neplní povinnosti plynoucí z rodičovské zodpovědnosti, nebo
3. nevykonávají nebo zneužívají práva plynoucí z rodičovské zodpovědnosti;

b) které byly svěřeny do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, pokud tato osoba neplní povinnosti plynoucí ze svěřeni dítěte do její výchovy;

c) které vedou zahálčivý nebo nemravný život spočívající zejména v tom, že zanedbávají školní docházku, nepracují, i když nemají dostatečný zdroj obživy, požívají alkohol nebo návykové látky, žijí se prostitutci, spáchaly trestný čin nebo, jde-li o děti mladší než 15 let, spáchaly čin, který by jinak byl trestným činem, opakovaně nebo soustavně páchají přestupky nebo jinak ohrožují občanské soužití;

d) které se opakovaně dopouští útěků od rodičů nebo jiných fyzických nebo právnických osob odpovědných za výchovu dítěte;

e) na kterých byl spáchán trestný čin;

Každý je oprávněn upozornit na závadné chování dětí jejich rodiče.

Dítě má právo požádat orgány sociálně-právní ochrany a zařízení sociálně-právní ochrany, státní orgány, pověřené osoby, školy, školská zařízení a zdravotnická zařízení o pomoc při ochraně svého života a dalších svých práv; tyto orgány, právnické a fyzické osoby a pověřené osoby jsou povinny poskytnout dítěti odpovídající pomoc. Dítě má právo požádat o pomoc i bez vědomí rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte.

Preventivní a poradenská činnost

Obecní úřad je povinen např.

- a) vyhledávat ohrožené děti
- b) působit na rodiče, aby plnily povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti
- c) projednat s rodiči odstranění nedostatků ve výchově dítěte
- d) projednat s dítětem nedostatky v jeho chování
- e) sledovat, zda je zamezováno v přístupu dětí do prostředí, které je z hlediska vývoje a výchovy ohrožující,
- f) poskytnout nebo zprostředkovat rodičům na jejich žádost poradenství při uplatňování nároků dítěte podle zvláštních právních předpisů

Obecní úřad s rozšířenou působností

- a) sleduje nepříznivé vlivy působící na děti a sleduje příčiny jejich vzniku, činí opatření k omezování působení nepříznivých vlivů na děti
- b) pomáhá rodičům při řešení výchovných nebo jiných problémů souvisejících s péčí o dítě
- c) poskytuje nebo zprostředkovává rodičům poradenství při výchově a vzdělávání dítěte a při péči o dítě zdravotně postižené
- d) v rámci poradenské činnosti pořádá přednášky a kurzy zaměřené na řešení výchovných, sociálních a jiných problémů souvisejících s péčí o dítě a jeho výchovou
- e) poskytuje osobám vhodným stát se osvojiteli nebo pěstouny poradenskou pomoc související s osvojením dítěte nebo svěřením dítěte do pěstounské péče, zejména v otázkách výchovy dítěte
- f) může uložit rodičům, ale i jiným osobám odpovědným za výchovu dítěte, povinnost využít pomoc odborného poradenského zařízení
- g) obecní úřad obce s rozšířenou působností je povinen poskytnout rodiči pomoc při umístění dítěte do zařízení pro výkon ústavní výchovy nebo do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Pomoc obecního úřadu obce s rozšířenou působností spočívá zejména v pomoci uspořádat rodinné poměry, které by umožnily návrat dítěte do rodiny, při řešení životní a sociální situace, včetně hmotné úrovně rodiny, v pomoci při spolupráci s orgány sociálního zabezpečení, úřady práce a dalšími státními a jinými orgány, a za tím účelem také zprostředkuje rodiči pomoc poradenského zařízení

Krajský úřad

- a) zajišťuje přípravu fyzických osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny k přijetí dítěte do rodiny a poskytuje těmto osobám poradenskou pomoc související s osvojením dítěte nebo svěřením dítěte do pěstounské péče včetně speciální přípravy k přijetí dítěte pěstounem na přechodnou dobu
- b) poskytuje osvojitelům nebo pěstounům poradenskou pomoc související s osvojením dítěte nebo svěřením dítěte do pěstounské péče, zejména v otázkách výchovy
- c) je povinen alespoň jednou v roce zabezpečit konzultace o výkonu pěstounské péče. Konzultací se kromě odborníků na řešení výchovných a sociálních problémů zúčastňují také pěstouni, kteří mají trvalý pobyt na území kraje. Mohou se tak podělit s budoucími pěstouny o své zkušenosti.[1]

Státní orgány, pověřené osoby, školy, školská zařízení a zdravotnická zařízení, popřípadě další zařízení určená pro děti jsou povinny oznámit bez zbytečného odkladu obecnímu úřadu skutečnosti, které nasvědčují tomu, že jde o ohrožené děti

Výchovná opatření

Obecní úřad může uložit výchovná opatření (napomenutí nezletilého, dohled, omezení) a sledovat jejich dodržování

Opatření na ochranu dětí

Obecní úřad obce s rozšířenou působností podává soudu

- a) návrh na rozhodnutí o splnění podmínky osvojení spočívající v tom, že rodiče neprojevují zájem o své dítě,
- b) návrh na omezení nebo zbavení rodičovské zodpovědnosti nebo pozastavení jejího výkonu,
- c) návrh na nařízení ústavní výchovy,
- d) návrh na prodloužení nebo zrušení ústavní výchovy
- e) návrh na zrušení těchto opatření
- f) podnět k opatřením týkajícím se výchovy dětí

Obecní úřad s rozšířenou působností rozhoduje o svěřením dítěte do

- a) péče budoucích osvojitelů
- b) péče fyzické osoby, která má zájem stát se pěstounem

Zprostředkování osvojení a pěstounské péče spočívá ve vyhledávání dětí vhodných k osvojení nebo ke svěřením do pěstounské péče a nalezení vhodných osvojitelů nebo pěstounů pro tyto děti. Zprostředkování zajišťují:

- a) krajské úřady a ministerstvo, jde-li o osvojení nebo ke svěřením do pěstounské péče v ČR
- b) Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí, jde-li o osvojení nebo ke svěřením do pěstounské péče do ciziny nebo z ciziny

Ústavní výchova a ochranná výchova

Ústavní výchova je ukládána v případech, kdy rodiče neplní své povinnosti vůči dětem a toto opatření je nezbytné k ochraně zájmů a práv dítěte. Ochranná výchova je naproti tomu ochranným opatřením, které je ukládáno dětem, dopouštějícím se jednání, které by jinak bylo trestné. Po právní moci rozhodnutí soudu o nařízení ústavní výchovy obecní úřad s rozšířenou působností sjedná dobu a místo přijetí dítěte do příslušného zařízení pro výkon ústavní výchovy; přitom vyzve rodiče nebo jiné fyzické osoby odpovědné za výchovu dítěte, aby dítě ve stanoveném termínu předali určenému zařízení. Nepodrobí-li se rodiče nebo jiné fyzické osoby odpovědné za výchovu dítěte rozhodnutí soudu, podá obecní úřad s rozšířenou působností soudu návrh na výkon rozhodnutí.

Péče o děti vyžadující zvýšenou pozornost (ohrožené děti)

Péče o ohrožené děti spočívá v poskytování pomoci při překonávání nepříznivých sociálních podmínek a výchovných vlivů, s cílem umožnit jim začlenění do společnosti, včetně začlenění pracovního.

Obecní úřad při péči o ohrožené děti

- a) zaměřuje svoji pozornost na využívání volného času těchto dětí,
- b) zaměřuje svoji pozornost na děti vyhledávající styky s fyzickými osobami nebo skupinami těchto osob požívajícími alkoholické nápoje nebo návykové látky nebo páchajícími trestnou činností,
- c) sleduje u dětí projevy nesnášenlivosti a násilí,
- d) věnuje pozornost dětem z rodin s nízkou sociální úrovní,
- e) zabraňuje pronikání nepříznivých sociálních a výchovných vlivů mezi ostatní skupiny dětí,
- f) nabízí dětem programy pro využití volného času se zřetelem k zájmům dětí a jejich možnostem,
- g) spolupracuje se školami, pověřenými osobami, zájmovými sdruženími a dalšími subjekty.

Sociálně-právní ochrana ve vztahu k cizině

Sociálně-právní ochranu ve vztahu k cizině zajišťuje Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí, který zejména

- a) vykonává funkci přijímacího a odesílacího orgánu při provádění mezinárodních smluv a plní další povinnosti vyplývající pro Českou republiku z mezinárodních smluv týkajících se sociálně-právní ochrany dítěte
- b) vykonává funkci opatrovníka dítěte,
- c) vyžaduje od příslušných orgánů a dalších právnických a fyzických osob na žádost rodičů žijících v České republice nebo orgánů sociálně-právní ochrany zprávy o poměrech dětí, které jsou občany České republiky a nemají na jejím území trvalý pobyt,
- d) zprostředkuje zaslání osobních dokladů a jiných listin do ciziny a opatřuje doklady a jiné listiny z ciziny,
- e) spolupracuje se státními orgány nebo jinými organizacemi cizího státu obdobnými Úřadu, pokud jsou řádně pověřeny ve svém státě k činnostem sociálně-právní ochrany, a je-li to účelné, také s dalšími orgány, zařízeními a právnickými osobami,

- f) pomáhá pátrat po rodičích dítěte, pokud rodiče nebo jeden z nich žijí v cizině, zjišťovat majetkové a výdělkové poměry pro stanovení výživného, zprostředkovává podávání návrhů směřujících k zabezpečení plnění vyživovací povinnosti, a to zejména návrhů na úpravu vyživovací povinnosti, výchovy a určení otcovství,
- g) pro účely osvojení v cizině a pro účely osvojení dítěte z ciziny zjišťuje, v jakém sociálním prostředí a v jakých rodinných poměrech dítě žije,
- h) plní úkoly vyplývající ze zprostředkování osvojení a jedná s příslušnými orgány, fyzickými a právními osobami, vyžaduje-li to plnění úkolů vyplývajících pro Úřad z tohoto zákona,
- i) dává souhlas k osvojení dítěte do ciziny,
- j) pomáhá pátrat po rodinných příslušnících dítěte, které podalo žádost o udělení mezinárodní ochrany, kterému byl udělen azyl nebo doplňková ochrana podle zvláštního právního předpisu a na území České republiky se nachází bez doprovodu osoby starší 18 let, která za dítě zodpovídá podle právního řádu platného na území státu, jehož občanství dítě má, nebo v případě, že je dítě osobou bez státního občanství, ve státě svého posledního bydliště.
- k) spolupracuje ve věcech rodičovské zodpovědnosti podle přímo použitelného předpisu Evropských společenství

Zařízení sociálně-právní ochrany dětí

- a) zařízení odborného poradenství pro péči o děti
- b) zařízení sociálně výchovné činnosti
- c) zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc
- d) výchovně rekreační tábory pro děti
- e) zařízení pro výkon pěstounské péče

Úmluva o právech dítěte

Úmluva o právech dítěte je mezinárodní konvence stanovující občanská, politická, ekonomická, sociální a kulturní práva dětí. Dodržování úmluvy kontroluje Výbor pro práva dítěte OSN. Byla přijata Valným shromážděním OSN 20. listopadu 1989. Ratifikovalo ji 193 států. Upravuje například uznávání osvojení.

Práva dítěte:

- právo na život
- právo na jméno
- právo poznat své rodiče a být jimi vychováván
- svoboda projevu a svobodný přístup k informacím
- svoboda myšlení a náboženského vyznání
- svoboda sdružování a pokojného shromažďování
- právo na ochranu soukromí
- právo na ochranu před násilím, ponižováním a vykořisťováním
- právo na zajištění ochrany a pomoci poskytované státem, pokud je dítě zbaveno rodinného prostředí
- duševně nebo tělesně postižené děti mají právo prožít plný a řádný život
- právo na ochranu zdraví a využívání zdravotnických zařízení
- právo na výhody sociálního zabezpečení
- právo na životní úroveň potřebnou pro jeho rozvoj
- právo na vzdělání
- právo na používání vlastního jazyka
- právo na odpočinek a volný čas
- právo na ochranu před nebezpečnou prací

K zabezpečení těchto práv je stát povinen přijmout opatření

- ke snížení dětské úmrtnosti
- k zajištění lékařské pomoci dětem

- k zajištění odpovídající péče matce před porodem
- k rozvoji zdravotní osvěty
- k poskytování pomoci rodičům se zabezpečením životních podmínek dítěte
- k zajištění bezplatného základního vzdělání pro všechny děti
- k zajištění podpory středního vzdělání, které je buďto bezplatné, nebo je dítěti v případě nutnosti poskytnuta finanční pomoc
- k zajištění poradenské služby v oblasti vzdělání a profesní přípravy
- k zajištění ochrany před užíváním narkotik
- k zajištění ochrany před sexuálním vykořisťováním (prostituce, dětská pornografie apod.)
- k zabránění únosů a obchodování s dětmi
- k ochraně dětí před mučením, omezování osobní svobody
- k zákazu trestu smrti vztahujícímu se na nezletilé
- k tomu, aby děti, které byly zadrženy pro trestný čin, byly zadrženy po nejkratší nutnou dobu a to odděleně od dospělých, a aby se jim dostalo právní pomoci
- k tomu, aby se děti do 15 let neúčastnily válečných akcí
- k podpoře začleňování dětí, se kterými bylo nelidsky zacházeno
- ke stanovení věkové hranice pro vstup do zaměstnání a délky pracovní doby nezletilých.

Rodiče mají zodpovědnost

- za výchovu dítěte
- za zabezpečení životních podmínek potřebných pro rozvoj dítěte

Výchova dítěte má

- směřovat k rozvoji talentu a schopností dítěte a přípravě na zodpovědný život
- posilovat úctu k lidským právům, vlastní kultuře a jazyku a k životnímu prostředí

Kapitola 10: Pracovní právo

Pracovní právo je souborem právních norem, které upravují společenské vztahy vznikající při zaměstnávání osob. Podle oblastí, které jsou předmětem úpravy, pracovní právo dělíme na individuální pracovní právo, kolektivní právo a právní úpravu zaměstnanosti. Základní zásady a principy pracovního práva jsou zakotveny v Listině základních práv a svobod.

Individuální pracovní právo bývá zpravidla chápáno jako soubor právních vztahů, v nichž pracovní sílu fyzické osoby občana užívá za odměnu jiný subjekt – zaměstnavatel, kterým je právnická nebo fyzická osoba. Jedná se tedy o vztahy mezi zaměstnavateli a zaměstnanci. Těžiště úpravy individuálního pracovního práva je v zákoníku práce (zákon č. 262/2006 Sb.). Nelze-li použít zákoník práce, řídí se pracovněprávní vztahy občanským zákoníkem (zák. č. 89/2012), a to vždy v souladu se základními zásadami pracovněprávních vztahů.

Druhou oblastí pracovního práva, která se v řadě případů prolíná s individuálním pracovním právem a doplňuje ho, je **kolektivní pracovní právo**. Kolektivní pracovněprávní vztahy zahrnují právní vztahy mezi subjekty, které zastupují kolektivy zaměstnanců (v ČR jsou jimi především odborové organizace a dále rady zaměstnanců), a zaměstnavateli, resp. jejich sdruženími. Součástí kolektivního pracovního práva je však též soubor norem, které jsou výsledkem smluvněprávních jednání uvedených subjektů kolektivních právních vztahů (především normativní část kolektivních smluv). Kolektivní pracovněprávní vztahy jsou právně upraveny jednak přímo v zákoníku práce, který upravuje především jejich hmotněprávní stránku, a jednak v zákoně o kolektivním vyjednávání (zákon č. 2/1991 Sb.), který upravuje především procesněprávní stránku těchto vztahů a současně stanoví subsidiární použití zákoníku práce.

Třetí oblastí, která spadá do pracovního práva, je **právní úprava zaměstnanosti**. Jedná se o regulaci vztahů, které vznikají při realizaci práva občana získávat prostředky pro své životní potřeby prací podle čl. 26 LPS (právo na zaměstnání podle § 1 ZZ). Uvedené vztahy vznikají zejména mezi občany a příslušnými státními orgány (MPSV a Úřadem práce ČR), mezi zaměstnavateli a uvedenými státními orgány a také mezi občany a zaměstnavateli. Tyto vztahy však nespádají do působnosti zákoníku práce a jsou upraveny zákonem č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, a prováděcími předpisy k tomuto zákonu.

Pracovněprávní vztahy - vztahy vznikající při výkonu závislé práce mezi zaměstnanci a zaměstnavateli a právní vztahy kolektivní povahy, které souvisejí s výkonem závislé práce. Může mít podobu

- pracovního poměru
- dohody o práci konané mimo pracovní poměr

Práva nebo povinnosti v pracovněprávních vztazích mohou být upravena odchylně od zákoníku práce jen tehdy, jestliže to tento zákon výslovně nezakazuje nebo z povahy jeho ustanovení nevyplývá, že se od něj není možné odchýlit. Občanský zákoník se na pracovněprávní vztahy použije jen tehdy, jestliže to tento zákon výslovně stanoví.

Účastníci individuálních pracovněprávních vztahů

- Zaměstnanec - způsobilost člověka (fyzické osoby) jako zaměstnance mít v pracovněprávních vztazích práva a povinnosti, jakož i způsobilost vlastními právními jednáními nabývat těchto práv a brát na sebe tyto povinnosti vzniká dnem, kdy člověk dosáhne 15 let věku; zaměstnavatel však s ní nesmí sjednat jako den nástupu do práce den, který by předcházel dni, kdy tato fyzická osoba ukončí povinnou školní docházku.
- Zaměstnavatel - právnická nebo fyzická osoba (fyzická osoba), která zaměstnává člověka v pracovněprávním vztahu.

Účastníci kolektivních pracovněprávních vztahů (dohromady tvoří tzv. tripartitu)

- zaměstnavatelé či sdružení zaměstnavatelů
- organizované kolektivy zaměstnanců (odborové organizace či zaměstnanecké rady) a jejich sdružení (odborové svazy)
- stát

Zaměstnavatelé jsou povinni zajišťovat rovné zacházení se všemi zaměstnanci, pokud jde o jejich pracovní podmínky, odměňování za práci a o poskytování jiných peněžitých plnění a plnění peněžité hodnoty, o odbornou přípravu a o příležitost dosáhnout funkčního nebo jiného postupu v zaměstnání. V pracovněprávních vztazích je zakázána jakákoliv diskriminace (přímá diskriminace, nepřímá diskriminace, obtěžování, sexuální obtěžování, pronásledování, pokyn k diskriminaci a navádění k diskriminaci). Případy, kdy je rozdílné zacházení přípustné, musí být výslovně upraveny zvláštním předpisem. (Podrobněji je o zákazu diskriminace pojednáno v přednášce z lidských práv)

Kolektivní smlouva - Právo uzavřít kolektivní smlouvu za zaměstnance má pouze odborová organizace. V kolektivní smlouvě je možné upravit mzdová nebo platová práva a ostatní práva v pracovněprávních vztazích, jakož i práva nebo povinnosti účastníků této smlouvy. Kolektivní smlouva nemůže ukládat povinnosti jednotlivým zaměstnancům. Kolektivní smlouva je závazná pro její účastníky.

Pracovní poměr

dvoustranný právní vztah, kde zaměstnavatel je povinen přidělovat zaměstnanci práci podle pracovní smlouvy (popř. vyplývající z funkce), platit mu za vykonanou práci mzdu nebo plat a vytvářet mu podmínky pro výkon práce. Zaměstnanec je naproti tomu povinen podle pokynů zaměstnavatele osobně konat práci podle pracovní smlouvy (či vyplývající z jeho funkce).

Příslib zaměstnání - nový občanský zákoník upravuje smlouvu o smlouvě budoucí, která se může uplatnit i v pracovněprávních vztazích, a to uzavřením dohody o přijetí před nástupem do zaměstnání. Touto dohodou se smluvní strany zaváží do určitého data (nejdéle však do jednoho roku) uzavřít pracovní smlouvu. Dohoda může být uzavřena i ústně. Zavázané straně pak vzniká povinnost uzavřít smlouvu bez zbytečného odkladu poté, co ji k tomu vyzve oprávněná strana. Pokud zavázaná strana povinnost uzavřít smlouvu nesplní, může se oprávněná strana obrátit na soud. Jako sankci za bezdůvodné neuzavření smlouvy (bez spravedlivého důvodu) zákon stanoví povinnost k náhradě škody.

Předsmluvní informační povinnost – před uzavřením pracovní smlouvy jsou strany povinny pravdivě a úplně informace o skutečnostech, které jsou významné pro existenci pracovního poměru a plnění povinností z pracovněprávního vztahu (požadavky na pracovní pohotovost, podmínky čerpání benefitů, jazyková vybavenost zaměstnance). Nesplnění této povinnosti zakládá nesprávně informované protistraně právo na náhradu škody.

Vznik pracovního poměru

a) pracovní smlouvou – dvoustranné právní jednání zaměstnavatele a zaměstnance – smlouva mezi zaměstnavatelem a zaměstnancem musí být uzavřena písemně (nedostatek formy však nezpůsobuje neplatnost pracovního poměru), a musí obsahovat

- druh práce, který má zaměstnanec pro zaměstnavatele vykonávat - vymezuje pracovní úkoly, které je zaměstnanec povinen vykonávat osobně. Vykonávat jiné práce je povinen jen výjimečně za podmínek stanovených zákoníkem práce. Druh práce je obecnější než pracovní náplň, tu určuje zaměstnavatel podle svých potřeb v rámci sjednaného druhu práce (např. druhem práce je administrativní činnost, pracovní náplní pak mzdová agenda, práce asistenta, personální agenda apod.)
- místo nebo místa výkonu práce - zaměstnavatel nemůže přidělovat práci v jiném místě, než je ujednáno (až na výjimky, viz dále)
- den nástupu do práce.

Kromě uvedených obligatorních náležitostí může obsahovat i další ujednání, na nichž mají strany zájem, např.:

- výši mzdy – může být sjednána smluvně, nebo určena zaměstnavatel (plat je vždy určován zaměstnavatelem). Výše mzdy i platu musí být zaměstnanci známa před vznikem pracovního poměru. Pokud není mzda uvedena v pracovní smlouvě, může být stanovena vnitřním předpisem zaměstnavatele nebo mzdovým výměrem.
- zkušební dobu – může být sjednána buď v pracovní smlouvě, nebo v samostatné dohodě, která musí být uzavřena nejpozději současně s pracovní smlouvou. Je-li sjednána zkušební doba, nesmí být delší než 3 měsíce (u vedoucího zaměstnance až šest měsíců). Zkušební doba se může prodloužit o dobu celodenních překážek v práci nebo o dobu celodenní dovolené. Zkušební doba musí být sjednána písemně, jinak je neplatná. Smyslem zkušební doby je poskytnout zaměstnavateli i zaměstnanci časový úsek, ve kterém mohou bez udání důvodu jednostranně snadno pracovní poměr ukončit. (viz zrušení pracovního poměru ve zkušební době).
- délku pracovního poměru – na dobu určitou či neurčitou – viz dále.
- konkurenční doložku - závazek, kdy se zaměstnanec zavazuje po skončení pracovního poměru zdržet výkonu výdělečné činnosti, která by byla shodná s předmětem činnosti zaměstnavatele nebo která by vůči němu měla soutěžní povahu. Toto omezení trvá nejdéle jeden rok. Součástí konkurenční doložky je však také závazek zaměstnavatele, že zaměstnanci poskytne přiměřené peněžité vyrovnání, nejméně však ve výši jedné poloviny průměrného měsíčního výdělku, za každý měsíc plnění závazku. Konkurenční doložka musí být sjednána písemně.
- povinnost zachování mlčenlivosti - povinnost zaměstnance k zachování mlčenlivosti o předmětu obchodního tajemství zaměstnavatele.
- další práva a povinnosti zaměstnavatele či zaměstnance

Jestliže zvláštní právní předpis nebo stanovy vyžadují, aby se obsazení pracovního místa uskutečnilo na základě volby příslušným orgánem, považuje se zvolení za předpoklad, který předchází sjednání pracovní smlouvy.

- b) Jmenováním - jednostranné právní jednání zaměstnavatele, jímž se zakládá pracovní poměr. Podmínkou platnosti tohoto právního jednání je souhlas zaměstnance s tímto jmenováním. Jmenováním se zakládá pracovní poměr pouze v případech vedoucího pracovního místa, tj. u vedoucích zaměstnanců. Odvoláním nebo vzdáním se pracovního místa pracovní poměr vedoucího zaměstnance nekončí, nicméně za předpokladu, že zaměstnavatel nemá pro zaměstnance obdobnou práci nebo ji zaměstnanec odmítne, zakládá výpovědní důvod. Zaměstnanec přitom nemá nárok na odstupné. Jmenováním může být založen pracovní poměr na dobu neurčitou i na dobu určitou.

Pracovní poměr lze uzavřít **na dobu neurčitou** (tj bez časového omezení) nebo **na dobu určitou**, kde trvání pracovního poměru je omezeno dobou nebo splněním určitého úkolu (např. do ukončení sklizně). Pracovní poměr je považován za sjednaný na dobu neurčitou, nebyla-li výslovně sjednána doba jeho trvání.

Doba trvání **pracovního poměru na dobu určitou** mezi týmiž smluvními stranami nesmí přesáhnout 3 roky a ode dne vzniku prvního pracovního poměru na dobu určitou může být opakována nejvýše dvakrát. Za opakování pracovního poměru na dobu určitou se považuje rovněž i jeho prodloužení. Jestliže od skončení předchozího pracovního poměru na dobu určitou uplynula doba 3 let, k předchozímu pracovnímu poměru na dobu určitou mezi týmiž smluvními stranami se nepřihlíží. To neplatí u pracovních poměrů, u nichž se předpokládá, že pracovní poměr může trvat jen po určitou dobu. Sjedná-li zaměstnavatel se zaměstnancem trvání pracovního poměru na dobu určitou v rozporu s výše uvedenými omezeními a oznámil-li zaměstnanec před uplynutím sjednané doby písemně zaměstnavateli, že trvá na tom, aby ho dále zaměstnával, platí, že se jedná o pracovní poměr na dobu neurčitou.

Zákon však umožňuje i vícenásobné řetězení pracovních poměrů na dobu určitou. To lze tehdy, jestliže jsou-li u zaměstnavatele dány vážné provozní důvody nebo důvody spočívající ve zvláštní povaze práce, na jejichž základě nelze na zaměstnavateli spravedlivě požadovat, aby zaměstnanci navrhl založení pracovního poměru na dobu neurčitou. V takovém případě neplatí omezení 3 let ani max. dvojitý opakování. Zaměstnavatel však musí takový postup dohodnout s odborovou organizací, nebo v případě neexistence odborové organizace stanovit vnitřním předpisem.

Změny pracovního poměru

Obsah pracovního poměru je možné změnit jen tehdy, dohodnou-li se zaměstnavatel a zaměstnanec na jeho změně. Změnu pracovní smlouvy je nutné provést písemně. Dohodou lze provést prakticky jakoukoliv změnu pracovního poměru (místo výkonu práce i druh práce). Zákon však připouští i možnost, že ke změně pracovního poměru dojde jednostranným právním jednáním zaměstnavatele.

Z hlediska změny pracovních podmínek vystupuje do popředí změna základních pracovních podmínek – druhu a místa výkonu práce.

Změnou druhu vykonávané práce je situace, kdy zaměstnanec má v rámci svého pracovního závazku konat jinou práci než doposud, pracovní právo toto realizuje změnou druhu práce v pracovní smlouvě nebo zvláštním institutem převedení na jinou práci. Zatímco v případě změny druhu práce v pracovní smlouvě se jedná o klasický projev smluvní vůle subjektů změnit obsah pracovního poměru, v případě převedení na jinou práci je tomu jinak.

Převedení na jinou práci - má zaměstnanci zajistit pokračování pracovního poměru i v případě, kdy dočasně nebo trvale není schopen konat práci, která odpovídá jeho pracovní smlouvě.

- zaměstnavatel je povinen převést zaměstnance na jinou práci v případech, kdy není možné připustit další výkon práce ze strany zaměstnance (zdravotní stav, těhotenství),
- zaměstnavatel může převést zaměstnance na jinou práci bez jeho souhlasu - závisí pouze na rozhodnutí zaměstnavatele, zda zaměstnance převede či nikoliv (dal-li zaměstnanci výpověď pro nesplnění kvalifikačních předpokladů či pro porušení pracovní kázně, bylo-li proti zaměstnanci zahájeno trestní řízení pro podezření z úmyslné trestné činnosti spáchané při plnění pracovních úkolů nebo v přímé souvislosti s ním ke škodě na majetku zaměstnavatele, a to na dobu do pravomocného skončení trestního řízení, pozbyl-li zaměstnanec dočasně předpoklady stanovené zvláštními právními předpisy pro výkon sjednané práce, nebo na dobu nezbytně nutnou, jestliže to je třeba k odvrácení mimořádné události, živelní události nebo jiné hrozící nehody nebo k zmírnění jejich bezprostředních následků).
- zaměstnavatel může převést zaměstnance na jinou práci pouze s jeho souhlasem, nemůže-li zaměstnanec konat práci pro prostoj nebo pro přerušování práce způsobené nepříznivými povětrnostními vlivy

Změna pracovního poměru se může týkat rovněž místa výkonu práce, přičemž může jít o změnu dočasnou či trvalou. Tuto změnu lze realizovat jednostranným právním jednáním zaměstnavatele formou přeložení, formou pracovní cesty nebo formou dočasného přidělení.

1. **Přeložení do jiného místa výkonu práce** – využívá zaměstnavatel, který má více provozoven a z provozních důvodů potřebuje, aby pro něho zaměstnanec dočasně konal práci v jeho provozovně, která však přesahuje sjednané místo výkonu práce. Zaměstnavatel je oprávněn přeložit zaměstnance k výkonu práce do jiného místa, než bylo sjednáno v pracovní smlouvě, pouze se souhlasem zaměstnance, a to jen tehdy, pokud to nezbytně vyžaduje provozní potřeba zaměstnavatele. Při přeložení vzniká zaměstnanci povinnost soustavně konat práci na jiném místě než místě dohodnutém v pracovní smlouvě. Dobu, po kterou má přeložení trvat, je třeba se zaměstnancem předem projednat. Přeložit nelze těhotné zaměstnankyně a zaměstnankyně a zaměstnance pečující o dítě ve věku do 8 let, osamělé zaměstnankyně a zaměstnance pečující o dítě mladší než 15 let a zaměstnance pečujícího o bezmocnou osobu. Tyto osoby smí zaměstnavatel přeložit jen na jejich žádost.

2. **Pracovní cesta** - umožňuje zaměstnavateli, aby z provozních důvodů vyslal zaměstnance dočasně konat práci do jiného místa. Při pracovní cestě zaměstnavatel vysílá zaměstnance k výkonu práce mimo sjednané místo výkonu práce na dobu nezbytné potřeby. Ochrana zaměstnance je obsažena v jeho souhlasu s ní a v kompenzaci, která mu přísluší v náhradě cestovních výdajů. Zaměstnavatel může vyslat zaměstnance na pracovní cestu na dobu nezbytné potřeby, a to k plnění jak jednorázového úkolu, tak úkolu déletrvajícího, vždy se však jedná o časově omezené vyslání na dobu nezbytně nutnou ke splnění účelu pracovní cesty. Doba trvání pracovní cesty není zákonem omezena, může trvat po dobu nezbytnou ke splnění jejího účelu. Souhlas zaměstnance může být udělen generálně (pro všechny případné budoucí cesty), u osob pečujících o jiné osoby (viz předchozí odstavec) však musí být individuální souhlas ke každé pracovní cestě.
3. **Dočasné přidělení** – situace, kdy zaměstnavatel svého zaměstnance dočasně přidělí k výkonu práce k jiné fyzické nebo právnické osobě. Dočasné přidělení může být realizováno přímo zaměstnavatelem, pro něhož dosud zaměstnanec práci vykonával, nebo agenturou práce, která jako zaměstnavatel pouze právně vystupuje, přičemž faktická realizace pracovněprávního vztahu zde není. Zaměstnavatel může dočasně přidělit zaměstnance k výkonu práce k jiné právnické nebo fyzické osobě jen formou agenturního zaměstnávání a dále při prohlubování nebo zvyšování kvalifikace u jiné právnické nebo fyzické osoby podle uzavřené dohody všech tří stran. Agenturní zaměstnávání znamená, že určitý subjekt (agentura práce) zprostředkovává pro uživatele práce pracovní sílu zaměstnance formou jeho zaměstnávání. Vzniká tak trojstranný vztah, tj. mezi uživatelem práce a agenturou vzniká na základě uzavření dohody o dočasném přidělení agenturou práce obchodněprávní vztah, mezi zaměstnancem a agenturou práce vzniká na základě uzavření pracovní smlouvy nebo dohody o pracovní činnosti pracovněprávní vztah, agentura se stává zaměstnavatelem, a mezi uživatelem práce a zaměstnancem se realizuje faktický výkon práce. Agentura může svého zaměstnance dočasně přidělit k výkonu práce k uživateli jen na základě písemného ujednání v pracovní smlouvě nebo v dohodě o pracovní činnosti. Agentura se zaváže zajistit svému zaměstnanci dočasný výkon práce u uživatele a zaměstnanec se zaváže tuto práci konat podle pokynů uživatele. K dočasnému přidělení je třeba písemného pokynu agentury. Dočasné přidělení končí uplynutím doby, na kterou bylo sjednáno, nebo jednostranným prohlášením uživatele či zaměstnance, případně podle podmínek sjednaných v dohodě o dočasném přidělení.

Skončení pracovního poměru

Pracovní poměr skončí:

- A. Právní událostí (událostí, která nastane nezávisle na vůli stran)
 1. uplynutím sjednané doby u pracovního poměru na dobu určitou - pracovní poměr skončí uplynutím sjednané doby. Byla-li doba trvání tohoto pracovního poměru omezena na dobu konání určitých prací, upozorní zaměstnavatel zaměstnance na skončení těchto prací včas, zpravidla alespoň 3 dny předem. Pokračuje-li zaměstnanec po uplynutí sjednané doby s vědomím zaměstnavatele dále v konání prací, platí, že se jedná o pracovní poměr na dobu neurčitou
 2. smrtí zaměstnance – pracovní poměr zaniká, mzdové peněžité nároky zaměstnance vůči zaměstnavateli však nezanikají. Do výše trojnásobku jeho průměrného měsíčního výdělku přecházejí postupně přímo na jeho manžela, děti a rodiče, jestliže s ním žili v době smrti ve společné domácnosti, předmětem dědictví se stávají, není-li těchto osob.
 3. smrtí zaměstnavatele, který je fyzickou osobou - Výjimku tvoří případy pokračování v živnosti. V těchto případech úřad práce příslušný podle místa činnosti zaměstnavatele vystaví zaměstnanci, jehož pracovní poměr smrtí zaměstnavatele zanikl, na jeho žádost potvrzení o zaměstnání.
 4. Dosažením věkové hranice - zásadně není právní událostí, která by měla za následek skončení pracovního poměru, není ani výpovědním důvodem pro zaměstnavatele. U některých povolání (soudci, státní zástupci) však znamená zánik funkce a tedy i pracovního poměru.
- B. Úředním rozhodnutím - pracovní poměr cizince nebo fyzické osoby bez státní příslušnosti, pokud k jeho skončení nedošlo již jiným způsobem, končí
 - a) dnem, kterým má skončit jejich pobyt na území České republiky

- b) dnem, kterým nabyl právní moci rozsudek ukládající těmto osobám trest vyhoštění z území České republiky,
- c) uplynutím doby, na kterou bylo vydáno povolení k zaměstnání

C. Právním jednáním (označujeme jako rozvázání pracovního poměru)

1. dvoustranným právním jednáním
 - dohoda o rozvázání pracovního poměru
2. jednostranným právním jednáním zaměstnavatele či zaměstnance
 - výpověď
 - okamžité zrušení pracovního poměru
 - zrušení pracovního poměru ve zkušební době

Dohoda o rozvázání pracovního poměru - Dohodnou-li se zaměstnavatel a zaměstnanec na rozvázání pracovního poměru, končí pracovní poměr sjednaným dnem. Dohoda musí být písemná, jinak je neplatná. V dohodě musí být uvedeny důvody rozvázání pracovního poměru, požaduje-li to zaměstnanec.

Výpověď - Výpovědi může rozvázat pracovní poměr zaměstnavatel i zaměstnanec. Výpověď musí být dána písemně a doručena druhému účastníku, jinak je neplatná. Výpověď, která byla doručena druhému účastníku, může být odvolána pouze s jeho souhlasem; odvolání výpovědi i souhlas s jejím odvoláním musí být provedeno písemně. Byla-li dána výpověď, skončí pracovní poměr uplynutím výpovědní doby. Výpovědní doba musí být stejná pro zaměstnavatele i zaměstnance a činí nejméně 2 měsíce (může však být sjednána delší výpovědní doba). Výpovědní doba začíná prvním dnem kalendářního měsíce následujícího po doručení výpovědi a končí uplynutím posledního dne příslušného kalendářního měsíce.

Výpověď daná zaměstnavatelem - Zaměstnavatel může dát zaměstnanci výpověď jen z následujících důvodů (§ 52 zákoníku práce):

- a) ruší-li se zaměstnavatel nebo jeho část,
- b) přemístí-li se zaměstnavatel nebo jeho část,
- c) stane-li se zaměstnanec nadbytečným vzhledem k rozhodnutí zaměstnavatele nebo příslušného orgánu o změně jeho úkolů, technického vybavení, o snížení stavu zaměstnanců za účelem zvýšení efektivity práce nebo o jiných organizačních změnách,
- d) nesmí-li zaměstnanec podle lékařského posudku vydaného poskytovatelem pracovnělékařských služeb nebo rozhodnutí příslušného správního orgánu, který lékařský posudek přezkoumává, dále konat dosavadní práci pro pracovní úraz, onemocnění nemocí z povolání nebo pro ohrožení touto nemocí, anebo dosáhl-li na pracovišti určeném rozhodnutím příslušného orgánu ochrany veřejného zdraví nejvyšší přípustné expozice,
- e) pozbyl-li zaměstnanec vzhledem ke svému zdravotnímu stavu podle lékařského posudku vydaného poskytovatelem pracovnělékařských služeb nebo rozhodnutí příslušného správního orgánu, který lékařský posudek přezkoumává, dlouhodobě zdravotní způsobilost,
- f) nesplňuje-li zaměstnanec předpoklady stanovené právními předpisy pro výkon sjednané práce nebo nesplňuje-li bez zavinění zaměstnavatele požadavky pro řádný výkon této práce; spočívá-li nesplňování těchto požadavků v neuspokojivých pracovních výsledcích, je možné zaměstnanci z tohoto důvodu dát výpověď, jen jestliže byl zaměstnavatelem v době posledních 12 měsíců písemně vyzván k jejich odstranění a zaměstnanec je v přiměřené době neodstranil,
- g) jsou-li u zaměstnance dány důvody, pro které by s ním zaměstnavatel mohl okamžitě zrušit pracovní poměr, nebo pro závažné porušení povinnosti vyplývající z právních předpisů vztahujících se k zaměstnancem vykonávané práci; pro soustavné (alespoň 3x) méně závažné porušování povinnosti vyplývající z právních předpisů vztahujících se k vykonávané práci je možné dát zaměstnanci výpověď, jestliže byl v době posledních 6 měsíců v souvislosti s porušením povinnosti vyplývající z právních předpisů vztahujících se k vykonávané práci písemně upozorněn na možnost výpovědi,
- h) poruší-li zaměstnanec zvláště hrubým způsobem povinnost dodržovat stanovený režim dočasné práce neschopného pojištěnce, pokud jde o povinnost zdržovat se v době dočasné pracovní

neschopnosti v místě pobytu a dodržovat dobu a rozsah povolených vycházek podle zákona o nemocenském pojištění

Zaměstnavatel nesmí dát zaměstnanci výpověď **v ochranné době**, to je

- a) v době, kdy je zaměstnanec uznán dočasně práce neschopným, pokud si tuto neschopnost úmyslně nepřivodil nebo nevznikla-li tato neschopnost jako bezprostřední následek opilosti zaměstnance nebo zneužití návykových látek,
- b) při výkonu vojenského cvičení nebo výjimečného vojenského cvičení
- c) v době, kdy je zaměstnanec dlouhodobě plně uvolněn pro výkon veřejné funkce,
- d) v době, kdy je zaměstnankyně těhotná nebo kdy zaměstnankyně čerpá mateřskou dovolenou nebo kdy zaměstnankyně nebo zaměstnanec čerpají rodičovskou dovolenou,
- e) v době, kdy je zaměstnanec, který pracuje v noci, uznán na základě lékařského posudku vydaného poskytovatelem pracovnílékařských služeb dočasně nezpůsobilým pro noční práci.

Byla-li dána zaměstnanci výpověď před počátkem ochranné doby tak, že by výpovědní doba měla uplynout v ochranné době, ochranná doba se do výpovědní doby nezapočítává; pracovní poměr skončí teprve uplynutím zbývající části výpovědní doby po skončení ochranné doby, ledaže zaměstnanec sdělí zaměstnavateli, že na prodloužení pracovního poměru netrvá.

Výpověď daná zaměstnancem - Zaměstnanec může dát zaměstnavateli výpověď z jakéhokoli důvodu nebo bez uvedení důvodu.

Okamžitě zrušení pracovního poměru zaměstnavatelem (§ 55 zákoníku práce) - Zaměstnavatel může výjimečně pracovní poměr okamžitě zrušit (bez jakékoli výpovědní doby) jen tehdy,

- a) byl-li zaměstnanec pravomocně odsouzen pro úmyslný trestný čin k nepodmíněnému trestu odnětí svobody na dobu delší než 1 rok, nebo byl-li pravomocně odsouzen pro úmyslný trestný čin spáchaný při plnění pracovních úkolů nebo v přímé souvislosti s ním k nepodmíněnému trestu odnětí svobody na dobu nejméně 6 měsíců,
- b) porušil-li zaměstnanec povinnost vyplývající z právních předpisů vztahujících se k jím vykonávané práci zvláště hrubým způsobem.

Zaměstnavatel nesmí okamžitě zrušit pracovní poměr s těhotnou zaměstnankyní, zaměstnankyní na mateřské dovolené, zaměstnancem nebo zaměstnankyní, kteří čerpají rodičovskou dovolenou.

Okamžitě zrušení pracovního poměru zaměstnancem (§ 56 zákoníku práce) - Zaměstnanec může pracovní poměr okamžitě zrušit (bez jakékoli výpovědní doby) jen, jestliže,

- a) podle lékařského posudku nemůže dále konat práci bez vážného ohrožení svého zdraví a zaměstnavatel mu neumožnil v době 15 dnů ode dne předložení tohoto posudku výkon jiné pro něho vhodné práce, nebo
- b) zaměstnavatel mu nevyplatil mzdu nebo plat nebo náhradu mzdy nebo platu anebo jakoukoli jejich část do 15 dnů po uplynutí termínu splatnosti (náleží mu odstupné) – termín splatnosti není totéž jako výplatní termín. Podle zákoníku práce je mzda splatná nejpozději poslední den měsíce následujícího po měsíci, za který se mzda vyplácí.

Okamžitě zrušení pracovního poměru zákonným zástupcem nezletilého zaměstnance (§ 56a zákoníku práce) - Zákonný zástupce nezletilého zaměstnance, který nedosáhl věku 16 let, může okamžitě zrušit pracovní poměr nezletilého zaměstnance, pokud je to nutné v zájmu vzdělání, vývoje nebo zdraví tohoto zaměstnance. K platnosti se vyžaduje přivolení soudu.

Zaměstnanec i zaměstnavatel může okamžitě zrušit pracovní poměr pouze ve lhůtě 1 či 2 měsíců (závisí na důvodu) ode dne, kdy se o důvodu k okamžitému zrušení dověděl, nejpozději do 1 roku ode dne, kdy tento důvod vznikl.

Okamžitě zrušení pracovního poměru musí zaměstnavatel i zaměstnanec provést písemně, musí v něm skutkově vymežit jeho důvod tak, aby jej nebylo možno zaměnit s jiným, a musí je ve stanovené

době doručit druhému účastníku, jinak je neplatné; uvedený důvod nesmí být dodatečně měněn. Zákonný zástupce je povinen doručit stejnopis okamžitého zrušení pracovního poměru a přivolení soudu jak zaměstnavateli, tak i nezletilému zaměstnanci.

Výpověď nebo okamžité zrušení pracovního poměru je zaměstnavatel povinen předem projednat s odborovou organizací.

Zrušení pracovního poměru ve zkušební době - Zaměstnavatel i zaměstnanec mohou zrušit pracovní poměr ve zkušební době z jakéhokoliv důvodu nebo bez uvedení důvodu. Zaměstnavatel však nemůže ve zkušební době zrušit pracovní poměr v době prvních 14 kalendářních dnů trvání dočasné pracovní neschopnosti (karantény) zaměstnance. Pracovní poměr skončí dnem doručení zrušení, není-li v něm uveden den pozdější.

Náležitosti rozvázání pracovního poměru – Jakékoliv rozvázání pracovního poměru musí být vždy písemné a musí být prokazatelně (na doručence, přes podatelnu, do datové schránky apod.) doručeno protistraně. V případě jakéhokoliv způsobu rozvázání pracovního poměru, které je vázáno na zákonné důvody, je nutné tyto důvody ve výpovědi uvést a konkretizovat. Nepostačí odkaz na zákonné ustanovení nebo uvedení právního popisu výpovědi, je nutné uvést konkrétní důvody, v nichž je naplnění zákonného znaku spatřováno (např. je-li důvodem výpovědi opilost zaměstnance na pracovišti, nepostačí uvést, že důvodem výpovědi je „závažné porušení povinnosti vyplývající z právních předpisů vztahujících se k zaměstnancem vykonávané práci“, nepostačí dokonce ani uvést, že důvodem je „opilost zaměstnance na pracovišti“. Je nutné uvést, že důvodem je skutečnost, že „zaměstnanec dne 10. 5. 2018 v 9:20 hod. vykonával svou práci, přestože kontrolou bylo zjištěno, že je pod vlivem alkoholu, kdy orientační dechovou zkouškou bylo zjištěno, že má 2 promile alkoholu v krvi, čímž ohrožoval bezpečnost svou i spoluzaměstnanců.“ Pouze důvody uvedené ve výpovědi pak mohou být předmětem soudního přezkumu a nelze je rozšiřovat.

Kromě shora uvedené obecné úpravy skončení pracovního poměru platí určité odchylky pro skončení pracovního poměru u pracovních poměrů založených jmenováním. Odvoláním z funkce ani vzdáním se funkce pracovní poměr založený jmenováním podle nekončí. Tyto skutečnosti vedou pouze ke změně druhu vykonávané práce. Zaměstnavatel v těchto případech dohodne se zaměstnancem jeho další pracovní zařazení u zaměstnavatele na jinou práci odpovídající jeho kvalifikaci, popř. na jinou pro něho vhodnou práci. Jestliže zaměstnavatel nemá pro zaměstnance takovou práci nebo ji zaměstnanec odmítl, pak je dán výpovědní důvod podle § 52 písm. c) ZPr. Odstupné však náleží jen v případě rozvázání pracovního poměru po odvolání z funkce v souvislosti s jejím zrušením v důsledku organizační změny. Jinak platí pro skončení tohoto pracovního poměru obecná úprava o skončení pracovního poměru sjednaného pracovní smlouvou.

Odstupné

Zaměstnanci, u něhož dochází k rozvázání pracovního poměru výpovědí danou zaměstnavatelem z důvodů uvedených v § 52 písm. a) až c) (organizační důvody) nebo dohodou z týchž důvodů, přísluší od zaměstnavatele při skončení pracovního poměru odstupné ve výši nejméně

- a) jednonásobku jeho průměrného výdělku, jestliže jeho pracovní poměr u zaměstnavatele trval méně než 1 rok,
- b) dvojnásobku jeho průměrného výdělku, jestliže jeho pracovní poměr u zaměstnavatele trval alespoň 1 rok a méně než 2 roky,
- c) trojnásobku jeho průměrného výdělku, jestliže jeho pracovní poměr u zaměstnavatele trval alespoň 2 roky,
- d) součtu trojnásobku jeho průměrného výdělku a částek uvedených v písmenech a) až c), jestliže dochází k rozvázání pracovního poměru v době, kdy se na zaměstnance vztahuje v kontu pracovní doby postup podle § 86 odst. 4.

Zaměstnanci, u něhož dochází k rozvázání pracovního poměru výpovědí danou zaměstnavatelem z důvodů uvedených v § 52 písm. d) (pro pracovní úraz nebo překročení maximální expozice) nebo dohodou z týchž důvodů, přísluší od zaměstnavatele při skončení pracovního poměru odstupné ve výši nejméně dvanásobku průměrného výdělku. Této povinnosti se zaměstnavatel zcela nebo zčásti zproští, jestliže prokáže, že úraz vznikl

- a) tím, že postižený zaměstnanec svým zaviněním porušil právní, nebo ostatní předpisy anebo pokyny k zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví při práci, nebo
- b) v důsledku opilosti postiženého zaměstnance nebo v důsledku zneužití jiných návykových látek,
- c) proto, že si zaměstnanec počínal v rozporu s obvyklým způsobem chování tak, že je zřejmé, že ačkoliv neporušil právní nebo ostatní předpisy anebo pokyny k zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví při práci, jednal lehkomyšlně, přestože si musel vzhledem ke své kvalifikaci a zkušenostem být vědom, že si může způsobit újmu na zdraví.

Odstupné je zaměstnavatel povinen zaměstnanci vyplatit po skončení pracovního poměru v nejbližším výplatním termínu určeném u zaměstnavatele pro výplatu mzdy nebo platu, pokud se písemně nedohodne se zaměstnancem na výplatě odstupného v den skončení pracovního poměru nebo na pozdějším termínu výplaty.

Neplatné rozvázání pracovního poměru

V případě, kdy se některá ze stran pracovního poměru domnívá, že druhá strana rozvázala pracovní vztah neoprávněně, může se domáhat žalobou určení neplatnosti takového rozvázání pracovního poměru. Neplatnost rozvázání pracovního poměru výpovědí, okamžitým zrušením, zrušením ve zkušební době nebo dohodou může jak zaměstnavatel, tak i zaměstnanec uplatnit u soudu nejpozději ve lhůtě 2 měsíců ode dne, kdy měl pracovní poměr skončit tímto rozvázáním (to neplatí v případě rodinného závodu, kde zaměstnanec může žalobu podat kdykoliv). Nebyla-li neplatnost rozvázání pracovního poměru uplatněna ve stanovené lhůtě, právo zanikne (prekluzivní lhůta). Žaloba se podává u okresního soudu. Směřuje-li žaloba proti zaměstnanci, je místně příslušný soud, v jehož obvodu má zaměstnanec bydliště. Místně příslušným soudem pro podání žaloby proti zaměstnavateli je soud, kde má zaměstnavatel, který je

- fyzickou osobou své bydliště
- právnickou osobou své sídlo, popř. soud, v jehož obvodu je umístěna organizační složka (pobočka) obchodního závodu právnické osoby,
- státem (Českou republikou), sídlo své organizační složky, která za stát zaměstnance zaměstnává.

Při posuzování platnosti výpovědi soud posuzuje, zda důvody uvedené ve výpovědi jsou pravdivé a zda mohou být důvodem pro rozvázání pracovního poměru. Důvody rozvázání pracovního poměru nelze dodatečně rozšiřovat.

Dal-li zaměstnavatel zaměstnanci neplatnou výpověď nebo zrušil-li s ním zaměstnavatel neplatně pracovní poměr okamžitě nebo ve zkušební době, a oznámil-li zaměstnanec zaměstnavateli bez zbytečného odkladu písemně, že trvá na tom, aby ho dále zaměstnával, jeho pracovní poměr trvá i nadále a zaměstnavatel je povinen poskytnout mu náhradu mzdy nebo platu. Náhrada přísluší zaměstnanci ve výši průměrného výdělku ode dne, kdy oznámil zaměstnavateli, že trvá na dalším zaměstnávání, až do doby, kdy mu zaměstnavatel umožní pokračovat v práci nebo kdy dojde k platnému skončení pracovního poměru. Přesahuje-li celková doba, za kterou by měla zaměstnanci příslušet náhrada mzdy nebo platu, 6 měsíců, může soud na návrh zaměstnavatele jeho povinnost k náhradě mzdy nebo platu za další dobu přiměřeně snížit; soud při svém rozhodování přihledne zejména k tomu, zda byl zaměstnanec mezitím jinde zaměstnán, jakou práci tam konal a jakého výdělku dosáhl nebo z jakého důvodu se do práce nezapojil.

Dal-li zaměstnanec zaměstnavateli neplatnou výpověď nebo zrušil-li neplatně zaměstnanec pracovní poměr okamžitě nebo ve zkušební době a zaměstnavatel oznámil zaměstnanci bez zbytečného odkladu písemně, že trvá na tom, aby dále konal svou práci, pracovní poměr trvá i nadále. Nevyhoví-li zaměstnanec výzvě zaměstnavatele, má zaměstnavatel právo na něm požadovat náhradu škody, která mu tím vznikla, ode dne, kdy mu oznámil, že trvá na dalším konání práce.

Při neplatné dohodě o rozvázání pracovního poměru se postupuje při posuzování práva zaměstnance na náhradu ušlé mzdy nebo platu obdobně jako při neplatné výpovědi dané zaměstnanci zaměstnavatelem. Zaměstnavatel právo na náhradu škody pro neplatnost dohody uplatňovat nesmí.

Neplatnost rozvázání pracovního poměru výpovědí, okamžitým zrušením, zrušením ve zkušební době nebo dohodou může jak zaměstnavatel, tak i zaměstnanec uplatnit u soudu nejpozději ve lhůtě 2 měsíců ode dne, kdy měl pracovní poměr skončit tímto rozvázáním. To neplatí v případě rodinného závodu, kde zaměstnanec může žalobu podat kdykoliv.

Dohody o pracích konaných mimo pracovní poměr

Dohoda o provedení práce a dohoda o pracovní činnosti mají za cíl usnadňovat zaměstnavatelům plnění jejich úkolů v případech, kdy by nebylo účelné přijímat na jejich plnění zaměstnance v pracovním poměru. Zaměstnancům, kteří chtějí vykonávat práci menšího rozsahu, resp. specifického charakteru, umožňují další výdělečnou činnost, kterou lze vhodně časově a případně prostorově skloubit s primární pracovní aktivitou. Vzhledem k charakteru doplňkových zaměstnání se při jejich uzavírání uplatňuje ve vyšší míře princip smluvní volnosti, na základě něhož účastníci zakládají právním jednáním většinu práv a povinností v právním vztahu. Pro tyto dohody je typický

- a) doplňkový charakter
- b) omezený rozsah výkonu práce
- c) slabší právní postavení zaměstnance
- d) posílení smluvní volnosti

Dohoda o provedení práce

Rozsah práce, na který se dohoda o provedení práce uzavírá, nesmí být větší než 300 hodin v kalendářním roce. Dohodou je vymezen pracovní úkol (cíl), který má „zaměstnanec“ vykonat, sjednaná odměna a zpravidla i doba, za kterou má být práce vykonána. Vzhledem k omezenému rozsahu práce a mnohdy specifickému druhu závisí skončení tohoto právního vztahu na podmínkách sjednaných v dohodě. Z hlediska právní úpravy končí tento právní vztah vzájemnou dohodou nebo splněním. Ostatní způsoby skončení je třeba mezi zaměstnavatelem a zaměstnancem sjednat. Jedná se např. o výpověď, okamžité zrušení nebo odstoupení od smlouvy.

Dohoda o pracovní činnosti

Na základě dohody o pracovní činnosti není možné vykonávat práci v rozsahu překračujícím v průměru polovinu stanovené týdenní pracovní doby. Jde o provádění opětvující se pracovní činnosti. Dodržování sjednaného a nejvýše přípustného rozsahu poloviny stanovené týdenní pracovní doby se posuzuje za celou dobu, na kterou byla dohoda o pracovní činnosti uzavřena, nejdéle však za období 52 týdnů. V dohodě o pracovní činnosti musí být uvedeny sjednané práce, sjednaný rozsah pracovní doby a doba, na kterou se dohoda uzavírá. Není-li sjednán způsob zrušení dohody o pracovní činnosti, je možné ji zrušit

- dohodou smluvních stran ke sjednanému dni;
- jednostranně může být zrušena z jakéhokoliv důvodu nebo bez uvedení důvodu s 15denní výpovědní dobou, která začíná dnem, v němž byla výpověď doručena druhé smluvní straně.
- Okamžité zrušení dohody o pracovní činnosti může být však sjednáno jen pro případy, kdy je možné okamžitě zrušit pracovní poměr

Podmínky výkonu práce

Pracovní kázeň

Přestože se v pracovním právu velmi často setkáme s pojmem pracovní kázeň, současný zákoník práce tento pojem nezná. Namísto pojmu pracovní kázeň používá zákoník práce pojem „povinnosti vyplývající z právních předpisů vztahujících se k zaměstnancem vykonávané práci“. Povinnostmi vyplývajícími z právních předpisů (pracovní kázní) lze chápat určitou kvalitu chování zaměstnance při plnění povinností vyplývajících z pracovního závazku. Zaměstnanec je povinen dodržovat jednak povinnosti, které jsou mu uloženy právními předpisy (tedy především zákoníkem práce), dále vnitřními předpisy zaměstnavatele, pracovní smlouvou a také závaznými pokyny vedoucích zaměstnanců. Pokud zaměstnanec zaviněně (úmyslně nebo z nedbalosti) poruší tyto povinnosti, jde o porušení

pracovní kázně. Zaměstnanci je stanovena obecná povinnost konat osobně podle pokynů zaměstnavatele práce podle pracovní smlouvy ve stanovené pracovní době a dodržovat povinnosti vyplývající z právních předpisů (pracovní kázeň). Porušení povinností vyplývajících z právních předpisů (pracovní kázně) může mít různou intenzitu.

- **méně závažné porušení povinnosti vyplývající z právních předpisů vztahujících se k zaměstnancem vykonávané práci.** Pokud k porušování povinností vyplývajících z právních předpisů v této intenzitě dochází soustavně a jsou-li naplněny ostatní podmínky (zaměstnanec musel být v době posledních šesti měsíců v souvislosti s porušením pracovní kázně písemně upozorněn na možnost výpovědi) je dán výpovědní důvod podle § 52 písm. g) zákoníku práce. O soustavné méně závažné porušování povinností vyplývajících z právních předpisů jde tehdy, dopustil-li se pracovník nejméně tří porušení pracovní kázně, která dosahují intenzity méně závažného porušení pracovních povinností, mezi nimiž je přiměřená časová souvislost, jestliže posouzení všech okolností případu odůvodňuje závěr, že pracovník ani v budoucnu nehodlá pracovní kázeň dodržovat. Tímto porušení může být například nesplnění příkazu, neomluvená absence, porušení zákazu kouření apod.
- **závažné porušení povinnosti vyplývajících z právních předpisů vztahujících se k zaměstnancem vykonávané práci,** které je výpovědním důvodem také podle § 52 písm. g) zákoníku práce. V tomto případě se však nevyžaduje písemné upozornění a dostačující je i jedno porušení. Praxe za závažné porušení pracovní kázně považuje déle trvající neomluvenou absenci, majetkové delikty, slovní nebo fyzické napadení spolupracovníků, nadřízených, zákazníků, požívání alkoholických nápojů v pracovní době atd.
- Nejintenzivnějším porušením povinnosti vyplývajících z právních předpisů vztahujících se k zaměstnancem vykonávané práci je **porušení povinnosti vyplývajících z právních předpisů vztahujících se k zaměstnancem vykonávané práci zvláště hrubým způsobem,** které je důvodem pro okamžité zrušení pracovního poměru podle § 55 odst. 1 písm. b) zákoníku práce. Za takové porušení se považuje například přijímání úplatků, porušení obchodního tajemství, krádež majetku zaměstnavatele ve větším rozsahu, fyzické napadení s ublížením na zdraví, v případě některých profesí (např. řidičů) i požívání alkoholu v pracovní době, atd.

Každé porušení pracovní kázně je však nutno řešit individuálně s přihlédnutím i k jiným okolnostem (např. k osobě zaměstnance, způsobené škodě, druhu vykonávané práce...).

Pracovní řád je zvláštním druhem vnitřního předpisu, který jsou povinni vydat někteří zaměstnavatelé. Pro zaměstnance škol a školských zařízení zřizovaných Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy, krajem, obcí nebo dobrovolným svazkem obcí se vydává pracovní řád formou vyhlášky, tj. obecně závazného právního předpisu. Činí tak Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy v dohodě s Ministerstvem práce a sociálních věcí. Smyslem pracovního řádu je bližší rozpracování povinností zaměstnanců, které jsou obecně zakotveny v zákoníku práce, případně ve zvláštních předpisech, v podmínkách konkrétního zaměstnavatele. Při nástupu do zaměstnání musí být zaměstnanec s pracovním řádem seznámen.

Pracovní doba a doba odpočinku

Pracovní dobou doba, v níž je zaměstnanec povinen vykonávat pro zaměstnavatele práci, a doba, v níž je zaměstnanec na pracovišti připraven k výkonu práce podle pokynů zaměstnavatele. Délka stanovené týdenní pracovní doby nesmí překročit 40 hodin týdně. U některých profesí (hornictví, směnný provoz) je pracovní doba stanovena odlišně. Pracovní doba se rozvrhuje zpravidla do pětidenního pracovního týdne. Při rozvržení pracovní doby je zaměstnavatel povinen přihlédnout k tomu, aby toto rozvržení nebylo v rozporu s hledisky bezpečné a zdraví neohrožující práce. Při rovnoměrném rozvržení pracovní doby na jednotlivé týdny nesmí délka směny přesáhnout 9 hodin; je-li mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem dohodnuta jiná úprava pracovní doby, nesmí délka směny přesáhnout 12 hodin. Při nerovnoměrném rozvržení pracovní doby nesmí délka směny přesáhnout 12 hodin. Pružné rozvržení pracovní doby se uplatňuje při rovnoměrném i nerovnoměrném rozvržení. Při pružném rozvržení pracovní doby si zaměstnanec volí sám začátek, popřípadě i konec pracovní doby v jednotlivých dnech v rámci časových úseků stanovených zaměstnavatelem (dále jen "volitelná pracovní doba"). Mezi dva úseky volitelné pracovní doby je vložen časový úsek, v němž je zaměstnanec povinen být na pracovišti (dále jen "základní pracovní doba").

Přestávka v práci a bezpečnostní přestávka - Zaměstnavatel je povinen poskytnout zaměstnanci nejdéle po 6 hodinách nepřetržité práce přestávku v práci na jídlo a oddech v trvání nejméně 30 minut; mladistvému zaměstnanci musí být tato přestávka poskytnuta nejdéle po 4,5 hodinách nepřetržité práce. Jde-li o práce, které nemohou být přerušeny, musí být zaměstnanci i bez přerušení provozu nebo práce zajištěna přiměřená doba na oddech a jídlo; tato doba se započítává do pracovní doby. Má-li zaměstnanec při výkonu práce právo na bezpečnostní přestávku podle zvláštních právních předpisů (např. řidiči), započítává se tato přestávka do pracovní doby.

Dobou odpočinku doba, která není pracovní dobou. Zaměstnavatel je povinen rozvrhnout pracovní dobu tak, aby zaměstnanec měl mezi koncem jedné směny a začátkem následující směny nepřetržitý odpočinek po dobu alespoň 12 hodin během 24 hodin po sobě jdoucích.

Dny pracovního klidu - Zaměstnavatel je povinen rozvrhnout pracovní dobu tak, aby zaměstnanec měl nepřetržitý odpočinek v týdnu během každého období 7 po sobě jdoucích kalendářních dnů v trvání alespoň 35 hodin. Nepřetržitý odpočinek v týdnu nesmí činit u mladistvého zaměstnance méně než 48 hodin. Jestliže to umožňuje provoz zaměstnavatele, stanoví se nepřetržitý odpočinek v týdnu všem zaměstnancům na stejný den a tak, aby do něho spadala neděle.

Práce přesčas - Práci přesčas může zaměstnavatel zaměstnanci nařídít jen z vážných provozních důvodů, a to i na dobu nepřetržitého odpočinku mezi dvěma směnami, popřípadě za podmínek uvedených v § 91 odst. 2 až 4 i na dny pracovního klidu. Nařízená práce přesčas nesmí u zaměstnance činit více než 8 hodin v jednotlivých týdnech a 150 hodin v kalendářním roce. Nad tento rozsah může být práce přesčas konána pouze na základě dohody se zaměstnancem.

Noční práce - Délka směny zaměstnance pracujícího v noci nesmí překročit 8 hodin v rámci 24 hodin po sobě jdoucích.

Pracovní pohotovost - Pracovní pohotovost může zaměstnavatel na zaměstnanci požadovat, jen jestliže se o tom se zaměstnancem dohodne. Za dobu pracovní pohotovosti přísluší zaměstnanci odměna (nejméně 10% průměrného výdělků). Za výkon práce v době pracovní pohotovosti přísluší zaměstnanci mzda nebo plat.

Bezpečnost a ochrana zdraví při práci

Zaměstnavatel je povinen zajistit bezpečnost a ochranu zdraví zaměstnanců při práci s ohledem na rizika možného ohrožení jejich života a zdraví, která se týkají výkonu práce (školení, pracovní a ochranné pomůcky, lékařská péče apod.).

Zaměstnanec má právo na zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví při práci, na informace o rizicích jeho práce a na informace o opatřeních na ochranu před jejich působením; informace musí být pro zaměstnance srozumitelná. Zaměstnanec je oprávněn odmítnout výkon práce, o níž má důvodně za to, že bezprostředně a závažným způsobem ohrožuje jeho život nebo zdraví, popřípadě život nebo zdraví jiných fyzických osob; takové odmítnutí není možné posuzovat jako nesplnění povinnosti zaměstnance. Zaměstnanec je povinen dbát podle svých možností o svou vlastní bezpečnost, o své zdraví i o bezpečnost a zdraví fyzických osob, kterých se bezprostředně dotýká jeho jednání, případně opomenutí při práci. Zejména je povinen účastnit se školení zajišťovaných zaměstnavatelem, dodržovat při práci stanovené pracovní postupy, používat stanovené pracovní prostředky, dopravní prostředky, osobní ochranné pracovní prostředky a ochranná zařízení a svévolně je neměnit a nevyřazovat z provozu, nepožívat alkoholické nápoje a nezneužívat jiné návykové látky na pracovištích zaměstnavatele a v pracovní době i mimo tato pracoviště, nevstupovat pod jejich vlivem na pracoviště zaměstnavatele a nekouřit na pracovištích a v jiných prostorách, kde jsou účinkům kouření vystaveni také nekuřáci, podrobit se na pokyn oprávněného vedoucího zaměstnance písemně určeného zaměstnavatelem zjištění, zda není pod vlivem alkoholu nebo jiných návykových látek.

Odměňování za práci

Za vykonanou práci přísluší zaměstnanci mzda, plat nebo odměna z dohod.

Mzda je peněžité plnění a plnění peněžité hodnoty (naturální mzda) poskytované zaměstnavatelem zaměstnanci za práci, není-li v tomto zákoně dále stanoveno jinak.

Plat je peněžité plnění poskytované za práci zaměstnanci zaměstnavatelem, kterým je

- a) stát,
- b) územní samosprávný celek,
- c) státní fond ,
- d) příspěvková organizace, jejíž náklady na platy a odměny za pracovní pohotovost jsou plně zabezpečovány z příspěvku na provoz poskytovaného z rozpočtu zřizovatele nebo z úhrad podle zvláštních právních předpisů, nebo
- e) školská právnická osoba zřízená Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy, krajem, obcí nebo dobrovolným svazkem obcí podle školského zákona

Mzda a plat se poskytují podle složitosti, odpovědnosti a namáhavosti práce, podle obtížnosti pracovních podmínek, podle pracovní výkonnosti a dosahovaných pracovních výsledků.

Odměna z dohody je peněžité plnění poskytované za práci vykonanou na základě dohody o provedení práce nebo dohody o pracovní činnosti.

Za stejnou práci nebo za práci stejné hodnoty přísluší všem zaměstnancům u zaměstnavatele stejná mzda, plat nebo odměna z dohody.

Minimální mzda je nejnižší přípustná výše odměny za práci v pracovněprávním vztahu stanovená vládním nařízením

Zaručenou mzdou je mzda, na kterou zaměstnanci vzniklo právo podle zákoníku práce, smlouvy, vnitřního předpisu, mzdového výměru nebo platového výměru. Je to nejnižší cena práce s ohledem na složitost, odpovědnost a namáhavost vykonávané práce. Zaručená mzda nesmí být nižší než minimální mzda a na rozdíl od minimální mzdy se zaručená mzda nevztahuje na dohody o pracích konaných mimo pracovní poměr a na zaměstnavatele, u kterého je mzda zaměstnanců sjednána kolektivní smlouvou s odbory.

Jak pro minimální tak pro zaručenou mzdu platí, že jestliže nedosáhne mzda nebo plat nejnižší stanovené úrovně, je zaměstnavatel povinen poskytnout zaměstnanci doplatek.

Mzda se sjednává v kolektivní smlouvě, pracovní smlouvě nebo jiné smlouvě, popřípadě ji zaměstnavatel stanoví vnitřním předpisem nebo mzdovým výměrem. Mzda musí být sjednána, stanovena nebo určena před začátkem výkonu práce, za kterou má tato mzda příslušet. Zaměstnavatel je povinen v den nástupu do práce vydat zaměstnanci písemný mzdový výměr, který obsahuje údaje o způsobu odměňování, o termínu a místě výplaty mzdy, jestliže tyto údaje neobsahuje smlouva nebo vnitřní předpis. Dojde-li ke změně skutečností uvedených ve mzdovém výměru, je zaměstnavatel povinen tuto skutečnost zaměstnanci písemně oznámit, a to nejpozději v den, kdy změna nabývá účinnosti. Za práci přesčas, noční práci, práci ve ztíženém pracovním prostředí a za práci v sobotu a v neděli náleží zaměstnanci příplatek.

Mzda se vyplácí zásadně v penězích. Naturální mzdu může zaměstnavatel poskytovat jen se souhlasem zaměstnance a za podmínek s ním dohodnutých, a to v rozsahu přiměřeném jeho potřebám. Zaměstnavatel je povinen zaměstnanci vyplatit v penězích mzdu nejméně ve výši příslušné sazby minimální mzdy nebo příslušné sazby nejnižší úrovně zaručené mzdy. Jako naturální mzda mohou být poskytovány výrobky, s výjimkou lihovin, tabákových výrobků nebo jiných návykových látek, výkony, práce nebo služby.

Plat určuje zaměstnavatel zaměstnanci podle zákona, nařízení vlády, popřípadě vnitřního předpisu. Plat není možné určit jiným způsobem v jiném složení a jiné výši, než stanoví zákoník práce a právní předpisy vydané k jeho provedení. Zaměstnanci přísluší platový tarif stanovený pro platovou třídu a platový stupeň, do kterých je zařazen, není-li v tomto zákoně dále stanoveno jinak. Zaměstnavatel zařadí zaměstnance do platové třídy (16 tříd) podle druhového vymezení prací v pracovní smlouvě a v

jeho mezích na něm požadovaných nejnáročnějších prací. Zaměstnavatel zařadí zaměstnance do platového stupně (12 stupňů) podle doby dosažené praxe, doby péče o dítě a doby výkonu vojenské základní (náhradní) služby nebo civilní služby (dále jen "započitatelná praxe"). K základnímu platu náleží zaměstnanci podle podmínek příplatek za vedení, příplatek za noční práci, příplatek za práci v sobotu a v neděli, plat nebo náhradní volno za práci přesčas, příplatek za práci ve ztíženém pracovním prostředí, zvláštní příplatek (za práci v pracovních podmínkách spojených s mimořádnou neuropsychickou zátěží, rizikem ohrožení života a zdraví nebo obtížnými pracovními režimy), příplatek za rozdělenou směnu, osobní příplatek, příplatek za přímou pedagogickou činnost nad stanovený rozsah, specializační příplatek pedagogického pracovníka, odměna za úspěšné splnění mimořádného nebo zvlášť významného pracovního úkolu,

Mzda nebo plat při výkonu jiné práce - Jestliže byl zaměstnanec převeden na jinou práci, než je sjednána, za niž přísluší nižší mzda nebo plat (pokud nejde o důvody převedení, které zaměstnanec sám zavinil), přísluší mu po dobu převedení ke mzdě nebo platu doplatek do výše průměrného výdělku, kterého dosahoval před převedením.

Překážky v práci na straně zaměstnance

- Důležité osobní překážky (karanténa, ošetřování dítěte, mateřská a rodičovská dovolená) – zaměstnanec může mít podle důvodu překážky právo na náhradu mzdy, dávky nemocenského pojištění, peněžitou pomoc v mateřství, rodičovský příspěvek, nebo pracovní volno bez náhrady mzdy
- Překážky v práci z důvodu obecného zájmu (výkon veřejné funkce, výkon občanské povinnosti svědka, tlumočnicka apod., branná povinnost, studium, dárčovství krve) - zaměstnanci náleží pracovní volno bez náhrady mzdy, v některých případech i s náhradou mzdy

Překážky v práci na straně zaměstnavatele

- Prostoje a přerušení práce způsobené nepříznivými povětrnostními vlivy – zaměstnanci náleží náhrada mzdy ve výši nejméně 80 % průměrného výdělku, pokud jsou prostoje způsobeny provozními příčinami, nebo 60 % průměrného výdělku, pokud jsou prostoje způsobeny povětrnostními vlivy nebo živelní událostí
- Jiné překážky v práci na straně zaměstnavatele (dočasné omezení odbytu apod.) – zaměstnanci náleží náhrada mzdy ve výši průměrného výdělku

Dovolená

Zaměstnanci, který vykonává zaměstnání v pracovním poměru, vzniká právo na

- a) dovolenou za kalendářní rok nebo na její poměrnou část,
- b) dovolenou za odpracované dny,
- c) dodatkovou dovolenou.

Dovolená za kalendářní rok a její poměrná část náleží zaměstnanci, který za nepřetržitého trvání pracovního poměru k témuž zaměstnavateli konal u něho práci alespoň 60 dnů v kalendářním roce. Výměra dovolené činí nejméně 4 týdny v kalendářním roce. Dovolená pedagogických pracovníků a akademických pracovníků vysokých škol činí 8 týdnů v kalendářním roce.

Dovolená za odpracované dny náleží zaměstnanci, jemuž nevzniklo právo na dovolenou za kalendářní rok ani na její poměrnou část, protože nekonal v kalendářním roce u téhož zaměstnavatele práci alespoň 60 dnů, a to v délce jedné dvanáctiny dovolené za kalendářní rok za každých 21 odpracovaných dnů v příslušném kalendářním roce.

Dodatková dovolená se poskytuje zaměstnancům v některých náročných oborech (horníci, zdravotníci ošetřující nemocné s nakažlivou formou tuberkulózy, pracovníci vystavení nepříznivým účinkům ionizujícího záření apod.),

Dobu čerpání dovolené určuje zaměstnavatel podle rozvrhu čerpání dovolené vydaného s předchozím souhlasem odborové organizace tak, aby si zaměstnanec mohl dovolenou vyčerpat zpravidla vcelku a do konce kalendářního roku, ve kterém právo na dovolenou vzniklo. Při stanovení rozvrhu čerpání dovolené je nutno přihlížet k provozním důvodům zaměstnavatele a k oprávněným zájmům zaměstnance. Poskytuje-li se zaměstnanci dovolená v několika částech, musí alespoň jedna část činit nejméně 2 týdny vcelku, pokud se zaměstnanec se zaměstnavatelem nedohodne na jiné délce čerpané dovolené. Určenou dobu čerpání dovolené je zaměstnavatel povinen písemně oznámit zaměstnanci alespoň 14 dnů předem, pokud se nedohodne se zaměstnancem na kratší době. Zaměstnavatel může v dohodě s odborovou organizací určit hromadné čerpání dovolené, jestliže je to nutné z provozních důvodů; hromadné čerpání dovolené nesmí činit více než 2 týdny a u uměleckých souborů 4 týdny. Určení hromadného čerpání dovolené z jiných než provozních důvodů není možné.

Krácení dovolené - Krátí-li zaměstnavatel zaměstnanci dovolenou za neomluveně zameškanou směnu (pracovní den), může mu dovolenou krátit o 1 až 3 dny; neomluvená zameškaná kratších částí jednotlivých směn se mohou sčítat. Při krácení dovolené musí být zaměstnanci, jehož pracovní poměr k těmto zaměstnavateli trval po celý kalendářní rok, poskytnuta dovolená alespoň v délce 2 týdnů.

Někteří zaměstnavatelé poskytují zaměstnancům nad rámec dovolené i další volné dny (např. indispoziční volno, tzv. „sick day“) – zde nejde o nárok podle zákoníku práce, ale o tzv. benefit, tedy výhodu, kterou zaměstnavatel dobrovolně poskytuje svým zaměstnancům.

Odpovědnost za škodu

Odpovědnost zaměstnance za škodu způsobenou zaměstnavateli

Odpovědnost zaměstnance za škodu způsobenou zaměstnavateli podle zákoníku práce je charakterizována tím, že se jedná zásadně o odpovědnost za zavinění, a to v řadě případů navíc s omezeným rozsahem odpovědnosti. Byla-li škoda způsobena také porušením povinností ze strany zaměstnavatele, odpovědnost zaměstnance se poměrně omezí. Rozlišují se tyto druhy odpovědnosti zaměstnance za škodu:

- a) obecná odpovědnost,
- b) odpovědnost za nesplnění povinností k odvrácení škody,
- c) odpovědnost za schodek na svěřených hodnotách, které je zaměstnanec povinen vyúčtovat,
- d) odpovědnost za ztrátu svěřených předmětů.

Obecná odpovědnost zaměstnance za škodu - zaměstnanec odpovídá zaměstnavateli za škodu, kterou mu způsobil zaviněným porušením povinností při plnění pracovních úkolů nebo v přímé souvislosti s ním. Předpokladem odpovědnosti zaměstnance za škodu zaměstnavateli je:

- vznik škody na straně zaměstnavatele,
- porušení právních povinností ze strany zaměstnance (za škodu odpovídá i zaměstnanec, který ji způsobil úmyslným jednáním proti dobrým mravům),
- příčinná souvislost mezi vznikem škody a porušením právních povinností ze strany zaměstnance (popř. úmyslným jednáním proti dobrým mravům),
- zavinění zaměstnance (ve formě úmyslu nebo nedbalosti).

Odpovídá-li zaměstnavateli za škodu několik zaměstnanců, je každý z nich povinen hradit poměrnou část škody podle míry svého zavinění. Jedná se tedy o dělenou, a nikoliv solidární odpovědnost. Zaměstnanec neodpovídá za škodu, kterou způsobil při odvrácení škody hrozící zaměstnavateli nebo nebezpečí přímo hrozícího životu nebo zdraví, jestliže tento stav sám úmyslně nevyvolal a počínal si přitom způsobem přiměřeným okolnostem

Výše náhrady škody způsobené zaměstnancem z nedbalosti je omezená a nesmí přesáhnout u jednotlivého zaměstnance částku rovnající se čtyřapůlnásobku jeho průměrného měsíčního výdělku. Toto omezení neplatí, byla-li škoda způsobena úmyslně, v opilosti, kterou si zaměstnanec sám přivodil, nebo po zneužití jiných návykových látek. Jde-li o škodu způsobenou úmyslně, může zaměstnavatel požadovat i náhradu ušlého zisku.

Z důvodů zvláštního zřetele hodných může soud náhradu škody přiměřeně snížit, a to i pod shora uvedenou hranici čtyřapůlnásobku průměrného měsíčního výdělku zaměstnance.

Odpovědnost za nesplnění povinnosti k odvrácení škody - na zaměstnanci, který vědomě ani neupozornil vedoucího zaměstnance na hrozící škodu, ani nezakročil proti hrozící škodě (tj. nesplnil prevenční povinnost), ačkoliv by tím bylo zabráněno bezprostřednímu vzniku škody, může zaměstnavatel požadovat, aby se podílel na náhradě škody v rozsahu přiměřeném okolnostem případu, pokud ji není možno uhradit jinak. Předpokladem této odpovědnosti tedy je:

- vznik škody na straně zaměstnavatele,
- porušení prevenční povinnosti upozornit na hrozící škodu, popř. proti ní zakročit,
- příčinná souvislost mezi vznikem škody a porušením prevenční povinnosti, resp. skutečnost, že splněním prevenční povinnosti by bylo zabráněno bezprostřednímu vzniku škody,
- zavinění zaměstnance, které musí být alespoň ve formě vědomé nedbalosti; pokud by se jednalo pouze o nevědomou nedbalost, odpovědnost za škodu by nevznikla,
- skutečnost, že škodu není možno uhradit jinak (např. přímý škůdce nebyl zjištěn, popř. vzhledem k omezené odpovědnosti přímý škůdce neuhradil celou skutečnou škodu).

Výše náhrady škody nesmí přesáhnout částku rovnající se trojnásobku průměrného měsíčního výdělku zaměstnance. Zaměstnanec v tomto případě vlastně nehradí škodu, ale pouze přispívá k její úhradě.

Odpovědnost za schodek na svěřených hodnotách, které je zaměstnanec povinen vyúčtovat - převzal-li na základě dohody o odpovědnosti k ochraně hodnot svěřených zaměstnanci k vyúčtování zaměstnanec odpovědnost za svěřené hotovosti, ceniny, zboží, zásoby materiálu nebo jiné hodnoty, které je povinen vyúčtovat, odpovídá za vzniklý schodek. Jedná se o přísnější (kvalifikovanou) odpovědnost zaměstnance u svěřených hodnot. Předpokladem této odpovědnosti je:

- vznik škody ve formě schodku na svěřených hodnotách,
- písemná dohoda o hmotné odpovědnosti, kterou je možno uzavřít pouze se zaměstnancem, který dovršil 18 let věku (dohoda uzavřená ústně nebo s mladším zaměstnancem by byla neplatná),
- zavinění zaměstnance, které je však presumováno. Zaměstnanec se zproští odpovědnosti zcela, popř. zčásti, jestliže prokáže, že schodek vznikl zcela nebo zčásti bez jeho zavinění, zejména že mu bylo zanedbáním povinnosti zaměstnavatele znemožněno se svěřenými hodnotami nakládat.

Pokud jde o rozsah náhrady škody, je třeba rozlišovat mezi individuální a společnou hmotnou odpovědností. U individuální hmotné odpovědnosti je zaměstnanec povinen nahradit schodek v plné výši. Při společné odpovědnosti za schodek se jednotlivým zaměstnancům určí podíl náhrady podle poměru jejich dosažených hrubých výdělků, přičemž výdělek jejich vedoucího a jeho zástupce se započítává ve dvojnásobné výši. U společné hmotné odpovědnosti nesmí podíl náhrady u jednotlivých zaměstnanců, s výjimkou vedoucího a jeho zástupce, přesáhnout částku rovnající se jejich průměrnému měsíčnímu výdělku před vznikem škody. Neuhradí-li se takto určenými podíly celá škoda, jsou povinni uhradit zbytek vedoucí a jeho zástupce podle poměru svých dosažených hrubých výdělků.

Odpovědnost za ztrátu svěřených předmětů - Předpoklady vzniku tohoto druhu odpovědnosti jsou obdobné jako u odpovědnosti za schodek na hodnotách svěřených k vyúčtování. Jedná se o:

- vznik škody, a to ve formě ztráty svěřených předmětů,
- písemné potvrzení o převzetí svěřeného předmětu (takto mohou být zaměstnanci svěřeny nástroje, ochranné pracovní prostředky a jiné podobné předměty),
- zavinění zaměstnance, které je presumováno (zaměstnanec se však může zprostit odpovědnosti zcela, popř. zčásti, jestliže prokáže, že ztráta vznikla zcela nebo zčásti bez jeho zavinění).

Odpovídá-li zaměstnanec za ztrátu svěřených předmětů, je povinen nahradit škodu způsobenou ztrátou v plné výši. Zaměstnanec se zproští odpovědnosti za ztrátu svěřených předmětů zcela nebo zčásti, jestliže prokáže, že ztráta vznikla zcela nebo zčásti bez jeho zavinění.

Odpovědnost zaměstnavatele za škodu způsobenou zaměstnanci

Odpovědnost zaměstnavatele za škodu vzniklou zaměstnanci je vždy objektivní, a toto platí dokonce i o obecné odpovědnosti zaměstnavatele za škodu. Tato skutečnost je jedním z podstatných rysů odpovědnosti za škodu v pracovním právu na rozdíl od odpovědnosti za škodu v občanském právu, kde objektivní odpovědnost za škodu je vždy zvláštním druhem odpovědnosti a obecná odpovědnost za škodu je subjektivní, tj. za zavinění.

Zaměstnavatel je povinen hradit zaměstnanci skutečnou škodu, a to v penězích, pokud škodu neodčiní uvedením v předešlý stav. Jde-li o škodu způsobenou úmyslně, může zaměstnanec požadovat i náhradu jiné škody. Dále platí, že náhradu za ztrátu na výdělků vyplácí zaměstnavatel pravidelně jednou měsíčně.

Můžeme rozlišovat následující druhy odpovědnosti zaměstnavatele za škodu způsobenou zaměstnanci podle zákoníku práce:

- a) obecná odpovědnost zaměstnavatele za škodu,
- b) odpovědnost za škodu při pracovních úrazech a nemocech z povolání,
- c) odpovědnost za škodu na odložených věcech,
- d) odpovědnost za škodu vzniklou zaměstnanci při odvracení škody.

Obecná odpovědnost za škodu - Zaměstnavatel odpovídá zaměstnanci za škodu, která mu vznikla při plnění pracovních úkolů nebo v přímé souvislosti s ním porušením právních povinností nebo úmyslným jednáním proti dobrým mravům. Předpokladem obecné odpovědnosti zaměstnavatele je tedy:

- vznik škody na straně zaměstnance při plnění pracovních úkolů nebo v přímé souvislosti s ním,
- porušení právních povinností (popř. úmyslné jednání proti dobrým mravům) ze strany kohokoliv, tzn. zaměstnavatel odpovídá za porušení povinností nejen ze své strany (resp. svých zaměstnanců), ale za porušení právních povinností kterýmkoliv dalším právním subjektem, tj. třetí osobou,
- příčinná souvislost mezi vznikem škody a porušením právních povinností.

Zaměstnavatel odpovídá zaměstnanci též za škodu, která mu vznikla mimo plnění pracovních úkolů nebo přímou souvislost s ním, pokud tuto škodu způsobili porušením právních povinností v rámci plnění úkolů zaměstnavatele zaměstnanci jednajícím jeho jménem. V takovém případě je předpokladem odpovědnosti:

- vznik škody na straně zaměstnance,
- porušení právních povinností zaměstnancem jednajícím jménem zaměstnavatele v rámci plnění jeho úkolů,
- příčinná souvislost mezi vznikem škody a porušením právních povinností.

Odpovědnost za škodu při pracovních úrazech a nemocech z povolání - je odpovědností za výsledek (resp. škodnou událost), tzn. předpokladem není porušení právní povinnosti. Zaměstnavatel odpovídá za škodu zaměstnanci při splnění následujících předpokladů:

- škoda na straně zaměstnance (popř. pozůstalých, pokud zaměstnanec následkem pracovního úrazu nebo nemoci z povolání zemřel),
- pracovní úraz nebo nemoc z povolání,
- příčinná souvislost mezi pracovním úrazem (nemocí z povolání) a vznikem škody.

Pracovní úraz - porušení zdraví, které bylo zaměstnanci způsobeno při plnění pracovních úkolů nebo v přímé souvislosti s ním, nebo pro plnění pracovních úkolů nezávisle na jeho vůli krátkodobým, náhlým a násilným působením zevních vlivů.

Nemoci z povolání - nemoci, které jsou zahrnuty v seznamu nemocí z povolání, jestliže vznikly za podmínek v něm uvedených. Za škodu vzniklou pracovním úrazem odpovídá zaměstnanci zaměstnavatel, u něhož byl zaměstnanec v době úrazu v pracovním poměru. Za škodu způsobenou zaměstnanci nemocí z povolání odpovídá zaměstnavatel, u něhož pracoval před jejím zjištěním v pracovním poměru za podmínek, za nichž vzniká nemoc z povolání, kterou byl postižen.

Shora bylo uvedeno, že odpovědnost za škodu při pracovních úrazech a nemocech z povolání je odpovědností za výsledek. Zaměstnavatel je povinen nahradit škodu, i když dodržel povinnosti vyplývající z právních a ostatních předpisů k zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví při práci. Zaměstnavatel se zproští odpovědnosti zcela, prokáže-li, že:

- škoda byla způsobena tím, že postižený zaměstnanec svým zaviněním porušil právní nebo ostatní předpisy k zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví při práci nebo pokyny k zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví při práci, ačkoliv s nimi byl řádně seznámen a jejich znalost a dodržování byly soustavně vyžadovány a kontrolovány, nebo
- škodu si přivodil postižený zaměstnanec svou opilostí nebo v důsledku zneužití jiných návykových látek a zaměstnavatel nemohl škodě zabránit.

U odpovědnosti za škodu při pracovních úrazech a nemocech z povolání, je zaměstnavatel povinen v rozsahu, ve kterém za škodu odpovídá, poskytnout zaměstnanci náhradu za:

- ztrátu na výdělků,
- bolest a ztížení společenského uplatnění,
- účelně vynaložené náklady spojené s léčením,
- věcnou škodu.

Pokud zaměstnanec následkem pracovního úrazu nebo nemoci z povolání zemřel, je zaměstnavatel povinen v rozsahu své odpovědnosti poskytnout:

- náhradu účelně vynaložených nákladů spojených s jeho léčením,
- náhradu přiměřených nákladů spojených s pohřbem,
- náhradu nákladů na výživu pozůstalých (přísluší pozůstalým, kterým zemřelý výživu poskytoval nebo byl povinen poskytovat),
- jednorázové odškodnění pozůstalých (nezaopatřenému dítěti přísluší ve výši 240 000 Kč, stejně jako pozůstalému manželovi, rodičům zemřelého zaměstnance, jestliže žili se zaměstnancem v domácnosti, náleží v úhrnné výši 240 000 Kč),
- náhradu věcné škody.

Odpovědnost za škodu na odložených věcech - Zaměstnavatel, u něhož je zaměstnanec v pracovním poměru, odpovídá za škodu na věcech, které se obvykle nosí do práce a které si u tohoto zaměstnavatele zaměstnanec odložil při plnění pracovních úkolů nebo v přímé souvislosti s ním na místě k tomu určeném nebo obvyklém.

Za věci, které do zaměstnání zaměstnanci obvykle nenosí (větší částky peněz, klenoty a jiné cennosti) a které zaměstnavatel nepřevzal do zvláštní úschovy, odpovídá zaměstnavatel jen do částky 10 000 Kč. Pokud by ovšem škoda byla způsobena jiným zaměstnancem zaměstnavatele, nebo převzal-li zaměstnavatel tyto věci do zvláštní úschovy, hradí zaměstnavatel škodu bez omezení. Nárok na náhradu škody však zanikne, jestliže o ní zaměstnanec neuvědomil zaměstnavatele bez zbytečného odkladu nejpozději ve lhůtě 15 dnů ode dne, kdy se o škodě dozvěděl.

Odpovědnost při odvracení škody - Zaměstnanec, který při odvracení škody hrozící zaměstnavateli, utrpěl věcnou škodu, má vůči němu nárok na její náhradu, jakož i na náhradu účelně vynaložených nákladů, jestliže škoda nevznikla úmyslným jednáním zaměstnance a počínal si přitom způsobem přiměřeným okolnostem.

Účast odborových organizací v pracovněprávních vztazích

Zaměstnanci v pracovněprávním vztahu mají právo na informace a projednání. Zaměstnavatel je povinen informovat zaměstnance a jednat s nimi přímo, nepůsobí-li u něj odborová organizace, rada zaměstnanců nebo zástupce pro oblast bezpečnosti a ochrany zdraví při práci (dále jen "zástupci zaměstnanců").

Radu zaměstnanců a zástupce pro oblast bezpečnosti a ochrany zdraví při práci je možné zvolit u zaměstnavatele, u něhož nepůsobí odborová organizace.

Působí-li u zaměstnavatele více odborových organizací, je zaměstnavatel povinen plnit povinnosti vůči všem odborovým organizacím, nedohodne-li se s nimi na jiném způsobu informování, projednání nebo vyslovení souhlasu.

Působí-li u zaměstnavatele více odborových organizací, jedná za zaměstnance v pracovněprávních vztazích ve vztahu k jednotlivým zaměstnancům odborová organizace, jíž je zaměstnanec členem. Za zaměstnance, který není odborově organizován, jedná v pracovněprávních vztazích odborová organizace s největším počtem členů, kteří jsou u zaměstnavatele v pracovním poměru, neurčí-li tento zaměstnanec jinak.

Zaměstnavatel je povinen informovat odborovou organizaci o

- a) ekonomické a finanční situaci zaměstnavatele a jejím pravděpodobným vývoji,
- b) činnosti zaměstnavatele, jejím pravděpodobným vývoji, jejích důsledcích na životní prostředí a jeho ekologických opatřeních,
- c) právním postavení zaměstnavatele a jeho změnách, vnitřním uspořádání a osobě oprávněné jednat za zaměstnavatele v pracovněprávních vztazích a uskutečněných změnách v předmětu činnosti zaměstnavatele,
- d) základních otázkách pracovních podmínek a jejich změnách,
- e) opatřeních, kterými zaměstnavatel zajišťuje rovné zacházení se zaměstnanci a zaměstnankyněmi a zamezení diskriminace,
- f) nabídky volných pracovních míst na dobu neurčitou, která by byla vhodná pro další pracovní zařazení zaměstnanců pracujících u zaměstnavatele v pracovním poměru uzavřeném na dobu určitou,
- g) bezpečnosti a ochraně zdraví při práci
- h) vývoji mezd nebo platů, průměrné mzdy nebo platu a jejich jednotlivých složek včetně členění podle jednotlivých profesních skupin, není-li dohodnuto jinak,

Zaměstnavatel je povinen projednat s odborovou organizací

- a) ekonomickou situaci zaměstnavatele,
- b) množství práce a pracovní tempo,
- c) změny organizace práce,
- d) systém odměňování a hodnocení zaměstnanců,
- e) systém školení a vzdělávání zaměstnanců,
- f) opatření k vytváření podmínek pro zaměstnávání fyzických osob, zejména mladistvých, osob pečujících o dítě mladší než 15 let a fyzických osob se zdravotním postižením, včetně podstatných záležitostí péče o zaměstnance, opatření ke zlepšení hygieny práce a pracovního prostředí, organizování sociálních, kulturních a tělovýchovných potřeb zaměstnanců,
- g) další opatření týkající se většího počtu zaměstnanců,

Kapitola 11: Občanské právo procesní

občanské právo procesní - odvětví práva tvořené právními předpisy, které upravují vedení občanskoprávního řízení před soudy.

Civilní proces – soudní řízení ovládané občanským právem procesním. Jde o soubor právních vztahů vznikajících v důsledku postupu soudu a dalších procesních subjektů při poskytování ochrany soukromoprávním a některým jiným právním vztahům. Civilním procesem jsou řešeny vztahy zejména soukromoprávního charakteru (vztahy vyplývající z práva občanského, rodinného, pracovního)

Soudnictví (justice) – činnost nezávislých soudů, při které jsou zákonem upravenými postupy závazným způsobem řešeny konkrétní občanskoprávní vztahy a spory tak, aby byly uvedeny do souladu s hmotným právem. Listina základních práv a svobod (čl. 36 odst. 1) zaručuje každému, aby se mohl domáhat stanoveným postupem (tedy podle norem procesního práva) domáhat ochrany svých práv u nezávislého a nestranného soudu.

Soustava soudů – organizační uspořádání soudnictví, jeho struktura a základní vztahy mezi soudy

Procesní vztahy – vynutitelné a závazné právní vztahy vyvolané procesem

Procesní subjekty – subjekty, které mohou svými úkony ovlivňovat řízení.

Procesní úkony – úkony činěné procesními subjekty

Základní principy soudnictví a civilního procesu v ČR

- nezávislost a nestrannost soudů a soudců – soudy jsou ve svém rozhodování vázány pouze zákonem
- princip zákonného soudu a soudce – nikdo nesmí být odňat svému zákonnému soudci – ve věci smí rozhodovat pouze soud věcně a místně příslušný a soudce určený rozvrhem práce
- princip rovnosti a kontradiktornosti – účastníci mají rovné postavení před soudem. K zajištění jejich rovnosti stanoví zákon účastníkům další práva – právo na použití mateřského jazyka, právo na právní pomoc, poučovací povinnost soudu, právo na osvobození od soudních poplatků)
- princip veřejnosti – soudní řízení, resp. jednání před soudem, je veřejné, veřejnost jednání může být omezena pouze ze zákonem stanovených důvodů.
- Princip ústnosti a přímosti – jednání probíhá ústně, důkazy jsou prováděny jejich přečtením či provedením při jednání a soud je při dokazování v přímém kontaktu s účastníky
- Princip hospodárnosti
- Zásada dispoziční – účastníci svými úkony proces ovládají, mohou činit návrhy, brát je zpět a měnit v průběhu řízení.
- Zásada projednací – soud provádí dokazování pouze v rozsahu tvrzení účastníků, nad jejich rámec se důkazy neprovádějí.
- Zásada volného hodnocení důkazů – zákonem není stanovena „hodnota“ jednotlivých důkazů. Soud důkazy hodnotí volně každý samostatně a všechny v jejich vzájemné souvislosti

Organizace justice v ČR

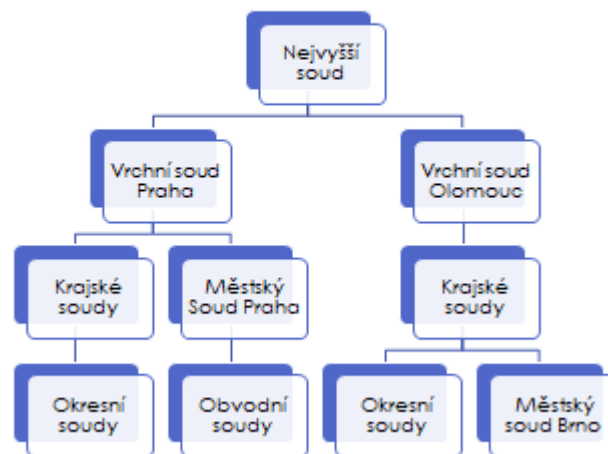
Justiční soustava v ČR je tvořena 4 stupni soudů:

- okresní soudy (postavení okresních soudů mají i obvodní soudy v jednotlivých pražských obvodech a Městský soud v Brně) – rozhodují jako soudy prvního stupně ve většině občanskoprávních i trestněprávních věcí a ve všech věcech pracovníprávních. Na okresních soudech rozhoduje buď samosoudce, nebo senát složený ze soudce (předsedy senátu) a dvou přísedících
- krajské soudy (postavení krajského soudu má i Městský soud v Praze) – rozhodují jako soudy odvolací tam, kde v prvním stupni rozhoduje okresní soud. Odvolací senát je složený ze tří

soudců. Krajské soudy dále rozhodují jako soudy prvního stupně ve vyjmenovaných věcech (nároky z autorského práva, nezákonnost stávky, spory týkající se statutárních orgánů a přeměn obchodních korporací, insolvenční řízení, apod.) a to buď v senátě složeném ze soudce (předsedy senátu) a dvou přísedících, nebo samosoudcem

- Vrchní soudy – rozhodují jako soudy odvolací tam, kde v prvním stupni rozhoduje krajský soud. Rozhodují ve tříčlenných senátech.
- Nejvyšší soud a Nejvyšší správní soud (nejvyšší správní soud v rozhoduje pouze ve správním soudnictví) – rozhoduje o mimořádných opravných prostředcích (v občanskoprávním řízení o dovoláních) ve tří či pětičlenných senátech.

Struktura soudní soustavy



Pravomoc soudů – určení okruhu problémů, o nichž soudy mohou rozhodovat. V občanském soudním řízení soudy projednávají a rozhodují spory a jiné právní věci, které vyplývají z občanskoprávních, pracovních, rodinných a obchodních vztahů, pokud je podle zákona neprojednávají a nerozhodují o nich jiné orgány.

Věcná příslušnost – určení příslušného stupně soudu, který v dané věci je oprávněn rozhodovat. V občanskoprávním řízení rozhodují jako soudy prvního stupně buď soudy okresní, nebo krajské.

Místní příslušnost – určení konkrétního soudu v soudní soustavě (podle sídla soudu), který o dané je oprávněn rozhodovat. Obecně je místně příslušným soudem pro rozhodování soud, v jehož obvodu má bydliště žalovaný. V Některých věcech je však dána zvláštní místní příslušnost (opatrovnické věci, rozvody, rozhodování o předběžných opatřeních nebo spory o nemovitosti). Řízení se koná u toho soudu, který je věcně a místně příslušný. Pro určení věcné a místní příslušnosti jsou až do skončení řízení rozhodné okolnosti, které tu jsou v době jeho zahájení.

Druhy civilního procesu:

- a) řízení nalézací – řízení, v němž soud zjišťuje a rozhoduje, který z účastníků je v práva a jaká práva a povinnosti účastníkům svěřit
 - řízení sporné
 - řízení nesporné
- b) řízení vykonávací (exekuční) – řízení, jehož účelem je realizace rozhodnutí z nalézacího řízení v případě, kdy strana povinná své povinnosti uložené rozhodnutím dobrovolně nesplnila

Prameny občanského práva procesního v ČR – Hlavní zásady procesního práva jsou upraveny v ústavě listině základních práv a svobod. Nejdůležitějšími prameny procesního práva, které poskytují

prakticky ucelenou úpravu procesu, je **občanský soudní řád** (zákon č. 99/1963 Sb.) a dále **zákon o zvláštních řízeních soudních** (č. 292/2013). K těmto zákonům se pak váží prováděcí předpisy (jednací řád pro okresní a krajské soudy, kancelářské řády). Proces je upraven i v řadě dalších zákonů (zákon o soudech a soudcích, zákon o znalcích a tlumočnících, atd.). Některé druhy civilních procesů mají specifickou právní úpravu, kde se občanský soudní řád užije pouze subsidiárně (např. insolvenční řízení upravené insolvenčním zákonem). Vykonávací řízení je vedle občanského soudního řádu upraveno rovněž v zákoně č. 120/2001 o soudních exekutorech a exekuční činnosti (**exekuční řád**)

Účastník řízení

Účastníkem řízení je ten, o jehož právech a povinnostech je v řízení rozhodováno a kdo svými procesními úkony může řízení ovlivňovat. Účastníci mají v občanském soudním řízení rovné postavení. Způsobilost být účastníkem řízení má ten, kdo má způsobilost mít práva a povinnosti; jinak jen ten, komu ji zákon přiznává.

Účastníky sporného řízení jsou žalobce a žalovaný (ve sporném řízení), případně navrhovatel a ten, o jehož právech je jednáno a ti, které zákon za účastníky označuje (v nesporném řízení). Na návrh žalobce může soud připustit, aby do řízení přistoupil další účastník. Souhlasu toho, kdo má takto do řízení vstoupit, je třeba, jestliže má vystupovat na straně žalobce. Na návrh žalobce může soud se souhlasem žalovaného připustit, aby žalobce nebo žalovaný z řízení vystoupil a aby na jeho místo vstoupil někdo jiný. Má-li být takto zaměněn žalobce, je třeba, aby s tím souhlasil i ten, kdo má na jeho místo vstoupit.

Jako **vedlejší účastník** může se vedle žalobce nebo žalovaného zúčastnit řízení ten, kdo má právní zájem na jeho výsledku.

Zástupci účastníků

- a) na základě zákona – zákonný zástupce
- b) na základě plné moci (zastoupení advokátem, notářem, odborovou organizací nebo kteroukoliv fyzickou osobou, která je svéprávná v plném rozsahu).
- c) na základě rozhodnutí (opatrovník ustanovený soudem)

Bezplatné zastoupení - V případě, že účastník řízení je nemajetný (splňuje podmínky pro osvobození od soudních poplatků) a vyžaduje to ochrana jeho zájmů (např. jde o věc složitou, u které by nebyl schopen svá stanoviska náležitě procesně bránit), může požádat soud o přidělení zástupce, který by jej zastupoval v řízení. Žádost o přidělení zástupce je možno podat ještě před podáním žaloby, v tomto případě je vhodné spojit s žádostí o osvobození od soudních poplatků. Zástupcem může být přidělen i advokát. Při rozhodování o přiznání tohoto nároku soud posuzuje majetkové a příjmové poměry účastníka, přičemž účastník je povinen na stanoveném formuláři vše po pravdě uvést. Jestliže soud v budoucnu zjistí, že sdělené údaje byly nepravdivé, nebo že se majetková či příjmová situace účastníka změnila, může nárok na bezplatné zastoupení účastníkovi odejmout. Soud nemusí žádosti vyhovět, pokud jde ze strany účastníka o „zřejmě bezúspěšné uplatňování nebo bránění práva“. Podmínkou pro ustanovení zástupce účastníku však není, aby účastníkovi bylo přiznáno osvobození od soudních poplatků. Zástupce může být ustanoven i účastníku, který o přiznání osvobození od soudních poplatků vůbec nepožádal, rozhodující je, zda k přiznání tohoto osvobození splňuje předpoklady.

Úkony účastníků - účastníci mohou provádět své procesní úkony jakoukoli formou, pokud zákon pro některé úkony nepředepisuje určitou formu. Každý úkon posuzuje soud podle jeho obsahu, i když je úkon nesprávně označen. Podání je možno učinit písemně, ústně do protokolu, v elektronické podobě, telegraficky nebo telefaxem. Každý okresní soud je povinen sepsat podání do protokolu a postoupit je bez průtahu příslušnému soudu. Takové podání má tytéž účinky, jakoby se stalo přímo u příslušného soudu. Podání učiněné telegraficky telefaxem nebo v elektronické podobě je třeba písemně doplnit nejpozději do tří dnů. K těmto podáním, pokud nebyla ve stanovené lhůtě doplněna, soud nepřihlíží.

Nalézací soudní řízení

Nalézací soudní řízení - řízení před soudem upravené občanským soudním řádem, jehož účelem je posoudit sporné otázky a závazně rozhodnout o rozsahu práv a povinností účastníků. Rozlišujeme řízení sporné a nesporné.

Činnost soudu před zahájením řízení – ještě před zahájením vlastního sporného nebo nesporného řízení mohou před soudem proběhnout některé zvláštní druhy řízení:

- smírčí řízení – české právo zná dva druhy smíru. Jednak je možné, aby účastníci navrhli ještě před zahájením sporného řízení u kteréhokoli soudu, který by byl věcně příslušný k rozhodování věci, aby provedl pokus o smír (smírčí řízení) a, došlo-li k jeho uzavření, aby rozhodl i o jeho schválení. Kromě toho připouští-li to povaha věci, mohou účastníci skončit řízení zahájené žalobou soudním smírem. Soud rozhodne o tom, zda smír schvaluje; neschválí jej, je-li v rozporu s právními předpisy. V takovém případě soud po právní moci usnesení pokračuje v řízení. Schválený smír má účinky pravomocného rozsudku.
- Řízení o určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů – narodí-li se dítě, u něhož otcovství není určeno zákonnou domněnkou svědčící manželu matky, ani souhlasným prohlášením rodičů před orgánem, který vede matriku, vyslechne předseda senátu toho, koho matka označuje za otce, zda uznává, že je otcem. Dojde-li k souhlasnému prohlášení rodičů o otcovství, uvede se to v protokolu a oznámí orgánu, který vede matriku narození, v níž je dítě zapsáno.
- předběžné opatření – před zahájením řízení může předseda senátu nařídit předběžné opatření, je-li třeba, aby zatím byly upraveny poměry účastníků, nebo je-li obava, že by výkon soudního rozhodnutí byl ohrožen. Předběžným opatřením může být účastníku uloženo např. aby platil výživné v nezbytné míře, nenakládal s určitými věcmi nebo právy, nebo něco vykonal, něčeho se zdržel nebo něco snášel.
- Zajištění důkazu – před zahájením řízení o věci samé lze na návrh zajistit důkaz, je-li obava, že později jej nebude možno provést vůbec nebo jen s velkými obtížemi.

1. Sporné řízení

Sporné řízení – typ občanského soudního řízení, kde na jedné straně stojí žalobce a na straně druhé žalovaný. Řídí se zcela občanským soudním řádem. Předmětem řízení je odstranění spornosti vzájemných práv a povinností mezi účastníky.

Sporné řízení v prvním stupni – zahajuje se na návrh, který se nazývá „žaloba“. Sporné řízení je zahájeno okamžikem, kdy žaloba je doručena věcně a místně příslušnému soudu. Z žaloby musí být patrné, kterému soudu je určena, kdo ji podává, proti komu směřuje (jméno, příjmení a bydliště účastníků, obchodní firmu nebo název a sídlo právnické osoby, označení státu a příslušné organizační složky státu, která za stát před soudem vystupuje), které věci se týká a co sleduje (vyličení rozhodujících skutečností, označení důkazů, jichž se navrhovatel dovolává, a čeho se navrhovatel domáhá), a musí být podepsáno a datováno. Žalobu je třeba předložit s potřebným počtem stejnopisů a s přílohami, tak, aby jeden stejnopis zůstal u soudu a aby každý účastník dostal jeden stejnopis

Žalobou (návrhem na zahájení řízení) lze uplatnit, aby bylo rozhodnuto zejména

- a) o osobním stavu (o rozvodu, o neplatnosti manželství, o určení, zda tu manželství je či není, o zrušení, neplatnosti nebo neexistenci registrovaného partnerství, o určení otcovství, o osvojení, o omezení svéprávnosti, o prohlášení za mrtvého);
- b) o splnění povinnosti, která vyplývá ze zákona, z právního vztahu nebo z porušení práva;
- c) o určení, zda tu právní vztah nebo právo je či není, je-li na tom naléhavý právní zájem.

Dispoziční zásada ve sporném řízení – v průběhu celého řízení účastníci ovládají řízení svými úkony. Žalobce (navrhovatel) může za řízení se souhlasem soudu měnit návrh na zahájení řízení. Žalobce (navrhovatel) může vzít za řízení zpět návrh na jeho zahájení, a to zčásti nebo zcela. Žalovaný může za řízení uplatnit svá práva proti žalobci i vzájemným návrhem.

Zkoumání podmínek řízení – před nařízením jednání ve věci soud přezkoumá, zda jsou dány podmínky řízení a zda neexistuje překážka, pro kterou není možné věc projednat. Soud odmítne podání, jehož vady nebyly přes výzvu odstraněny. V případě jiných překážek řízení (překážka litispendence, překážka res judicatae, nedostatek pravomoci) soud řízení zastaví.

Překážka litispendence - Zahájení řízení brání tomu, aby o téže věci probíhalo u soudu jiné řízení.

Překážka res judicatae – bylo-li již o stejném nároku pravomocně rozhodnuto, nemůže o stejném předmětu řízení probíhat další řízení

Průběh řízení - Jakmile bylo řízení zahájeno, postupuje v něm soud i bez dalších návrhů tak, aby věc byla co nejrychleji projednána a rozhodnuta. Přitom usiluje především o to, aby spor byl vyřešen smírně. Řízení je ovládáno zásadou projednací, proto k rozhodnutí věci je nutné nařídit jednání, k němuž soud předvolá účastníky a všechny, jejichž přítomnosti je třeba. Jednání je zásadně veřejné. Veřejnost může být pro celé jednání nebo pro jeho část vyloučena, jen kdyby veřejné projednání věci ohrozilo tajnost utajovaných informací chráněných zvláštním zákonem, obchodní tajemství, důležitý zájem účastníků nebo mravnost. Při jednání mohou účastníci činit procesní návrhy a provádějí se důkazy navržené účastníky. Účastníci jsou povinni označit důkazy k prokázání svých tvrzení. Soud rozhoduje, které z navrhovaných důkazů provede. Soud provádí zásadně jen důkazy navržené stranami (**důkazní břemeno stran**), neboť je povinností stran prokázat svá skutková tvrzení. Soud, pokud má dojem, že účastník nenavrhl potřebné důkazy, jej o této povinnosti poučí, ale z vlastní iniciativy žádné důkazy neprovádí (na rozdíl od řízení trestního, kde důkazní břemeno leží na soudu).

Koncentrace řízení – pro urychlení řízení zákon stanoví, že účastníci jsou povinni vylíčit všechna skutková tvrzení a navrhnout důkazy již při prvním jednání, k pozdějším tvrzením a důkazům soud nepřihlídně (až na výjimky).

Důkaz – za důkaz mohou sloužit všechny prostředky, jimiž lze zjistit stav věci, zejména výslech svědků, znalecký posudek, zprávy a vyjádření orgánů, fyzických a právnických osob, notářské nebo exekutorské zápisy a jiné listiny, ohledání a výslech účastníků. Každá fyzická osoba, která není účastníkem řízení, je povinna dostavit se na předvolání k soudu a vypovídat jako svědek. Musí vypovědět pravdu a nic nezamlčovat. Výpověď může odepřít jen tehdy, kdyby jí způsobila nebezpečí trestního stíhání sobě nebo osobám blízkým; o důvodnosti odepření výpovědi rozhoduje soud. Účastníka řízení lze vyslechnout pouze s jeho souhlasem. Důkazy hodnotí soud podle své úvahy, a to každý důkaz jednotlivě a všechny důkazy v jejich vzájemné souvislosti; přitom pečlivě přihlíží ke všemu, co vyšlo za řízení najevo, včetně toho, co uvedli účastníci.

Po provedení dokazování soud rozhodne ve věci rozsudkem tak, že buď vyhoví podané žalobě (rozhodne podle jejího petitu), nebo žalobu zamítne. Současně s tím rozhodne i o nákladech řízení.

Náklady řízení – náklady řízení jsou zejména hotové výdaje účastníků a jejich zástupců, včetně soudního poplatku, ušlý výdělek účastníků a jejich zákonných zástupců, náklady důkazů, odměna notáře za prováděné úkony soudního komisaře a jeho hotové výdaje, odměna správce dědictví a jeho hotové výdaje, tlumočné, náhrada za daň z přidané hodnoty a odměna za zastupování. Účastníku, který měl ve věci plný úspěch, přizná soud náhradu nákladů potřebných k účelnému uplatňování nebo bránění práva proti účastníku, který ve věci úspěch neměl. Měl-li účastník ve věci úspěch jen částečný, soud náhradu nákladů poměrně rozdělí, popřípadě vysloví, že žádný z účastníků nemá na náhradu nákladů právo. Jsou-li tu důvody hodné zvláštního zřetele, nemusí soud výjimečně náhradu nákladů řízení zcela nebo zčásti přiznat.

Osvobození od soudních poplatků – na návrh může předseda senátu přiznat účastníkovi zcela nebo zčásti osvobození od soudních poplatků, odůvodňují-li to poměry účastníka a nejde-li o svévolné nebo zřejmě bezúspěšné uplatňování nebo bránění práva. Nerozhodne-li předseda senátu jinak, vztahuje se osvobození na celé řízení a má i zpětnou účinnost; poplatky zaplacené před rozhodnutím o osvobození se však nevracejí. Byl-li účastník osvobozenému od soudních poplatků ustanoven zástupce, vztahuje se osvobození v rozsahu, v jakém bylo přiznáno, i na hotové výdaje zástupce a na odměnu za zastupování. O zřejmě bezúspěšné uplatňování nebo bránění práva se jedná zejména tehdy, jestliže již ze skutkových tvrzení účastníka, který žádá o ustanovení zástupce (aniž by bylo třeba provádět dokazování), je nepochybné, že mu ve věci nemůže být vyhověno. Svěvolným

uplatňováním nebo bráněním práva je zejména šikanozní výkon práva nebo zjevné oddalování splnění povinností, dlužníka nepochybně zavazujících. Pro přiznání osvobození je nezbytné, aby účastník takový návrh podal. Návrh lze podat společně s žalobou, nebo i kdykoliv v průběhu řízení, a to až do okamžiku pravomocného skončení řízení. Žádat lze i o částečné osvobození.

Při rozhodování o osvobození od soudních poplatků soud přihlíží k celkovým majetkovým poměrům žadatele, k výši soudního poplatku, k nákladům, které si pravděpodobně vyžádá dokazování, k povaze uplatněného nároku a k dalším podobným okolnostem. U fyzických osob bere v úvahu také jejich sociální poměry, zdravotní stav apod. Přihlédne nejen k výši příjmů žadatele a množství disponibilních finančních prostředků, ale též k jeho možnosti si tyto prostředky opatřit, jakož i k důsledkům, které by pro jeho poměry mohlo mít zaplacení příslušného soudního poplatku (nebo jiných plateb v příslušném řízení předpokládaných). Osvobození od soudních poplatků odůvodňují poměry žadatele zpravidla tehdy, nemohl-li by platit náklady bez ohrožení výživy vlastní a výživy osob, k nimž má podle zákona vyživovací povinnost. I když je věcí osobního rozhodnutí každého, zda hodlá pracovat, nemůže být zohledněna nemajetnost jako důsledek skutečnosti, že nepracuje z vlastního rozhodnutí. Nebrání-li proto žadateli o osvobození od soudních poplatků v práci nebo v jiné výdělečné činnosti zdravotní důvody nebo to, že přes evidenci u příslušného úřadu práce práci nesehnal, nebo jiné objektivní okolnosti, nelze nemajetnost jako důsledek absence příjmů z pracovního nebo obdobného poměru uvádět jako důvod pro osvobození od povinnosti platit soudní poplatky.

Rozhodnutí soudu

Soud rozhoduje ve sporném řízení buď rozsudkem (o věci samé) nebo usnesením (všechna ostatní rozhodnutí). Ve věci samé může soud rozhodnout ještě ve zkráceném řízení platebním rozkazem nebo elektronickým platebním rozkazem. Soud může překročit návrhy účastníků a přisoudit něco jiného nebo více, než čeho se domáhají, jen tehdy, jestliže řízení bylo možno zahájit i bez návrhu, nebo jestliže z právního předpisu vyplývá určitý způsob vypořádání vztahu mezi účastníky.

Rozsudek – obsah rozhodnutí ve věci samé vysloví soud ve výroku rozsudku. Ve výroku také rozhodne o povinnosti k náhradě nákladů řízení. Rozsudek se vyhláší vždy veřejně; vyhláší jej předseda senátu jménem republiky. Uvede přitom výrok rozsudku spolu s odůvodněním a poučením o odvolání a o možnosti výkonu rozhodnutí. Jakmile soud vyhlásí rozsudek, je jím vázán. Stejnopis písemného vyhotovení rozsudku se doručuje účastníkům, popřípadě jejich zástupcům do vlastních rukou.

Právní moc rozsudku – není-li rozsudek v zákonné patnáctidenní lhůtě od jeho doručení napaden odvoláním, nabyvá právní moci a stává se tak závazným pro účastníky řízení. Výrok pravomocného rozsudku, kterým bylo rozhodnuto o osobním stavu, je závazný pro každého. Jakmile bylo o věci pravomocně rozhodnuto, nemůže být v rozsahu závaznosti výroku rozsudku pro účastníky a popřípadě jiné osoby věc projednávána znovu.

Vykonatelnost rozsudku - rozsudek je vykonatelný, jakmile uplyne lhůta k plnění (není-li v rozsudku uvedeno jinak, tak tři dny po právní moci). Předběžně vykonatelné jsou rozsudky odsuzující k plnění výživného nebo pracovní odměny za poslední tři měsíce před vyhlášením rozsudku.

Rozsudek pro uznání - uzná-li žalovaný v průběhu soudního řízení nárok nebo základ nároku, který je proti němu žalobou uplatňován, rozhodne soud rozsudkem podle tohoto uznání.

Rozsudek pro zmeškání - zmešká-li žalovaný bez důvodné a včasné omluvy první jednání, které se ve věci konalo, a navrhne-li to žalobce, který se dostavil k jednání, pokládají se tvrzení žalobce obsažená v žalobě o skutkových okolnostech, týkající se sporu, za nesporná a na tomto základě může soud rozhodnout o žalobě rozsudkem pro zmeškání.

Platební rozkaz – zákon umožňuje ve sporech, kde je předmětem peněžité plnění, rozhodnout i bez nařízení jednání, pokud nárok na plnění vyplývá ze skutečností uvedených žalobcem. V takovém případě soud nevydává rozsudek, ale platební rozkaz, ve kterém žalovanému uloží, aby do 15 dnů od doručení platebního rozkazu žalobci zaplatil uplatněnou pohledávku a náklady řízení nebo aby v téže lhůtě podal odpor u soudu, který platební rozkaz vydal. Není-li odpor ve stanovené lhůtě podán,

nabývá platební rozkaz právní moci a má stejné účinky jako pravomocný rozsudek. Podáním odporu se platební rozkaz ruší a soud musí nařídít jednání. Zvláštním druhem platebního rozkazu jsou směnečný platební rozkaz, elektronický platební rozkaz a evropský platební rozkaz.

Usnesení - nestanoví-li zákon jinak, rozhoduje soud usnesením. Usnesením se rozhoduje zejména o podmínkách řízení, o zastavení nebo přerušení řízení, o odmítnutí návrhu, o změně návrhu, o vzetí návrhu zpět, o smíru, o nákladech řízení, jakož i o věcech, které se týkají vedení řízení.

Opravné prostředky – pro zajištění zákonnosti soudního řízení dává český právní řád účastníkům, jejichž návrhu nebylo plně vyhověno, domáhat se změny rozhodnutí podáním opravného prostředku. Soudní rozhodnutí podléhá pouze soudnímu přezkumu. Opravné prostředky lze rozdělit na řádné (proti nepravomocným rozhodnutím) a mimořádné (proti pravomocným rozhodnutím).

Řádné opravné prostředky

Řádným opravným prostředkem je opravný prostředek směřující proti nepravomocnému rozhodnutí.

Odvolání - Základním řádným opravným prostředkem je odvolání. Účastník může napadnout rozhodnutí okresního soudu nebo rozhodnutí (rozsudek i usnesení) krajského soudu vydané v řízení v prvním stupni odvoláním, pokud to zákon nevyklučuje. Odvoláním lze napadnout pouze výrok rozhodnutí (rozsudku i usnesení), nikoliv jeho odůvodnění. Odvolání se podává do patnácti dnů od doručení písemného vyhotovení rozhodnutí u soudu, proti jehož rozhodnutí směřuje. V odvolání musí být vedle obecných náležitostí uvedeno, proti kterému rozhodnutí směřuje, v jakém rozsahu se napadá, v čem je spatřována nesprávnost tohoto rozhodnutí nebo postupu soudu (odvolací důvod) a čeho se odvolatel domáhá (odvolací návrh). V odvolacím řízení nelze (až na výjimky) uplatňovat nová tvrzení a nové důkazy.

Podá-li ten, kdo je k tomu oprávněn, včas přípustné odvolání, nenabývá rozhodnutí právní moci, dokud o odvolání pravomocně nerozhodne odvolací soud.

Účastník se může práva odvolání také vzdát, avšak až po vyhlášení rozsudku. Dokud o odvolání nebylo rozhodnuto, je možno vzít je zpět; v takovém případě odvolací soud odvolací řízení zastaví. Vzal-li někdo odvolání zpět, nemůže je podat znovu.

O odvolání rozhoduje soud přímo nadřízený soudu, který rozhodoval v prvním stupni.

Autoremedura – soud prvního stupně, proti jehož rozhodnutí odvolání směřuje, může v některých případech podanému odvolání sám vyhovět (např. odvolání proti usnesení, kterým bylo uloženo pořádkové opatření, proti usnesení o odmítnutí žaloby, proti usnesení o předběžném opatření) apod.

Odvolací soud je vázán (až na výjimky) rozsahem podaného odvolání. Není však vázán skutkovým stavem, jak jej zjistil soud prvního stupně. O odvolání může rozhodnout tak, že

- odvolání odmítne (nebyly-li odstraněny přes výzvu jeho vady, bylo-li podáno opožděně nebo neoprávněnou osobou, není-li přípustné)
- odvolací řízení zastaví (bylo-li odvolání vzato zpět)
- potvrdí rozhodnutí soudu prvního stupně
- změní rozhodnutí soudu prvního stupně
- zruší rozhodnutí soudu prvního stupně a vrátí mu věc k novému projednání a rozhodnutí
- zruší rozhodnutí soudu prvního stupně a postoupí věc věcně příslušnému okresnímu nebo krajskému soudu, popřípadě soudu zřízenému k projednávání a rozhodování věcí určitého druhu,
- zruší rozhodnutí soudu prvního stupně a rozhodne o zastavení řízení, jestliže je tu takový nedostatek podmínek řízení, který nelze odstranit (§ 104 odst. 1);

Odvolací soud rozhodne současně o nákladech odvolacího řízení.

Odpor – podává se proti platebnímu rozkazu (v i elektronickému a evropskému, nikoliv však směnečnému). V případě platebního rozkazu a elektronického platebního rozkazu se odpor podává do 15 dnů ode dne doručení platebního rozkazu, v případě evropského platebního rozkazu do 30 dnů. Podáním odporu se platební rozkaz automaticky ruší a soud ve věci nařídí jednání, ve kterém rozhodne rozsudkem. Je zvláštním druhem opravného prostředku).

Námítky – podávají se proti směnečnému platebnímu rozkazu do tří dnů od jeho doručení. O námítkách nařídí soud jednání.

Mimořádné opravné prostředky

Mimořádným opravným prostředkem je opravný prostředek směřující proti pravomocnému rozhodnutí.

Žalobou na obnovu řízení účastník může napadnout pravomocný rozsudek nebo pravomocné usnesení, kterým bylo rozhodnuto ve věci samé, jsou-li tu skutečnosti, rozhodnutí nebo důkazy, které nemohly být použity nebo provedeny v původním řízení, pokud mohou přivodit pro něho příznivější rozhodnutí ve věci. Žalobou na obnovu řízení účastník může napadnout také pravomocné usnesení, kterým byl schválen smír, pravomocný platební rozkaz, pravomocný rozsudek pro uznání a pravomocný rozsudek pro zmeškání.

Žaloba na obnovu řízení musí být podána ve lhůtě tří měsíců od té doby, kdy ten, kdo obnovu navrhuje, se dozvěděl o důvodu obnovy, nebo od té doby, kdy jej mohl uplatnit; Po třech letech od právní moci napadeného rozhodnutí může být žaloba na obnovu řízení podána jen tehdy, jestliže trestní rozsudek nebo rozhodnutí o přestupku nebo jiném správním deliktu, na jejichž podkladě bylo v občanském soudním řízení přiznáno právo, byly později podle příslušných právních předpisů zrušeny.

O žalobě na obnovu řízení rozhoduje soud, který rozhodoval v prvním stupni.

Žalobu na obnovu řízení soud usnesením buď zamítne nebo povolí obnovu řízení. Povoláním obnovy řízení odkládá se vykonatelnost napadeného rozhodnutí. Soud prvního stupně pak věc znovu bez dalšího návrhu projedná; přihlédne přitom ke všemu, co vyšlo najevo v původním řízení nebo při projednávání žaloby. Shledá-li soud napadené rozhodnutí věcně správným, zamítne usnesením návrh na jeho změnu. Jestliže soud napadené rozhodnutí ve věci samé změní, nové rozhodnutí nahradí původní rozhodnutí.

Žalobou pro zmatečnost účastník může napadnout pravomocné rozhodnutí soudu prvního stupně nebo odvolacího soudu, kterým bylo řízení skončeno, jestliže

- bylo rozhodnuto ve věci, která nenáleží do pravomoci soudů,
- ten, kdo v řízení vystupoval jako účastník, neměl způsobilost být účastníkem řízení,
- účastník řízení neměl procesní způsobilost nebo nemohl před soudem vystupovat a nebyl řádně zastoupen,
- nebyl podán návrh na zahájení řízení, ačkoliv podle zákona ho bylo třeba,
- rozhodoval vyloučený soudce nebo přísedící,
- soud byl nesprávně obsazen, ledaže místo samosoudce rozhodoval senát,
- bylo rozhodnuto v neprospěch účastníka v důsledku trestného činu soudce nebo přísedícího.
- v téže věci bylo již dříve zahájeno řízení,
- v téže věci bylo dříve pravomocně rozhodnuto,
- odvolacím soudem byl pravomocně zamítnut návrh na nařízení výkonu těchto rozhodnutí z důvodu, že povinnosti rozsudkem, usnesením nebo platebním rozkazem uložené nelze vykonat
- účastníku byla v průběhu řízení nesprávným postupem soudu odňata možnost jednat před soudem

Lhůta pro podání žaloby pro zmatečnost je různá v závislosti na důvodu žaloby. Obecně musí být žaloba pro zmatečnost podána ve lhůtě tří měsíců od doručení napadeného rozhodnutí. Jinak zpravidla ve lhůtě tří měsíců od okamžiku, kdy se účastník o důvodu dozvěděl, nejpozději do tří let od právní moci rozhodnutí.

Žalobu pro zmatečnost projedná soud, který o věci rozhodoval v prvním stupni, nebo soud, jehož rozhodnutí bylo napadeno.

Žalobu pro zmatečnost soud usnesením buď zamítne, nebo napadené rozhodnutí zruší. Bylo-li napadené rozhodnutí pro zmatečnost zrušeno, soud, o jehož rozhodnutí jde, věc znovu projedná a rozhodne; přihlédne přitom ke všemu, co vyšlo najevo v původním řízení nebo při projednávání žaloby. Právní názor obsažený ve zrušovacím usnesení je pro nové projednání a rozhodnutí věci závazný.

Dovoláním lze napadnout pravomocná rozhodnutí odvolacího soudu, pokud to zákon připouští. Dovolání je přípustné proti rozsudku odvolacího soudu a proti usnesení odvolacího soudu,

- jimiž bylo změněno rozhodnutí soudu prvního stupně ve věci samé,
- jimiž bylo potvrzeno rozhodnutí soudu prvního stupně, kterým soud prvního stupně rozhodl ve věci samé jinak než v dřívějším rozsudku (usnesení) proto, že byl vázán právním názorem odvolacího soudu, který dřívější rozhodnutí zrušil,
- jimiž bylo potvrzeno rozhodnutí soudu prvního stupně, jestliže dovolání není přípustné podle písmena b) a dovolací soud dospěje k závěru, že napadené rozhodnutí má ve věci samé po právní stránce zásadní význam.

Účastník může podat dovolání do dvou měsíců od doručení rozhodnutí odvolacího soudu u soudu, který rozhodoval v prvním stupni. Odvolatel musí být zastoupen advokátem nebo notářem.

Dovolání lze podat jen z následujících důvodů:

- řízení je postiženo vadou, která mohla mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci,
- rozhodnutí spočívá na nesprávném právním posouzení věci.

Dovolací soud může o dovolání rozhodnout následovně:

- odmítne dovolání (zjevně bezdůvodné)
- dovolání zamítne (rozhodnutí odvolacího soudu je správné)
- napadené rozhodnutí zruší. Zruší-li dovolací soud rozhodnutí odvolacího soudu, vrátí mu věc k dalšímu řízení. Platí-li důvody, pro které bylo zrušeno rozhodnutí odvolacího soudu, i na rozhodnutí soudu prvního stupně, zruší dovolací soud i toto rozhodnutí a vrátí věc soudu prvního stupně k dalšímu řízení, popřípadě věc postoupí k dalšímu řízení věcně příslušnému soudu.

2. Nesporné řízení

Nesporné řízení je takové řízení, které lze zahájit i bez návrhu. Průběh nesporného řízení se v některých ohledech odlišuje od řízení sporného, a je upraven v zákoně o zvláštních řízeních soudních a rozhoduje se v něm

- a) o podpůrných opatřeních a ve věcech svéprávnosti,
- b) ve věcech nezvěstnosti a smrti,
- c) o přivolení k zásahu do integrity,
- d) ve věcech přípustnosti převzetí nebo držení v ústavech,
- e) o některých otázkách týkajících se právnických osob a svěřenského fondu,
- f) o pozůstalosti,
- g) o úschovách,
- h) o umoření listin,
- i) ve věcech kapitálového trhu,
- j) o předběžném souhlasu s provedením šetření ve věcech ochrany hospodářské soutěže,
- k) o nahrazení souhlasu zástupce samosprávné komory k seznámení se s obsahem listin,
- l) o plnění povinností z předběžného opatření Evropského soudu pro lidská práva,
- m) ve věcech voleb zaměstnanců,
- n) o soudním prodeji zástavy,

- o) o zákazu výkonu práv spojených s účastnickými cennými papíry,
- p) ve věcech manželských a partnerských,
- q) ve věci ochrany proti domácímu násilí,
- r) o určení a popření rodičovství,
- s) ve věcech osvojení,

Zahájení nesporného řízení - Řízení se zahajuje i bez návrhu, není-li zákonem stanoveno, že lze řízení zahájit jen na návrh. Soud řízení zahájí bezodkladně poté, co se dozví o skutečnostech rozhodných pro vedení řízení. O zahájení řízení bez návrhu vydá soud usnesení, které doručí účastníkům.

Projednání věci – soud může nařídit jednání, které se řídí obdobnými zásadami, jako jednání ve sporném řízení, nebo může rozhodnout bez jednání. Na rozdíl od sporného řízení je soud v nesporném řízení povinen zjistit všechny skutečnosti důležité pro rozhodnutí a přitom není omezen na skutečnosti, které uvádějí účastníci. Tomu odpovídá i rozsah dokazování, kdy soud provede i jiné důkazy potřebné ke zjištění skutkového stavu, než byly účastníky navrhovány. Neplatí zde rovněž koncentrace řízení.

Rozhodnutí – soud zpravidla rozhoduje i ve věci samé usnesením, rozsudkem rozhodne jen tehdy, stanoví-li tak zákon (v řízení o svéprávnosti, o prohlášení za mrtvého, o určení data smrti, o přípustnosti převzetí a dalším držení ve zdravotním ústavu, o povolení uzavřít manželství nezletilému, o statusových věcech manželských), o určení a popření otcovství, o osvojení, ve věcech péče o nezletilé).

Své rozhodnutí může soud zpravidla sám zrušit, pokud se změnil podmínky podstatné pro rozhodnutí (např. pomine duševní choroba, pro kterou byla omezena svéprávnost osoby).

Odlišnosti jsou rovněž v použití opravných prostředků, a to řádných i mimořádných.

Odvolací řízení – na rozdíl od sporného řízení v odvolacím řízení mohou být uváděny nové skutečnosti a důkazy, které nebyly uplatněny před soudem prvního stupně, a dokonce k novým skutečnostem nebo důkazům odvolací soud přihlédne, i když nebyly uplatněny. Bylo-li řízení možné zahájit i bez návrhu, odvolací soud není vázán mezemi, ve kterých se odvolatel domáhá přezkoumání rozhodnutí. Rozhodnutí lze přezkoumat i tehdy, pokud nebyl v odvolání ani přes výzvu odvolací důvod uplatněn.

Žaloba na obnovu řízení a pro zmatečnost - Při povolení obnovy řízení nebo zrušení napadeného rozhodnutí na základě žaloby pro zmatečnost není soud vázán mezemi, ve kterých se účastník domáhá přezkoumání rozhodnutí, bylo-li možné zahájit řízení i bez návrhu.

Dovolání – Dovolání je obecně přípustné (až na některé výjimky, kdy proti některým rozhodnutím ve věcech rodinněprávních, např. řízení o povolení uzavřít manželství, o neplatnost manželství, o rozvodu apod. je vyloučeno). Lhůty pro podání dovolání i dovolací důvody jsou shodné, jako u sporného řízení, avšak dovolací soud není rozsahem dovolacích návrhů ve věcech, v nichž lze zahájit řízení bez návrhu, vázán.

Vykonávací řízení - exekuce

Nesplní-li povinný dobrovolně, co mu ukládá vykonatelné rozhodnutí, může oprávněný podat návrh na **soudní výkon rozhodnutí**, nebo na **exekuci**. Soud (případně prostřednictvím exekutora) pak zákonnými prostředky ve vykonávacím řízení přinutí povinného, aby splnil, co mu bylo uloženo.

Exekuční titul – vykonatelné rozhodnutí nebo jiná listina, vydaná k tomu oprávněným orgánem, které určuje práva a povinnosti účastníků řízení, a na základě kterého se oprávněný může domáhat plnění ze strany povinného, a pokud povinný řádně ve stanovené lhůtě neplní, co je mu uloženo, může sloužit jako podklad pro soudní výkon rozhodnutí nebo exekuci. Podmínkou je, aby byl vykonatelný, což se dokládá tzv. doložkou vykonatelnosti. Exekučním titulem může být:

- rozhodnutí soudu (rozsudek, usnesení, platební rozkaz nebo trestní příkaz), pokud přiznává právo, zavazuje k povinnosti nebo postihuje majetek,
- schválený smír,
- rozhodčí nález,
- notářský zápis se svolením k vykonatelnosti,
- exekutorský zápis o dohodě splnit určitou povinnost se svolením k vykonatelnosti,
- rozhodnutí orgánu veřejné správy včetně platebních výměrů a výkazů nedoplatků ve věcech daní a poplatků,
- rozhodnutí a výkaz nedoplatků ve věcech nemocenského pojištění a sociálního zabezpečení a
- jiná rozhodnutí, schválené smíry a listiny, jejichž výkon připouští zákon (např. upravený seznam přihlášených pohledávek v insolvenčním řízení)

V ČR funguje tzv. dvojkolejnost výkonu rozhodnutí. Výkon rozhodnutí může provádět buď sám soud prostřednictvím svých vykonavatelů, nebo pověřený soudní exekutor.

Soudní výkon rozhodnutí

Výkon rozhodnutí v režimu soudů je historickým pozůstatkem z doby, kdy ještě neexistovali exekutoři. Jde o způsob neefektivní a neúčinný, a proto je využíván jen minimálně. Návrh na zahájení výkonu rozhodnutí se podává k místně příslušnému okresnímu soudu (podle trvalého pobytu dlužníka). Soud nařizuje výkon rozhodnutí usnesením. Nepověřuje však provedením výkonu rozhodnutí exekutora, své rozhodnutí provede sám prostřednictvím vlastních pravomocí a personálních i administrativních sil.

Pokud věřitel zvolí tento způsob vymáhání pohledávky, musí sám označit postižitelný majetek dlužníka – soud majetek dlužníka aktivně nedohledává tak, jak to činí exekutor. Sám věřitel musí soudu navrhnout, jaký bankovní účet či jaký příjem povinného má být postižen, což může být pro věřitele problém. Věřitel navíc musí navrhnout pouze jeden způsob exekuce, neboť soud nesmí provádět několik způsobů výkonu rozhodnutí současně, naopak exekutor tuto kompetenci má. Proto tento způsob výkonu rozhodnutí není téměř využíván a většina pohledávek je vymáhána prostřednictvím exekutorů.

Exekuce

Návrh na zahájení exekuce podává věřitel k soudnímu exekutorovi, jenž ho následně předloží exekučnímu soudu. Soud exekuci zahájí vydáním tzv. usnesení o nařízení exekuce. Exekuce prováděná soudním exekutorem přináší věřiteli větší výhody. Exekutor může v jednom řízení provádět exekuci více způsoby, může současně vydávat více exekučních příkazů. Věřitel není nucen sám dohledávat majetek dlužníka, o to se postará exekutorský úřad...

Nevýhodou tohoto způsobu vymáhání pohledávky spočívá v tom, že věřitel před zahájením exekuce musí složit zálohu na náklady na exekuci (exekutor nemůže pracovat zadarmo). Tyto náklady pak budou uhrazeny z vymožené pohledávky. Pokud však exekuce nebude úspěšná, náklady zůstanou neuhrazeny a záloha se věřiteli nevrátí.

Návrh na zahájení exekuce

Vykonávací řízení je ovládáno zásadou dispoziční, což znamená, že je zahajováno pouze na návrh oprávněného. V návrhu na výkon rozhodnutí ukládajícího zaplacení peněžité částky uvede oprávněný, jakým způsobem má být výkon rozhodnutí proveden. Navrhuje-li oprávněný výkon rozhodnutí srážkami ze mzdy, označí v návrhu toho, vůči komu má povinný nárok na mzdu (plátce mzdy). Navrhuje-li oprávněný výkon rozhodnutí příkázáním pohledávky z účtu u peněžního ústavu, označí v návrhu peněžní ústav a číslo účtu, z něhož má být pohledávka odepsána; označí-li oprávněný více účtů povinného u téhož peněžního ústavu, uvede také pořadí, v jakém z nich má být pohledávka odepsána. Navrhuje-li oprávněný výkon rozhodnutí příkázáním jiné peněžité pohledávky, označí v návrhu osobu, vůči které má povinný pohledávku (dlužník povinného), a uvede důvod pohledávky. K nařízení a provedení výkonu rozhodnutí je příslušný zásadně obecný soud povinného (okresní soud,

v jehož obvodu má povinný bydliště). O návrhu musí soud rozhodnout nejpozději do 15 dnů od jeho předložení. Návrh musí podat věřitel a může jej podat buď přímo exekutorovi, nebo příslušnému exekučnímu soudu s určením exekutora, který má exekuci provést (exekutora si tedy vybírá věřitel). Věřitel může rovněž využít možnost, aby pro něj návrh na provedení exekuce sepsal přímo exekutor na základě předložených listin.

Účastníky vykonávacího řízení jsou oprávněný a povinný, v případě postižení majetkových hodnot patřících do společného jmění manželů i manžel povinného.

Soud na základě návrhu věřitele pověří navrženého exekutora provedením exekuce.

Pověřený exekutor na základě pověření vyrozumí dlužníka o zahájení exekuce a vyzve dlužníka ke splnění povinnosti. Současně rozhodne o způsobu provedení exekuce, a to tím, že vydá exekuční příkaz k provedení exekuce příslušným způsobem. Způsoby výkonu rozhodnutí jsou závislé na tom, zda předmětem má být peněžité nebo jiné plnění ze strany povinného.

Prohlášení o majetku - Kdo má vykonatelným rozhodnutím přiznanou peněžitou pohledávku, může soudu před podáním návrhu na výkon rozhodnutí navrhnout, aby předvolal povinného a vyzval ho k prohlášení o majetku. Dlužník je povinen se k soudu dostavit a pravdivě uvést veškerý svůj majetek. Nepravdivé prohlášení o majetku je trestným činem.

Provádění výkonu rozhodnutí (exekuce)

Výkon rozhodnutí ukládajícího zaplacení peněžité částky lze provést

- srážkami ze mzdy nebo jiných příjmů
- příkázáním pohledávky,
- prodejem movitých věcí a nemovitostí,
- zřízení soudcovského zástavního práva na nemovitostech
- postižením závodu,
- správou movité věci,
- pozastavením řidičského oprávnění.

Výkon rozhodnutí ukládajícího jinou povinnost než zaplacení peněžité částky se řídí povahou uložené povinnosti. Lze jej provést

- vyklizením,
- odebráním věci,
- rozdělením společné věci,
- provedením prací a výkonů,
- opakovaným ukládáním pokut.

Je-li pohledávka zajištěna zástavním právem, lze výkon rozhodnutí vést rovněž **prodejem zástavy** (prodejem zastavených movitých a nemovitých věcí, věcí hromadných, souborů věcí a bytů nebo nebytových prostorů ve vlastnictví podle zvláštního zákona, příkázáním zastavené peněžité pohledávky a postižením zastavených jiných majetkových práv).

Provedení výkonu rozhodnutí - Po nařízení výkonu rozhodnutí se postará exekutor o jeho provedení. Upustit od dalšího provádění výkonu rozhodnutí bez příkazu soudu může exekutor jen tehdy, když s tím souhlasí oprávněný anebo splní-li povinný dobrovolně, co mu ukládá rozhodnutí.

Srážky ze mzdy - Srážky ze mzdy lze provádět jen do výše výkonem rozhodnutí vymáhané pohledávky s příslušenstvím. Srážky se provádějí z čisté mzdy (nebo jiného příjmu, např. důchodu). Povinnému nesmí být sražena z měsíční mzdy základní částka; způsoby jejího výpočtu stanoví nařízením vláda České republiky. Z čistého příjmu, která zbývá po odečtení základní částky lze srazit k vydobytí pohledávky oprávněného jen jednu třetinu. Pro přednostní pohledávky (např. výživné, daňové pohledávky apod.) 2 se srážejí dvě třetiny. Přednostní pohledávky se uspokojují nejprve z druhé třetiny a teprve, nestačí-li tato třetina k jejich úhradě, uspokojují se spolu s ostatními

pohledávkami z první třetiny. Vláda České republiky stanoví nařízením částku, nad kterou se srazí zbytek čisté mzdy vypočtené podle odstavce 1 věty první bez omezení. Provádět srážky ze mzdy ve větším rozsahu, než dovolují ustanovení tohoto zákona, je nepřipustné, a to i když s tím povinný souhlasí.

Bylo-li řečeno, že se srazí 1 třetina, pak výše této třetiny nemusí odpovídat reálné třetině příjmu. Je to dáno tím, že nad určitou částku se vše připočítává k postižitelné třetině. Nezabavitelná částka na povinného činí od 1. ledna 2019 6428,67 Kč. (Odpovídá 2/3 součtu částky životního minima jednotlivce 3410 Kč a částky normativních nákladů na bydlení pro jednu osobu v nájemním bytě v obci od 50 000 do 99 999 obyvatel, a to bez ohledu na to, v jaké obci skutečně povinný zaměstnanec žije, 6233 Kč). Nezabavitelná částka na vyživovanou osobu představuje 1/4 z nezabavitelné částky na povinného 6428,67 Kč, činí tedy 1607,17 Kč.

Příklady:

Dlužník, který je ženatý a má jedno dítě a čistý příjem 15 000 Kč bude exekován následovně: Jeho nezabavitelná částka činí 6428,67 (na povinného) + 1607,17 (na manželku) + 1607,17 (na dítě), tedy 9643,01 Kč. Zbývající částku 5356,99 (to, co zbývá do 15000 Kč) je nutno rozdělit na třetiny. Maximální výše prvních dvou třetin může být 3214 Kč. Vše, co přebývá, se připočte k poslední třetině. V tomto případě třetina z částky 5356,99 Kč činí (zaokrouhleně) 1785 Kč. Pro nepřednostní pohledávky je postižitelná jedna třetina (tj. 1785 Kč), pro přednostní dvě třetiny (tj. 3570 Kč). Dlužníkovi tedy zůstane při exekuci pro nepřednostní pohledávky 13215 Kč, a při exekuci pro přednostní pohledávky 11 430 Kč

Dlužník, který je ženatý a má jedno dítě a čistý příjem 50 000 Kč bude exekován následovně: Jeho nezabavitelná částka činí 6428,67 (na povinného) + 1607,17 (na manželku) + 1607,17 (na dítě), tedy 9643,01 Kč. Zbývající částku 40356,99 Kč (to, co zbývá do 50000 Kč) je nutno rozdělit na třetiny. Maximální výše prvních dvou třetin může být 3214 Kč. Vše, co přebývá, se připočte k poslední třetině. V tomto případě tedy první třetina z částky 40356,99 Kč činí 3214 Kč, druhá třetina rovněž 3214, a poslední třetina (zaokrouhleně) 33929 Kč. Pro nepřednostní pohledávky je postižitelná jedna třetina (tj. 33929 Kč), pro přednostní dvě třetiny (tj. 37143 Kč). Dlužníkovi tedy zůstane při exekuci pro nepřednostní pohledávky 16071 Kč, a při exekuci pro přednostní pohledávky 12857 Kč.

Druhá metoda výpočtu spočívá v možnosti zadat údaje do internetové kalkulačky ☺

Nařízení a provádění srážek - V nařízení výkonu rozhodnutí přikáže exekutor plátcí mzdy nebo jiného příjmu, aby po tom, kdy mu bude nařízení výkonu doručeno, prováděl z čistého příjmu povinného stanovené srážky a nevyplácel sražené částky povinnému ale exekutorovi. Plátce mzdy přestane provádět srážky, jakmile je pohledávka oprávněného uspokojena. Má-li však být z provedených srážek uspokojeno několik pohledávek, může plátce mzdy zaslat sraženou částku soudu, který ji rozvrhne mezi oprávněné a sám provede výplatu.

Přikázání pohledávky – zákon umožňuje tento způsob výkonu rozhodnutí různými formami:

- přikázání pohledávky z účtu u peněžního ústavu - lze nařídit ohledně pohledávky povinného z běžného, vkladového nebo jiného účtu vedeného v jakémkoliv měně u peněžního ústavu působícího v tuzemsku. V nařízení výkonu rozhodnutí přikázáním pohledávky z účtu exekutor přikáže peněžnímu ústavu, aby od okamžiku, kdy mu bude rozhodnutí doručeno, z účtu povinného až do výše vymáhané pohledávky a jejího příslušenství nevyplácel peněžní prostředky, neprováděl na ně započtení a ani jinak s nimi nenakládal. Výkon rozhodnutí se provede odepsáním vymáhané pohledávky a jejího příslušenství z účtu a jejím vyplacením exekutorovi. Byl-li výkon rozhodnutí nařízen na více účtů povinného, provede peněžní ústav výkon rozhodnutí z jednotlivých účtů podle pořadí uvedeného v exekučním příkazu. Nařídí-li exekutor výkon rozhodnutí na více účtů povinného, uvede také pořadí, v jakém z nich bude vymáhaná pohledávka odepsána.
- přikázání jiných peněžitých pohledávek - výkon rozhodnutí postihuje pohledávku povinného do výše pohledávky oprávněného a jejího příslušenství, pro něž byl nařízen. V nařízení výkonu rozhodnutí zakáže exekutor povinnému, aby se svou pohledávkou jakkoli nakládal.

Dlužníkovi povinného (tzv. podlužníkovi) exekutor zakáže, aby od okamžiku, kdy mu bylo doručeno nařízení výkonu rozhodnutí, povinnému jeho pohledávku vyplatil, provedl na ni započtení nebo s ní jinak nakládal. Výkon rozhodnutí se provede tak, že dlužník povinného po právní moci exekučního příkazu vyplatí exekutorovi pohledávku v rozsahu, v jakém byla nařízením výkonu postižena.

- postižení jiných majetkových práv - výkon rozhodnutí lze nařídit postižením jiného práva než mzdy, peněžité pohledávky, jde-li o právo, které má majetkovou hodnotu a které není spojeno s osobou povinného a je převoditelné na jiného (např. právo na dividendy, postižením podílu povinného jako společníka nebo komanditisty ve společnosti nebo postižením členských práv a povinností povinného jako člena v družstvu)

Prodej movitých věcí a nemovitostí – výkonem rozhodnutí prodejem movitých věcí a nemovitostí lze postihnout všechny věci povinného s výjimkou těch, které nepodléhají výkonu rozhodnutí (věci, které povinný nezbytně potřebuje k uspokojování hmotných potřeb svých a své rodiny nebo k plnění svých pracovních úkolů, jako jsou oblečení, běžné vybavení domácnosti, snubní prsten a jiné předměty podobné povahy, zdravotnické potřeby a jiné věci, které povinný potřebuje vzhledem ke své nemoci nebo tělesné vadě, hotové peníze do částky 1000 Kč, věci nezbytně potřebné k podnikání apod.). Exekutor v bytě (sídle, místu podnikání) povinného nebo na jiném místě, kde má povinný své věci umístěny, sepiše věci, které by mohly být prodány, a to v takovém rozsahu, aby výtěžek prodeje sepsaných věcí postačil k uspokojení vymáhané pohledávky oprávněného spolu s náklady výkonu rozhodnutí. Sepsány budou především věci, které povinný může nejspíše postrádat a které se nejsnáze prodají; věci, které se rychle kazí, budou sepsány, jen není-li tu dostatek jiných věcí a lze-li zajistit jejich rychlý prodej. Sepsané věci se prodají v dražbě.

Výkon rozhodnutí prodejem nemovitostí může být nařízen, jen když oprávněný označí nemovitost, jejíž prodej navrhuje, a jestliže listinami vydanými nebo ověřenými státními orgány, popřípadě též veřejnými listinami notáře, doloží, že nemovitost je ve vlastnictví povinného. Při oceňování nemovité věci, jejího příslušenství a jednotlivých práv a závad s nemovitou věcí spojených se použije obvyklá cena. Nemovitost je pak prodána v dražbě, movité věci lze prodávat i mimo dražbu.

Obrana proti tomuto způsobu exekuce: - Ten, kdo tvrdí, že mu svědčí právo k věci, které nepřipouští exekuci (dále jen „navrhovatel“) může podat návrh na vyškrtnutí věci ze soupisu. Návrh lze podat do 30 dnů ode dne, kdy se navrhovatel dozvěděl o soupisu věci, a to u exekutora, který věc pojal do soupisu. Opožděný návrh exekutor odmítne. O návrhu na vyškrtnutí věci ze soupisu rozhodne exekutor do 15 dnů od jeho doručení. Exekutor vždy vyškrtne věc ze soupisu, souhlasí-li s tím oprávněný. Exekutor vždy vyškrtne věc ze soupisu, pokud během exekuce vyjde najevo, že povinnému nepatří či patřit nemůže. Pokud exekutor návrhu nevyhoví, může osoba, která uplatňuje na věc nárok, podat u exekučního soudu žalobu na vyloučení věci ze soupisu, a to do 30 dnů od doručení rozhodnutí exekutora, kterým nevyhověl včas podanému návrhu na vyškrtnutí věci ze soupisu. Od podání návrhu na vyškrtnutí věci ze soupisu do uplynutí lhůty k žalobě nebo po dobu řízení o žalobě nelze sepsané movité věci prodat.

Zřízení soudcovského zástavního práva na nemovitostech – soud svým rozhodnutím zřídí pro oprávněného soudcovské zástavní právo k zajištění jeho dříve nezajištěné pohledávky. Pohledávka se pak uspokojí ze zpeněžení takto vzniklé zástavy.

Postižení závodu - K exekuci postižením závodu nebo části závodu povinného může exekutor přistoupit, jen jestliže bude doloženo, že závod nebo část závodu je majetkem povinného. Exekutor ustanoví v exekučním příkazu správce závodu, který převezme řízení závodu a zjistí údaje potřebné pro prodej závodu. Závod se pak prodá v dražbě za obvyklou cenu.

Pozastavení řídicího oprávnění - Exekuční příkaz k pozastavení řídicího oprávnění povinného může exekutor vydat pouze tehdy, jestliže je v exekuci vymáhan nedoplatek výživného na nezletilé dítě. Dnem doručení exekučního příkazu povinnému se povinnému pozastavuje řídicí oprávnění. Po dobu pozastavení řídicího oprávnění držitel řídicího oprávnění nesmí řídit motorová vozidla. Exekutor zruší exekuční příkaz pozastavením řídicího oprávnění,

- a) prokáže-li povinný, že k uspokojování základních životních potřeb svých a osob, ke kterým má vyživovací povinnost, nezbytně potřebuje své řídicí oprávnění, nebo

b) zaplatí-li povinný nedoplatek výživného na nezletilé dítě.

Vyklizení - Ukládá-li rozhodnutí, jehož výkon se navrhuje, aby povinný vyklidil nemovitost, stavbu, byt nebo místnost, soud nebo exekutor nařídí výkon rozhodnutí a po právní moci tohoto usnesení výkon rozhodnutí provede. Výkon rozhodnutí se provede tak, že soud či exekutor učiní opatření, aby z vyklizovaného objektu byly odstraněny věci patřící povinnému a příslušníkům jeho domácnosti, jakož i věci, které sice patří někomu jinému, ale jsou se souhlasem povinného umístěny ve vyklizovaném nebo na vyklizovaném objektu, a současně byli vykázáni povinný a všichni, kdo se tam zdržují na základě práva povinného. Věci odstraněné z vyklizovaného objektu se odevzdají povinnému nebo některému ze zletilých příslušníků jeho domácnosti. Není-li přítomen vyklizení nikdo, kdo by mohl věci převzít, nebo je-li převzetí věcí odmítnuto, sepíší se věci a dají se na náklady povinného do úschovy obci nebo jinému vhodnému schovatelci; není-li možné věci dát do úschovy, výkon rozhodnutí nelze provést; soud či exekutor vyrozumí povinného o tom, komu jeho věci byly dány do úschovy. Nevyzvedl-li si povinný věci u obce nebo schovatele do šesti měsíců ode dne, kdy byly uschovány, budou prodány na návrh obce (schovatele) podle ustanovení o prodeji movitých věcí a výtěžek prodeje vyplatí soud povinnému po srážce nákladů úschovy a nákladů prodeje. Věci, které se nepodaří prodat, soud nabídne obci nebo schovateli na úhradu nákladů úschovy za dvě třetiny odhadní ceny; odmítnou-li věci převzít, připadají státu. Náklady úschovy, které nebudou uhrazeny z výtěžku prodeje ani převzatými věcmi, je povinen nahradit obci (schovateli) povinný; o této povinnosti soud rozhodne na návrh obce (schovatele). Bezcenné věci se do úschovy nedávají, soud věc zdokumentuje a nařídí její zničení; o zničení věci vyrozumí povinného nejméně pět dnů předem, než k němu dojde.

Ze shora uvedeného vyplývá, že při vyklizení bytu není povinný soudem či exekutorem přestěhován, nýbrž jeho věci jsou fyzicky odstraněny z bytu a povinný je z tohoto bytu vykázán. Další ubytování povinného (ani osud jeho věcí, nejsou-li převzaty do úschovy) není předmětem činnosti soudního vykonavatele ani exekutora.

Odebrání věci - Ukládá-li rozhodnutí, jehož výkon se navrhuje, aby povinný vydal nebo dodal oprávněnému věc, postará se soud či exekutor o výkon rozhodnutí tím, že dá odebrat věc se vším, co k ní patří, povinnému a odevzdá ji oprávněnému.

Rozdělení společné věci - Ukládá-li vykonávané rozhodnutí, aby byla společná movitá věc nebo nemovitost prodána a její výtěžek rozdělen mezi spoluvlastníky, provede se výkon rozhodnutí přiměřeně podle ustanovení o prodeji movitých věcí nebo nemovitostí. Ukládá-li vykonávané rozhodnutí, aby byla společná movitá věc nebo nemovitost rozdělena jinak než prodejem, určí soud při nařízení výkonu rozhodnutí, jak výkon bude proveden.

Provedení prací a výkonů - Ukládá-li vykonávané rozhodnutí, aby povinný podle něho provedl pro oprávněného nějakou práci, kterou může vykonat i někdo jiný než povinný, a tuto povinnost včas nesplní, povolí soud oprávněnému, aby si dal práci, o kterou jde, provést někým jiným nebo si ji provedl sám, a to na náklad povinného. Povinnému může soud uložit, aby potřebný náklad zaplatil oprávněnému předem. Výkon tohoto rozhodnutí provede se pak na návrh oprávněného některým ze způsobů určených k uspokojení peněžitých pohledávek.

Ukládá-li vykonávané rozhodnutí jinou povinnost, uloží soud za porušení této povinnosti povinnému **pokutu až do výše 100.000 Kč**. Nesplní-li povinný ani poté vykonávané rozhodnutí, ukládá mu soud na návrh oprávněného další přiměřené pokuty (bez omezení výše), dokud výkon rozhodnutí nebude zastaven. Pokuty připadají státu.

Obrana dlužníka proti nařízení exekuce

Proti nařízení exekuce není přípustný žádný opravný prostředek. Po vyrozumění o zahájení exekuce však začíná dlužníku běžet třicetidenní lhůta k podání **návrhu na zastavení exekuce**. Tento může být podán, jestliže pohledávka, která je vymáhána exekucí, byla již plně uhrazena před zahájením exekučního řízení, nebo dlužníkovi nebyl doručen exekuční titul. Pokud byla zaplácena jen určitá část dluhu, pak lze žádat částečné zastavení exekuce. Po dobu této třicetidenní lhůty nemůže být exekuce vykonána. Navíc po dobu uvedených 30 dnů je exekutor oprávněn účtovat pouze snížené náklady exekuce.

I po uplynutí třicetidenní lhůty lze navrhnout zastavení exekuce (protože dluh byl uhrazen), a to do 15 dnů ode dne, kdy se dlužník o důvodu pro zastavení exekuce dozvěděl.

Kromě návrhu na zastavení exekuce může dlužník podat rovněž **návrh na odklad exekuce**. Takový návrh může dlužník podat v případě, že se bez své viny ocitl přechodně v situaci, kdy by provedení exekuce mohlo mít pro něj nebo pro jeho rodinu zvláště nepříznivé následky a oprávněný by nebyl odkladem exekuce vážně poškozen.

Návrhy musí být písemné a musí být podány u exekutora, který vydal exekuční příkaz.

Dalším způsobem, jak odvrátit provedení exekuce, je podání insolvenčního návrhu - návrhu na povolení oddlužení, neboť od okamžiku zahájení insolvenčního řízení nelze exekuci provést. Návrh na povolení oddlužení však může dlužník podat jen v případě, že je ochoten splnit podmínky oddlužení, které mohou být za určitých okolností přísnější, než podmínky exekuce.

Kapitola 12: Insolvenční právo

Insolvenční právo – právní odvětví upravující způsoby uspořádání majetkových vztahů mezi dlužníkem a osobami dotčenými dlužnickovým úpadkem nebo hrozícím úpadkem s cílem dosáhnout co nejvyššího a zásadně poměrného uspokojení dlužnickových věřitelů. Tento cíl se realizuje v tzv. insolvenčním řízení.

Insolvenční řízení vede krajský soud, v jehož obvodu má dlužník bydliště nebo sídlo. Účelem insolvenčního řízení je řešení úpadku nebo hrozícího úpadku dlužníka tak, aby došlo k uspořádání majetkových vztahů dlužníka a k co možná nejvyššímu uspokojení jeho věřitelů

Základním pramenem insolvenčního práva je zákon č. 182/2006 Sb. o úpadku a způsobech jeho řešení (**insolvenční zákon**).

Úpadek

K tomu, aby majetková situace dlužníka mohla být řešena v insolvenčním řízení, je nutné, aby byl prokázán **úpadek dlužníka**. Úpadek dlužníka může existovat ve třech formách:

- Platební neschopnost (insolvence)
- Předlužení
- Hrozící úpadek

Platební neschopnost (insolvence)

Dlužník je v platební neschopnosti, jestliže

- má více věřitelů (nejméně 2)
- má peněžité závazky po dobu delší 30 dnů po lhůtě splatnosti
- Není schopen tyto závazky (tedy závazky po splatnosti) plnit. Přitom platí zákonná vyvratitelná domněnka dlužnickovy neschopnosti platit (zastavil platby podstatné části závazků, neplní déle než 3 měsíce, nelze dosáhnout uspokojení exekucí, dlužník nepředložil povinné seznamy). Domněnka je vyvratitelná, dlužník tedy může prokázat, že platby zastavil z jiného důvodu (např. proto, že pohledávku neuznává a vede o ni soudní spor).

Předlužení

Dlužník (pouze právnická osoba nebo fyzická osoba – podnikatel) je v úpadku i tehdy, má-li více věřitelů a souhrn jeho závazků převyšuje hodnotu jeho majetku. Přitom se přihlíží také k očekávaným výnosům z další správy jeho majetku či provozování podniku.

Hrozící úpadek

Je dán tehdy, lze-li se zřetelem ke všem okolnostem důvodně předpokládat, že dlužník nebude schopen řádně a včas splnit podstatnou část svých peněžitých závazků (návrh může podat jen dlužník).

Zásady insolvenčního řízení

- žádný z účastníků nesmí být nespravedlivě poškozen nebo nedovoleně zvýhodněn
- nutnost dosáhnout rychlého, hospodárného a co nejvyššího uspokojení věřitelů;
- věřitelé, kteří mají zásadně stejné nebo obdobné postavení, mají v insolvenčním řízení rovné možnosti;
- práva věřitele nabytá v dobré víře před zahájením insolvenčního řízení nelze omezit rozhodnutím insolvenčního soudu ani postupem insolvenčního správce;

- věřitelé jsou povinni zdržet se jednání, směřujícího k uspokojení jejich pohledávek mimo insolvenční řízení, ledaže to dovoluje zákon.

Insolvenční rejstřík – veřejná elektronická databáze spravovaná ministerstvem spravedlnosti (www.justice.cz), kde jsou zveřejňovány všechny písemnosti vydané v insolvenčním řízení. O všech úkonech a lhůtách soud vyzumívá účastníky (s výjimkou dlužníka) pouze zveřejněním písemnosti v insolvenčním rejstříku.

Majetková podstata – majetek dlužníka, který insolvenční správce použije pro úhradu dluhů dlužníka.

Procesní subjekty insolvenčního řízení:

- insolvenční soud
- dlužník
- věřitelé
- insolvenční správce
- státní zástupce (jen někdy)
- likvidátor dlužníka (jen někdy)

Účastníci insolvenčního řízení:

- dlužník
- věřitelé
- Jiné osoby uplatňující svá práva v řízení po dobu, po kterou insolvenční soud o tomto právu jedná a rozhoduje (např. osoby požadující vyloučení věci z majetkové podstaty)

Dlužník – osoba, která je v úpadku či hrozícím úpadku, jejíž situace má být v insolvenčním řízení vyřešena. Dlužníkem může být fyzická i právnická osoba, podnikatel i nepodnikatel.

Věřitel – osoba, která vůči dlužníkovi uplatňuje v insolvenčním řízení pohledávku. Pohledávka může být splatná i nesplatná a musí být přihlášena do insolvenčního řízení ve lhůtě určené soudem (max. 2 měsíce od rozhodnutí o úpadku). Práva věřitelů v insolvenčním řízení se odvíjejí od toho, o jakého věřitele jde. Zákon rozlišuje následující věřitele:

- zajištěný věřitel (jeho pohledávka je zajištěna zástavním právem)
- nezajištěný věřitel
- věřitel s pohledávkou za majetkovou podstatou a s pohledávkou postavenou jim na roveň

Fáze insolvenčního řízení

- Přípravná fáze od podání insolvenčního návrhu do rozhodnutí o úpadku
- Fáze od rozhodnutí o úpadku do rozhodnutí o způsobu řešení úpadku
- Opatření směřující k uspokojení věřitelů (odpovídající řízení dle zvoleného způsobu řešení úpadku)

Insolvenční návrh - Insolvenční řízení se zahajuje vždy na návrh, který může podat dlužník nebo věřitel. Podáním insolvenčního návrhu je zahájeno insolvenční řízení. O tom soud vydá vyhlášku, kterou zveřejní v insolvenčním rejstříku.

Následky zahájení insolvenčního řízení

- pohledávky nemohou být uplatněny žalobou, lze je uplatnit jen přihláškou,
- právo na uspokojení ze zajištění lze uplatnit a nově nabýt jen za podmínek stanovených insolvenčním zákonem
- výkon rozhodnutí či exekuci lze nařídit, nelze jej však provést.
- dlužník je povinen zdržet se nakládání s majetkovou podstatou a s majetkem, který do ní může náležet.

Na základě insolvenčního návrhu soud posoudí, zda je dlužník v úpadku a pokud ano, rozhodne o zjištění úpadku. Druhým krokem soudu pak je rozhodnutí o tom, jakým způsobem bude úpadek dlužníka řešen (v některých případech však soud oba uvedené kroky činí současně).

Způsoby řešení úpadku:

- konkurs
- reorganizace
- oddlužení
- zvláštní způsoby řešení úpadku určitých subjektů

Konkurs - Konkurs je způsob řešení úpadku spočívající v tom, že zjištěné pohledávky věřitelů jsou poměrně uspokojeny z výnosu zpeněžení majetkové podstaty s tím, že neuspokojené pohledávky nebo jejich části nezanikají.

Reorganizace - postupné uspokojování pohledávek věřitelů při zachování provozu dlužníkovy podniku, zajištěné opatřeními k ozdravení hospodaření podniku reorganizačního plánu s průběžnou kontrolou jeho plnění ze strany věřitelů. Reorganizací lze řešit úpadek nebo hrozící úpadek dlužníka, který je podnikatelem.

Zvláštní způsoby řešení úpadku určitých subjektů – speciální úprava pro banky a pojišťovny, jejichž účelem je zabránit negativnímu dopadu úpadku na klienty banky či pojišťovny.

Oddlužení - způsob řešení úpadku, jehož podstatou je částečné poměrné uspokojení věřitelů alespoň v minimální zákonné výši a následné osvobození dlužníka od placení zbytku pohledávek. Lidově bývá nazýváno „osobní bankrot“.

Oddlužení

Protože z hlediska praxe sociálního pedagoga má význam pouze oddlužení, bude se další výklad týkat pouze tohoto institutu

Průběh oddlužení

- Návrh na oddlužení
- Povolení oddlužení (rozhoduje soud)
- Projednání způsobu oddlužení schůzí věřitelů a hlasování o něm
- Schválení oddlužení
- Splnění oddlužení → rozhodnutí o osvobození od dluhů
- Neplnění podmínek oddlužení → zrušení oddlužení a jeho přeměna v konkurs

Návrh na povolení oddlužení

Je-li řízení zahájováno na návrh dlužníka, musí dlužník podat návrh na povolení oddlužení spolu s insolvenčním návrhem.

Podá-li insolvenční návrh věřitel, může dlužník návrh na povolení oddlužení podat nejpozději do 30 dnů od doručení insolvenčního návrhu dlužníku

Náležitosti a přílohy návrhu na povolení oddlužení

Náležitosti a přílohy návrhu na povolení oddlužení závisí na tom, zda jde o dlužníkovu insolvenční návrh spojený s návrhem na povolení oddlužení, nebo o návrh na povolení oddlužení podaný poté, co věřitel podal insolvenční návrh. V obou případech však dlužník nemůže návrh podat sám (pokud nemá právnické nebo ekonomické vzdělání), ale musí tak učinit buď prostřednictvím

- advokáta,

- notáře,
- soudního exekutora,
- insolvenčního správce, nebo
- akreditované osoby (seznam akreditovaných osob lze nalézt na stránkách <https://sako.justice.cz/>, jde většinou o občanské poradny a návrhy sepisují jako jediné zdarma)

Návrh musí být podán na formuláři, a mimo běžných náležitostí musí obsahovat

- popis rozhodujících skutečností osvědčujících úpadek nebo hrozící úpadek
- seznam majetku včetně pohledávek s uvedením dlužníků.
- seznam závazků s uvedením věřitelů.
- seznam zaměstnanců
- údaje o očekávaných příjmech dlužníka v následujících 5 letech
- údaje o příjmech dlužníka za poslední 3 roky,
- listiny, které dokládají úpadek nebo hrozící úpadek.

Všechny předložené seznamy musí dlužník podepsat a výslovně v nich uvést, že jsou správné a úplné. Nemá-li dlužník žádné zaměstnance, majetek nebo dlužníky, uvede to v seznamech výslovně.

Manželé podávají společný návrh, neboť se oddlužuje celé SJM

Způsoby oddlužení

- splátkovým kalendářem a zpeněžením majetkové podstaty
- zpeněžením majetkové podstaty

Při **oddlužení zpeněžením majetkové podstaty** insolvenční správce sepíše majetek dlužníka a následně jej zpeněží. Z výtěžku zpeněžení budou uspokojeni poměrně věřitelé. Při tomto způsobu oddlužení do majetkové podstaty nenáleží majetek, který dlužník nabyt v průběhu insolvenčního řízení poté, co nastaly účinky schválení oddlužení. Zajištění věřitelé se uspokojují jen z výtěžku zpeněžení zajištění.

Při **oddlužení plněním splátkového kalendáře se zpeněžením majetkové podstaty** je dlužník povinen vydat insolvenčnímu správci majetek náležející do majetkové podstaty ke zpeněžení jako v předešlém případě, a dále do doby podání zprávy o splnění oddlužení měsíčně splácet nezajištěným věřitelům ze svých příjmů částku ve stejném rozsahu, v jakém z nich mohou být při výkonu rozhodnutí nebo při exekuci uspokojeny přednostní pohledávky. V odůvodněných případech soud může stanovit i jinou (nižší) výši měsíční splátky.

Za účelem předcházení budoucímu úpadku může soud uložit dlužníku také povinnost využít v rozsahu nejvýše 100 hodin služby odborného sociálního poradenství poskytované registrovaným poskytovatelem sociálních služeb.

Povinnosti dlužníka po schválení oddlužení

Po dobu trvání účinků schválení oddlužení plněním splátkového kalendáře se zpeněžením majetkové podstaty je dlužník povinen

- a) vykonávat přiměřenou výdělečnou činnost a v případě, že je nezaměstnaný, o získání příjmu usilovat; nesmí rovněž odmítat splnitelnou možnost si příjem obstarat,
- b) hodnoty získané dědictvím, darem a z neúčinného právního jednání, jakož i majetek, který dlužník neuvedl v seznamu majetku, ač tuto povinnost měl, vydat insolvenčnímu správci ke zpeněžení a výtěžek, stejně jako jiné své mimořádné příjmy a část výtěžku zpeněžení majetku náležejícího do společného jmění manželů, použít k mimořádným splátkám nad rámec splátkového kalendáře;
- c) bez zbytečného odkladu oznámit insolvenčnímu soudu, insolvenčnímu správci a věřitelskému výboru každou změnu svého bydliště nebo sídla a zaměstnání,

- d) vždy k 15. březnu a k 15. září kalendářního roku předložit insolvenčnímu soudu, přehled svých příjmů za uplynulých 6 kalendářních měsíců,
- e) nezatajovat žádný ze svých příjmů,
- f) neposkytovat nikomu z věřitelů žádné zvláštní výhody,
- g) nepřijímat na sebe nové závazky, které by nemohl v době jejich splatnosti splnit,
- h) vynaložit veškeré úsilí, které po něm lze spravedlivě požadovat, k plnému uspokojení pohledávek svých věřitelů.

Dohled nad tím, zda dlužník plní své povinnosti, vykonává insolvenční správce.

Splnění oddlužení

Oddlužení plněním splátkového kalendáře se zpeněžením majetkové podstaty je splněno, jestliže

- a) dlužník splatil nezajištěným věřitelům jejich pohledávky v plné výši,
- b) dlužník v době 3 let od schválení oddlužení splatil nezajištěným věřitelům alespoň 60 % jejich pohledávek,
- c) po dobu 5 let od schválení oddlužení dlužník neporušil svou povinnost vynaložit veškeré úsilí, které po něm bylo možno spravedlivě požadovat, k plnému uspokojení pohledávek svých věřitelů; má se za to, že tuto povinnost neporušil, jestliže v této době splatil nezajištěným věřitelům alespoň 30 % jejich pohledávek (To znamená, že při zaplacení alespoň 30 % se automaticky předpokládá, že dlužník postupoval řádně. Pokud bylo zaplaceno méně než 30 %, musí soud prověřit, zda dlužník „vynaložil veškeré úsilí“, a pokud ano, bude oddlužení splněno i při menší míře uspokojení věřitelů).

Zvláštní podmínky pro splnění oddlužení platí pro některé osoby, a to pro

- starobní důchodce
- osoby invalidní ve druhém nebo třetím stupni
- osoby, jejichž pohledávky alespoň ze 2 třetin (počítáno podle výše) vznikly před dosažením 18 let věku dlužníka

U uvedených osob je oddlužení plněním splátkového kalendáře se zpeněžením majetkové podstaty splněno, jestliže nebylo zrušeno po dobu 3 let od schválení oddlužení (důvody pro zrušení viz dále).

Oddlužení zpeněžením majetkové podstaty je splněno po obdržení zprávy insolvenčního správce o splnění rozvrhového usnesení, jestliže dlužník řádně splnil všechny povinnosti stanovené v rozhodnutí o schválení oddlužení. Není podstatné, v jaké výši došlo k uspokojení věřitelů.

Splnění oddlužení vezme insolvenční soud na vědomí. Současně soud **osvobodí dlužníka od placení pohledávek**, zahrnutých do oddlužení, v rozsahu, v němž dosud nebyly uspokojeny, jakož i od pohledávek, které do insolvenčního řízení nebyly přihlášeny, ač měly být přihlášeny. Osvobození se nevztahuje na pohledávky vzniklé po rozhodnutí o úpadku, a také na některé sankce (např. peněžité tresty).

Zrušení schváleného oddlužení

insolvenční soud schválené oddlužení zruší a současně rozhodne o způsobu řešení dlužníkovu úpadku konkursem, jestliže

- dlužník neplní podstatné povinnosti podle schváleného způsobu oddlužení, nebo
- v důsledku zaviněného jednání vznikl dlužníku po schválení oddlužení peněžitý závazek po dobu delší 30 dnů po lhůtě splatnosti, nebo
- dlužník není v důsledku okolností, které zavinil, po dobu delší než 3 měsíce schopen splácet v plné výši ani pohledávky za majetkovou podstatou a jim na roveň postavené, nebo
- to navrhne dlužník, nebo

- vyjdou po schválení oddlužení najevo okolnosti, na jejichž základě lze důvodně předpokládat, že oddlužením je sledován nepoctivý záměr.

Spory o pravost pohledávek

Přihlášené pohledávky může popřít insolvenční správce nebo dlužník. O pravosti takové pohledávky pak rozhoduje soud v tzv. incidenčním sporu.

Spory o majetek

Insolvenční správce je oprávněn sepsat do majetkové podstaty jakýkoliv majetek, o kterém se domnívá, že náleží dlužníku. Pokud na majetek uplatňuje právo jiná osoba, může se bránit podáním žaloby na vyloučení věci z majetkové podstaty. O žalobě rozhoduje insolvenční soud.

Insolvenční správce může sepsat i majetek, kterého se dlužník „zbavil“ před zahájením insolvenčního řízení. Insolvenční správce v takovém případě podá žalobu na neúčinnost takových právních jednání (tzv. **odpůrčí žalobu**), čímž může dosáhnout toho, že majetek, který dlužník dříve převedl na jinou osobu, získá do majetkové pro účely uspokojení věřitelů.

Neúčinnými jsou právní jednání, kterými dlužník zkracuje možnost uspokojení věřitelů nebo zvýhodňuje některé věřitele na úkor jiných.

- **Právním jednáním bez přiměřeného protiplnění** se rozumí právní jednání, jímž se dlužník zavázal poskytnout plnění bezúplatně nebo za protiplnění, jehož obvyklá cena je podstatně nižší než obvyklá cena plnění, k jehož poskytnutí se zavázal dlužník. Právním jednáním bez přiměřeného protiplnění se rozumí pouze právní jednání, které dlužník učinil v době, kdy byl v úpadku, nebo právní jednání, které vedlo k dlužníkovu úpadku. Právnímu jednání bez přiměřeného protiplnění lze odporovat, bylo-li učiněno v posledních 3 letech před zahájením insolvenčního řízení ve prospěch osoby dlužníku blízké nebo osoby, která tvoří s dlužníkem koncern, anebo v době 1 roku před zahájením insolvenčního řízení ve prospěch jiné osoby.
- **Zvýhodňujícím právním jednáním** se rozumí právní jednání, v jehož důsledku se některému věřiteli dostane na úkor ostatních věřitelů vyššího uspokojení, než jaké by mu jinak náleželo v konkursu. Zvýhodňujícím právním jednáním se rozumí pouze právní jednání, které dlužník učinil v době, kdy byl v úpadku, nebo právní jednání, které vedlo k dlužníkovu úpadku. Zvýhodňujícímu právnímu jednání lze odporovat, bylo-li učiněno v posledních 3 letech před zahájením insolvenčního řízení ve prospěch osoby dlužníku blízké nebo osoby, která tvoří s dlužníkem koncern, anebo v době 1 roku před zahájením insolvenčního řízení ve prospěch jiné osoby.
- Odporovat lze rovněž právnímu jednání, kterým dlužník **úmyslně zkrátil uspokojení věřitele**, byl-li tento úmysl druhé straně znám nebo jí se zřetelem ke všem okolnostem musel být znám. Má se za to, že u úmyslně zkracujícího právního jednání učiněného ve prospěch osoby dlužníku blízké nebo osoby, která tvoří s dlužníkem koncern, byl dlužníkův úmysl této osobě znám. Úmyslně zkracujícímu právnímu jednání lze odporovat, bylo-li učiněno v posledních 5 letech před zahájením insolvenčního řízení.

Kapitola 13: Správní právo

Správní právo je souhrnem norem upravujících výkon veřejné správy. Pro správní právo je typické, že zahrnuje velmi široké spektrum nejrůznějších činností od sociální péče přes stavebnictví až k ochraně životního prostředí. Správní právo je jednoznačně právem veřejným, kde veřejná správa má vrchnostenské rozhodovací postavení a občan je v jistém smyslu v podřízeném postavení (např. žádá-li občan o vydání stavebního povolení, nemá rovné postavení s příslušným správním orgánem)

Veřejná správa

Veřejnou správou míníme organizaci činností státního aparátu a územní i zájmové samosprávy. Veřejnou správou je správa veřejných záležitostí realizovaná jako projev výkonné moci ve státě. Součástí veřejné správy není soudnictví a zákonodárství, ale pouze vlastní výkonná činnost veřejného aparátu.

Veřejná správa z hlediska funkčního má charakter činnosti

- podzákonné
- výkonné
- nařizovací
- organizační

Veřejnou správu rozdělujeme podle jejího charakteru a subjektů, které ji vykonávají na

- a) státní správu – vykonávají ji orgány státní správy, případně orgány samosprávy v přenesené působnosti)
- b) samosprávu – spravují vlastní záležitosti samosprávného celku. Samospráva může být
 - územní (obce, kraje)
 - zájmová (advokátní komora, lékařská komora)

Nejdůležitějším pramenem správního práva je v České republice Ústava ČR která stanoví rozdělení moci ve státě, územní samosprávné celky i základní principy, jimiž se musí veřejná moc řídit. Dalšími zákony, které upravují základní principy správního práva jsou

- zákon č. 128/2000 Sb. o obcích (nevztahuje se na Prahu),
- zákon č. 131/2000 Sb. o hlavním městě Praze
- zákon č. 129/2000 Sb. o krajích (krajské zřízení)
- zákon č. 500/2004 Sb., správní řád
- zákon č. 250/2016 Sb. o přestupcích
- zákon č. 150/2002 Sb., soudní řád správní

Vedle těchto základních předpisů existuje ještě celá řada dalších zákonů a podzákonných norem, které upravují jednotlivé oblasti správního práva (stavební řízení, vodní cesty, ochranu ovzduší apod.)

Ze správního hlediska se území ČR dělí na obce a kraje, které jsou samosprávnými celky.

Obec

Obec je základním územním samosprávným společenstvím občanů a tvoří územní celek, který je vymezen hranicemi území obce. Obec je veřejnoprávní korporací, má vlastní majetek. Obec vystupuje v právních vztazích svým jménem a nese odpovědnost z těchto vztahů vyplývajících. Obec je tedy právnickou osobou, má své jméno a zpravidla také svůj znak a obecní praporek.

Obec hospodaří se svými vlastními prostředky a svým vlastním rozpočtem. Příjmy obce tvoří výnosy z obecního majetku, obecních podnikatelských činností, místní poplatky, podíly na daních odváděných do státního rozpočtu, dotace apod.

Území obce se dělí na tzv. intravilán (vlastní obec) a extravilán (vnější část města, tj. louky, lesy apod.). Každá část území České republiky je součástí území některé obce, nestanoví-li zvláštní zákon jinak (vojenské újezdy).

Druhy obcí

Obec – nejmenší typ obce (zpravidla vesnice či městys)

Město – obec, která má alespoň 3 000 obyvatel, pokud tak stanoví předseda Poslanecké sněmovny po vyjádření vlády (lze udělit i výjimku)

Statutární města – velká města, o kterých to stanoví zákon. Tato města mají oproti jiným městům některé výsady, jejich území se člení na obvody, které jsou rovněž samosprávnými jednotkami. Patří sem Kladno, České Budějovice, Plzeň, Karlovy Vary, Ústí nad Labem, Liberec, Hradec Králové, Pardubice, Jihlava, Brno, Zlín, Olomouc, Ostrava, Opava, Havířov, Most, Teplice, Karviná a Mladá Boleslav.

Hlavní město Praha – oproti ostatním městům má zcela jinou správní strukturu

Města můžeme kromě velikostního hlediska rozlišovat i podle toho, jaké pravomoci jim jsou svěřeny. Z hlediska státní správy se obce rozlišují na

- obce bez pověřeného obecního úřadu (neoficiálně též obec I. stupně)
- obce s pověřeným obecním úřadem (neoficiálně též obec II. stupně) - které jsou pověřené výkonem některých činností státní správy,
- obec s rozšířenou působností (neoficiálně též obec III. stupně) – vykonávají přenesenou působnost v plném rozsahu

Působnost obce

činnosti, které obec vykonává, lze rozdělit do dvou oblastí: samostatnou působnost a přenesenou působnost obce.

Samostatná působnost obce – v této působnosti obec spravuje vlastní obecní záležitosti, zaměřuje se na kulturní a hospodářský rozvoj obce, ochranu životního prostředí, uspokojování potřeby bydlení, ochrany a rozvoje zdraví, dopravy a spojů, potřeby informací, výchovy a vzdělávání apod. Patří sem veřejné osvětlení, svoz odpadů, stanovení poplatků ze psů apod. Státní orgány a orgány krajů mohou do samostatné působnosti zasahovat, jen vyžaduje-li to ochrana zákona, a jen způsobem, který zákon stanoví. Rozsah samostatné působnosti může být omezen jen zákonem.

Při výkonu samostatné působnosti se obec řídí při vydávání obecně závazných vyhlášek zákonem, a v ostatních záležitostech též jinými právními předpisy vydanými na základě zákona. Obec může pro výkon samostatné působnosti zakládat a zřizovat právnické osoby a organizační složky obce.

Obce mohou zřizovat obecní policii. Zřízení a činnost obecní policie upravuje zákon č. 553/1991 Sb., o obecní policii.

Přenesená působnost obce – Státní správu, jejíž výkon byl zákonem svěřen orgánu obce, vykonává tento orgán jako svou přenesenou působnost. V tomto případě je obec státem pověřena, aby pro stát vykonávala určité činnosti, které přísluší státu. Jde např. o vydávání občanských průkazů, vyplácení dávek státní sociální podpory apod.

Při výkonu přenesené působnosti se orgány obce řídí

- a) při vydávání nařízení obce zákony a jinými právními předpisy,
- b) v ostatních případech též usneseními vlády a směrnicemi ústředních správních úřadů, návrhy opatření, popřípadě rozhodnutím krajského úřadu, učiněnými v rámci kontroly výkonu přenesené působnosti. Metodickou a odbornou pomoc vykonává vůči orgánům obcí krajský úřad.

Obce obdrží ze státního rozpočtu příspěvek na plnění úkolů v přenesené působnosti.

Malé obce nemusí vést celou agendu přenesené působnosti, ale mohou uzavřít dohodu s jinou obcí, že tato pro ně bude tyto činnosti vykonávat.

Pověřený obecní úřad - Jako pověřený obecní úřad je pro účel výkonu přenesené působnosti označován v zákonech a jiných právních předpisech, obecní úřad, který, vedle přenesené působnosti podle vykonává v rozsahu jemu svěřeném zvláštními zákony přenesenou působnost ve správním obvodu určeném prováděcím právním předpisem (namísto dřívějších okresních úřadů)

obecně závazné vyhlášky – obec může v samostatné působnosti vydávat obecně závazné vyhlášky (jakési místní obecní „zákony“) k zabezpečení místních záležitostí veřejného pořádku (stanovení tržního řádu, omezení některých činností na některých místech, např. výherní automaty v blízkosti škol), pro pořádání, průběh a ukončení veřejnosti přístupných sportovních a kulturních podniků, včetně tanečních zábav a diskoték, k zajištění udržování čistoty ulic a jiných veřejných prostranství, k ochraně životního prostředí, a dalších oblastí, u kterých jí to umožňuje zvláštní zákon.

nařízení obce – obecně závazné právní normy, které může obec vydávat v přenesené působnosti na základě zákona a v jeho mezích, je-li k tomu zákonem zmocněna.

Obecně závazné vyhlášky a nařízení obce (dále jen "právní předpis obce") musí být vyhlášeny, což je podmínkou platnosti právního předpisu obce. Vyhlášení se provede tak, že se právní předpis obce vyvěsí na úřední desce obecního úřadu po dobu 15 dnů. Dnem vyhlášení právního předpisu obce je první den jeho vyvěšení na úřední desce. Kromě toho může obec uveřejnit právní předpis obce způsobem v místě obvyklým.) Pokud není stanovena účinnost pozdější, nabývají právní předpisy obce účinnosti patnáctým dnem po vyhlášení. Vyžaduje-li to naléhavý obecný zájem, lze výjimečně stanovit dřívější počátek účinnosti, nejdříve však dnem vyhlášení. Právní předpisy obce a jejich evidence musí být každému přístupny u obecního úřadu v obci, která je vydala.

Občané obce - Občanem obce je fyzická osoba, která

- a) je státním občanem České republiky, a
- b) je v obci hlášena k trvalému pobytu.

Občan obce, který dosáhl věku 18 let, má právo

- a) volit a být volen do zastupitelstva obce za podmínek stanovených zvláštním zákonem,
- b) hlasovat v místním referendu za podmínek stanovených zvláštním zákonem,
- c) vyjadřovat na zasedání zastupitelstva obce svá stanoviska k projednávaným věcem,
- d) vyjadřovat se k návrhu rozpočtu obce a k závěrečnému účtu obce za uplynulý kalendářní rok,
- e) nahlížet do rozpočtu obce a do závěrečného účtu obce za uplynulý kalendářní rok,
- f) požadovat projednání určité záležitosti v oblasti samostatné působnosti radou obce nebo zastupitelstvem obce;

Orgány obce (města):

- zastupitelstvo
- rada obce (města),
- starosta,
- obecní (městský) úřad
- zvláštní orgány obce (města)

Orgány statutárního města:

- zastupitelstvo
- rada města,
- primátor,
- magistrát
- zvláštní orgány města.

Orgánem obce, města, statutárního města, městského obvodu nebo městské části je též komise, jestliže jí byl svěřen výkon přenesené působnosti.

Zastupitelstvo obce - je složeno ze zastupitelů, kteří jsou voleni každé 4 roky. Zastupitelstvo může mít v závislosti na velikosti obce 5 až 55 členů (s výjimkou Prahy).

Zastupitelstvo obce rozhoduje ve věcech patřících do samostatné působnosti obce. Zastupitelstvu obce je vyhrazeno zejména:

- schvalovat program rozvoje obce,
- schvalovat územní plán obce vyhlášovat závazné části obecně závaznou vyhláškou,
- schvalovat rozpočet obce a závěrečný účet obce,
- zřizovat a rušit příspěvkové organizace a organizační složky obce,
- vydávat obecně závazné vyhlášky obce,
- rozhodovat o vyhlášení místního referenda,
- volit z řad členů zastupitelstva obce starostu, místostarosty a další členy rady obce (radní) a odvolávat je z funkce,
- zřizovat a zrušovat obecní policii,
- rozhodovat o zřízení a názvech částí obce, o názvech ulic a dalších veřejných prostranství,
- Není-li zřízena rada obce, vydává nařízení obce zastupitelstvo obce.

K platnému usnesení zastupitelstva obce, rozhodnutí nebo volbě je třeba souhlasu nadpoloviční většiny všech členů zastupitelstva obce. Zasedání zastupitelstva obce je veřejné.

Rada obce - Rada obce je výkonným orgánem obce v oblasti samostatné působnosti a ze své činnosti odpovídá zastupitelstvu obce. V oblasti přenesené působnosti přísluší radě obce rozhodovat, jen stanoví-li tak zákon. V obci, kde se rada obce nevolí, vykonává její pravomoc starosta.

Radu obce tvoří starosta, místostarosta a další členové rady volení z řad členů zastupitelstva obce. Počet členů rady obce je lichý a činí nejméně 5 a nejvýše 11 členů, přičemž nesmí přesahovat jednu třetinu počtu členů zastupitelstva obce. Rada obce se nevolí v obcích, kde zastupitelstvo obce má

méně než 15 členů.

Rada obce připravuje návrhy pro jednání zastupitelstva obce a zabezpečuje plnění jím přijatých usnesení. Radě obce je vyhrazeno zejména

- zabezpečovat hospodaření obce podle schváleného rozpočtu,
- rozhodovat ve věcech obce jako jediného společníka obchodní společnosti,
- vydávat nařízení obce,
- stanovit rozdělení pravomocí v obecním úřadu, zřizovat a zrušovat odbory a oddělení obecního úřadu

- na návrh tajemníka obecního úřadu jmenovat a odvolávat vedoucí odborů obecního úřadu v souladu se zvláštním zákonem, zřizovat a zrušovat podle potřeby, komise rady obce

Starosta - Starosta zastupuje obec navenek. Starostu a místostarostu (místostarosty) volí do funkcí zastupitelstvo obce z řad svých členů. Za výkon své funkce odpovídají zastupitelstvu obce.

Starosta zejména:

- odpovídá za včasné objednání přezkoumání hospodaření obce za uplynulý rok
- plní úkoly zaměstnavatele podle zvláštních předpisů, uzavírá a ukončuje pracovní poměr se zaměstnanci obce a stanoví jim plat, pokud není v obci tajemník obecního úřadu;
- může požadovat po Policii ČR spolupráci při zabezpečení veřejného pořádku,
- odpovídá za informování veřejnosti o činnosti obce,
- zabezpečuje výkon přenesené působnosti v obcích, kde není tajemník obecního úřadu,
- rozhoduje o záležitostech samostatné působnosti obce svěřených mu radou obce,
- svolává a zpravidla řídí zasedání zastupitelstva obce a rady obce,

Starostu zastupuje **místostarosta**. Zastupitelstvo obce může zvolit více místostarostů a svěřit jim některé úkoly. Místostarosta, kterého určí zastupitelstvo obce, zastupuje starostu v době jeho nepřítomnosti nebo v době, kdy starosta nevykonává funkci.

Starosta spolu s místostarostou podepisuje právní předpisy obce.

V případech stanovených zvláštními zákony zřizuje starosta pro výkon přenesené působnosti **zvláštní orgány** obce, jmenuje a odvolává jejich členy.

Starosta statutárního města se nazývá primátor, místostarosta náměstek primátora, obecní úřad magistrát.

Obecní úřad - Obecní úřad tvoří starosta, místostarosta, tajemník obecního úřadu, je-li tato funkce zřízena, a zaměstnanci obce zařazení do obecního úřadu. V čele obecního úřadu je starosta. Obecní úřad není právnickou osobou, tou je pouze obec. Rada obce může zřídit pro jednotlivé úseky činnosti obecního úřadu odbory a oddělení, v nichž jsou začleněni zaměstnanci obce zařazení do obecního úřadu.

Obecní úřad

a) v oblasti samostatné působnosti

1. plní úkoly, které mu uložilo zastupitelstvo obce nebo rada obce,
2. pomáhá výborům a komisím v jejich činnosti;

b) vykonává přenesenou působnost s výjimkou věcí, které patří do působnosti jiného orgánu obce;

c) rozhoduje o poskytování informací žadateli podle zvláštního zákona.

V obcích s pověřeným obecním úřadem a v obcích s rozšířenou působností se zřizuje funkce tajemníka obecního úřadu, který je zaměstnancem obce. Ostatní obce mohou zřídit funkci tajemníka obecního úřadu. **Tajemník** obecního úřadu je odpovědný za plnění úkolů obecního úřadu v samostatné působnosti i přenesené působnosti starostovi.

Další orgány obce:

Výbory - Zastupitelstvo obce může zřídit jako své iniciativní a kontrolní orgány - výbory. Svá stanoviska a návrhy předkládají výbory zastupitelstvu obce. Zastupitelstvo obce zřizuje vždy finanční a

kontrolní výbor. Obec, v jejímž územním obvodu žije podle posledního sčítání lidu alespoň 10 % občanů hlásících se k národnosti jiné než české, zřizuje výbor pro národnostní menšiny.

Komise - Rada obce může zřídit jako své iniciativní a poradní orgány komise. Svá stanoviska a náměty předkládají komise radě obce.

Dozor nad výkonem samostatné i přenesené působnosti obce vykonává krajský úřad v přenesené působnosti a Ministerstvo vnitra. Ministr vnitra je oprávněn v rámci svého dozoru pozastavit účinnost obecně závazné vyhlášky obce a navrhnout její zrušení Ústavnímu soudu.

Kraj

Postavení krajů upravuje zákon č. 129/2000 Sb. o krajích (krajské zřízení). Úprava činností kraje je obdobná jako v případě obce a proto v této části zmíním pouze ty nejzákladnější skutečnosti, případně též odlišnosti oproti úpravě obcí.

Kraj je územním společenstvím občanů, které má právo na samosprávu. Kraj je veřejnoprávní korporací, která má vlastní majetek a vlastní příjmy vymezené zákonem a hospodaří za podmínek stanovených zákonem podle vlastního rozpočtu. Kraj vystupuje v právních vztazích svým jménem a nese odpovědnost z těchto vztahů vyplývající.

Kraj může mít znak a prapor.

Občanem kraje je fyzická osoba, která je státním občanem České republiky a je přihlášená k trvalému pobytu v některé obci nebo na území vojenského újezdu v územním obvodu kraje.

Působnost kraje

Stejně jako obec vykonává kraj svou přenesenou i samostatnou působnost. Ve své samostatné působnosti kraj vydává obecně závazné vyhlášky kraje. V přenesené působnosti pak vydává nařízení kraje. Podmínky jsou obdobné jako u obce.

Obecně závaznou vyhláškou kraje vydává zastupitelstvo kraje, nařízení kraje vydává na základě a v mezích zákona rada kraje.

Orgány kraje

- zastupitelstvo kraje
- rada kraje
- hejtman kraje
- krajský úřad
- jiné zvláštní orgány

Zastupitelstvo – je složeno ze zastupitelů, kteří jsou voleni občany každé 4 roky. Počet členů zastupitelstva je stanoven podle počtu občanů kraje od 45 do 65 zastupitelů. Zastupitelstvo rozhoduje ve věcech patřících do samostatné působnosti. Ve věcech přenesené působnosti zastupitelstvo rozhoduje, jen stanoví-li tak zákon. Zastupitelstvo je oprávněno zejména:

- předkládat návrhy zákonů Poslanecké sněmovně,
- předkládat návrhy Ústavnímu soudu na zrušení právních předpisů,
- vydávat obecně závazné vyhlášky kraje,
- volit a odvolávat hejtmana, náměstka (náměstky) hejtmana a další členy rady z řad svých členů a odvolávat je z funkce,
- zřizovat a zrušovat výbory, volit a odvolávat jejich předsedy a členy,

Rada kraje - Rada je výkonným orgánem kraje v oblasti samostatné působnosti. Při výkonu své působnosti odpovídá rada zastupitelstvu. Rada může rozhodovat ve věcech přenesené působnosti,

jen stanoví-li tak zákon. Radu tvoří hejtman, náměstek hejtmana a další členové rady. Počet členů rady činí 9-11 členů.

Rada připravuje návrhy a podklady pro jednání zastupitelstva a zabezpečuje plnění jím přijatých usnesení. Radě je vyhrazeno zejména:

- zabezpečovat hospodaření podle schváleného rozpočtu,
- na návrh ředitele krajského úřadu jmenovat a odvolávat vedoucí odborů krajského úřadu,
- zřizovat a zrušovat podle potřeby komise rady
- vydávat nařízení kraje,

Hejtman - Hejtman zastupuje kraj navenek. Hejtmana a náměstka hejtmana volí zastupitelstvo z řad svých členů.

Hejtman zejména:

- s náměstkem hejtmana podepisuje právní předpisy kraje,
- po předchozím souhlasu ministra vnitra jmenuje a odvolává ředitele
- odpovídá za informování občanů o činnosti kraje,
- plní obdobné úkoly jako statutární orgán zaměstnavatele
- svolává a zpravidla řídí zasedání zastupitelstva a rady,

Hejtmana zastupuje náměstek hejtmana. Zastupitelstvo může zvolit více náměstků hejtmana a svěřit jim některé úkoly.

Krajský úřad - Krajský úřad plní úkoly v samostatné působnosti uložené mu zastupitelstvem a radou a napomáhá činnosti výborů a komisí. Rada může ukládat úkoly krajskému úřadu jen v rozsahu své působnosti svěřené jí zákonem. Krajský úřad zejména

- přezkoumává rozhodnutí vydaná orgány obce
- ukládá sankce podle zákona,
- poskytuje odbornou a metodickou pomoc obcím,
- kontroluje činnost orgánů obcí při výkonu přenesené působnosti.

Krajský úřad se člení na odbory a oddělení.

V čele krajského úřadu stojí **ředitel**. Ředitel je zaměstnancem kraje. Za plnění úkolů svěřených krajskému úřadu v samostatné a přenesené působnosti je odpovědný hejtmanovi.

Ředitel zejména:

- zajišťuje úkoly v přenesené působnosti kraje vyplývající ze zvláštních zákonů,
- podává ministerstvu návrhy na pozastavení obecně závazných vyhlášek obcí
- podle zvláštních předpisů plní vůči zaměstnancům kraje zařazeným do krajského úřadu funkci statutárního orgánu zaměstnavatele,
- vydává zejména organizační a pracovní řád,

Další orgány zastupitelstva a rady kraje:

Výbory - zastupitelstvo může zřídit jako své iniciativní a kontrolní orgány výbory. Svá stanoviska a návrhy předkládají výbory zastupitelstvu. Zastupitelstvo zřizuje vždy výbor finanční, výbor kontrolní a výbor pro výchovu, vzdělávání a zaměstnanost. Tyto výbory jsou nejméně pětičlenné. Kraj, v jehož územním obvodu žije podle posledního sčítání lidu alespoň 5 % občanů hlásících se k národnosti jiné než české, zřizuje výbor pro národnostní menšiny.

Komise - Rada zřizuje jako své iniciativní a poradní orgány komise. Svá stanoviska a náměty předkládají komise radě.

Výkon samostatné i přenesené působnosti kraje podléhá **dozoru státu**. Dozor vykonávají věcně příslušná ministerstva a jiné věcně příslušné ústřední správní úřady. V rámci dozoru může ministerstvo pozastavit účinnost obecně závazné vyhlášky kraje, je-li v rozporu se zákonem. Nezruší-li zastupitelstvo takovou obecně závaznou vyhlášku kraje nebo neuvede-li ji do souladu se zákonem ve lhůtě 3 měsíců od účinnosti rozhodnutí o pozastavení, podá ministr vnitra Ústavnímu soudu návrh na její zrušení.

Správní řízení

Správní řízení je zákonem upravený postup správních orgánů, který je zaměřen na stanovení nebo zjištění práv a povinností účastníků formou formálního rozhodnutí, které se nazývá **správní akt**, a dále postup zaměřený na nucený výkon takového rozhodnutí.

Základními zákony, kterými je postup správních orgánů ve správním řízení upraven, jsou zákon číslo 500/2004 Sb. o správním řízení (správní řád) a zákon číslo 150/2002 Sb., soudní řád správní. Existuje však celá řada správních řízení, která nejsou vedena podle správního řádu a vztahují se na ně jiné speciální zákonné předpisy. Takto je například vedeno správní řízení podle přestupkového zákona (zákon č. 250/2016 Sb.), daňového řádu (zákon č. 280/2009 Sb.) apod. V těchto speciálních oblastech se obecná úprava správního řádu se užije pouze tam, kde speciální úprava chybí.

Správní řád se vztahuje na řízení, v němž o právech, právem chráněných zájmech nebo povinnostech občanů a organizací rozhodují v oblasti státní správy obecní úřady, ministerstva a jiné orgány státní správy (**správní orgány**).

Ustanovení správního řádu se naopak nevztahují

- a) rozhodování správních orgánů v rámci subordinační
- b) na projednávání a vyřizování stížností a podnětů občanů

Správní orgány - věcně příslušné k vedení správního řízení jsou správní orgány, které určuje zvláštní zákon, a není-li tak nestanoven, rozhoduje obecní úřad. Místní příslušnost se řídí místem činnosti nebo místem nemovitosti, která je předmětem řízení, nelze-li ji takto stanovit, řídí se místní příslušnost trvalým pobytem účastníka řízení nebo sídlem v případě právnické osoby.

Účastníci správního řízení - Účastníkem řízení je ten, o jehož právech, právem chráněných zájmech nebo povinnostech má být v řízení jednáno nebo jehož práva, právem chráněné zájmy nebo povinnosti mohou být rozhodnutím přímo dotčeny; účastníkem řízení je i ten, kdo tvrdí, že může být rozhodnutím ve svých právech, právem chráněných zájmech nebo povinnostech přímo dotčen, a to až do doby, než se prokáže opak. (např. účastníkem stavebního řízení je nejen ten, kdo chce stavět, ale také jeho sousedi a případně i další osoby, které mohou být stavbou dotčeni). Účastníci řízení se mohou dát zastupovat advokátem nebo jiným zástupcem, kterého si zvolí.

Zahájení řízení - Řízení se zahajuje na návrh účastníka řízení nebo z podnětu správního orgánu. O zahájení řízení uvědomí správní orgán všechny známé účastníky řízení; jestliže mu účastníci řízení nebo jejich pobyt nejsou známi, uvědomí je o zahájení řízení veřejnou vyhláškou.

Podání - Podání je možno učinit písemně nebo ústně do protokolu anebo v elektronické podobě podepsané zaručeným elektronickým podpisem. Za podmínky, že podání je do 3 dnů doplněno způsobem uvedeným ve větě první, je možno je učinit pomocí technických prostředků, zejména prostřednictvím dálkopisu, telefaxu nebo veřejné datové sítě bez použití zaručeného elektronického podpisu. Podání se posuzuje podle jeho obsahu. Z podání musí být patrné, kdo je činí, které věci se týká a co se navrhuje. Pokud podání nemá předepsané náležitosti, pomůže správní orgán účastníku řízení nedostatky odstranit, popřípadě jej vyzve, aby je ve stanovené lhůtě odstranil; zároveň ho poučí, jaký význam může mít neodstranění nedostatků pro další průběh řízení.

Ústní jednání - Správní orgán nařídí ústní jednání, vyžaduje-li to povaha věci, zejména přispěje-li se tím k jejímu objasnění, nebo stanoví-li to zvláštní právní předpis. K ústnímu jednání přizve správní

orgán všechny účastníky řízení a požádá je, aby při ústním jednání uplatnili své připomínky a náměty. Ústní jednání je neveřejné.

Účastníci řízení a jejich zástupci mají právo nahlížet do spisů s výjimkou protokolů o hlasování a pořizovat si z nich výpisy.

Důležité písemnosti, zejména rozhodnutí, se doručují do vlastních rukou. Pokud však správnímu orgánu nejsou účastníci řízení nebo jejich pobyt známi, doručuje se veřejnou vyhláškou vyvěšenou na úřední desce.

K dokazování ve správním řízení je možné použít všech prostředků, jimiž lze zjistit a objasnit skutečný stav věci a které jsou v souladu s právními předpisy. Důkazy jsou zejména výslech svědků, znalecké posudky, listiny a ohledání.

Rozhodnutí - musí obsahovat výrok, odůvodnění a poučení o odvolání (rozkladu). Odůvodnění není třeba, vyhovuje-li se všem účastníkům řízení v plném rozsahu.

Připouští-li to povaha věci, mohou účastníci řízení mezi sebou se schválením správního orgánu uzavřít **smír**. Správní orgán smír neschválí, jestliže odporuje právním předpisům nebo obecnému zájmu. Schválený smír je vykonatelný.

V jednoduchých věcech, zejména lze-li rozhodnout na podkladě dokladů předložených účastníkem řízení, rozhodne správní orgán bezodkladně. V ostatních případech je správní orgán povinen rozhodnout ve věci do 30 dnů od zahájení řízení; ve zvláště složitých případech rozhodne nejdéle do 60 dnů. Toto lhůtu může v odůvodněných případech přiměřeně prodloužit odvolací orgán.

Odvolací řízení - Proti rozhodnutí správního orgánu má účastník řízení právo podat odvolání, pokud zákon nestanoví jinak nebo pokud se účastník řízení odvolání písemně nebo ústně do protokolu nevzdal. Odvolání se podává u správního orgánu, který napadené rozhodnutí vydal ve lhůtě 15 dnů ode dne oznámení rozhodnutí, a rozhoduje o něm nadřízený orgán.

Mimořádné opravné prostředky – umožňují napadnout i rozhodnutí, které je v právní moci. Patří sem obnova řízení a přezkoumání rozhodnutí mimo odvolací řízení

Obnova řízení - Řízení před správním orgánem ukončené rozhodnutím, které je v právní moci, se na návrh účastníka řízení obnoví, jestliže

a) vyšly najevo nové skutečnosti nebo důkazy, které mohly mít podstatný vliv na rozhodnutí a nemohly být v řízení uplatněny bez zavinění účastníka řízení;

b) rozhodnutí záviselo na posouzení předběžné otázky, o níž bylo příslušným orgánem rozhodnuto jinak;

c) byla nesprávným postupem správního orgánu účastníkovi řízení odňata možnost účastnit se řízení, mohlo-li to mít podstatný vliv na rozhodnutí a nemohla-li náprava být zjednána v odvolacím řízení;

d) rozhodnutí bylo vydáno vyloučeným orgánem (§ 9 a 13), mohlo-li to mít podstatný vliv na rozhodnutí a nemohla-li náprava být zjednána v odvolacím řízení;

e) rozhodnutí se opírá o důkazy, které se ukázaly nepravdivými, nebo rozhodnutí bylo dosaženo trestným činem.

Obnovu řízení povolí na návrh účastníka řízení nebo nařídí správní orgán, který ve věci rozhodl v posledním stupni. Návrh musí být podán ve lhůtě tří měsíců ode dne, kdy se účastník dozvěděl o důvodech obnovy, nejdéle však do tří let od právní moci rozhodnutí. Po povolení obnovy řízení proběhne nové správní řízení před orgánem, jehož rozhodnutí se důvod obnovy řízení týká.

Přezkoumání rozhodnutí mimo odvolací řízení - Rozhodnutí, které je v právní moci, může z vlastního nebo jiného podnětu přezkoumat správní orgán nejbližší vyššího stupně nadřízený správnímu orgánu, který toto rozhodnutí vydal. Správní orgán příslušný k přezkoumání rozhodnutí je zruší nebo změní, bylo-li vydáno v rozporu se zákonem, obecně závazným právním předpisem nebo obecně závazným nařízením. Při zrušení nebo změně rozhodnutí dbá na to, aby práva nabytá v dobré víře byla co nejméně dotčena.

V případě přestupkového řízení zákon umožňuje rozhodnout o spáchaném přestupku ve zkráceném řízení, a to buď v blokovém řízení, nebo v příkazním řízení.

Příkaz na místě (dříve byl nazýván blokovým řízením)

Přestupek lze vyřešit napomenutím nebo uložením pokuty příkazem na místě (vydává se příkazový blok) při zadržení po spáchání přestupku, jestliže je stav spolehlivě zjištěn, obviněný souhlasí se zjištěným stavem věci, s právní kvalifikací skutku, s uložením pokuty a její výší a s vydáním příkazového bloku. Příkazem na místě lze uložit pokutu nejvýše 10.000 Kč. Proti uložení pokuty v blokovém řízení se nelze odvolat. Bez souhlasu obviněného nelze pokutu příkazem na místě uložit. Nemůže-li pachatel přestupku, který s pokutou příkazem na místě souhlasí, pokutu zaplatit na místě, vydá se mu blok na pokutu na místě nezaplacenou s poučením o způsobu zaplacení pokuty, o lhůtě její splatnosti a o následcích nezaplacení pokuty.

Napomenutí nebo pokutu příkazem na místě lze uložit za

- a) přestupek proti pořádku ve státní správě
- b) přestupek proti pořádku v územní samosprávě
- c) přestupek proti veřejnému pořádku
- d) přestupek proti občanskému soužití
- e) přestupek proti majetku,
- f) některé přestupky proti bezpečnosti a plynulosti silničního provozu (jejich výčet je uveden v zákoně č. 361/2000 Sb. o provozu na pozemních komunikacích).

Příkazní řízení

Není-li pochybnosti o tom, že obviněný z přestupku se přestupku dopustil a nebyla-li věc vyřízena v blokovém řízení, může správní orgán bez dalšího jednání vydat příkaz o uložení napomenutí nebo pokuty. Příkaz má stejné náležitosti jako rozhodnutí o přestupku. Obviněný z přestupku může proti příkazu podat do 8 dnů ode dne jeho doručení odpor správnímu orgánu, který příkaz vydal. Včasným podáním odporu se příkaz ruší a správní orgán pokračuje v řízení. Příkaz, proti kterému nebyl včas podán odpor, má účinky pravomocného rozhodnutí.

Výkon rozhodnutí - Nesplní-li účastník řízení ve stanovené lhůtě dobrovolně povinnost uloženou mu rozhodnutím, jejich výkon se provede. Rozhodnutí lze vykonat nejpozději do tří let po uplynutí lhůty stanovené pro splnění uložené povinnosti.

Výkon rozhodnutí ukládajícího peněžité plnění se provádí srážkami ze mzdy nebo příkázáním pohledávky.

Rozhodnutí ukládající nepeněžité plnění se vykoná náhradním výkonem, ukládáním peněžitých pokut nebo přímým vynucením uložené povinnosti.

Správní soudnictví

Protože mezinárodní úmluvy a Listina základních práv a svobod (čl. 36) ukládají státu zajistit občanům možnost domáhat se svých práv vždy i u nezávislého soudu, může se občan bránit rozhodnutím správních orgánů v tzv. správním soudnictví. To je upraveno zákonem č. 150/2002 Sb. (soudní řád správní).

Ve správním soudnictví jednají a rozhodují **krajské soudy** a **Nejvyšší správní soud** (jiné stupně soudů se ve správním soudnictví neuplatní). U krajských soudů vykonávají správní soudnictví specializované senáty a specializovaní samosoudci.

Podstatou správního soudnictví je soudní ochrana poskytovaná občanům proti nezákonným rozhodnutím či nezákonnému postupu správních orgánů. Občané se tak mohou bránit **správní žalobou**, podanou ke krajskému soudu. Proti rozhodnutí Krajského soudu ve správním soudnictví se mohou bránit **kasační stížností**, což je opravný prostředek, o kterém rozhoduje Nejvyšší správní soud.

Soudy ve správním soudnictví rozhodují o

- a) žalobách proti rozhodnutím vydaným v oblasti veřejné správy správním orgánem
- b) ochraně proti nečinnosti správního orgánu,
- c) ochraně před nezákonným zásahem správního orgánu,
- d) kompetenčních žalobách.
- e) ve věcech volebních a ve věcech místního referenda
- f) ve věcech politických stran a politických hnutí.

Ochrany práv ve správním soudnictví se lze domáhat jen na návrh a po vyčerpání řádných opravných prostředků.

Krajský soud ve věcech správního soudnictví rozhoduje ve specializovaných senátech složených z předsedy a dvou soudců, v některých věcech rozhoduje rovněž samosoudce.

Úkolem **Nejvyššího správního soudu** je sjednocovat praxi správních senátů krajských soudů rozhodováním o opravných prostředcích (kasačních stížnostech) a vydáváním stanovisek.

Účastníky jsou navrhovatel (žalobce) a odpůrce (žalovaný) nebo ti, o nichž to stanoví zákon; Účastníci mají v řízení rovné postavení. Žalovaným je správní orgán, který rozhodl v posledním stupni, nebo správní orgán, na který jeho působnost přešla.

Zahájení řízení - Řízení je zahájeno dnem, kdy návrh došel soudu. Návrh, kterým se řízení zahajuje, se nazývá **žaloba**. Žaloba musí vedle obecných náležitostí obsahovat:

- a) označení napadeného rozhodnutí a den jeho doručení nebo jiného oznámení žalobci,
- b) označení osob na řízení zúčastněných, jsou-li žalobci známy,
- c) označení výroků rozhodnutí, které žalobce napadá,
- d) žalobní body, z nichž musí být patrné, z jakých skutkových a právních důvodů považuje žalobce napadené výroky rozhodnutí za nezákonné nebo nicotné,
- e) jaké důkazy k prokázání svých tvrzení žalobce navrhuje provést,
- f) návrh výroku rozsudku.

K žalobě žalobce připojí jeden opis napadeného rozhodnutí. Žalobce může kdykoli za řízení žalobní body omezit. Rozšířit žalobu na dosud nenapadené výroky rozhodnutí nebo ji rozšířit o další žalobní body může jen ve lhůtě pro podání žaloby.

Žalobu lze podat do dvou měsíců poté, kdy rozhodnutí bylo žalobci oznámeno doručením písemného vyhotovení nebo jiným zákonem stanoveným způsobem, nestanoví-li zvláštní zákon lhůtu jinou. Lhůta je zachována, byla-li žaloba ve lhůtě podána u správního orgánu, proti jehož rozhodnutí směřuje.

Podání žaloby nemá odkladný účinek, pokud zákon nestanoví jinak. Žalobce však může soudu navrhnout, aby soud svým rozhodnutím odložil vykonatelnost správního rozhodnutí do doby pravomocného meritorního rozhodnutí.

Předběžné opatření - Byl-li podán návrh na zahájení řízení a je potřeba zatímně upravit poměry účastníků pro hrozící vážnou újmu, může usnesením soud na návrh předběžným opatřením účastníkům uložit něco vykonat, něčeho se zdržet nebo něco snášet. Ze stejných důvodů může soud uložit takovou povinnost i třetí osobě, lze-li to po ní spravedlivě žádat.

Jednání - K projednání věci samé nařídí předseda senátu jednání a předvolá k němu účastníky. Jednání je veřejné. Ve věci samé rozhoduje soud rozsudkem; usnesením jen tam, kde to zákon stanoví.

Soud může rozsudkem ve věci rozhodnout i bez jednání, a to tak, že správní rozhodnutí z důvodů uvedených v zákoně zruší nebo prohlásí za nicotné. Pokud tak neučiní, nařídí jednání. V jednání pak rozsudkem buď žalobu zamítne, nebo napadené rozhodnutí správního orgánu zruší a věc vrátí správnímu orgánu k novému rozhodnutí. Právním názorem, který vyslovil soud ve zrušujícím rozsudku je v dalším řízení správní orgán vázán.

Ochrana proti nečinnosti správního orgánu - Ten, kdo bezvýsledně vyčerpал prostředky, které procesní předpis platný pro řízení u správního orgánu stanoví k jeho ochraně proti nečinnosti správního orgánu, může se žalobou domáhat, aby soud uložil správnímu orgánu povinnost vydat rozhodnutí ve věci samé. Žalovaným je správní orgán, který podle žalobního tvrzení má povinnost vydat rozhodnutí nebo osvědčení. Soud buď rozsudkem vyhoví a tuto povinnost správnímu orgánu uloží, nebo žalobu zamítne.

Řízení o ochraně před nezákonným zásahem, pokynem nebo donucením správního orgánu - Každý, kdo tvrdí, že byl přímo zkrácen na svých právech nezákonným zásahem, pokynem nebo donucením správního orgánu, který není rozhodnutím, a byl zaměřen přímo proti němu nebo v jeho důsledku bylo proti němu přímo zasaženo, může se žalobou u soudu domáhat ochrany proti němu, trvá-li takový zásah nebo jeho důsledky anebo hrozí-li jeho opakování.

Oproti běžnému soudnímu řízení jsou ve správním soudnictví odlišné opravné prostředky. To je dáno skutečností, že soud již de facto rozhoduje o opravném prostředku (správní žalobou se účastník brání proti rozhodnutí správního orgánu). Proti jeho rozhodnutí tedy nemůže být přípustný běžný řádný opravný prostředek, kterým by bylo odvolání. Jsou přípustné pouze dva mimořádné opravné prostředky, kterými jsou kasační stížnost a obnova řízení.

Kasační stížnost - Kasační stížnost je opravným prostředkem proti pravomocnému rozhodnutí krajského soudu ve správním soudnictví, jímž se oprávněná osoba domáhá zrušení soudního rozhodnutí. Kasační stížnost je přípustná proti každému takovému rozhodnutí, není-li dále stanoveno jinak. Kasační stížnost je přípustná z důvodů nesprávného posouzení právních záležitostí, nesrozumitelnosti či zmatečnosti rozhodnutí apod. Kasační stížnost se podává u soudu, který napadené rozhodnutí vydal a rozhoduje o ní Nejvyšší správní soud.

Obnova řízení - řízení ukončené pravomocným rozsudkem se na návrh účastníka obnoví, jestliže vyšly najevo důkazy nebo skutečnosti, které bez jeho viny nebyly nebo nemohly být v původním řízení uplatněny, popřípadě bylo jinak rozhodnuto o předběžné otázce, jestliže výsledek obnoveného řízení může být pro něj příznivější. Oproti kasační stížnosti tedy nejsou pro povolení obnovy důležitá pochybení právní, nýbrž skutková zjištění. K řízení o obnově je příslušný soud, který vydal rozhodnutí, proti němuž návrh na obnovu řízení směřuje.

